BIBLIOTHEEKLEVEN

ORGAAN DER CENTRALE VEREENIGING
VOOR OPENBARE LEESZALEN EN BIBLIOTHEKEN
EN VAN DE NEDERLANDSCHE VEREENIGING VAN
BIBLIOTHECARISSEN EN BIBLIOTHEEKAMBTENAREN

REDACTIE:
E. DE CLERCQ, J. D. C. VAN DOKKUM,
ANNIE C. GEBHARD, Dr. H. E. GREVE,
Dr. F. KOSSMANN, Secretaris

12DE JAARGANG — 1927

MET BIJZONDER NUMMER 1926

BIBLIOTHEEKLEVEN verschijnt in de eerste week van elke maand. Bijdragen en berichten moeten uiterlijk den 15den, advertentiën den 25sten van de maand zijn ingezonden om in het eerstvolgende nummer te kunnen worden opgenomen. Alle zendingen zijn te richten aan Dr. F. KOSSMANN, ESSENBURGSTRAAT 45, ROTTERDAM. De abonnementsprijs bedraagt *f* 5.— per jaar. fr. p. p. Het postrekeningnummer van den redactie-secretaris is no. 126608. Aan de leden der twee vereenigingen wordt het orgaan gratis toegezonden.

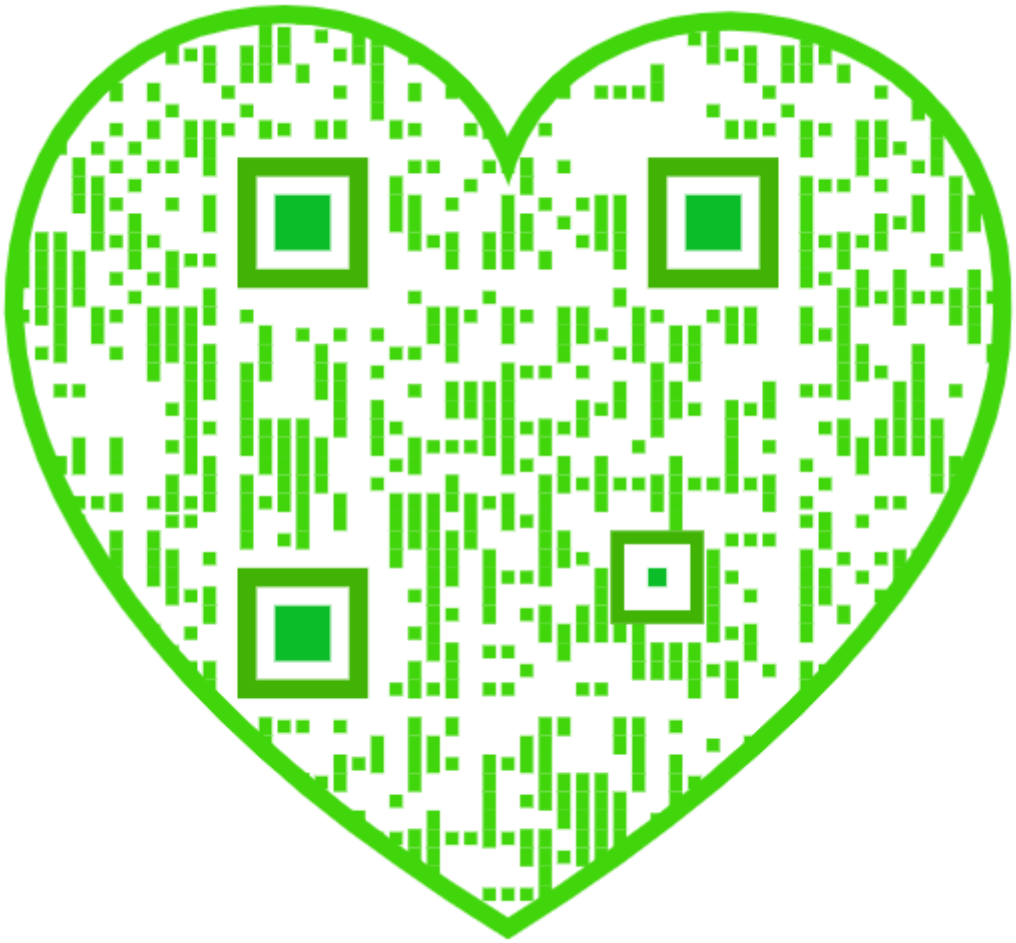

INHOUD VAN HET BIJZONDER NUMMER:

Bibliothecarissen-congres 1926 1
Derks, K J., De Index 12
Lobo, S., De jeugdbibliotheek en de school 44
Kossmann, F., Liederen op losse bladen 64
Vos van Steenwijk, J. E. baron de, Het Instituut voor intellectueele samenwerking en zijn beteekenis voor de Nederlandsche bibliotheken 84

INHOUDSOPGAVE.

Blz.

Centrale Vereeniging voor Openbare Leeszalen en Bibliotheken . . . 33, 81, 105, 141, 246

Nederlandsche Vereeniging van Bibliothecarissen en Bibliotheek-ambtenaren 1, 17, 33, 49, 65, 81, 108, 165, 221, 245

Bibliothecarissen-congres 1927 . . . . . 17, 66, 144

Redactie Bibliotheekleven 50, 247

Aalten, E. van, Over de grenzen! 213

Bartling, D., Sensatiegenot 1, 21, 37, 51, 68, 83, 114

I. Analyse van het sensatiegenot 1; II. Sociale oorzaken der sensatie-belustheid 69; III. De bestrijding van den sensatielust door leeszaalarbeid 88.

———, Enquête psychologie van den romanlezer 285

Brans, A. B. M., Over de indeeling van den systematischen romancatalogus 224

Clercq, E. de, Over de grenzen! 67, 82, 112

———, Moderne bouwkunst in Nederland en het buitenland . . . 74

———, Kerstverhalen 233

Dijk, J. van, De sociale beteekenis van het leeszaalwerk . . . 173

Escher, H., Schweizerisches Bibliothekwesen 132

Evers, G. A., Vakliteratuur 12

———, Utrechtsche staten-, stads- en academiedrukkers 141

Gebhard, A. C., Vakliteratuur 11, 102

Greve, H. E., Bij het afscheid van den secretaris der redactie . . 50

———, Scripties directeurscursus 1926/27 172

Jacobson, H., Children's libraries in Sweden 202

Keyman, J. M., Een handschrift van Utrechtsche herkomst . . . 17

Kossmann, F., Een rubriek „Bibliografie" 79

———, Vakliteratuur 99, 155, 282

Lobo, S., Vakliteratuur 39

———, Reklame-uitgaven in de Openbare Leeszaal 57

———, Kinderbibliotheekwerk 151

———, Jeugdboekengids „De kleine vuurtoren" 238

Meulen, J. ter, Dr. Hermann Escher, de gast der Nederlandsche Vereeniging 35

———, Heruitgave van den decimaalcode 81

Molhuysen, P. C., Uitleening door Fransche bibliotheken . . . 197

Moller, H., 'N verloren prent en 'n verloren handschrift van Vondel's gedichten 20

Mühlenfeld, O., Mr. J. Hingst 112

Nieuwenhuis, J. Marius, De bibliotheek van den armenraad te Amsterdam 275

Riezebos, C., Vakliteratuur 156

Scheltema, T. W. L., Vakliteratuur 278

blz.
Scholte, A. J., Vakliteratuur 158
Theissen, J. S., „Pamfletten" 248
Wit, P. V. de, Kroniek Laren 193
Wubben, C. H. Ebbinge, De verzameling werken van Agatha in de Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage 223
Wumkes, G. A., Tentoonstelling „Friesche taal- en letterkunde" in de Provinciale Bibliotheek te Leeuwarden 1 Sept.—15 Oct. 1927 . 199

Bibliografie 79, 102, 188
Atlassen 188; Antwerpen 188; Beethoven 102; Blindenzorg 102; Bijbel 103; Gelderland 188; Gutenberg-bijbel 103; Jeugdlectuur 103; Joodsche geschiedenis 189; Joodsche mystiek 189; Kinderpoëzie 103; Pestalozzi 103; Rechtsgeleerdheid 190; Rubens 190; Wells 191; Wundt 191.
Kroniek 15, 24, 41, 62, 104, 139, 160, 192, 215, 243, 286
Binnenland: Almelo 62; Amsterdam 15, 24, 160, 243; Arnhem 62; Assen 192; Delft 30; Dieren 42; Drachten 286; Eindhoven 104; Enschedé 42; 's Gravenhage 30, 42, 139, 160; Groningen 192, 244, 287; Haarlem 31, 192, 215; Harlingen 31; Helmond 287; 's Hertogenbosch 44; Hilversum 16; Hoogezand 287; Kampen 104; Laren 193, 287; Leiden 215, 244; Middelburg 160; Roosendaal 44, 288; Rotterdam 32, 195; Sappemeer 196, 287; Schiedam 44; Tiel 44; Utrecht 16, 44, 196; Winschoten 140; Bond van R. K. O. L. B. 216; Le Sage ten Broek-bibliotheek 217; Reizende bibliotheken 161; Zeeliedenleeszaal 218.
Buitenland: Antwerpen 162; Engeland 46, 218; Genève 220; Londen 62; Parijs 63; Ned. O. Indië 46; Rome 220; San Marino Cal. 162.
Personalia 16, 64, 104, 140, 164, 244, 288
Amsterdam 140, 164; Apeldoorn 64; Arnhem 32; Delft 244; 's Gravenhage 64, 140; Groningen 48, 140; Haarlem 244; Heerenveen 164; Hengelo 244; Hilversum 104; Kampen 164; Nijmegen 288; Rotterdam 104; Schiedam 48; Sneek 244; Utrecht 16; Veendam 16; Winterswijk 164; Zwolle 140.
Uit de Staatsbegrooting voor 1928 221
Vakliteratuur 11, 39, 99, 155, 278
Nijhoff's Index, 11; v. Huffel, Encyclop. handboek d. graphische werkwijzen, 12; Greve, Stamboek d. bibliotheek, 15; Katalogus O. L. Utrecht, Kinderbibliotheek, 39; Catal. d. bibl. v. d. Ver. t. bev. v. d. bel. d. boekhandels 99; Niemann, Dewey-system 102; Bartling, Verslag d. enquête enz. 155; Catal. v. acad. geschr. 1926, 155; Leeszaaljaarboekje 1926, 155; Sass, Erläuterungen zu den Instruktionen usw. 156; Vuurtoren, 158; Dewey, Decimal classification, 278; Franchimont, Bibliotheekschrift, 282; Allerlei 282.
Vraag en antwoord 285

OFFICIEEL GEDEELTE.

NEDERLANDSCHE VEREENIGING VAN BIBLIOTHECARISSEN EN BIBLIOTHEEKAMBTENAREN.

Wintervergadering Zondag 27 Maart 1927

te Amsterdam.

Het bestuur maakt bekend, dat de Wintervergadering dit jaar op 27 Maart te Amsterdam zal worden gehouden. De heer Dr. Hermann Escher, directeur der Zentralbibliothek te Zürich, zal spreken over het Zwitsersche bibliotheekwezen. Voorts zal een bezoek gebracht worden aan de verbouwde Universiteitsbibliotheek. Verdere bijzonderheden zullen nader worden bekendgemaakt.

Namens het bestuur,
de secretaris: A. LYSEN.

Contributie 1927. De leden worden dringend verzocht, ter vermijding van incasso-kosten, hun contributie over 1927 te willen storten of gireeren op de postrekening der Vereeniging, no. 95943, vóór 15 Februari.

Rotterdam, 1 Jan. '27. *De penningmeester:* J. E. VAN DER POT.

SENSATIEGENOT.

Een sociaal-psychologische schets.

I. ANALYSE VAN HET SENSATIEGENOT.

Inleiding. Voor het winkelraam van den boekhandel roepen de kleine aankondigingen op- en naast de boeken om aandacht. „Actueel", „zoo even verschenen", „modern" vertellen ze. Vermoedelijk bedoelen deze mededeelingen tot aankoop aan te sporen, vermoedelijk, want geheel duidelijk is het niet dat een boek aanbeveling verdient, omdat het „juist verschenen" is of „modern", of „actueel". Wat kan men uit dergelijke niets-zeggende opschriften omtrent het karakter van het boek

opmaken? Anders staat het met de aankondiging „boeiend" en „sensationeel". De kooper weet wat het boek hem belooft. Hij weet dat hij het genot van spanning en sensatie-gevoelens door de consumptie van het boek zal smaken, op dezelfde wijze zooals hij weet welk soort genoegen hem het genieten van een glas wijn geeft. Deze aankondiging is van gelijken aard als die van „licht en geurig" op een kistje sigaren. Zij beschouwt het boek als een consumptieartikel, een genotsmiddel, waarvan men kan houden of niet, maar dat overigens zonder diepere, het geestelijk leven rakende pretenties is.

Op de sensatielectuur wordt door ons gaarne gescholden. De bibliotheek heeft met de voorziening van deze behoeften, zoo is men licht geneigd te redeneeren, even weinig te maken, als met de neiging tot snoepen of behoefte aan tabak, vooronderstelt dat éénzelfde hoeveelheid snoepgoed of tabak door een organisatie van uitleeningen telkens nieuwe consumenten kon dienen. Goede ontspanningslectuur, ja dat is wat anders. Hier gaat het er niet om uitgesproken sensatie-behoeften te bevredigen, maar hier zoekt men in edele verpoozing den geest verhelderende en het hart verkwikkende gedachten zich onwillekeurig toe te eigenen in het reeds op zich zelf te waardeeren spel der phantasiebelevingen, waartoe het boek aanleiding geeft.

Een scheiding tusschen de goede en achtingswaardige ontspanningslectuur en de sensatielectuur is zoodra men tot een zekere eenstemmigheid omtrent de aan te leggen maatstaffen is gekomen, zeer wel doorvoerbaar. [1]) Buiten het bereik van elke bibliotheek-paedagogie ligt het echter te voorkomen dat de lezer de goede lectuur leest ter bevrediging van sensatiebehoeften. Schrijver dezes nam eens de moeite een 14 lezers te vragen — zoo in een praatje weg zonder dat de lezer een bedoeling bespeurde — wat zij vonden van Curwood's Kazan de wolfshond. De antwoorden classificeerend naar den inhoud en de aard van de oordeelen kwam hij tot het volgend resultaat. Van de 14 ondervraagden waren er 11 lezers die waar-

1) Men kan b.v. zeggen: Ontspanningslectuur is goed als de gedachtenspheer waarin zij leidt op een of andere wijze iets dat waarde voor het leven heeft, openbaart.

deerende oordeelen gaven, en wel in totaal 17 oordeelen [1]). Deze 17 oordeelen leverden niet minder dan 9 duidelijke waardeering op grond van sensatie- en spanningsgenot. Verder waren er nog 4 formeele waardeeringsoordeelen (stijl en psychologische waarheid betreffend). 2 waardeeringen op grond van wenschvervulling. 1 van individueele betrekking en 1 de idee van het boek betreffend. Alle ondervraagden behoorden tot eenzelfden lezersgroep (de mannelijke fabrieksarbeiders van 25—45 jaar).

Natuurlijk leent zich een dergelijke geïsoleerde ondervraging niet om waarheden en conclusies uit te halen (daartoe is meer noodig). Wel meen ik dat het feit dat bij 9 van de 14 lezers de waardeering op grond van beleefde sensatiegevoelens geschiedde, rechtvaardigt tot de voorzichtige bewering dat het sensatiegenot bij veel lezers óók in lectuur die de leeszalen bieden, hoofdzaak schijnt te zijn.

Het schijnt me daarom niet geheel en al buiten de interessespheer van dit tijdschrift te liggen op deze plaats te trachten het sensatie-gevoel nader te onderzoeken en te begrijpen zoowel in zijn psychische structuur als ook in zijn betrekkelijke waarde (of volstrekte onwaarde) bij de litteratuurwaardeering. De sociale relaties kunnen daarbij in het oog gevat worden en tenslotte kan nagegaan worden of er een weg openligt, waarlangs de sensatie-hongerige lezer tot zuiverder litteratuurwaardeering geleid kan worden. Achtereenvolgens zal dus 1. de psychologische zijde van sensatie en haar rol bij het aestetisch genot, 2. de sociale en 3. de paedagogische kant moeten belicht worden.

De psychologische zijde. Zoover mij bekend, wordt in geen der grootere handboeken over psychologie of aesthetica aan het begrip sensatie veel aandacht gegeven. Zoekt men in de registers dan vindt men zich in de, de geschiedenis der psychologie mee in hun gezichtveld betrekkende, boeken, òf verwezen naar Locke òf tot de bladzijde waarop over dezen eersten

---

1) De afkeurende oordeelen der 3 overige lezers blijven buiten beschouwing, alléén zij opgemerkt dat hierbij zich geen enkele afkeuring bevond op grond van het sensationeele of spannende. Sommige lezers gaven méér dan één oordeel.

modernen psycholoog gehandeld wordt. Locke drukt de oude tegenstelling lichaam en ziel voor het eerst in psychologische terminologie uit. De bronnen onzer voorstellingen zijn de s e n s a t i o n en r e f l e x i o n. De sensation vertegenwoordigt hierbij de lichamelijke zijde. Het is de uiterlijke zintuigelijke gewaarwording. De reflexion betreft de innerlijke activiteiten van onzen geest. Wat vinden we van dezen oorspronkelijken zin in het hedendaagsch spraakgebruik terug? Niets. Of als men scherp ziet een klein ietsje. Sensatie in de beteekenis van het populair spraakgebruik heeft met het begrip bij Locke gemeen: 1. Het ontstaan van de aandoening door een prikkel van buiten of, het (als ik het zoo eens mag uitdrukken) aan de lichamelijke kant van onze psyche geprikkeld worden (zenuw-prikkelende lectuur zeggen we). 2. het in verband met 1. min of meer ongevraagd over ons komen van den prikkel. Hij wordt ons zóó aangeboden, dat hij opzien wekt. Intusschen zijn dit slechts oppervlakkige overeenstemmingen. Het groote verschil is, naast de enorme differentie in den omvang van het hedendaagsch begrip en dat van Locke, dat de Engelsche philosooph een verhandeling „concerning human understanding" [1]) en naar de kenniswaarde der sensation vraagt, wij bij dit begrip terstond aan een g e v o e l s t o e s t a n d denken, een gevoelstoestand die om haar zelf wille gezocht wordt, zonder dat we veel belang stellen in hetgeen ons in deze toestand brengt. Het is eenigszins moeilijk empirisch het begrip sensatie vast te stellen door de stoffen die sensationeel heeten te werken naar hun karakteristieke kenmerken te vragen. We hebben sensatielectuur, maar ook een sensatiepers, sensatieprocessen, sensationeele onthullingen, een sensatietooneel, enz. Een rooververhaal werkt sensationeel, maar een juffrouw die in de kerk flauw valt, de onverwachte komst van een rijke erftante, een muis op een dameskransje, het zijn voorvallen die men in het dagelijksch leven gaarne als een sensatie beschrijft. Wat in al die dingen dadelijk opvalt, schijnt me dit te zijn: De prikkel moet binnen zekere grenzen blijven, opdat

---

1) Locke's definitie der sensation in Book II. 1. 3.

de sensatiegenieting kan opkomen. Een moordverhaal doet plezierig aan, maar als u in uw dagblad leest dat mijnheer die en die, voor vele jaren uw beste vriend, in Indië vermoord is gevonden op zijn hôtelkamer, stemt u dit verdrietig, welk genoegen aan anderen dit bericht ook om haar sensatiewaarde bereidt. Aan den anderen kant moet de prikkel toch ook weer een zekere kracht hebben, wil ze sensatiegevoelens ontketenen. Een moordgeschiedenis werkt sensationeel, maar niet Jörn Uhl van Frenssen. Hier is de inleving slechts mogelijk in een min of meer beschouwende phantasie. De stof interesseert ons op-zich-zelf om haar eigen waarde. Opdat de prikkel sterk genoeg werkt mogen we dus niet min of meer critisch tegenover haar staan. Een critisch beschouwen vindt komisch wat aan een onbevangen beleven sensatie schenkt. Denkt aan de zooeven gememoreerde muis of aan uw glimlach als u eens een Nick Carter- of Buffalo Bill aflevering inzag. Beide kenmerken: een onbevangen aanvaarden te samen met een voldoend krachtige prikkel schijnen mij één der voorwaarden voor het sensatiegenot. Of de prikkel door de werkelijkheid òf in een phantasiebeleving gegeven wordt doet er slechts zooveel aan toe dat de laatste soort te heviger gebeurtenissen moet opdisschen, naarmate ze minder in staat is door de macht van het woord te pakken. De aard van de sensatie schijnt me het volgende nog te verduidelijken. Stel u voor: u zit in een circus. Het programma heeft aangekondigd levensgevaarlijke krachttoeren der artisten. Bent u critisch, dan ergert u zich. Bent u onbevangen en wilt u genieten dan moet ge 1°. overtuigd zijn dat inderdaad levensgevaar bestaat, 2°. vertrouwen hebben in den goeden afloop. Ontbreekt het laatste dan wordt uw sensatiegenot vergald door moreele onrust. Ontbreekt het eerste dan komt het gevoel niet tot voldoende intensiteit. Het gevoel van behagen schijnt mij nu te liggen in de levendige voorstelling: De artiest kan op dit oogenblik te pletter vallen, respectievelijk, verscheurd worden, de nek breken, enz. Niet in anticipatie-gevoelens: mogelijk zal hij te pletter vallen enz. of zelfs in de wensch: mocht hij te pletter vallen. Een min of meer latente verwachting ontrooft de spanning het aan de sen-

satie eigene gespannen zijn op het momenteele [1]). De wensch is reeds een pathologische of in ieder geval perverse gemoedstoestand.

Tellen we deze uit onze vluchtige phaenomenologie der sensatie afgeleide kenmerken eens na, dan hebben we 1o. Een gevoelstoestand die gezocht wordt om het genot van het voelen zelve. Nietwaar, als bij het zooeven aangehaald circusbezoek de volstrekte zekerheid bestaat dat de artiest niet het geringste gevaar kan loopen, hebben we voor de verrichting op zich zelf nauwelijks interesse, zoo min als onze voorvaderen het waard zouden gevonden hebben naar een koorddanser te kijken die, zij het ook de moeilijkste toeren verrichte op een touw een halve el boven den beganen grond gespannen. 2o. een onbevangen houding tegenover de prikkel. 3o. een prikkel die zinnelijk pakt, lichamelijk treft. 4o. een prikkel die niet in directie relatie staat tot ons individueel wel en wee.

De weg der analyse ligt nu open. Het gaat erom uit momenten van meer bekende psychische verschijnselen het sensatiegevoel te reconstrueeren, het uit een omvangrijker geheel van psychisch leven te verstaan.

Misschien ten overvloede zij de lezer er voor gewaarschuwd de in deze psychologische verklaring gebruikte begrippen en termen niet te vatten als wezenheden en metaphorische benaderingen slechts als zoodanig te nemen. Psychologie is nu eenmaal geen objectiveerende wetenschap, maar methodische reconstructie van het onmiddelbare in het bewustzijn. Dit onmiddelijke zelf laat zich slechts benaderen op den weg der oneindige subjectiveering. Immers „Spricht die Seele, so spricht ach schon die Seele nicht mehr". Daarom is elke uitspraak, als een objectivatie tegelijk vervalsching van het subjectivere, een vervalsching echter wier aard doorschouwbaar blijft, zoolang we er voor waken subject en object, niet als gescheiden substantieele wezenheden doch als een

1) Vandaar dat sensatielectuur minder op wenschvervulling uitgaat dan veelheid van gebeuren zoekt. Dit kwam ook in de antwoorden der Curwood-lezers uit. Men denke aan sensatielectuur behalve de Nick Carter-soort als de Burrough. Naar iemand me vertelde annonceerde eens een bioscoop in buitenland: elke 10 meter een sensatie.

onverbreekbare functioneele correlatie te zien. Deze opmerking begrenze het geldingskarakter der in het vervolg gebruikte terminologie.

Als het eerste kenmerk van de sensatie noemden we een gevoelstoestand die gezocht wordt om het genot van het voelen zelve. Ware sensatielectuur in alle opzichten vergelijkbaar met een stoffelijk genot-artikel, dan lag de verklaring voor de hand. We hadden te doen met een wijziging van het levensgevoel. Het levensgevoel is weerspiegeling van de levensgewaarwordingen. De qualiteit en quantiteit van het bloed, de kracht en snelheid van den bloedsomloop, de afscheiding der klieren, de toestand der spieren, de innervatie, ademhaling en spijsverteering, dit alles geeft een chaos van gewaarwordingen die ons gevoel van behagen of onwel-zijn bepalen.

Goede wijn versterkt korten tijd de spanning in de spieren, prikkelt de spijsverteeringsfuncties, verlevendigt de ademhaling. Deze gewaarwordingen drukken zich uit in een gevoel van lichtheid, vrijheid en kracht. De kalmeerende uitwerking van tabak is bekend. Beide wijn en tabak worden gezocht zoowel om de smaak en reuk-gewaarwording, als om de gevoelstoestand die zij veroorzaken. Bij de sensatie hebben we iets dergelijks, echter met dit verschil dat het voorstellingscomplex, waaraan zich het sensatiegevoel ontwikkelt, niet zoo levendig als de lichamelijke smaak- en reuk-gewaarwording prikkelt, aan den anderen kant echter de wijziging van het levensgevoel tengevolge van orgaangewaarwordingen en vasomotorische veranderingen bij de sensatie intenser is.

Dat de sensatie zich slechts aan een voorstellingscomplex ontwikkelt, scheidt haar principieel als g e v o e l s s o o r t van de stoffelijke genotsmiddelen. Bovendien schijnt de sensatie een zekere gevoelsdispositie tot vooronderstelling te hebben. Bekend is het verschijnsel, dat bepaalde sociale en biologische situaties deze gevoelsdispositie begunstigen, even bekend het feit dat individuen bij wie alle milieu-factoren, die de sensatie bevorderen, bestaan, toch niet de geringste neiging kunnen hebben deze beleving te zoeken.

Om de gevoelsdispositie die de sensatiezucht tot vooronderstelling heeft, zuiver op te vatten, moeten we, zij het zeer

in het algemeen, de relatie van subjectief voelen en object nader bezien. Duidelijk is het namelijk dat de sensatie-genieter haar, te weten: de sensatie zoekt en niet datgeen wat de sensatie wekt. Het volgende ter toeliching. Stel: U is bezig, dagen lang met den arbeid aan een wetenschaplijk probleem. U slaapt slecht, u is prikkelbaar, u werkt en leest en werkt. Daar, als een bliksem slaat een begrip in uw geest die het geheele gebied van uw onderzoek verlicht en den weg der oplossing onthult. Een intens gevoel van vreugde. Een krachtig arbeiden. Een verhoogde stemming. Een sterk lustgevoel, als de eindstreep onder uw werk staat. Mag ik vragen: zocht u deze vreugde van het succes.... of soms de oplossing, de waarheid, het inzicht? Niemand twijfelt hier dat in dit geval het gevoel een welkom begeleidingsverschijnsel maar geen doel van het streven was.

Nu een voorbeeld op ander gebied: de liefdesverhouding. Hier bestaat de schijn dat het meisje en de man samen een gevoel bedoelen, het liefdegeluk. Niettemin is het waar dat alle geluk zal wegwijken, zoolang de hand er naar grijpt. Wordt echter het doel van beider streven niet het genieten van het geluksgevoel, maar de persoonlijkheden der geliefden zelf, dan zet zich, ongeroepen, het geluk bij hen neer. Even zoo staat het bij het natuurgenot. Een zonnige lentemorgen. Stil glanzen de gelig-groene weiden. Een enkele populier rijst omhoog tegen week-blauwe ochtendhemel. Een zucht van wind. Bladergeritsel. Een lijster fluit. Geurige damp, doorzeefd van bijengezoem, omhult bloeiende meidoorn. Overal lichtgeflikker in dauwdrop. Aan de horizon de witte schittering van een waterplas. Het is de zuivere vreugde over het zijn van deze dingen, het zien en opmerken dat ons verheugt, ongeveer [1]) op gelijke wijze als ons de qualiteit van een schilderij genieten doet.

Deze voorbeelden bewijzen de afhankelijkheid van het gevoel van het object en tegelijk illustreeren zij verschillende graden waarin het begeleidend gevoel gewaardeerd

1) Ongeveer, want bij een lentestemming spelen altijd de zinnelijke gewaarwordingen, geuren, het strijken van frissche wind langs het lichaam enz. nog een groote rol.

wordt. Bij den onderzoeker zulk een gespannen zijn op het object dat hij zijn lustgevoel ternauwernood bewust is. Bij de liefdesverhouding bestaat het gelukkig-zijn als een waarde op zich zelf in de interesse voor elkaar. In het derde geval kan men zeggen dat het objective, de glans van het morgenlicht enz. pas tot volle werking komt in het v o e l e n van de lentestemming. Tegelijk laten deze voorbeelden een zekere houding van het subject tegenover het gevoel doorschemeren. Zonder een soort waardeering van het voelen van een gevoel is het laatste genot (lentestemming) moeilijker beleefbaar. Bij de sensatie nu hebben we naar mijn meening met een ontaarding van de laatste houding te doen. Het voelen is zoozeer middelpunt geworden dat de gevoelsverwekker geen waarde op zich zelf heeft. Bij goede lectuur die óók momenten heeft, welke sensationeele belevingen kunnen wekken, verheugt zich de critische lezer nog over het zoo-zijn van vorm en inhoud. Bij de sensatielectuur heeft het zoo-zijn van vorm en inhoud niets dat verheugenis meer kan geven. Aan den sensatie-zuchtigen lezer echter k a n bovendien het zoo-zijn van vorm en inhoud heel geen gevoelens van geluk schenken, omdat hij er niet op let. Deze loswording van het gevoel van het objective is kenmerk van een typische zielebeleving, die, sedert de renaissance met de ontdekking van het ik een spouw dreef tusschen de middeleeuwsche eenheid van denken en voelen, zich naar de objective zijde uitdrukt o. a. in twee soorten litteratuur naar de subjective zijde in tweeerlei gevoelstype. Een groot deel onzer heeft verloren het welgevallen aan de natuur als een „freiwilliges Dasein, ein Bestehen der Dinge durch sich selbst, die Existenz nach eignen und unabänderlichen Gesetzen [1]. We zijn min of meer sentimenteel [2] geworden. We hebben het gevoel op zich zelf gesteld. Daarmee is het eenvoudig-weg zonder meer aanvoelen, waarin zich de eenheid van hoofd en hart manifesteert verzwakt. Wij j a g e n op het gevoel, als een kind dat een vlinder narent. Er is opgekomen een streven, een verlangen, een heimwee o n s v a n g e v o e l e n s m e e s t e r t e m a k e n. Das Bewusztsein vermag nicht schlicht und

1) Schiller: Über naive und sentimentalische Dichtung. 1795.
2) Dit woord in den aan Schiller ontleenden zin genomen.

recht zu fühlen, sondern ihm ist das Fühlen nur in der subjectiv besonteren Weise des Hineinstrebens ins Gefühl gegenwärtig. 1) Een vluchtige blik op litteratuur en kunst: Men vergelijke Homerus met een Byron, Bach met Wagner, den geest van Gothiek met die van Romantiek en Barok, Van Eyck en Memling met Cézanne en van Gogh. Aan de eene zijde een naive oospronkelijke eenheid van voelen en zijn, aan de andere zijde tweespalt, een worstelen om het gevoel te voelen. Toch vóóronderstellen ook de laatste scheppingen een groote liefde voor het zuiver objective, een zich verliezen in den arbeid, een technische geschooldheid en de realisatie van een idee. Daarom blijft het sentimenteelste kunstwerk iets dat als een objective waarde en niet als bloote gevoelsverwekker bestaat. De pseudo-litteratuur mist deze waarde in-zich-zelf. Zij biedt niets, waarop, wat Kant noemde, ons „uninteressiertes Wohlgefahlen" kan rusten, laat geen gelegenheid tot „das gefühlsmässige Erfassen einer wertvollen Vorstellungswelt". 2) Sentimenteel kunstwerk en pseudo-litteratuur beantwoorden weer twee typen van sentimenteel verlangen: de aesthetische sentimentaliteit en de sensatiezucht. Het sentimenteel kunstwerk blijft kunstwerk. We kunnen het slechts ten volle benaderen als we een oogenblik onze „plaisir-passion 3) uit het oog verliezen. Want „to read a poem for the sake of the pleasure is to approach it in an inadequate attitude. Obviously, it is the poem, in wich we should be interested not in a by-product. The orientation of attention is wrong if we put pleasure in the forefront. 4) Slechts een nauwkeurig beschouwen, een toegewijde overgave aan de „wertvolle Vorstellungswelt" boort de gevoelsbron aan. Er ontstaat dan een levendige wisselwerking van voelen en voorstellen .Het door de voorstelling gewekt gevoel straalt op de stemming uit. De verhoogde stemming begunstigt weer het opmerken van het „wertvolle". De rijkdom van complicaties die de litteraire kunsten bezitten bieden aan de sentimentcele

---

1) Joh. Volkelt. System der Aesthetik. 1924. III. 314.
2) Joh. Volkelt. System der Aesthetik. I.
3) Term uit Ribots „Problèmes de Psychologie affective".
4) S. A. Richards. Principles of literary Criticisme. 1925.

activiteit een onuitputtelijke schat van belevingen, die juist tengevolge van deze onontwarbare verwevenheid van het emotioneele met en in de „wertvolle Vorstellungswelt" verrijken, verdiepen en verfrisschen.

(Wordt voortgezet).

VAKLITERATUUR.

Nijhoff's Index.

Nog juist vóór het einde van het jaar is het register op Nijhoff's Index binnengekomen en hiermee is inderdaad een groote wensch in vervulling gegaan. Of eigenlijk meer dan dat! Want, werd in den aanvang van 1925 gevraagd om een jaarlijksch schrijvers- en, zij het beknopt onderwerpsregister, wat nu verkregen is, mag in zijn soort niet meer beknopt, maar kan gerust uitvoerig worden genoemd. Al wat aan verwijzingen in de bewerking van de laatste twee jaren was uitgezuinigd, is nu in het register met kwistige hand weer ingestrooid. En zoo is dan hierdoor de Index weer als vroeger er op ingesteld een gemakkelijk hanteerbaar instrument te zijn *ook* voor belangstellenden op een speciaal gebied, als: letterkunde, beeldende kunsten, muziek, politiek, enz. Voor ieder verder, die iets, wat ook, zoeken wil in de z.g. „tijdschriften van algemeenen inhoud", is Nijhoff's Index door dit register twaalf maal zoo handig geworden als voorheen.

Wat de eigenlijke bewerking betreft, de uitgever heeft hiervoor aangezocht, een wat men zou kunnen noemen „specialiste" in het vak. Haar ervaring van de Koninklijke Bibliotheek heeft Mejuffrouw Simons bij het maken van dit register blijkbaar gemakkelijk heen geholpen door moeilijkheden als daar zijn: opeenhoopingen van titels onder eenzelfde hoofd, die in cijfers omgezet ieder tureluursch zouden hebben gemaakt. Zoo vindt men dan ook onderverdeeling bij Amsterdam, en enkele andere plaatsen en ook bij Ned. Oost-Indië, waarvoor dezelfde benamingen gebruikt zijn als in het voormalig Repertorium van de K. B.

Verder gaat dit Nijhoff's register echter bij enkele andere groepen als: Onderwijs, en vooral bij Internationale politiek, waar onder „verschillende onderwerpen", bijv. het Veiligheidsvraagstuk e. a. gemakkelijk vindbaar zijn gemaakt.

Geheel nieuw is ook, tenminste voor dit register, de behandeling van het Tooneel. Hierbij is alleen wat over het tooneel als zoodanig gaat, en dan nog onderverdeeld naar de verschillende landen, bijeengehouden, maar de eigenlijke tooneelkritieken zijn opgenomen in een afzonderlijk register achteraan. Dit is wel een reuzenstap vooruit.

Ten slotte nog een paar kleine opmerkingen. Dat min of meer typische

titels niet opnieuw in het register worden opgenomen, en bijv.: Oude Pennekunst komt onder Calligrafie, is verklaarbaar. Maar het „Leelijke van onzen tijd" is zoowat weggemoffeld. En dat de bewuste „Flanorherinneringen" in Ned. letterkunde zijn gestopt, en Rotstuinen gebracht zijn onder Tuinbouw? — men kan het verdedigen, maar men kan er ook een vraagteeken achter zetten. En waarom wordt van Astrologie verwezen naar Sterrenwichelarij, en van Oudheidkunde naar Archeologie, terwijl in den Index Oudheidkunde toch de gebruikelijke term was?

Laat de bewerkster dit echter niet willen opvatten als een liefhebberij in vitten, maar als een bewijs van belangstelling. Men zou zich toch werkelijk gegeneerd voelen, wanneer men bij een bespreking van een met zooveel toewijding en nauwgezetheid verrichte arbeid, met een handjevol welgeslaagde steekproeven zou willen volstaan.

En bovendien — dat het gebodene vóór het gebruik eens terdege wordt geproefd, lokt toch niet anders uit dan altijd weer het oude liedje: „Dees perzik smaakt naar meer".

ANNIE C. GEBHARD.

N. G. van Huffel, *Encyclopedisch handboek der graphische werkwijzen* ten dienste van plaatdrukkers, uitgevers, beoefenaren der vrije kunsten en verzamelaars van prentkunst. Met 34 afbn. tusschen den tekst. Utrecht, 1926. (115 blzn). 8°.

Aan een grafisch-technisch handboek is in ons land dringend behoefte en zoodoende moet iedere poging, om vooral de illustratie-methoden lexicografisch te behandelen, met waardeering worden begroet. Nu heeft de samensteller van bovengenoemd boek, die conservator van de studieverzameling der school voor de grafische vakken en privaat-docent in de geschiedenis der grafische werkwijzen en van de beoefenaren der prentkunst aan de rijksuniversiteit te Utrecht is, zich als een enthousiast liefhebber van oude prentkunst doen kennen en zijn kennis in verschillende opstellen, o.a. in Elsevier's geïllustreerd maandschrift en in het indertijd door hem geredigeerde maandblad „Oude kunst", gedemonstreerd. Die opstellen zijn geheel in dit boek herdrukt en dat lijkt mij de grootste fout in dit werk, omdat een tijdschriftartikel door opzet en uitwerking in den regel en zeker niet in dit geval aan de eischen van een oriënteerend artikel voor een handboek, dat toch vóór alles beknopt en duidelijk moet zijn, voldoet. Voor een handboek geven deze opstellen, aan welker historische waarde ik overigens niets te kort wil doen, te veel, zoodat het vormen van een helder gedachtenbeeld der beschreven werkwijzen vrijwel onmogelijk is. Dit wordt te moeilijker nu 't logisch verband in die beschrijvingen vaak ontbreekt.

Tegenover de uitvoerigheid dezer gedeelten betreffende oude prentkunst, die nu eenmaal de voorliefde van den samensteller geniet, doet de stiefmoederlijke behandeling der moderne illustratiemethoden, welke

voor het *levende* geslacht toch ook groote waarde hebben, wél wat vreemd, eerlijk gezegd hinderlijk aan. Zonder uitzondering hebben ook de afbeeldingen in het boek op de oudere procédé's en dan bijna uitsluitend op den diepdruk (gravure en ets) betrekking.

Zoodoende is eene onevenwichtigheid in het handboek ontstaan, met het gevolg dat de eene maal wordt afgedaald in détails, die door hunne onduidelijkheid verwarrend op den gemiddelden gebruiker werken, en wordt een andere keer met eene oppervlakkige aanduiding volstaan, die onbevredigd laat. Evenals eenig systeem in de behandelingswijze der artikelen, ontbreekt ook een regel voor de verwijzingen. Wel zegt de schr. in de inleiding, dat „in dit boek een encyclopedisch systeem is ontworpen, met concentratiepunten", dat „men den samenhang tusschen verschillende procédé's in historisch verband vindt", en dat men „alle termen, die in deze beschrijvingen voorkomen, op de letter vindt behandeld". „Men kan zich dus beperken", vervolgt de schr., „tot lezing van een détail; men kan ook dieper in de stof doordringen". Wie echter iets over kopergravure of staalgravure, om bij bevoorrechte onderwerpen van den schr. te blijven, wil weten, zal op die woorden geen beschrijving, zelfs geen verwijzing vinden, en zal er tenslotte een en ander over ontdekken onder Gravure (Geschiedenis) en onder Graveeren over de techniek ingelicht worden.

Onder Diep- en onder Hoogdruk zijn enkele regels te vinden, onder de eerste beschrijving weer meer dan voor een juist begrip noodig is, maar de derde drukwijze en hare karakteristieke eigenschappen, de Vlakdruk, is vergeten en evenmin door eene verwijzing naar Lithografie en Steendruk aangeduid.

Aan de Boekdrukkunst worden 17 regels gewijd, waarin bezwaarlijk de bedoeling om den lezer voor te lichten te onderkennen is en waarin de schr. zich wel wat goedkoop van de moeilijkheid eener zakelijke uitéénzetting van de opvattingen over de uitvinding afmaakt door te schrijven: „Het is dus beter over de prioriteit van een uitvinding, die geen enkelvoudig karakter heeft, niet te twisten". De schr. had trouwens beter gedaan door in dit boek, dat toch geen volledig beeld van 't grafisch bedrijf geeft, de typografie geheel buiten beschouwing te laten, in plaats van allerlei artikeltjes op te nemen, die niet het minste verband houden en waarbij voorname zaken onvermeld bleven. Zoo ontbreekt b.v. het artikel over den letter, doch bij de nu waardelooze beschrijving van een onderdeel wordt de lezer heel gewichtig van het kastje naar den muur gestuurd: Hardlood, zie Letterspecie; Letterspecie, zie Alliage. Over de boekdrukpers (hand-, degel-, snel- en rotatiepers) is in 't geheele boek niets te vinden. De drukpers, die toch voor alle methoden karakteristieke verschillen toont, is trouwens, behalve Plaatdrukpers en de in het grafisch bedrijf praktisch niet gebruikte Balanceerpers, geheel buiten beschouwing gebleven.

Wie weten wil wat een cliché is, zal tevergeefs eene uiteenzetting in het handboek zoeken en de schr. schijnt daaromtrent zelf in onzekerheid

te verkeeren. Onder Rotogravure wordt n.l. het gebruik van clichés genoemd, niettegenstaande clichés niet bij den diepdruk worden gebezigd en uitsluitend in de boekdrukkerij thuis behooren.

Of de belangstellende leek na 't lezen van 't artikel Photographie juist besef van de lichtbeeldkunst, laat staan van den gang van zaken bij 't maken eener fotografie zal hebben gekregen, mag betwijfeld worden. En 't lijkt mij ook onwaarschijnlijk dat de vakman zijn wijsheid door kennisneming van dat opstel zal vermeerderen. 't Zelfde meen ik te mogen zeggen van de onder de moderne illustratiemethoden bij uitzondering uitvoerig behandelde Autotypie. 't Licht, eene belangrijke factor in de fotografie, werd niet beschreven, en schijnt mij voor een boek als dit ook niet bepaald noodzakelijk, maar dan wekt de vermelding, dat een „Lichtbron in het atelier" een „electrische lamp van voldoende lichtsterkte" is toch den indruk van gewichtigdoenerij. Zulke weinig zeggende aanduidingen komen overal voor en de schr. schat zijne lezers toch wel wat te laag, wanneer hij meent, dat iemand die in het grafisch bedrijf belang stelt, die wetenschap nog niet bezit en geen behoefte aan dieper inzicht gevoelt.

De fotografische lens met hare voor de fotomechanische reproductie noodige eigenschappen is onvermeld gebleven, maar een onderdeel van de lens, het Irisdiaphragma, vond wel vermelding, terwijl men het diafragma in 't algemeen, zelfs niet door eene verwijzing naar Autotypie „op de letter vindt behandeld". Vergeten is echter te melden, dat het irisdiafragma een onafscheidelijk deel van een lens is, en onder autotypie wordt wel over de beteekenis der lens(objectief)opening gesproken, maar weer niet vermeld, dat die opening door het diafragma wordt geregeld. Hoe moet de niet-ingewijde zich nu een begrip van den samenhang vormen?

Onder „Oog" zijn o.m. wel allerlei bijzonderheden over het lenzensysteem van ons gezichtsvermogen beschreven, maar dat is toch niet op een plaats, en in een verband, die ze in een grafisch handboek verdienen. Bovendien missen ze iedere toepassing op het verwante grafische onderwerp, evenals het artikel Kleur en kleurenzien.

Wetenswaardige onderwerpen als isografie, manuldruk en spitzertypie zijn vergeten, doch huishoudelijke artikelen als oliën en zeep worden vermeld en scheikundig ontleed.

Zeer jammer vind ik 't ook, dat de schr. als docent geen verplichting gevoeld heeft om eene landelijke uitdrukkingswijze te vestigen en de reeds bestaande Hollandsche termen vast te houden. Het handboek wemelt van vreemde woorden, waarvoor ook goede Hollandsche uitdrukkingen bestaan. Door verwijzingen van 't Hollandsche woord naar dat in de vreemde taal ware reeds een goed werk gedaan.

In deze regelen meen ik aangetoond te hebben, dat Dr. van Huffel bij het samenstellen van dit handboek niet gelukkig is geweest met het weergeven zijner grafische kennis. Des te zwaarder wordt nu het gemis gevoeld van literatuuropgaven, welke den lezer in staat gesteld zouden

hebben de reeds uitgebreide Nederlandsche vakliteratuur, die meerendeels in tijdschriften verscholen ligt, zoo noodig te raadplegen en verder op belangwekkende onderwerpen in te gaan. G. A. EVERS.

H. E. Greve, *Het stamboek der bibliotheek.* 's Gravenhage, 1926.

Verschenen in de serie „Leeszaalwerk" is als no. 8 „Het Stamboek der Bibliotheek", door Dr. H. E. Greve. (Prijs *f* 0.22 fr. p. p.)

Leeszalen, die gebruik wenschen te maken van de, speciaal voor het doel aangemaakte stamboekvellen, kunnen deze in boeken voor 1000 tot 5000 inschrijvingen tegen kostprijs betrekken bij de administratie der O. L. B. te 's Gravenhage.

BINNENLANDSCHE KRONIEK.

(Bijdragen voor deze rubriek te zenden aan Mej. E. de Clercq, Willem de Zwijgerstraat 5, Utrecht.)

Amsterdam. — De Vereeniging het Vondelmuseum had niet beter haar zilveren feest kunnen herdenken dan met het houden van een tentoonstelling, waarbij ons over den grooten Nederlandschen dichter velerlei belangwekkends getoond werd, dat anders in kasten en portefeuilles veelal verborgen blijft. Immers was vroeger de verzameling van het Vondelmuseum in een klein zijvertrekje rechts van de vestibule van het gebouw van de Universiteitsbibliotheek aan den Singel geborgen; na de verbouwing is ook hiervoor een betere, grootere ruimte gevonden. Edoch, het gaat ook dan nog niet alles onder het oog van den bezoeker te brengen. Nu deed de gelegenheid zich evenwel hiertoe voor en de ijverige conservator Hendrik C. Diferee — hij vierde met het Vondelmuseum zijn 25-jarig jubileum in deze functie — kreeg een ruim lokaal te zijner beschikking, waar hij vele der kostbare schatten kon tentoonstellen. Natuurlijk nog in de verste verte niet alles wat het Museum bezit, daar ook van andere instellingen en particulieren inzendingen zijn gekomen, die ter completeering van het kort overzicht van Vondels leven en werk, dat men heeft willen geven, konden bijdragen.

Bij een wandeling langs het tentoongestelde troffen ons allereerst de geschilderde portretten van Vondel, nl. die door Govert Flinck uit het Rijksmuseum en van Ph. de Koninck. Merkwaardig is dat van O. de Boer naar de teekening van A. Houbraken, waar we hem zittend afgebeeld zien, voor zich uitstarend. Een prachtige collectie handschriften bevatten de vitrines, als het gedicht als antwoord op de opdracht van Peter en Pawels aan Eusebia en de documenten van de familie Vondel: de testamenten van de ouders van den dichter, van hemzelf en Maiken de Wolff,

gepasseerd voor notaris J. Ghijsberts 7 December 1613 en van zijn kinderen Joost en Anna.

Planodrukken vonden we er in schitterende en unieke uitvoeringen. Zoo was er de eerste druk van het Princelied, één der twee tot dusver teruggevonden exemplaren.

Bij de prenten vonden we een heel zeldzame, die een beeld geeft van den Dam met den onvoltooiden toren van de Nieuwe Kerk.

Tal van afbeeldingen van tijdgenooten, staatslieden, regeeringspersonen, vlootvoogden en kennissen waren tentoongesteld. Een zeldzame ets van Rembrandt toonde ons het portret van den predikant der Remonstrantsche gemeente Wtenboogaert en niet minder fraai was dat van den schoonschrijver Coppenol door Bassan naar Rembrandt.

Ten slotte sierden afbeeldingen van de eerste schouwburgen als de Nederduytsche Academie van Coster en interieurteekeningen, platen van vroegere Gysbreght-opvoeringen van 1775 tot 1841 (die van Rochussen) de wanden.

Daarnaast waren natuurlijk tal van curiosa aanwezig, als het stokske van Van Oldenbarnevelt, foto's van Vondels gebeente, het woonhuis van den dichter en de Bank van Leeningh op den Cingel zagen we afgebeeld. Er waren verder eenige bustes van Vondel door L. Royer en een maquette van het standbeeld in het Vondelpark.

Het tentoongestelde, dat zeker, gelijk in de voorrede van den geïllustreerden catalogus staat, tot vermeerdering en verheffing van de studie betreffende Vondel zal bijdragen, verdiende in ruime mate de aandacht.

(V.)

Hilversum. — Het bestuur van de O. L. B. heeft aan de architecten E. Verschuyl en J. van Laren opgedragen een ontwerp en een kostenberekening voor een nieuwe Leeszaal in te dienen. *(T.)*

Utrecht. — Het vijfjarig bestaan van de filiaal Elinkwijk der O. L. werd — mede ter propaganda — in de maand December feestelijk herdacht. Een tentoonstelling van boeken, platen en portretten in verband met de straatnamen in die stadswijk trok gedurende een week druk bezoek van de omwonenden. Aan de leden der uitleenbibliotheek werd door het Bestuur een gezellig samenzijn aangeboden, opgeluisterd door voordracht en muziek.

PERSONALIA.

Utrecht. — Tot assistent bij de bibliotheek der rijksuniversiteit is benoemd Dr. H. J. van Lummel, sedert Juni l.l. reeds tijdelijk als zoodanig werkzaam.

Veendam. — Benoemd tot tijdelijk assistente (gedurende de wintermaanden) aan de O. L. B. Mej. Sj. Rogaar (Assistentsdiploma Groningen 1925).

OFFICIEEL GEDEELTE.

NEDERLANDSCHE VEREENIGING VAN BIBLIOTHECARISSEN EN BIBLIOTHEEK-AMBTENAREN.

Wintervergadering Zondag 27 Maart 1927 te Amsterdam.

Het bestuur maakt bekend, dat de Wintervergadering dit jaar op 27 Maart te Amsterdam zal worden gehouden. De heer Dr. Hermann Escher, directeur der Zentralbibliothek te Zürich, zal spreken over het Zwitsersche bibliotheekwezen. Voorts zal een bezoek gebracht worden aan de verbouwde Universiteitsbibliotheek. Verdere bijzondeheden zullen nader worden bekend gemaakt.

Namens het bestuur,
de secretaris: A. LYSEN.

BIBLIOTHECARISSEN-CONGRES 1927.

Het Congresbestuur heeft besloten het Congres 1927 te houden op Maandag 30 en Dinsdag 31 Mei te 's Hertogenbosch.

Als Voorzitter werd gekozen de Heer Dr. Jac. ter Meulen.

Circulaires worden in Maart a.s. verzonden.

De Secretaris: Mr. A. DE STOPPELAAR Fz.
Lange Voorhout 34, den Haag.

EEN HANDSCHRIFT VAN UTRECHTSE HERKOMST.

Onder de handschriften van vele bibliotheken is er dikwels één, dat in kostbaarheid alle andere van de verzameling verre overtreft en daardoor de trots van de betrokken bibliotheek uitmaakt. Wat voor de Utrechtse Universiteitsbibliotheek het beroemde psalterium is, voor de Groningse het Maerlant-

handschrift, dat is voor de Universiteitsbibliotheek te Munster een kostbaar Goties missaal, oorspronkelik waarschijnlik voor een hoge geestelike vervaardigd. Het is geschreven met een mooie, regelmatige letter en bevat behalve de gebruikelike kanonplaat, voorstellende Christus aan het kruis, die in dergelike misboeken steeds aan het begin van de kanon staat, tal van versierde initialen, waarvan 56 met miniatuur, en vele randversieringen. Daar de kunstwaarde der verschillende miniaturen sterk uiteenloopt, is het waarschijnlik, dat niet alle van dezelfde hand zijn, maar dat verschillende kunstenaars aan de verluchting van het handschrift gewerkt hebben.

Algemeen werd totnutoe aangenomen, dat dit missaal op Munsterse of tenminste Westfaalse bodem ontstaan was, hoewel daarvoor eigenlik geen bepaalde aanwijzingen bestonden en het werk in schrift en versiering verre boven alle andere handschriften van Munsterse of Westfaalse oorsprong uitstak; alleen Prof. Vogelsang [1]) had op een merkwaardige overeenstemming in de ornamentiek met een Nederlands type gewezen zonder echter nog de Westfaalsche oorsprong in twijfel te trekken. Tans echter heeft de bibliothekaris te Munster, Prof. Alois Bömer [2]), het aan een nieuw onderzoek onderworpen, en daarbij vooral gesteund door het in de laatste jaren verschenen werk van Bijvanck en Hoogewerff [3]), dat hem in de platen een groot materiaal ter vergelijking bood, is hij tot de konklusie gekomen, dat dit schitterende kunstwerk zo goed als zeker van Utrechtse oorsprong is en wel uit het Kartuitzerklooster Nieuwlicht of Bloemendaal, even buiten Utrecht aan de Vecht gelegen.

Zoals Bijvanck en Hoogewerff aantonen, moet er in de 15e eeuw in het klooster van deze strenge, zwijgende orde een geheel atelier bestaan hebben, waar kunstvaardige monniken zich wijdden aan de versiering van handschriften.

---

1) Holländische Miniaturen des späteren Mittelalters, Strassburg 1899.
2) In een artikel in: Mittelalterliche Handschriften, Festgabe zum 60. Geburtstage von Hermann Degering, Leipzig 1926, waaraan het bovenstaande ontleend is.
3) Noord-Nederlandsche miniaturen in handschriften der 14e, 15e en 16e eeuwen, 's Gravenhage 1922—25.

Het kostbaarste produkt uit deze kunstenaarswerkplaats is wel een Nederlandse bijbel in twee grote folianten op de Koninklike Bibliotheek in Den Haag, waaraan niet minder dan acht verschillende meesters gewerkt hebben; verder zijn het vooral getijdenboeken en ook missalen, die uit Nieuwlicht of Bloemendaal stammen. Bij een nauwkeurige vergelijking van het Munstere missaal met de afbeeldingen bij Bijvanck en Hoogewerff heeft Bömer op grond van de treffende overeenstemming in oranmteniek vastgesteld, dat ook dit handschrift in het Utrechtse klooster versierd moet zijn, en wel omstreeks het jaar 1435; zoals boven reeds is opgemerkt, hebben ook hieraan verschillende hnaden gewerkt.

Wijst de versiering van het missaal er op, dat we hierin een nieuw getuigenis hebben van de grote bloei van het Kartuizer atelier, ook de band, waarin het werk gebonden is, stamt uit een Utrechtse werkplaats; in de keur op de onderrand van het beslag is n.l. het wapen van Utrecht te herkennen. Deze band, die meer dan een eeuw na het handschrift vervaardigd of vernieuwd moet zijn, bestaat uit met rood fluweel overtrokken houten borden, waarop zilveren beslag in Renaissancestijl; midden op het voor- en achterplat staat het wapen van de Nedersaksiese grafelike familie Von Hoya, verenigd met die van de bisdommen Munster en Osnabrück. Naar alle waarschijnlikheid is het handschrift het eigendom geweest van Johann von Hoya (1529—1574), die tevens bisschop van Munster en Osnabrück was, en van wie bovendien bekend is, dat hij een levendige belangstelling voor kunsten en wetenschappen bezat.

Hiermee zijn we tot de geschiedenis van het missaal gekomen. Veel is er van zijn lotgevallen niet meer na te speuren. We mogen aannemen, dat het te Utrecht gebleven is, totdat het door schenking of aankoop het eigendom van Johann von Hoya werd; bij die gelegenheid is dan tevens de tegenwoordige band vervaardigd. Later heeft het deel uitgemaakt van de bibliotheek van het Domstift te Munster, zoals een aantekening van de bibliothekaris in 1710 vermeldt. Of het hierin rechtstreeks uit het bezit van Johann von Hoya gekomen is, valt niet met zekerheid te zeggen. Toen in de

19e eeuw deze bibliotheek in de Universiteitsbibliotheek te Munster opgenomen werd, is daarmee ook het missaal naar zijn tegenwoordige verblijfplaats verhuisd.

J. M. KEYMAN.

'N VERLOREN PRENT EN 'N VERLOREN HANDSCHRIFT VAN VONDEL'S GEDICHTEN.

Bij de grootse nieuwe uitgaaf van Vondel's werken ondernomen door de Wereldbibliotheek te Amsterdam, missen we we 'n paar belangrijke stukken. Vooreerst 'n *album* waarin de alleroudste gedichten van Vondel geschreven staan. *Jacob van Lennep* heeft in dat album twee gedichten van Vondel gevonden, en wel zijn allereerste: *Schriftuerlijck Bruylofts Reffereyn* van 1605 en *Nieuw-jaars Liedt* van 1607. Dit album was afkomstig van de famielie Haesbaert uit de 17e eeuw, en in de jaren 1850—1860 in 't bezit van *Jhr. Mr. F. A. Ridder van Rappard,* Sekretaris-Generaal bij 't ministerie van oorlog.

Waar is dat album nu? Alle nasporingen zijn tot nu toe vergeefs geweest.

Ten twede. Vondel's gedicht *Hymnus ofte Lof-Gesangh over de Wijd-beroemde Scheeps-vaert der Vereenighde Nederlanden* van 1613, is gemaakt bij 'n grote prent *'s Lans Welvaren,* uitgegeven door Abraham de Koning in 't begin van de 17e eeuw. Deze prent is door *Mr. A. D. de Vries* beschreven in *Oud-Holland I* (jaargang 1883) blz. 113—118, en was toen in 't bezit van de Heer *Aug. Coster* te *Brussel.*

Ook hier moeten we vragen: waar is die plaat nu?

Ten derde: wie kan aanwijzen:

De Cijfferinge van Willem Bartjens in ouder uitgaaf dan van 1632.

In dit rekenboek staat *Lof-Zangh* op *Willem Bartjens* van Vondel.

Ondergetekende vraagt dringend inlichtingen of aanwijzingen over deze dingen zo belangrijk voor de uitgave van Vondel's werken.

Tilburg. H. MOLLER.

SENSATIEGENOT.

(Vervolg van blz. 11).

Het sensatiezuchtige type daarentegen komt niet met deze adaequate houding tot de litteratuur. Het kan geen oogenblik vergeten dat het genot zoekt. Het ziet niet dat het gevoel van zijn natuurlijke relatie tot het object losgescheurd, verflenst en verdroogt als een afgesneden bloem. De plaisir-passion leidt tot de verschillendste vormen van gevoelsontaarding. Ik noem slechts de perversiteit, het blasee-zijn, de smachtende sentimentaliteit, de ontroering-belustheid, en wat ons thans bezig houdt: de sensatiezucht. Als ontaardingsverschijnsel komt de sensatiezucht er echter betrekkelijk goed af. Terwijl de perversiteit de gevoelsqualiteit vergiftigt door haar los te maken van haar natuurlijk object en vast te maken aan de betreffende gevoelsqualiteit vreemde objecten, waardoor uitingen van perverse sentimentaliteit en geestesziekten dikwijls slechts te onderscheiden zijn door het karakter der plaisir-passion van den perversen bedrijver, terwijl dus zoo de perversiteit onmiddellijk tot pathologische verschijnselen voert, kan men van de sensatiezucht zeggen dat de plaisir-passion door de verbinding met een psychische behoefte de schade der ontaarding althans ten deele vereffent. Ik moet daarbij nog op het volgende wijzen. Hoe komt het dat het gevoel bij de sensatiezuchtige niet verflenst, dat geen afstomping intreedt? Toegegeven dat een litterair en aesthetisch ontwikkeld mensch van tijd tot tijd wel eens een heimelijk genot in sensatielectuur kan vinden, het is evenzeer waar dat een regelmatig lezen spoedig tot onverschilligheid en ten slotte tot duidelijken afkeer leidt. De sensatiezuchtige bezit wat de litteraire mist, namelijk: een onbevangen houding tegenover de sensatie-prikkel, het tweede kenmerk dat we bij onze vluchtige phaenomenologie konden vaststellen. Het onderzoek waartoe ons deze eigenschap voert, brengt daarbij kenmerk 3 het zinnelijk geprikkeld worden in eenzelfde complex van verschijnselen bijeen. Ter inleiding het volgende: U bezit een gramaphoon met een paar platen. U

neemt u voor ze elken avond na volbrachte dagtaak af te draaien. Den derden avond vindt u het maar matig plezierig, op den vierden weinig meer aan, op den vijfden kan de gramaphoon u geen spoor van lustgevoel meer wekken. Op den 10den zet u het ding in zijn kast. U gaat echter op reis, naar de Noordpool. U overwintert er: eeuwige ijsvelden, geen levend wezen, duisternis om u. U herinnert u de gramaphoon in uw kist. U laat dezelfde platen afdraaien. Het doet u goed. Den derden avond verheugt u er zich reeds te voren op. Op den vijfden geniet u er intens van en op den 10den avond zijn die enkele platen u lief geworden.

Voor eenige weken reisde ik in een Duitschen trein naar Utrecht. In een „Nicht Raucher". Een dame en heer en een student. Dame en heer hebben blijkbaar lange reis gehad, zien er verveeld en vermoeid uit. Student steekt een sigaret op. Dame zegt: „Man, dit is toch niet rooken". Heer verzoekt student eenigszins bevelend, rooken na te laten. Student: „Heeft mevrouw er last van, dan zal ik het laten". Heer, met klemtoon: „Dat gaat u niet aan, u m a g hier niet rooken". Student: „Dat staat nergens, ik ken geen Duitsch". Dame en heer raken langzamerhand in zichtbare opwinding. Student blaast kringetjes. Plotseling vliegt heer overeind. Alles aan hem is gespannen. Kop als vuur. „En als je nu niet onmiddelijk uitscheid, brutale vlegel, trek ik aan de noodrem". Student onbewogen: „Dan krijgt u boete". Mijnheer en mevrouw op het springen, zoeken ontlading bij mij: „Hebt u wel ooit zoo'n brutalen en onbeleefden schoft gezien?" Een onverschillig schouder-ophalen mijnerzijds. Dan kan de heer de spanning niet langer houden. Hij vliegt op student toe en rukt sigarette uit zijn mond. Tumult en gescheld. Volgend station verdwijnt student. Heer en dame zijn andere menschen geworden, verveling en vermoeidheid zijn verdwenen. Met zichtbaren lust proeven ze het gebeurde na. Maar ook tijdens het opkomen en gedurende de heftige momenten der woede was iets waar te nemen dat het aanwezig zijn van een lust-gevoel verried. De versnelde ademhaling, de motorische acties, kortom de *willige* overgave aan het affect schonk een lust-moment dat op zijn beurt weer opzwiepend op het affect werkte. De houding

van den student bood een welkome gelegenheid zich steeds dieper in de wild bewegende woede-lust te verzinken. Letten we uitsluitend op de aanleiding, het onbeleefd zijn van een jongmensch en de volgende beleediging, dan is slechts verklaarbaar een gevoel van onlust en wrevel. Maar dit objective aan de beleving was dan ook niet meer dan aanleiding. Wat gezocht werd was de lust die ligt in het psychisch actief zijn, in het ongeremd zich laten gaan, de lust van een „gebeuren" na eentonig voortgegleden uren.

De lezer zal geneigd zijn beide gevallen te zien als de uiting van eenzelfden psychischen trek. Hij heeft daarin gelijk. Het gramaphoongeval te Noordpool demonstreert de lust van iets te beleven, het niet-rooken geval eveneens. Geval twee is echter rijker. Terwijl in geval 1 de belevingslust zich weinig uitdrukt in physische begeleidingsverschijnselen, kunnen we in 2 de lust der beleving niet denken zonder de lust der orgaangewaarwordingen. Het is juist de lichamelijke uitdrukking van het woede-affect en de wijziging die deze uitdrukkingsverschijnselen in het levensgevoel en daardoor in de stemming te weeg brachten, die de bron van lustgevoelens ontsluit. De vaststelling dat belevingsgevoelens en orgaangevoelens, niet in een organische band samenhooren of in functioneele verhouding staan is van belang voor een zuivere bepaling van het sensatiegevoel. In de aesthetica zijn beide gevoelens niet altijd zuiver geïsoleerd. V o l k e l t b.v. acht de aesthetische houding verloren, zoodra de Organgefühle merkbaar worden, d. w. z. zich als zoodanige aan het bewustzijn kenbaar maken. Mogelijk geldt dit voor de z.g. ruimte-kunsten (beeldende kunst en architectuur), zeker niet voor genot in dramatiek of muziek. Men herinnere zich zijn min of meer lichamelijk aangedaan zijn toen men Beethoven's 9de hoorde. Spanning-gevoelens om de oogen, nerveus beweeg van de vingers, een merkbare verslapping van de spieren bij het vrij worden van scherp-gespannen dissonanten. Soms een vochtig worden van de oogen en de beweging iets in de keel weg te slikken. Niemand zal beweren dat ons intens genieten van Beethoven s e n s a t i o n e e l moet heeten omdat zich lichamelijke gewaarwordingen als begeleidingsverschijnselen voordeden. Aan den anderen

kant is ook belevingslust zonder merkbare lichamelijke aandoening geen sensatie. Zoover ik zie ligt het sensatiegenot in de vervulling van sentimenteel verlangen door belevings- en orgaangevoelens t e s a m e n. Verschillen in qualiteit van de sensatiebeleving worden dan bepaald door de mate waarop één dezer factoren de andere overheerscht [1].

(Voortzetting volgt).

1) Iets dat voor de psychologie van lezersgroepen van praktisch belang is. Men vergelijke b.v. de verschillende geaardheid van sensatiebehoefte bij mannen en vrouwen. Zie ook hoofdstuk III.

BINNENLANDSCHE KRONIEK.

(Bijdragen voor deze rubriek te zenden aan Mej. E. de Clercq, Willem de Zwijgerstraat 5, Utrecht.)

Amsterdam. — Begin Januari is een tentoonstelling van producten der drukkerij van den beroemden Amsterdamschen Portugeeschen Rabbijn Menasseh Ben Israël gehouden in de kleine, maar rijke bibliotheek van het Portugeesch-Israëlietisch Seminarium „Ets Haim" op het Jonas Daniël Meyerplein, met haar stemmige eikenhouten betimmering en geelkoperen kaarsenkronen, maar vooral met haar kleurenharmonie van kostbare oude boekenbanden alom langs de wanden. Het seminarium is gevestigd in een der bij de Portugeesche Synagoge behoorende, naar Joodschen ritus zeer lage gebouwtjes, het nederige kader om het machtige, kubusvormige gebouw met zijn hooge ramen en daarin de kleine ruitjes.

Na de opening der tentoonstelling door Prof. Dr. J. L. Palache sprak de bibliothecaris van het Seminarium, de heer J. S. da Silva Rosa, uitvoerig over Menasseh Ben Israël en zijn werk. Niet over hem als Rabbijn, als geleerde of over zijn optreden bij Cromwell ten gunste van de wedertoelating der Joden in Engeland, waaruit zij in 1290 verdreven waren, maar over hem als bezitter van de eerste Hebreeuwsche drukkerij te Amsterdam, waardoor hij de grondlegger is geworden van deze later zoo bloeiende en alom geprezen industrie, welke aan tallooze handen werk heeft verschaft.

De drukkerij van Menasseh Ben Israël was juist 30 jaar in werking, van 1626—1656. Zij werd deze geheele periode niet door M. b. I. zèlf geleid, maar van 1646—1648 door zijn zoon Jozef, en van 1649—1652 door zijn zoon Samuel. Van 1643—'45, dus drie jaren, was zijn drukkerij in handen van Eliau Aboab en trad Menasseh slechts als corrector op. Deze Aboab was afkomstig uit Hamburg, waar te zijnen huize het eerste Mirjam bijeengekomen is.

Thans heeft men, door den bij deze gelegenheid door de goede zorgen van den heer da Silva Rosa samengestelden catalogus voor het eerst een zoo volledig mogelijk overzicht van de producten dezer drukkerij ten getale van 66. Zeker geen groot aantal voor een dertig-jarige werkzaamheid, maar wij moeten niet vergeten dat Menasseh niet kapitaalkrachtig was. Verder dat hij reeds eenige maanden daarna met concurrentie te kampen had van een drukker, die z ij n product prees als eerste te Amsterdam gedrukt Hebreeuwsch boek, en dat hij korten tijd later een veel ernstiger concurrent kreeg in den persoon van Emanuel Benveniste uit Venetië, bij wien o.a. de Babyl. Talmud is verschenen.

De productiefste jaren waren 1631 en '35, waarin telkens zes werken zijn pers verlieten, en 1642, '46 en '47, waarin telkens vijf boeken verschenen. In de jaren 1629 en 1653 vinden we geen enkel boek.

Wat Menasseh er toe gebracht heeft, in 1643 zijn drukkerij tijdelijk aan Eliau Aboah over te doen, laat zich slechts gissen. Op menig punt kan de catalogus intusschen licht verschaffen. De heer da Silva Rosa noemde een voorbeeld. In 1642 werd hij tot leeraar aan „Ets Haim" benoemd, na het vertrek van Chagam Aboab naar Brazilië. Waar Menasseh zelf getuigt, dat hij dagelijks acht uur onderwijs moest geven, ligt het voor de hand dat hij voor de leiding zijner drukkerij niet voldoende gelegenheid had.

Het is zeer opmerkelijk, dat vóór dien van de Rabbijnen slechts Menasseh en David Pardo niet als leeraren aan Ets Haim verbonden waren. Aan Pardo was de functie van directeur der begrafenissen opgedragen, aan Menasseh slechts het prediken op één Sabbath per maand.

Ook omtrent de verhouding van Menasseh tot zijne collega's kan de catalogus inlichten. In alle biografieën lezen wij, dat deze niet goed was. Dat is echter niet geheel juist. Van David Pardo bijv. weten wij, dat hij, op zijn e i g e n kosten, eenige gebedenboeken bij Menasseh het licht heeft laten zien. Jacob Sasportas heeft niet alleen zijn eigen werk bij Menasseh laten drukken, maar hij heeft ook de correctie van Menasseh's Nishmat Chajiem op zich genomen, en op het einde daarvan een Hebreeuwsch lofdicht doen opnemen. Ook van Chagam Aboab vinden wij, dat hij als corrector is opgetreden en op twee werken een Hebreeuwsch lofdicht heeft vervaardigd.

Alleen met zijn ouderen collega Chagam Saul Levi Morteyra was de verhouding minder gunstig. Wel vinden wij hem eenmaal als approbator genoemd, maar dit bewijst niets: dit geschiedde nl. in opdracht van Parnassim der gemeente, zonder wier toestemming geen boek in A'dam door een lid hunner gemeente mocht worden gedrukt.

Naar den grond van het antagonisme tusschen beide groote mannen behoeven wij niet lang te zoeken; er bestond in de opvattingen van beide geestelijken een hemelsbreed verschil. Menasseh had veel omgang met christen-geleerden, bewoog zich veel op het gebied der algemeene theologie en had zich meer aan zijn Hollandsche omgeving aangepast.

Hij, die ook Hollandsch sprak, getuigt in zijn opdracht van het 2e deel zijner Conciliador aan de Bewindhebbers der W. I. C., van zichzelf: Siendo yo Lusitano, con animo Bataveo (d. w. z.: ik ben een Portugees, met Hollandschen geest). Dit was geheel in strijd met de opvattingen van Morteyra, voor wien elke wetenschap buiten de Talmudische als on-Joodsch gold. —

Menasseh's drukkerij was zuiver een handelsonderneming. De inkomsten, die hij uit zijn ambt genoot, waren niet voldoende om zijn gezin, bestaande uit één dochter, Gracia, en twee zonen, Jozef en Samuel, te onderhouden.

De vader had het ongeluk, zijn beide zonen nog tijdens zijn leven te verliezen. Jozef, die van 1646—'48 de leiding der drukkerij had, overleed omstreeks 1648 op één zijner handelsreizen in Lublin, op jeugdigen leeftijd. Het verlies van dezen veelbelovenden zoon was voor den vader een harde slag; in zijn Nishmat Chajiem roemt Menasseh hem als zeer bekwaam in den Talmud, en als kenner van vier talen.

De leiding der drukkerij kwam toen in handen van Samuel, die zich, met den naam zijner grootmoeder van vaderszijde, ook Samuel Ben Israel Soeyro noemt. Maar ook dezen zoon had de vader het ongeluk te verliezen; eenige maanden daarna stierf hijzelf.

De drukkerij van Menasseh heeft voornamelijk correcte uitgaven van Bijbel en gebedenboeken geproduceerd, alsmede Menasseh's eigen werken, die zich uitstrekken op theologisch-philosophisch, historisch en theologisch-hermeneutisch gebied. Hij ving niet met gebruikte typen aan, maar liet, naar teekeningen van den Sofer Michael Juda Leon, nieuwe typen gieten, waarvan later de legende rond ging, dat zij uit goud gegoten werden!

Tenslotte wees de heer Da Silva Rosa op de beide bekende portretten van M. B. I., door Rembrandt en Salom Italia. Het beroemde door Rembrandt geëtste portret is gedateerd 1636, toen M. slechts 32 jaar oud was. Hoe kwam het dat een kunstenaar als Rembrandt het niet beneden zijn waardigheid achtte den Joodschen geleerde op zóó jeugdigen leeftijd te vereeuwigen? De spreker antwoordde hierop: in 1636 waren reeds de bekendste werken van M. gepubliceerd, die hem in Christenkringen ruime bekendheid hebben verschaft.

Van zijn Conciliador, waarin hij de schijnbaar met elkaar strijdende Bijbelplaatsen trachtte in overeenstemming te brengen, was het eerste deel reeds in 1632 verschenen, en het volgend jaar door de Lat. vertaling van Dionysius Vossius gedeeltelijk ook voor niet-Joodsche lezers toegankelijk gemaakt.

In 1635 was zijn werk De Creatione Problemata (Over de Schepping der Wereld) verschenen, waarvoor Caspar Barlaeus een epigram had gedicht, en in 1636 zijn „De Resurrectione Mortuorum (Over de Opstanding) waarvoor de Christen-geleerde Gerbrandus Ansloo een Hebr. Echogedicht heeft vervaardigd. Is het nu te verwonderen, dat een man als

Rembrandt veel van den Joodschen geleerde had gehoord en den in Christen-kringen zeer gewaardeerden Menasseh heeft afgebeeld?

Maar waarom werd reeds zes jaar later opnieuw een portret van Menasseh, door den Joodschen kunstenaar Salom Italia, gegraveerd? Spr. schreef dit hieraan toe, dat M. in dien tijd het plan had opgevat om naar Brazilië te gaan. Blijkbaar moest de beeltenis als afscheidsgeschenk dienen. Abr. von Frankenberg, toen de bekendste man in Silezië, heeft zulk een portret ontvangen.

De heer da Silva Rosa eindigde met den wensch dat deze tentoonstelling de belangstelling voor het Hebreeuwsche boek moge wekken! —

De catalogus, een wetenschappelijk werk van belang, is versierd met reproducties naar de ets die Rembrandt van Menasseh Ben Israël maakte en naar de kopergravure door Salom Italia. Voorts zijn er o.a. in opgenomen een der drukkersmerken van M.'s drukkerij, en een afbeelding van de Jacobsladder, een der vier etsen van Rembrandt voor Menasseh's Piedra Gloriosa. *(N. R. C.)*

— De kaartenzaal van de Universiteitsbibliotheek herbergde kort na de Vondel-tentoonstelling eene tentoonstelling der Bibliotheca Rosenthaliana, georganiseerd ter gelegenheid van het 300-jarig bestaan der Hebreeuwsche typografie te Amsterdam. Zij kon dus een aanvulling, eene voortzetting, heeten van de kort daarvoor geopende tentoonstelling van drukwerk van Menasseh Ben Israël. Het tentoongestelde in de U. B. omvatte echter ook hetgeen de Hebreeuwsche drukkers nà Menasseh op dit gebied geleverd hebben. Zoo ontstond eene tentoonstelling, die, naar de bibiothecaris van de Universiteitsbibliotheek, Dr. Sevensma, in de inleiding van den tentoonstellingsgids getuigt, een inzicht kan geven in het eens zoo vermaarde bedrijf der ondernemende Hebreeuwsche drukkers en toont wat Amsterdam op dit gebied eens beteekend heeft en nog beteekent.

Het grootste gedeelte van het ter tentoonstelling aanwezige zeer rijke materiaal was afkomstig uit de door nu wijlen baron Rosenthal bijeengebrachte verzameling; maar daarnaast was de tot stand koming der tentoonstelling te danken aan de mildheid van den heer F. Friedmann, die bereid gevonden werd de daaraan verbonden kosten voor zijn rekening te nemen en bovendien nog zijn boekerij ter beschikking stelde voor het geval deze tot completeering of verrijking van het tentoongestelde zou kunnen bijdragen.

De tentoonstelling werd ingericht door den conservator van de Bibliotheca Rosenthaliana, den heer J. M. Hillesum en zijn assistent, den heer L. Hirschel. Het resultaat van hun werk is ook van blijvende beteekenis. Zij stelden namelijk eene lijst van niet minder dan honderd Hebreeuwsche drukkers samen, van wier arbeid proeven werden getoond.

Omtrent de wordingsgeschiedenis der Hebreeuwsche drukkerijen doet de heer Hillesum in den gids uitvoerige mededeelingen.

Zoodra in het begin der 16de eeuw ook in ons land Christen geleerden, naar het voorbeeld van den humanist Joh. Reuchlin, zich op de beoefe-

ning der Hebreeuwsche taal en letterkunde begonnen toe te leggen, werd in de drukkerijen de behoefte aan Hebreeuwsche typen duidelijk merkbaar. De drukker Dirck van Borne te Deventer ziet zich genoodzaakt tot de vroegere techniek der houtsnede terug te grijpen. In 1517 geeft hij het Hebreeuwsche alphabet in houtsnede weer. Een fraai voorbeeld van Hebreeuwsche typendruk vindt men in ons land voor het eerst in 1528 bij Dirk Maertenz. v. Aalst te Leuven in het werk van Joh. Campanus: Libellus de natura literarum et punctorum Hebraicorum.

Eerst in de tweede helft der 16de eeuw vindt het Leuvensche voorbeeld navolging te Antwerpen. In 1564 verschijnen aldaar Clenardus' Loeach ha-Dikdoek en een Hebreeuwsche grammatica van den gedoopten Jood Joh. Isaacus.

Toen Antwerpen in 1585 aan Parma was overgegaan, vond de hervormingsgezinde boekdrukker Aegidius Radaeus het geraden met zijn boekdrukkerij van daar naar Franeker te verhuizen. De Staten benoemden hem al heel spoedig ook ten behoeve der hoogeschool tot „Landschapdrukker" (1586). Ongeveer gelijktijdig met Radaeus was ook Franciscus Raphelengius, schoonzoon van Plantijn, uit Antwerpen naar Leiden verhuisd, om aldaar de leiding van het Plantijnsche filiaal op zich te nemen. Reeds in 1587 wordt Raphelengius te Leiden tot gewoon hoogleeraar in de Hebreeuwsche taal en tevens tot academie-drukker aangesteld. De Hebreeuwsche drukken tusschen de jaren 1588 en 1627 in ons land verschenen, zijn dan ook alle producten van de Plantijnsche pers te Leiden of van de Radaeuspers te Franeker.

Eerst door de Joodsche ballingen, die op dezen gastvrijen bodem een veilige toevlucht gevonden hadden, zouden de Hebreeuwsche drukkerijen in ons land, en wel voornamelijk in Amsterdam, tot grooten bloei geraken.

Het spreekt vanzelf, dat het gemis van een Hebreeuwsche drukkerij door de Joden in Amsterdam zeer sterk gevoeld werd. In 1617 gaat de vereeniging Talmud Tora (in 1616 opgericht en belast met de zorg voor het onderwijs der beide gemeenten) dan ook over tot het aanschaffen van de materialen voor een eigen drukkerij.

Een Hebreeuwsche uitgave van de drukkerij der vereeniging Talmud Tora afkomstig, is niet bekend. In 1618 evenwel liet deze vereeniging een gebedenboek in de Spaansche taal vervaardigen, waarin de Hebreeuwsche tekst van enkele stukken met Latijnsche karakters wordt weergegeven.

Eerst acht jaren later besloot de beroemde en energieke Chacham Menasseh ben Israel tot het oprichten van de eerste Hebreeuwsche boekdrukkerij te Amsterdam.

In Augustus van het jaar 1627, nadat Menasseh ben Israel reeds drie Hebreeuwsche werkjes in het licht had gezonden, verscheen bij Daniel da Fonseca te Amsterdam Meir Aldabi's „Sjebielei Emmoena", bevattende de beginselen der metaphysische en physische wetenschappen.

In het Kolophon beweert de corrector ten onrechte, dat da Fonseca's uitgave het eerste te Amsterdam gedrukte boek zou zijn.

Steinschneider was de eerste, die dit in 1852 in zijn catalogus van de Hebreeuwsche boeken der Bodleiana in Oxford en in Ha-Maskir II, 4 en III, 19 duidelijk in het licht gesteld heeft. —

Tentoongesteld was o.a. de Hebreeuwsche druk te Franeker en Leiden, gedeeltelijk voor rekening van Amsterdamsche boekverkoopers 1585—1630 en de Spaansche werken, door Joden geschreven en vóór 1627 in Nederland verschenen. Daarna volgde dan als hoofdzaak de Hebreeuwsche druk te Amsterdam van 1627 tot heden. De werken waren gerangschikt naar tijdsorde der drukkers. Hieraan was toegevoegd een overzicht van den Hebreeuwschen druk in geheel Nederland. Van alle plaatsen buiten Amsterdam was het eerste werk aldaar met Hebreeuwsche typen gedrukt of uitgegeven en in de U. B. te Amsterdam aanwezig, tentoongesteld. Verder waren er éénbladdrukken, en pseudo-Amsterdamsche drukken uit drukkerijen te Berlijn, Breslau, Göthen, Dessau, Frankfurt a. M., Frankfurt a. O., Fürth, Hamburg, Homburg, Johannisburg, Livorno, Offenbach, Sulzbach en Zotkiew. En ten slotte portretten van drukkers, uitgevers, schrijvers enz., benevens varia.

Deze tentoonstelling, waarvan de gids een honderd Hebreeuwsche drukkers vermeldt, was de schoonste getuigenis voor de reputatie, die de Hebreeuwsche drukkerijen van Amsterdam in het buitenland genoten. Er zijn werken voor rekening van Cochin, Singali, Curaçao, Polen, Oostenrijk, Duitschland en Zuid-Frankrijk, op Amsterdamsche drukkerijen vervaardigd en een aantal pseudo-Amsterdamsche drukken uit veertien verschillende steden, hetgeen op de vermaardheid der Amsterdamsche drukkerijen wijst.

In zijn openingsrede herinnerde de heer Hillesum eraan, dat de eerste Hebreeuwsche boekdrukkerij in de 17e eeuw te Amsterdam is opgericht door Menasseh ben Israël.

De eerste uitgave van Menasseh's pers is vrijwel als mislukt te beschouwen. De oorzaak hiervan blijkt uit het slotwoord van het werk: „Imrei No'am", een jaar later bij Menasseh verschenen, alwaar de auteur den lezer om verontschuldiging vraagt, dat er wegens de nieuwheid van het bedrijf nog fouten zijn blijven staan. Menasseh's volgende drukken evenwel hebben reeds een behaaglijker voorkomen.

Een zestigtal werken, waaronder verscheidene uitgaven van den Bijbel en van den Pentateuch in de Hebreeuwsche en de Spaansche taal, zijn in Menasseh's drukkerij en later in de drukkerij zijner zonen, Joseph en Samuel, verschenen; Menasseh's drukkersmerk is een pelgrim met een staf in de hand.

M. b. I. genoot bij zijn ondernemingen vooral van Christelijke zijde zoowel moreelen als financieelen steun. Zoo laat Grotius geen gelegenheid voorbijgaan om M. b. I. ook tot de uitgave van diens eigen werken aan te sporen. Ook ondervond M. b. I. de welwillendheid van de familie Vossius.

In 1635 verscheen Menasseh's: „De creatione problemata triginta". Uit

hoogachting voor den schrijver schreef Barlaeus voor genoemd werk een epigram.

De boek- en kaartdrukker Jan Jansz., de felle concurrent van Blaeu, belastte Menasseh met de vertaling van zijn atlas in het Spaansch. Spr. vermeldde, hoe op zijn instigatie Dr. Wieder, in het voorjaar van 1914 een studiereis naar Spanje makende, den atlas van Jan Jansz. in Madrid terug heeft gevonden, en voor spr. twee thans geëxposeerde photo's der titelbladen van deel I en II heeft medegebracht.

Van de betrekking, waarin Menasseh tot Vondel gestaan heeft, is tot dusverre niets met zekerheid bekend. Dat Vondel dezen voornamen vertegenwoordiger der Joden in Amsterdam niet gekend of nimmer geraadpleegd zou hebben, komt spr. al zeer onwaarschijnlijk voor.

Aan Joseph Athias was overigens de eer voorbehouden, de Joodsche Elzevier van Amsterdam te worden. Zijn persproducten getuigen van veel smaak en zorgvuldige uitvoering. In 1667 verscheen de tweede uitgave van Athias' Hebreeuwsche Bijbel in een oplaag van 5000 exemplaren. De letter, waarmede deze bijbel gedrukt is, was gegraveerd door Christoffel van Dyck naar teekeningen overeenkomende met de typen der eerste uitgave. Zij verkreeg een groote vermaardheid.

Toen Joseph Athias in 1700 overleed, werd het bedrijf door zijn zoon Immanuel voortgezet. Immanuel's zoon Abraham deed nog een poging om de zaak tot haar vroegeren luister terug te brengen, maar zonder resultaat. In 1746 verscheen het laatste persproduct der Athiassen.

In 1762 berichtten de Gebr. Joseph Jacob en Abr. Proops, zonen van Sal. Proops, dat de drukkerij der Athiassen door aankoop in hun bezit is overgegaan. De eerste Oostenrijksche Talmoed-uitgave in 1790 bij Kurzbeck in Weenen uitgekomen, komt het meest overeen met den fraaien druk van Proops. Kurzbeck had de letters en matrijzen van Hebreeuwsch en Rabbijnsch letterschrift van de firma Proops aangekocht. *(N. R. C.)*

Delft. — Het tweede lustrum der O. L. B. werd in de afgeloopen maand in een feest-vergadering van Bestuur en genoodigden herdacht.

's-Gravenhage. — De Gemeenteraad heeft besloten tot den bouw van een scholenkomplex, annex filiaal O. L. B., in het Laakkwartier.

— Sedert een paar jaren is op de Koninklijke Bibliotheek in bewerking een Centrale Catalogus, die thans zoover gevorderd is, dat hij in gebruik kan worden genomen. De bedoeling is in dezen catalogus de titels van de boeken van een zoo groot mogelijk aantal Nederlandsche bibliotheken op te nemen, en daardoor het zoeken naar boeken, die men in zijn woonplaats niet vindt, te vergemakkelijken en het leenen te bespoedigen, waartoe vroeger de z.g. rondvraagbriefjes dienden. In dien Centralen Catalogus is thans reeds opgenomen het grootste gedeelte van de titels der U. B. van Groningen, Leiden, Utrecht, van de bibliotheek van het Vredespaleis en van enkele andere bibliotheken of verzamelingen, terwijl in 1927 het geheele bezit der vier genoemde bibliotheken, voor zoover gedrukt, zal opgenomen zijn, en haar nieuwe aanwinsten en die van de

U. B. te Amsterdam, terstond kunnen ingevoegd worden. Daarnaast worden de titels van andere bibliotheken bewerkt, zoodat de Centrale Catalogus voortdurend uitgebreid wordt.

Wie derhalve in de bibliotheek zijner woonplaats een boek niet vindt, kan dit aanvragen bij de K. B., welke, zoo zij zelf het boek niet bezit, de aanvraag in den Centralen Catalogus naziet, en doorzendt naar de bibliotheek, waar het boek is; is een boek niet in den Centralen Catalogus te vinden, dan wordt de aanvraag op de tot nu toe gebruikelijke wijze rondgezonden.

Daar de directeur der bibliotheek, tot wien de aanvraag komt, beslist of hij een boek wil uitleenen of niet, is het gewenscht, dat de aanvrager op de aanvraag zijn kwaliteit vermeldt. De Centrale Catalogus neemt alleen die aanvragen in behandeling, waarvan elke titel op een afzonderlijk, onderteekend briefje geschreven is. *(T.)*

Haarlem. — Aan het meer-eeuwige bestaan der Stads-Bibliotheek is dezer dagen een eerste lustrum van verjongden toestand toegevoegd, een lustrum dat de levensvatbaarheid en de behoefte aan een openbare leeszaal en bibliotheek in een groot centrum heeft duidelijk gemaakt. De groei van het bezoek, gebruik en uitleening spreken in de taal van het jonge instituut „boekdeelen". Voor een bepaalde herdenking was na 5 jaar nog geen grond, maar het is toch een begrijpelijke gedachte geweest van de verzorgers dezer stedelijke inrichting, om de eerste herinneringsdag te vieren met een kleine tentoonstelling in de Raadszaal van het Prinsenhof. Van oud en nieuw — van de oudste handschriften en de drukken „van voor 1500" tot de nieuwste romans — was zoo het een en ander uit de schatten van bibliotheek en leeszaal uitgestald, een greepje hier en daar uit de bovenverdieping van het Prinsenhof, voor eenige dagen als reclame voor dit instituut van studie, ontwikkeling en ontspanning, ter bezichtiging bijeengelegd. Wat perkamenten handschriften met miniaturen en sierletters, wat gedegen vroege drukken met houtsneden, die na meer dan 3 eeuwen hun soliede fleur behouden hebben, een reeks van Haarlemsch drukwerk uit vroeger eeuwen vooral, wat Haarlemsche couranten, een plukje ouderwetsche kinderwerkjes, boeken over de stad en dan natuurlijk een verleidelijk proefje van wat een O. L. aan smakelijke boeken over kunst, over literatuur, over land- en volkenkunde en zooveel meer moet beschikbaar hebben; tenslotte een groepje ouderwetsche (niet alle verouderde) romans van vóór de Opstandigen, dat vreedzaam troonde boven het clubje nieuwste ontspanningslectuur, waarvoor zooveel leeslustige harten van leeszaalbezoekers en -bezoeksters het warmst kloppen.

In keurig bewerkte tabellen kon de bezoeker zich vergewissen van den gegroeiden stand van het bedrijf in zijn eerste 5 levensjaren.

(O. H. C.)

Harlingen. — Een comité heeft zich gevormd met het doel tot oprichting van een O. L. B. te geraken.

Rotterdam. — Het Rotterdamsche Comité voor de viering van het zevende eeuwfeest van het sterven van den Heiligen Franciscus van Assisië heeft aan deze herdenking te Rotterdam een Franciscusboekententoonstelling verbonden.

Deze tentoonstelling, geopend met een rede van Pater Roorda, voorz. van het Comité, en een boeiende causerie door Prof. Dr. G. Brom uit Nijmegen, vond onderdak in de bovenzaal van de Gemeentebibliotheek.

Het middelpunt van deze interessante tentoonstelling, interessant vooral om de schatten die er geëxposeerd waren uit het archief van het Minderbroederskloosters te Weert, waar pater David Hoevenaar het beheer over voert, werd gevormd door de figuur van Franciscus zelf. Behalve Weert zonden ook andere Minderbroederskloosters en de Koninklijke Bibliotheek handschriften en incunabelen.

Levensbeschrijvingen completeerden deze afdeeling. Lucas Wadding vond men, en daarnaast ook weer de heele groote reeks van Papini (1820) af tot op heden: Goerz, Karl Has, Sabatier, Muller, Schnürer, om slechts enkele namen te noemen en een denkbeeld te geven van de vele en velerlei geschiedvorschers, die zich met dezen heilige hebben bezig gehouden. Een groote afdeeling was gewijd aan de drie orden: Minderbroeders, Clarissen en de derde orde (van religieuzen en leeken).

Hier zag men onder meer mooie oude zegels, een foto van een regula bulata, een oorkonde van de stichting van het klooster te Boxtel, een ouden druk van den Maechdespieghel; bij de derde orde vond men portretten en levensbeschrijvingen van leeken van beteekenis, die in den loop der eeuwen tot deze orde hebben behoord. Columbus prijkte er naast Jeanne d'Arc, den hertog van Alençon en vele anderen.

Vele kunstenaars hebben zich tot dezen heilige aangetrokken gevoeld. In een drietal vitrines was getracht een beeld te geven van wat beeldende kunstenaars, dichters, musici, onder den invloed van het beeld, dat zij zich van den heilige uit Assisië hadden gevormd, hebben gewrocht.

Van al wat er over den heilige is geschreven een volledig overzicht te geven zou ons te ver voeren, laten we volstaan met nog een paar namen te noemen, die directer tot den lezer zullen spreken, dan vele van historici, buitenlandsche kunstenaars, schrijvers in alle mogelijke talen ter wereld: Johannes Brugman, den grooten Middeleeuwschen redenaar, de heilige Liduwina van Schiedam.

Pater David Hoevenaar, de archivaris uit Weert, was er den eersten dag aanwezig, om de bezoekers voor te lichten. *(N. R. C.)*

PERSONALIA.

Arnhem. — Tot assistente aan de O. L. B. is benoemd Mej. A. J. Visser (Assistentsdiploma Nijmegen 1925) met ingang van 1 Februari. Dit assistentschap is aan de reeds-bestaanden der O. L. B. toegevoegd.

OFFICIEEL GEDEELTE.

NEDERLANDSCHE VEREENIGING VAN BIBLIOTHECARISSEN EN BIBLIOTHEEK-AMBTENAREN.

Wintervergadering: Amsterdam, 27 Maart 1927.

Het Bestuur maakt bekend, dat de *wintervergadering* zal plaats hebben op *Zondag 27 Maart 1927* in *Amsterdam.* Het *programma* is vastgesteld als volgt:

11.30 uur voorm.: samenkomst in de *Bibliotheek der Universiteit* (Singel 421, bij den Heiligeweg); *ledenvergadering.* Daarna:

gemeenschappelijke *lunch,* op nader vast te stellen plaats, tegen matigen prijs. Den leden, die aan dezen maaltijd wenschen deel te nemen, wordt verzocht hiervan *uiterlijk 23 Maart schriftelijk opgave* te doen aan Mejuffrouw A. C. Gebhard, 35 van Eeghenlaan, Amsterdam.

2 uur nam.: terugkomst in de *Universiteitsbibliotheek,* waar Dr. Hermann Escher, Directeur der Zentralbibliothek te Zürich, een *voordracht* zal houden over: *Zwitsersche bibliotheken.*

Daarna: *thee* en *bezichtiging* van de (verbouwde en gereorganiseerde) *Universiteitsbibliotheek* met voorlichting van den Bibliothecaris, Dr. T. P. Sevensma.

De Voorzitter, Dr. J. ter Meulen, hoopt hierna gelegenheid te vinden tot het mededeelen van eenige *indrukken uit Amerika.*

Het verdient aanbeveling, dat ook zij, die niet aan de lunch denken deel te nemen, van hun komst toch *bericht* zenden, *uiterlijk 23 Maart,* aan Mejuffrouw A. C. Gebhard, 35 van Eeghenlaan, Amsterdam.

Namens het Bestuur,
De secretaris: A. LYSEN.

CENTRALE VEREENIGING VOOR OPENBARE LEESZALEN EN BIBLIOTHEKEN.

Opleidings-Commissie.

Aan de deelnemers van den assistentscursus 1926—'27 zijn

de roode formulieren verzonden, waarop zij kunnen mededeelen of zij den directeurscursus 1927—'28, die 1 October a.s. begint, willen volgen.

Deze formulieren moeten zoo spoedig mogelijk teruggezonden worden, en vergezeld gaan van een bedrag van *f* 50.—, dat in mindering strekt van het lesgeld (*f* 150.—) en dat teruggezonden wordt indien de leerling niet geplaatst kan worden.

Bericht van al of niet plaatsing wordt den aanvragers toegezonden zoodra de Opleidings-Commissie daaromtrent beslist heeft.

Leerlingen van vroegere assistentscursussen, die hun assistentsdiploma verkregen hebben, en den directeurscursus 1927—'28 willen volgen, moeten zich, zoover zij dit niet reeds gedaan hebben, vóór 1 Mei bij den ondergeteekende aanmelden, en eveneens een bedrag van *f* 50.— overmaken. Aangifte na dezen datum sluit deelneming onherroepelijk uit.

Aan de leerlingen, die in vooropleiding zijn, zijn de witte formulieren toegezonden, waarop zij zich voor den assistentscursus 1927—'28 kunnen aanmelden.

Ook deze formulieren moeten zoo spoedig mogelijk teruggezonden worden, daar de plaatsing op de cursussen eerst geregeld kan worden als *alle* formulieren terugontvangen zijn.

Zij, die in September a.s. in vooropleiding willen gaan, om in September 1928 op den assistentcursus te komen, moeten zich vóór 1 Sept. a.s. bij den ondergeteekende aanmelden.

Zij, die niet in het bezit zijn van diploma van met goed gevolg afgelegd eindexamen Gymnasium, 5 j. H.B.S. of 5 j. Meisjes-H.B.S. zullen opgeroepen worden tot een examen in Den Haag in de eerste helft van September te houden, uit welk examen zal moeten blijken, dat zij in ontwikkeling gelijkgesteld kunnen worden met de bezitters van een der bovenbedoelde diploma's.

Directeuren en directrices van Openbare Leeszalen en Bibliotheken worden er aan herinnerd, dat aspiranten voor

den Opleidings-cursus een vol jaar te voren hun *vooropleiding* moeten beginnen, en dat het beslist noodzakelijk is dat zij, die in vooropleiding willen gaan, zich vóór 1 September onherroepelijk aangeven op daartoe bestemde formulieren. Wie deze aangifte verzuimt is van de opleiding in het volgende jaar uitgesloten.

Het lesgeld voor assistents-cursus en voor directeurs-cursus is tot *f* 200.— verhoogd. Zij die aangenomen zijn in de vooropleiding 1925—'26 betalen nog het thans geldende bedrag van *f* 150.—.

De Secretaris der O. C.:
P. C. MOLHUYSEN.

Dr. HERMANN ESCHER, DE GAST DER NEDERLANDSCHE VEREENIGING.

Zooals reeds bekend is, zal op initiatief der Universiteitsbibliotheek te Amsterdam en der Nederlandsche Vereeniging van Bibliothecarissen en Bibliotheekambtenaren Dr. Hermann Escher, de Directeur der Centrale Bibliotheek te Zürich, in de aanstaande bijeenkomst der Vereeniging te Amsterdam op Zondag 27 Maart een voordracht houden over de Zwitsersche bibliotheken.

Na den Duitscher Walter Hoffmann in 1919, de Engelsche en Schotsche Bibliothecarissen in 1924, den Vlaming Lode Baekelmans in het zelfde jaar en den Franschman Eugène Morel in 1925, zal onze Vereeniging thans een vooraanstaand vakgenoot uit Zwitserland ontvangen.

Een klein levensbericht van onzen aanstaanden gast moge hieronder volgen.

Dr. Hermann Escher, die spoedig 70 jaren hoopt te worden, heeft een zeer werkzaam leven achter zich. Geboren te Zürich bezocht hij daar het gymnasium en studeerde in de letteren aan de Universiteit van zijn Vaderstad en te Straatsburg. Ook de theologie had en hield zijn belangstelling, zoodat hem daarin later, in 1917, een eeredoctoraat werd verleend. Na zijn studietijd werd hij onder-bibliothecaris van de stedelijke

boekerij in zijn geboortestad, daarna in 1887 tot 1915 haar leider.

In 1916 kwam een belangrijke gebeurtenis in zijn leven: zijn benoeming tot Directeur van de nieuwe Centrale Bibliotheek aan welker oprichting Dr. Escher zelf zulk een belangrijk aandeel had gehad en waarbij de twee groote bibliotheken, de Stedelijke en de Kantonale-Universiteitsbibliotheek en nog drie kleinere wetenschappelijke boekerijen in één groot en grootsch gebouw tot één lichaam onder één hoofd werden vereenigd.

Ook het vereenigingsleven had Dr. Escher's belangstelling. Hij wist in Zwitserland te voorkomen, wat helaas hier te lande gebeurde, dat krachten en geld door de oprichting van verschillende lichamen verbrokkeld werden. De Zwitsersche Bibliothecarissen-vereeniging kwam tot stand als algemeene vereeniging, die dank zij samenstelling en aanzien ook door de regeering werd erkend als het semi-officieele orgaan op het gebied van het bibliotheekwezen.

Het is waarlijk niet de eerste maal dat thans de Heer Escher de grenzen van zijn land overtrekt om buitenlandsche collega's te ontmoeten. Als historicus en bibliothecaris bezocht hij reeds te voren vele landen van Europa en reisde hij naar de overzijde van den Atlantischen Oceaan. De indrukken van zijn groote dienstreis door de Vereenigde Staten van Amerika gaf hij weer in een werkje dat den lezers van dit blad uit de bespreking van Dr. Du Buy (Maart 1924) kan bekend zijn.

Doch ons land, dat reeds zoolang op Dr. Escher's program stond, werd nog niet door hem bezocht.

Gelukkig zal nu de wensch, niet slechts van Dr. Sevensma en ons Bestuur, maar ook van den Heer Escher zelven, in vervulling gaan.

Mogen allen medewerken om den Zwitserschen collega een hartelijke ontvangst en een groot auditorium te bereiden!

Maart 1927. TER MEULEN.

SENSATIEGENOT.

(Voortzetting van blz. 24).

Bezien we echter thans deze belevings- en orgaangevoelens nog nader. *De belevingsgevoelens.* Zoover mij bekend, heeft G r o o s het eerst op belevingsgevoelens als een factor in het aesthetisch genot gewezen, gelijk hem ook de verdienste toekomt de rol der zinnelijke gevoelens in het aesthetisch genot voor het eerst nauwkeurig te hebben nagegaan [1]).

Jede Freude, zoo Groos [2]), an einem Erlebnis ist freilich Freude an einem Bewusztseinsinhalt. Man kann aber doch, indem man „Inhalt" in einem etwas engeren Sinne fasst, zwischen dem Vergnügen unterscheiden, dass aus den während der Betätigung auftretenden Vorstellungen darum erwächst, weil diese Vorstellungen durch ihre Bedeutung Lustgefühle mit sich bringen und dem Vergnügen, dass in der Tatsache des Sich Betätigens sein Grund findet". Van hieruit is inzicht te krijgen in de verhouding van sentimenteele verlangens met de belevingslust. Het sentimenteel verlangen zoekt het gevoel als gevoelsgenot. Het karakter van belevingslust krijgt het gevoelsgenot niet door de sentimenteele gemoedstoestand maar door een voorafgaand gevoel van verveling. Het belevingsgevoel (het gevoel psychisch in functie te zijn) schijnt me dan ook slechts als contrast-gevoel een positive waarde te krijgen en zijn rol bij het aesthetisch genieten even gering, als groot bij het sensatiegenot.

Emil Utitz wijdt in Zeitschrift für Aesthetik und Allgemeine Kunstwissenschaft aan deze gevoelens een artikel [3]). Hij scheidt ze daarbij weinig zuiver van de Organempfindungen en concludeert dat innerhalb der Grenzen des Zuviel und Zuwenig Funktiongefühle eine aesthetisch fordernde Wirksamkeit entwickeln d a d u r c h dass sie auf ein ganz nahes ästhetisches H i n g e b e n s e i n hinwerken. Wij deelen deze con-

1) Overigens ziet schrijver dezes in Groos' aesthetische verhandelingen een zeer eenzijdige opvatting die aan het wezen der kunst voorbijgaat.
2) K. Groos. Der aesthetische Genusz. 1902.
3) Functionfreuden im Aesthetischen Verhalten.

clusie niet, zien integendeel in dit Hingebensein iets karakteristieks voor de sensatiebeleving. Wij spraken van een onbevangen houding tegenover den prikkel. Het aesthetisch genot is zeker ook een soort overgave aan het aesthetisch object, echter geen blinde overgave uit behoefte aan Functiongefühle, doch een overgave die w e e t waaraan ze zich geeft, een overgave eerst, nadat het aesthetisch object als zoodanig is gekend en erkend. De aesthetische houding is een ontvankelijke houding, maar toch weer van zulk een critische ontvankelijkheid, dat zij zich voor het aesthetisch waardelooze afsluit. Opdat echter Funktiongefühle bewust worden is er een passiviteit noodig. De activiteit van het kunstgenieten dringt het belevingsgevoel op den achtergrond. Ook de practische ervaring met het lezerscorps leert, dat juist de waardeering van sensatielectuur het meest voorkomt bij hen die slechts lezen om den tijd te dooden en dat deze houding volstrekt niet gelijk is aan die lezers die zich „voor een boek open stellen". De correlatie van sensatie- en belevingsgevoel bewijst zich ook gelijk we nog zullen zien door het sociale milieu, waarin de sensatie als maatschappelijk verschijnsel voorkomt. Zoo blijft naast het sentimenteel verlangen d e v e r v e l i n g een vooronderstelling voor het optreden van sensatiegevoelens. En wat is verveling? Toch zonder twijfel een gevoel van onbehagen, een gevoel van onbehagen over het bestaan zelve, over de leegte van de ziel, het gemis aan prikkels en gewaarwordingen. Een gevoel dat als een last van traagheid op ons ligt. Of de verveling nu bestaat als gevolg van een rust nemen zonder dat de psyche door moeheid er behoefte aan heeft of als gevolg van eenzijdig monotoon werk, waardoor een deel der psychische activiteit tot een gedwongen rust genoodzaakt wordt (b.v. bij een uitsluitend mechanisch werk verrichtende fabrieksarbeider) zal zonder twijfel zijn invloed doen gelden op den aard der gezochte sensatiebeleving. Ons schijnt het dat de eerste soort verveling (te vergelijken met het Noordpool-gramaphoon geval) méér de Functionfreude in de sensatie zoekt, de tweede soort (te vergelijken met het niet-rooken geval) de lust der z.g. zenuwprikkeling, der orgaangewaarwording. Echter deze laatste gevoelens moeten we nog nader in het oog

vatten. *De „Organgefühle"*. Het is in de psychologie en in de aesthetica een tijdlang modern geweest alle gevoelens als bewustwordingen van lichamelijke veranderingen te verklaren [1]).

(Voortzetting volgt).

VAKLITERATUUR.

Katalogus van de Openbare Leeszaal te Utrecht; kinderbibliotheek. 3de dr. 1926. 3 dln.
Dl. 1. Afd. A en B (8—12 jaar). Afd. Sprookjes.
Dl. 2. Afd. C, D & Da (12—18 jaar).
Dl. 3. Afd. „Weten en kunnen".

„Noem dit boekje een kaTAlogus!"

Een nieuwe katalogus van de jeugdbibliotheek te Utrecht belooft een verfrisschende spanning op zoek naar in praktijk omgezette en aan de praktijk getoetste nieuwe denkbeelden; zelfbedacht, soms naar eigen inzicht pasklaar gemaakt, aansluitend bij Utrechtsche tradities. Dit vooropgesteld, is de werkelijkheid méér dan „gedroomd paardrijden". Met bescheiden middelen en weloverwogen vooruitstrevendheid werd deze katalogus: praktisch en idealistisch. Ofschoon ik lang niet alle zienswijzen deel en enkele kleine bedenkingen heb, wil ik met het positieve beginnen en deze katalogus kwalificeeren als de inventaris van een met zorg en begrip bijeengebrachte verzameling jeugdlektuur, waarin het paedagogisch inzicht opgebouwd werd, niet in 't minst door ervaring uit de praktijk. Vandaar de zucht van verlichting die ik slaakte bij het vinden van veel boeken van avontuur: de veel gesmade Indianen-verhalen, Robinsonnaden en voortbrengselen van gezonde, vernuftige fantasie. Hier werd rekening gehouden met den echten jongensaard en verdrongen noch paedagogiek noch ethiek, begrip en appreciatie van de natuurlijke lust tot het zoeken van *ont*spanning door spanning, het meeleven in felle deining van vóór- en tegenspoed met „onze helden". En toch is duidelijk de vaste hand merkbaar die meedoogenloos schrapte wat ernstige kritiek niet weerstond, al onderschrijf ik niet alle uitspraken, noch in vóór, noch in tegen.

Een groote plaats is dus ingeruimd aan Karl May, Penning, Aimard, Henty, Wörishöffer e. d., waarmee ik voor het meerendeel der titels instem; een enkel vraagteeken mijnerzijds, wijst hier echter naar de zeer kleine rubriek misgrepen.

Heb ik dus een begrijpen van de zucht tot avontuur van de jongens gekenschetst, de meisjes zijn ook goed bedeeld. Het kan immers niet

1) § 438.

anders dan zóó: wie de frissche jongenslust begrijpt, kiest ook zuiver voor meisjes. Hiermee is naar ik hoop voldoende bewezen dat ook het middelmatige, op juiste wijze toegepast, het betere dient, Zóó is het hier!

Wat de indeeling in rubrieken van den katalogus betreft, deze is voor de fiktieboeken heel eenvoudig naar leeftijden, met één uitzondering: sprookjes. Deze aparte soort rechtvaardigt de onderverdeeling; jammer dat opname der boeken in deze rubriek niet systematisch werd doorgevoerd.

Ook de vaststelling van de leeftijden waarvoor de boeken geschikt zijn, veroorzaakte in mijn exemplaar enkele uitroepteekens, neen's e.d., waarmee echter onvoldoende de moeilijkheid van deze zaak is aangetoond; subjektief inzicht en vrije toepassing beteekenen veelal verstarrende beperking en levende vrijheid.

Een prettige indruk maakt het aangeven van vervolgen, enkele verzuimen daargelaten; ook werd dit doorgevoerd in de historische reeksen, zelfs wanneer alleen tijd van handeling de opeenvolging beslist.

In het algemeen valt het op, bij het doorbladeren van den katalogus, dat geen moeite te groot werd geacht, den kinderen desillusies te besparen; onduidelijke titels kregen, *of* hun rechtmatigen omschrijvenden ondertitel, *of* er werd een gemaakt, in ieder geval bij historische verhalen. Door spaarzame toepassing blijft de spanning: „wat zou het zijn?", bij het lezen van veelbelovende titels. Hierin zie ik een reden, het dure annoteeren in den katalogus voor de jeugd achterwege te laten.

Toch vallen ook hier enkele inkonsekwenties op te merken en duidelijk is dan ook voelbaar een aarzelen tusschen het doorvoeren van het verduidelijken door middel van den ondertitel, zij het soms expresselijk gemaakt, en het sporadisch voorkomen van een schuchtere annotatie-poging in den officieelen vorm.

Dit alles doet niets af aan de gelukkige oplossing van lastige gevallen, waarbij soms met verbluffend eenvoudige middelen, afdoend resultaat werd bereikt.

Enkele bibliografische slordigheden en b.v. dikwijls onvolledig verwijzen naar andere bewerkingen van een boek, willekeurig vermelden van meerdere verhalen in één bundel waarvan de titel het tegendeel doet vermoeden, doen zien dat de tendens naar het volmaakte er is, zij het wat onsystematisch en onbewust.

In de afdeeling Weten en Kunnen zou ik de rubriek E—Levensbeschrijvingen even afzonderlijk willen noemen en verder op den inhoud van de overige rubrieken de aandacht vestigen.

Levensbeschrijvingen als een afzonderlijke rubriek, een principieele kwestie!

Als het dan zóó moet, dan zou ik hier een kwistiger hand voor beredeneerde titels gewenscht hebben. Er zijn er in deze rubriek al veel, dat is waar, toch ontbreken ze bijna geheel bij de boeken waarin méér personen beschreven zijn. Ook lijkt mij een enkele aanduiding over den aard der beschreven persoon gewenscht.

Wat nu de inhoud der overige rubrieken uit dit deeltje betreft, heb ik

het bezwaar dat eensdeels het streven zeer duidelijk merkbaar is, alles wat bij „ontspanning" naar „studie" riekt, over te brengen, en toch werd aan dit principe niet vastgehouden en op dikwijls aanvechtbare wijze de knoop doorgehakt.

Daar elk lid der Utrechtsche jeugdbibliotheek recht heeft op een ontspannings- en een studieboek tegelijk, is het begrijpelijk de rubriek „studie" uit te breiden met fiktieboeken. De mogelijkheid beiden tegelijk te kunnen krijgen, opent nieuwe perspektieven, want in geval van verplichte keuze tusschen een ontspannings- en een studieboek, is het licht te raden, wat in negen van de tien gevallen gebeurt.

Hier krijgt dus de bibliothekaris de ingeving, met zijn minder gezocht materiaal te gaan werken b.v. door het onderbrengen in rubrieken als Geschiedenis, Aardrijkskunde enz. Hier werden enkele boeken, waarschijnlijk teneinde ze van slapers tot wakers te promoveeren, m. i. willekeurig verplaatst en daardoor geïsoleerd.

Met evenveel recht kan b.v. **Kooy-Van Zeggelen's** Gouden Kris bij Reisbeschrijvingen ondergebracht worden als *hier* **Selmer's** Doktersfamilie. Geen van beiden zijn „reisbeschrijving", maar geven een waar beeld van het leven in een ander land. Dezelfde vrijwel willekeurige plaatsing is ook aan te wijzen bij andere rubrieken o.a. Geschiedenis en Natuurlijke Historie (over planten en dieren).

Ondanks deze bezwaren is deze katalogus voor gebruik der kinderen bijzonder geschikt, waarop hij gelukkig ook ingericht is, merkbaar aan afkeerigheid van elk „vertoon", aan verschillende reeds genoemde trekjes en prettige *schijnbare* niemendalletjes die het gebruik aanlokkelijk en leerzaam maken. Daarom is ook de aanmoediging tot lidmaatschap van de bibliotheek voor volwassenen, in den vorm van een opmerking vóór en na de rubriek Da (15—18 jaar) „Personen boven 15 jaar kunnen lid worden van de Bibliotheek voor volwassenen" enz..... geen goede bedoeling alléén, maar doelbewust streven, waartoe deze katalogus met *al* wat er achter staat, meewerkt, waaraan ik tenslotte gaarne mijn beste wenschen voor het welslagen toevoeg.

's Gravenhage, November 1926. SASKIA LOBO.

BINNENLANDSCHE KRONIEK.

(Bijdragen voor deze rubriek te zenden aan Mej. E. de Clercq, Willem de Zwijgerstraat 5, Utrecht.)

Teneinde teleurstelling te voorkomen wordt er nogmaals aan herinnerd, dat — ter besparing van ruimte — j a a r v e r s l a g e n in deze rubriek n i e t worden opgenomen, tenzij zij mededelingen van algemeen belang bevatten.

E. d. C.

Dieren. — Einde Januari werd de nieuw-opgerichte O. L. B. door den Burgemeester in een feestelijk samenzijn met Voorloopig Comité, Bestuur en genoodigden officieel geopend. De O. L. is voorzien van een radio-installatie.

Enschedé. — De O. L. B. heeft een belangrijke uitbreiding ondergaan, doordat aan de leeszaal en studiezaal is toegevoegd een technische afdeeling. Deze afdeeling, de tweede in ons land aan een O. L. verbonden, is ondergebracht op de eerste verdieping van de H. B. Blijdenstein-Stichting in twee prachtige lokalen. In de eerste zaal zijn eenige groote teekentafels geplaatst, van elk waarvan gratis gebruik kan worden gemaakt. Verder zijn in de zaal kasten, laden en schappen, waarin in bewerking zijnde teekeningen en benoodigdheden kunnen worden bewaard. In de andere zaal bevinden zich de technische tijdschriften en staan de studiewerken, naar hun aard gerubriceerd en volkomen overzichtelijk. Er is een groot aantal studiewerken op textiel- en landbouwgebied, terwijl ook de afdeeling „ingenieurs-wetenschappen" uitstekend is voorzien. Voor de bouwvakken, handel en verkeer is nog niet alles compleet; veel moet er nog met en door de practijk groeien. In ieder geval is er nu voor hen die rustig technische vakken willen bestudeeren, daartoe met deze afdeeling een prachtige gelegenheid opengesteld.

's-Gravenhage. — In de O. L. B. was de aankoop der boeken tot nu toe afhankelijk van de Directie en de Boekencommissie — die speciaal ingesteld is om advies uit te brengen en eenmaal in het jaar bijeenkomt om te spreken over de aan te schaffen boeken; de lezers hadden in dezen tot nu toe geen keus.

Nu is de Directie met iets nieuws gekomen. De gedachte op zichzelf is wel is waar zoo geheel nieuw niet meer; maar wel de toepassing ervan in ons Hollandsch bibliotheekwezen.

Ieder der leden krijgt thans wanneer hij een boek leent een klein biljet. Op den voorkant staat: „Uw oordeel over dit boek is voor ons van waarde als vingerwijzing bij verderen boekaankoop. Vul het onderstaande en de keerzijde in. Werp daarna het briefje in de bus in het Uitleenbureau." Dan volgen de regels, die de lezer moet invullen met zijn naam, adres en lezersnummer.

Aan den anderen kant staan drie vragen: „Waarom viel uw keus op dit boek? Beantwoordde het boek aan de verwachting? Kunt u in het kort zeggen, waarom? Wenscht u meer van den schrijver of over het onderwerp aangeschaft te zien?"

Deze vragen gelden niet alleen voor de romans, maar voor alle boeken, ook de studiewerken, die in de bibliotheek zijn.

De eerste vraag is hoofdzakelijk gesteld, omdat de Directie wilde zien welke de invloeden zijn die iemand er toe brengen een bepaald boek te lezen. Deze kunnen velerlei zijn: b.v. aanbeveling van anderen, aan-

beveling van het leeszaalpersoneel, aankondiging in de pers, catalogus of aanwinstenlijst der O. L. enz. enz.

De tweede vraag wordt voornamelijk gesteld om den lezer er toe te brengen zich rekenschap te geven van hetgeen hij gelezen heeft; terwijl de laatste dient om de richting aan te geven voor verderen aankoop van boeken.

Men ziet dus door deze vragen, dat de Directie niet alleen belang stelt in wat zij zelf mooi en goed vindt, maar ook hoe haar lezers er over denken. Reeds zijn er velen, die op deze vragen antwoord gegeven hebben en de Directie verwacht dan ook veel nut van deze methode.

(Vad.)

— In de R. K. O. L. B. werd een tentoonstelling gehouden van werken betrefende den H. Dominicus. De actie, welke thans gaande is om de Derde Orde van St. Dominicus wederom te doen opleven, was aanleiding tot deze tentoonstelling. Het nieuwste werk over „St. Dominicus en zijn Derde Orde" van M. Trooster ontbrak dan ook op deze tentoonstelling niet.

De ook overigens interessante verzameling werd door den bibliothecaris uitsluitend uit eigen bezit der R. K. O. L. B. bijeengebracht.

(Maasb.)

— Eind 1926 verscheen het tweede supplement op den katalogus der *„Bibliotheek ten dienste van het Christelijk Onderwijs"*. Deze bibliotheek, die in 1919 gesticht werd door een aantal vereenigingen, werkzaam op het gebied van het Protestantsch Bijzonder Onderwijs, bevat, zooals in het Reglement staat uitgedrukt, in hoofdzaak „boekwerken over de geschiedenis van het Christ. onderwijs, over de Christ. paedagogiek, verslagen en andere geschriften voor het Christ. onderwijs". De bibliotheek staat kosteloos ten dienste van de leden der aangesloten vereenigingen. Met goedvinden van het Bestuur kunnen echter ook anderen er gebruik van maken. Alle aanvragen zijn te richten tot den Bibliothecaris (Mr. J. Terpstra, Sweelinckstraat 39, Den Haag). — Blijkens de katalogi streeft de bibliotheek naar de meest mogelijke volledigheid op het bovenomschreven terrein. Ook vele oudere geschriften (zelfs uit de eerste helft der negentiende eeuw) vonden er een plaats.

— In het Museum voor Oude Kunst aan den Korte Vijverberg heeft een tentoonstelling plaats gehad van de vijftig beste boeken in Nederland vervaardigd in het jaar 1925.

De tentoonstelling was georganiseerd door het Nederlandsch Verbond van Boekenvrienden, dat een Commissie van Beoordeeling had benoemd.

De voorzitter van het bestuur van het Verbond, dr. C. P. Burger Jr., uit Amsterdam, leidde met een enkel woord de tentoongestelde werken bij de bezoekers in. Spr. merkte op, dat het niet de bedoeling is de 50 beste boeken uit te kiezen, gezien uit het oogpunt van lectuur, ook

niet uit dat der gemakkelijke verkoopbaarheid; maar men heeft uit de productie van 1925 de boeken gekozen zulke die, wat aesthetische en technische uitvoering betreft, op een hoog peil staan.

Verschillende autoriteiten woonden de opening der tentoonstelling bij.

's-Hertogenbosch. — De R. K. O. L. opende kort geleden „succursales" te Veghel en Berlicum, die beiden — blijkens hun inzet — goede kans van slagen lijken te bezitten. In opzet en werkwijze zijn deze buitenposten geheel gelijk aan de „correspondentschappen" in de Noordelijke provinciën.

Roosendaal. — Onder groote belangstelling heeft de R. K. O. L. B. haar eerste lustrum gevierd. Een comité bood namens de burgerij een bedrag van *f* 500.— aan het bestuur aan, alsmede een 50-tal boeken.

Schiedam. — De filiaal-uitleenbibliotheek der O. L. B. in het Gorzenkwartier is geopend. Zij is gevestigd in een school en omvat een bibliotheek voor volwassenen, zoowel als een kinderbibliotheek. Een kinderleeszaal staat nog op het programma.

Tiel. — Door inkrimping van het gemeentesubsidie op *f* 1000.— dreigt aan de O. L. B. voor 1927 ook het rijks-subsidie te ontgaan. Het Bestuur stelt alle pogingen in het werk den Raad op zijn besluit, dat de opheffing der O. L. ten gevolge zou hebben, terug te doen komen.

Utrecht. — In verband met den cursus, dien prof. Wattjes gaf aan de Volks-Universiteit over moderne bouwkunst in Nederland en het buitenland was begin Februari in de O. L. een studie-tentoonstelling ingericht, waar niet alleen de cursist het gehoorde nog eens rustig aan plaatwerk en lectuur toetsen kon, maar waar ook de belangstellende bezoeker zich oriënteeren en inspireeren kon. Want deze tentoonstelling gaf nu eens niet, wat een tentoonstelling zoo vaak doet: een min of meer historisch overzicht, een beeld van het voorbije. Zij bevatte integendeel het allerallernieuwste, dat zich op het gebied van bouw- en toegepaste kunst in de verschillende landen van Europa en van de Nieuwe Wereld voordoet.

Naast boeken en plaatwerken, waarvan op een andere plaats in dit blad het overzicht te vinden is, werd bij dit tentoonstellinkje voor het eerst onder de aandacht van het publiek gebracht een nieuw gedeelte der platen-verzameling van de O. L., nl. de afdeeling: „Elementaire Schoonheid". Deze verzameling platen werd bijeengebracht onder leiding van den architect P. J. C. Klaarhamer, te Utrecht. De inleiding op deze platenportefeuille luidt als volgt: „In deze verzameling worden bijeengebracht afbeeldingen van werken ontstaan uit de enkele noodzaak van samenstelling en gebruik: machines, ijzerconstructies, betonwerken, instrumenten, brandkasten, grafieken, constructieteekeningen, enz. En deze

verzameling wordt ten dienste gesteld van allen, die in onzen tijd van verandering zoeken naar een nieuwe kunstvorm voor nieuwe inzichten.

Bij het zoeken naar deze nieuwe levende vorm is juist de ingenieur van zoo groot nut voor den kunstenaar, omdat hij vrij is van vooropgezette voorstellingen van vorm, verhouding, of verdeeling; hij laat zich bij den bouw van zijn vliegmachine, kluisdeuren of schepen alleen leiden door den noodzaak van samenstelling, gebruik of makelij. Hij komt daarbij dan tot dingen die soms wanstaltig schijnen, dikwijls prachtig van zuiverheid zijn, maar bijna altijd treffend oorspronkelijk en telkens weer, vol elementen van een nieuwe levende schoonheid.

Nieuw en levend omdat zij zijn ontstaan uit de eigen nieuwe behoeften van onzen tijd; elementair, omdat zij nog geen bewuste schoone uitbeelding van eigen innerlijke geestelijke voorstelling zijn geworden, maar wel vele elementen voor een nieuwe levende schoonheid bevatten".

Ter verdere verduidelijking van 'tgeen deze collectie platen beoogt, laten wij hier nog een uittreksel uit een verslag van het „Utr. Dagblad" volgen:

„... Het is niet te ontkennen, dat de kunstenaar meer dan ooit zijn verlustiging vindt in de aesthetische saambinding van technische factoren. Waarin drukt onze tijdgeest zich, of men wil of niet, het zuiverst uit? Niet in een kathedraal, zooals de middeleeuwen, niet in een kerkvenster, een altaar, een vechttoren, ook niet in een trapjesgevel, een windmolen, een galjoen, een begijnhof, een waterpomp-met-zwengel of een luifel, maar in.... het bankgebouw, het warenhuis, den koeltoren, de fabriekspijp, de locomotief, automobiel, het meet-apparaat, den Lipssleutel, de bankkluis, het rijwielstuur, een turbine, een vliegmachien en den paal van het hoogspanningsnet.

„Wie oogen heeft om te zien, die zie" — aldus de O. L. en men heeft daar een album samengesteld, waar fabriekmatige en technische producten in fotobeeld vereenigd zijn van industrieele instellingen, instrumentenfabrieken, bouwbedrijven en handelaren, als Werkspoor, Braat, Marius, Landeweer, Dikkers, Lips, Fongers, Kon. Rotterdamsche Betonijzermaatschappij, Goudriaan, Heemaf enzoovoorts: banksafes, ampèremeters, radio-apparaten, centrifuges, blowers, turbines, rijwielsturen, kranen, automobielen, sleutels, rotatiepersen en stoommachines — een verzameling die minstens even sterk spreekt als de collecties afbeeldingen in de bekende boeken van Corbusier.

De nuttigheid, de practische behoefte schreef de vervaardiging van deze zaken voor. De nuttigheid dicteerde de maten en de materialen, de samenstelling en de capaciteit, maar bij de toepassing der uiterste economie en concentratie in de structuur ontstond als vanzelf een schoonheid, die meer en meer bewust als zoodanig werd beleefd. Men kan 't ook anders zeggen: onze oogen gingen langzamerhand open voor de schoonheid, die uit deze technische productie ontstond, en in verband daarmee legden de aesthetisch-voelende ingenieurs zich niet alleen meer toe op technisch raffinement, maar op een vorm en een verhouding, die

den kunstgevoelige een aandoening geven van schoonheid. De doelmatigheid is niet op zichzelf schoon, maar wòrdt het bij welbegrepen hanteering. Er zijn vele automobielen geweest, die wel (betrekkelijk) doelmatig, en niet schoon waren, maar er is geen automobiel denkbaar, die wel schoon, maar niet doelmatig is. Juist het aparte zoeken naar „schoonheid" buiten de doelmatigheid om, heeft aan den vorm kwaad gedaan.

In de inleiding op het album wordt gesproken van „nieuwe en levende schoonheid". Inderdaad, wie deze verzameling met eenig begrip bekijkt, zal dit beamen. Er is hier „nieuwe en levende schoonheid" te kust en te keur; schoonheid van harmonie in lijn, vorm, proportie. Zelfs constructie-teekeningen en grafieken vertoonen schoonheid.

Natuurlijk, omdat ze „nieuw en levend" is, zal men moeilijk kunnen zeggen hoe dit alles zich in de toekomst ontwikkelen zal.

Wij zijn intusschen al een eind gevorderd, wanneer we deze schoonheid werkelijk kunnen zien...." —

Voor O. L.en, die eens een proef op dit gebied willen nemen, is deze platen-portefeuille gaarne eenigen tijd in bruikleen beschikbaar!

BUITENLAND.

In het voorportaal van de kerk van St. Simon te Putney, zoo lezen wij in een Engelsch blad, is een bibliotheek van 1000 deelen. Zij, die boeken willen leenen, worden uitgenoodigd daar binnen te wandelen en zichzelf te helpen. Er is niemand die toezicht houdt en ofschoon men druk boeken leent, gaat er zelden een verloren.

Het opschrift aan de kerk luidt: „De voorbijganger wordt uitgenoodigd een kijkje in de bibliotheek te nemen en kan elk boek leenen; geen vergoeding, geen boeten, geen formaliteiten. Verzocht wordt de boeken na lezing dadelijk terug te brengen".

Deze bibliotheek is de eenige in haar soort in Engeland en wellicht ook in de heele wereld. *(N. R. C.)*

De *N.R.C.* bevatte op 11 Aug. 1926 onder den titel: „Een stille kracht" een artikel over het Bureau voor de Volkslectuur in Ned. O.-Indië, waaruit wij het volgende overnemen:

Het valt aan de regeeringen van Nederlandsch-Indië, die elkaar de laatste twintig jaren hebben opgevolgd, als een niet geringe verdienste aan te rekenen, dat zij de machtige beteekenis van de volksopvoeding langs den weg van het gedrukte woord hebben beseft. Van het oogenblik af, dat als gevolg van de stelselmatige inrichting en uitbreiding van het volksonderwijs, nu twintig jaar geleden, in breede volkslagen de kennis van het lezen gemeengoed is geworden, heeft de Indische regeering begrepen, dat het haar hoogere plicht was, nu ook te zorgen voor goede lectuur. En zij heeft zich daarvan, eerst zoekend en tastend, allengs met zekerheid strevend, op even ernstige als praktische wijze gekweten.

Zij heeft eerst gezocht naar hetgeen er aan goede leesstof te vinden was in de eigen inheemsche litteratuur. Dat was kwantitatief niet veel, maar door prijs en premie heeft zij de productie aangemoedigd. Zij heeft toen al dadelijk die eenvoudige stof in gekuischten en aantrekkelijken vorm voor de massa bereikbaar gesteld. Hierop is zij verder gaan bouwen. Toen de lust tot lezen eenmaal was gewekt, heeft ze de Inlandsche volkslectuur verrijkt met goede vertalingen van de volkslectuur van andere landen. Van het sprookje en het verhaal is ze geklommen tot inlichtende en ontwikkelende lectuur. Ze heeft geleidelijk als het ware een Indische „wereldbibliotheek" geschapen, een uitgelezen verzameling lectuur in tal van inheemsche talen op elk gebied van weten, dat binnen de bevatting van eenvoudig onderwezenen ligt. Zij heeft met zoo groote kennis van zaken dezen arbeid verricht, dat „Volkslectuur" een dierbaar en onmisbaar element in het Inlandsche leven is gaan vormen.

De geschiedenis van „Volkslectuur" is er een van geestelijk pioniers-werk. Als het eerste zendingswerk heeft men de wegen, die naar het hart voeren, alleen door het geloof in de taak moeten vinden. Die geschiedenis, het laatst nog eens naverteld in de „Mededeelingen der Regeering omtrent enkele onderwerpen van algemeen belang", vormt een verhaal van rijken groei. Stippen we slechts enkele hoofdmomenten aan: de oprichting, in 1908, van de Commissie voor de Volkslectuur, aanvankelijk met het beperkte doel den Directeur van Onderwijs voor te lichten bij de keuze van werkjes, geschikt om te dienen tot lectuur ten behoeve van de Inlandsche bevolking. Dan de geleidelijke inrichting van volksbibliotheekjes op de Inlandsche tweede klasse-scholen en de verkrijgbaarstelling, door verkoop tegen minimale kosten, van deze lectuur. Toen de overgangsperiode, dat de werkzaamheden als wassende wateren der Commissie boven het hoofd stegen, de organisatie niet meer bestand bleek tegen de snel verbreede en verdiepte taak. De volgende periode begon met de stichting van het Bureau voor de Volkslectuur in 1917. Dit bureau ontwikkelde zich van een schift- en vertaalkantoor tot een volledig bedrijf, niet meer voor allerlei onderdeelen van zijn werk van andere landsorganen afhankelijk, maar zelf beheerder, zelf uitgever, drukker, handelaar — totdat „Volkslectuur" een eigen vol en krachtig leven heeft verkregen en door haar heilzamen arbeid in de Indische gemeenschap is geworden een stille kracht ten goede.

Niet te schatten en niet te wegen is wat „Volkslectuur" voor de cultureele en politieke ontwikkeling van Indië heeft beteekend. Ze heeft van het oogenblik af, dat het volk langs den weg van de drukpers aan onberekenbare invloeden bloot stond, het al dadelijk den schat van zijn eigen cultuur gebracht, vermeerderd met die van het Westen, en daarmee een gezond nationalisme gevoed, waarvan de politieke beteekenis hoog valt aan te slaan. Ze heeft den gezichtskring van den Inlander verruimd, hem voorgelicht omtrent de beoefening van zijn dagelijksch bedrijf, hem gewaarschuwd tegen gevaren (drank, opium, ziekten), die de volkskracht bedreigen, hem eenig begrip trachten bij te brengen van de inrichting

van den staat, hem eerbied ingeboezemd voor de waarlijk verdienstelijken onder eigen en ander ras, zijn weetgierigheid op elk gebied bevredigd, voor zijn belangstelling nieuwe banen geopend. En altijd heeft ze dit gedaan met eerbiediging van zijn geloof en zijn adat. De bibliotheken werden niet tot de scholen beperkt; ze werden ook ingericht in kazernes, in hospitalen, in leeszalen, in vereenigingsgebouwen. Haar aantal was in 1924 gestegen tot het indrukwekkende getal van 2456, met een boekenuitleeningscijfer van anderhalf millioen. Almanakken vol praktische wetenswaardigheden, door „Volkslectuur" in verschillende inheemsche talen uitgegeven, worden gedrukt in oplagen van 30 tot 50 duizend exemplaren; maand- en weekbladen, door haar verzorgd, tegengif tegen extremistische inblazingen en sensatielectuur, worden tot in alle uithoeken van den archipel gelezen. Door heel Indië werken de verkoopagenten tegen matige provisie, en het nieuwste doeltreffende propagandamiddel is de boeken-auto, die door Java van passar tot passar trekt met haar zegenrijke lading van kerngezond voedsel voor den geest. Hiermede is dan nog niet alles genoemd van hetgeen „Volkslectuur" voor de verbetering en verspreiding van inheemsche litteratuur heeft gedaan en nog niets van hetgeen ze heeft verricht om in andere dan bevolkingskringen de belangstelling voor land en volk van Indië te stijven, zooals de uitgifte van prachtige plaatwerken met beschrijvenden en verklarenden tekst; nog niets ook van hetgeen ze vooral de laatste jaren met groote nauwgezetheid doet om den inhoud der in Oostersche talen verschijnende persorganen, die kenbron van politieke en nationalistische stroomingen, toegankelijk te maken voor allen, wier belang en plicht het is er kennis van te nemen; een taak, welke die der politieke recherche aanvult met een schat van positieve en betrouwbare gegevens.

PERSONALIA.

Groningen. — Benoemd als assistente aan de O. L. B. Mej. L. R. van Lessen, thans assistente aan de O. L. B. te Hilversum (Diploma School v. Maatsch. Werk 1922).

Schiedam. — Op haar daartoe gedaan verzoek is door B. en W. met ingang van 26 Maart a.s. eervol ontslag verleend aan Mej. M. Prins als 1e assistente van de O. L. B.

In haar plaats is met ingang van gelijken datum hiertoe benoemd Mej. A. Gijsen, thans 2e assistente. Tevens is benoemd tot 2e assistente (voor één jaar) Mevr. A. Wisboom.

OFFICIEEL GEDEELTE.

NEDERLANDSCHE VEREENIGING VAN BIBLIOTHECARISSEN EN BIBLIOTHEEKAMBTENAREN.

Wintervergadering te Amsterdam, Zondag 27 Maart 1927.

Op Zondag 27 Maart, een dag, die weinig wintersch was, is in de Amsterdamsche Universiteitsbibliotheek de (uitgestelde) wintervergadering gehouden. Een 40-tal leden vereenigden zich daar om half twaalf en na een gezellige begroeting kon de voorzitter, Dr. J. ter Meulen, om 11.40 de ledenvergadering openen. In deze bijeenkomst, waarvan nog een zakelijk verslag zal worden bekendgemaakt, kwam uit de leden een levendige discussie op over de vraag, inhoeverre het in beginsel wenschelijk is, dat de zomervergadering onzer vereeniging ook in het vervolg in aansluiting bij het Bibliothecarissencongres zal worden gehouden, een samenwerking, die tot dusver ten gevolge zou hebben gehad, dat de vereenigingsbijeenkomst door tijdsgebrek in het gedrang kwam.

Om 1 uur begaven zich de meesten naar restaurant „Dorrius" waar een gezamenlijke lunch plaats vond. Maar dat deze niet als de hoofdschotel werd beschouwd, bleek uit het groote aantal van hen, die om 2 uur naar de Universiteits-bibliotheek waren samengekomen om Dr. Hermann Escher, Directeur der Zentralbibliothek te Zürich, over het Zwitsersch bibliotheekwezen te hooren spreken. Hier zij onzen gast nogmaals dank gebracht voor zijn belangrijke en uitvoerige lezing.

Na een rondgang door de verbouwde Universiteitsbibliotheek, waarbij Dr. Sevensma zich aanspraak op onze erkentelijkheid verwierf wegens zijn voorlichting, alsook voor de gelegenheid, die hij ons schonk om een keurcollectie handschriften te bezichtigen, deelde de heer ter Meulen eenige interessante indrukken mede van zijn reis, in het najaar 1926, naar Amerika ter bijwoning van het halve-eeuwfeest der American Library Association ("Bibliotheekleven" zal hiervan, evenals van Dr. Escher's lezing, uitvoeriger melding maken).

Een verzameling kieken en publicaties hield de aanwezigen na afloop nog geruimen tijd bijeen. De woorden van dank, gericht tot de beide sprekers en tot alle anderen, die tot dezen welgeslaagden dag hadden bijgedragen, — in het bijzonder den Amsterdamschen gastheer, — vertolkten ongetwijfeld aller meening. A. L.

REDACTIE BIBLIOTHEEKLEVEN.

In de plaats van den Heer *G. A. Evers* is als lid der redactie aangewezen *Dr. F. Kossmann* te *Rotterdam*, aan wien thans het secretariaat is overgedragen. Alle stukken bestemd voor redactie en administratie van het orgaan zijn voortaan te richten aan zijn adres *Essenburgstraat 45*. Voor de betaling van abonnements- of advertentiekosten gelieve men gebruik te maken van de voor dit doel geopende postrekening der redactie nr. 126608.

De Secretaris: F. KOSSMANN.

BIJ HET AFSCHEID VAN DEN SECRETARIS DER REDACTIE.

Overal ontmoet men in de wereld "stille werkers", wier toewijding, zonder veel gerucht, zonder uitzicht op veel dank, trouw den dagelijkschen druk van opgelegde of vrijwillig opgenomen taak opvangt. Tot die "stille werkers" in ons vak reken ik, — rekenen allen die hem in zijn werk kennen, — E v e r s. Nu hij het secretariaat onzer redactie, dat hij van 1919 af waarnam, heeft neergelegd, en nu hij uit de redactie treedt, waarin hij van het jaar der oprichting van ons blad zitting had, zullen wij zijn welbekende bescheidenheid toch geweld aan moeten doen....

De verzorging van "Bibliotheekleven" is gedurende E v e r s' secretariaatsjaren, praktisch gesproken, geheel op hem alleen neergekomen. De omvang en de beteekenis daarvan begrijpt ten volle alleen wie zulke zorgen zelf voor zijn rekening heeft gehad. Slechts weinig komt van zelf en uit zich zelf naar een

redactiesecretaris toe. Niet voor alles wat hij opzet en voorstelt, bedenkt en opwekt vindt hij hulp en steun bij medewerkers. Waardeering, in tegenstelling met kritiek, komt ook maar traag en zeldzaam tot spontane uiting.

Daarom mag dit oogenblik van scheiden niet ongebruikt voorbij gaan, zonder een betuiging onzer erkentelijkheid voor den "stillen werker" in ons midden. Uit naam der redactie, uit naam der besturen van onze beide Vereenigingen, uit naam ook der lezers van "Bibliotheekleven": dank voor de plichtsgetrouwe vervulling van de taak, door onzen Secretaris vrijwillig en belangeloos gedurende zoo vele jaren, naast zijn drukken werkkring, op zich genomen!

Voor de Redactie:
H. E. GREVE.

SENSATIEGENOT.

(Vervolg van bladz. 39).

Deze eenzijdigheid heeft Lipps terecht als een „Modekrankheit" aan de kaak gesteld en met succes bestreden. De kern van waarheid echter was reeds lang in de psychologie bekend, eer de tijdgeest haar tot panacée der verklaring uitriep.

Men denke aan Lotze's, reeds in 1852 verschenen Psychologie 1) „Reue und Bekümmernis um Vergangenes, aldus Lotze, ist n i c h t s b l o s z ein sittliches Verdammungsurteil, das innerlich ausgesprochen wird; die Erschlaffung unserer Glieder, die mindere Grösze des Atmens, die Beklemmung der Brust, die aufwürgende Bewegung der Speiseröhre, die den Bissen im Munde stocken macht, zeigen, wie a u c h die leibliche Organisation symbolisch ein Verschmähtes auszustossen versucht". Is in betrekking tot de sensatielectuur weinig meer over het belevingsgevoel te zeggen, dan dit, dat deze lectuur elementen moet bevatten, die door hun buitengewoonheid, de psysische functies wakker roepen; over de beteekenis der orgaangewaarwordingen bij de lec-

1) § 438.

tuur en litteratuur ware een boek te schrijven. Inzonderheid is hier duidelijk op te merken dat de litteraire waarde eerst door een critische geesteshouding [1]) gekend wordt en niet bloot door onze ontroering. De invloed van de lectuur op onze orgaangevoelens schijnt me hierdoor tot stand te komen, dat de schrijver zelve in hooge mate lichamelijk aangedaan [2]), onwillekeurig deze aandoening in een adaequaat rythme en tempo uitdrukt [3]) en de gevoelstoon van woord en woordopeenvolging zóó treft dat de reproductie in de phantasie des lezers onwillekeurig dezelfde aandoening wakker roept. Tusschen de sensatielectuur en de echte litteratuur bestaat echter dit verschil: de sensatie bewerkt de aandoening met middelen van bloot zinnen-prikkelende kracht, de echte litteratuur laat naast de orgaan-prikkeling ruimte voor een welgevallig beschouwen van formeele elementen, nog geheel afgezien van het overdenken van gedachten. Men stelle zich levendig voor: ***hemelhooge aanstormende golven.*** Onwillekeurig wijken we terug, alsof de golven zich op ons zullen neerstorten. De voorstelling van dit gebaar is lichamelijk levend in de innervatie. Of de beschrijving hiervan bloot sensationeel of ook litterair werkt hangt nu hiervan af, of de schrijver ons zulk een suggestie van storm op zee weet te geven dat zij voor een bewust aesthetische aanschouwing stand houdt. Misschien verduidelijkt het volgend voorbeeld de bedoeling nog meer. In de sensatielectuur is het niet ongebruikelijk dat de slachtoffers van schrik verbleeken. Dit bleekworden is echter iets dat geen mensch waarneemt. Het is visueel onvoorstelbaar, want wat men in waarheid opmerkt is altijd slechts het resultaat: het bleek-zijn van iemand die geschrokken is. De litteraire lezer zal deze meedeeling gemakkelijk als iets onechts aanvoelen, zonder zich bepaald bewust te zijn waarin het onechte ligt.

---

1) Een houding die critisch is in de zin van met geoefend oog opmerken en onderscheiden, niet in de zin van verstandelijk critiek uitoefenen.

2) Men leze o.a. hetgeen Flaubert in zijn brieven hierover meedeelt.

3) Namelijk *dát* rythme en tempo, dat door hartslag-wijziging, vasomotorische veranderingen enz. mede zich als bestanddeel der Organgefühle uitdrukt.

Voor de onbevangen sensatiezuchtige is deze meedeeling aanleiding tot invoeling, die slechts door Organgefühle tot stand komt [1]).

Nu een sensatiezinnetje uit een kunstwerk. Ik sla open: Mooie Karel van Querido en lees: *„Later vernam hij, dat dien nacht de krankzinnig geworden gevangene tusschen het glas van de venstertjes en steenscherven gewond te dansen had gestaan in zijn eigen warm, overal heenspattend bloed"*.

In den voortgang der lectuur duikt hier even een visueel, zij het ook onduidelijk, beeld van het gebeuren op. Het tempo en rythme sleept snel mee. De lichamelijke aandoening is daarom ook hier gewichtig. Duidelijk neem ik een bewegen willen in me waar. Een telkens onwillekeurig terugtrekken. Het rythme van dezen zin reproduceert een krampachtige dansgewaarwording. Tastbaar lichamelijk wordt de scene door de woorden *„warm bloed"*. Associaties smelten samen met het sterk Gemeingefühl. Ik voel mijn bloed warm langs mijn beenen loopen. Ook hier dus bij Querido een element van sensatiegenot. Voor de sensatiezuchtige het eenigst moment. Bij den kunstzinnigen lezer is deze lichamelijke aandoening echter slechts bestanddeel eener hoogere geestesactiviteit. Afgezien ervan dat hij zich van tijd tot tijd de noodige rust gunt om optische beelden te laten opkomen, hij speurt onophoudelijk waardevolle voorstellingen, psychologische fijnheden en aanschouwelijke uitbeeldingen, waarbij hij verwijlt en over wier zóó zijn hij zich verheugt. Deze geestesactiviteit die het belevingsgevoel en de orgaangewaarwordingen slechts als een secondair begeleidingsverschijnsel laat gelden, mist de sensatiegenieter. Voor hem is het tempo van het boek een ander dan zijn tempo van lezen. Dit wordt bepaald door den duur der zenuwprikkels en hun intensiteit. Ook navraag en waarneming leerde me dat de gewoonte-

1) De verhouding van gereproduceerde lichamelijke gewaarwordingen tot de betreffende werkelijk uitgevoerde bewegingen maakt men zich gemakkelijk bewust door het innerlijk stil spreken bij lezen te vergelijken met het luid uitspreken der woorden. Wie geneigd is dit soort gewaarwordingen te onderschatten beproeve eens bij lectuur het innerlijk meespreken en hooren te onderdrukken. De taal verliest dan heel haar zinnelijke levendigheid, de concentratie ontspant, de geest heeft moeite den zin der woorden te verstaan.

lezer der sensatielectuur alle critische overpeinzing uitschakelt. In de grootste spanning verslindt hij zin aan zin. De glans der periode, de schittering van het afzonderlijke woord ontgaat hem geheel. Het schijnt dat de beteekenis van woord en zin slechts voor zoover wordt opgevat, als zij de spanning prikkelt, de lichamelijke aandoening versterkt. Nemen we iemand waar, die in sensatielectuur verdiept is, dan merken we soms van tijd tot tijd op een inhouden van den adem, afgewisseld door het slaken van een voorzichtig verborgen bevrijdingszucht. Vrij sterke en gewoonlijk onmiddellijk aandacht trekkende prikkels blijven onopgemerkt. Laat men zonder voorbereiding de lectuur plotseling onderbreken, dan is blijkens mijn ervaring het volgende te constateeren. Een nerveus geprikkeld zijn, verhoogde bloeddruk, de onmogelijkheid tot rustige aandacht concentratie. Kortom alle uitdrukkings-symptomen van het affect zijn aanwezig. Navraag omtrent den inhoud van het boek o n m i d d e l l ij k na de onderbroken lectuur leverde in 2 van de 4 gevallen het min of meer verbijsterend resultaat, dat deze niet, dan uiterst vaag en buitengewoon onnauwkeurig gekend werd. Zoo werden situaties verwisseld en de rol der helden verkeerd opgevat. Van de persoonsnamen werden slechts die herinnert, welke aan de ondervraagde lezeres uit het dagelijks leven bekend waren. Visueele beelden bleken geheel en al te ontbreken. Dit alles wijst er op dat de diepe verzinking in de lectuur niet anders dan een zinnelijk gepakt, geprikkeld worden beteekende. De spanning is een onontbeerlijk bestanddeel van de belevings- en de orgaangevoelens. Uit desbetreffende navraag bleek de spanning hoofdzakelijk als een zinnelijk momenteel gespannen zijn op de juist voor den geest aanwezige situatie te bestaan. Ik bedoel dat spanningsgevoel, dat ons allen treft, als we er getuige van zijn hoe aan een niet te dik touw een zware piano op onhandige wijze naar een derde verdieping geheschen wordt. Dit soort sensationeele spanning-op-korten-afstand, als ik het zoo mag noemen, is wel te onderscheiden van de spanning die als een netwerk van betrekkingen over het geheele gebeuren in den roman ligt. Ook hier bij de spanning-op-langen-afstand onder-

scheidt zich de goede lectuur van de sensatie, de kunstzinnige lezer van den zenuwprikkeling najagenden. De kunstzinnige lezer beleeft in goede litteratuur deze spanning als een soort voertuig dat hem rustig in en door het land van des schrijvers phantasie heenleidt. Hij ziet den weg en de kromming van den weg, die tot de komende dingen zal voeren. Maar tegelijk boeit d e w e g z e l f en het land waardoor de spanning op dit moment heen voert. Om de spanning heen zweven vermoedens en verwachtingen, het meevoelen met den romanheld laat hoop en wensch toe als begeleiders. De schrijver rekent met de spanning. Hij begint met de schildering van vage en nadere oplossing vragende situaties, hij bedient zich soms van het middel der spanning om ons interesse in zijn held vast te houden. Zoodra echter de spanning zelf doel wordt, is het met de litteraire waarde gedaan. Om bij ons beeld te blijven: de spanning die een gemakkelijk rijtuig mag zijn dat ons den moeizamen arbeid der willekeurige aandacht bespaart en daarmee energie vrij geeft tot intensiever bezien van het land rondom, mag niet een rijjool worden. Ook hier is de sensatie duidelijk ontaard sentimenteel verlangen dat zich door middel van belevings- en orgaangevoelens bevredigt. Niet de voortgang van het gebeuren heeft de interesse, maar de prikkel der verwachting, de pijn van het nog-niet-hebben en het genot van het langzaam-aan-krijgen. Deze menging van lust en onlust is bij den sensatiezuchtigen lezer zóó intensief dat hij, als de beschreven spanning-opkorten-afstand hem niet ophoudt, gierig als een dier naar het einde jaagt, waar de oplossing een soort beschamende bevrediging geeft. De verbinding van een sterke spanning-op-langenafstand met een veelheid van spannende en pakkende gebeurtenissen, waarborgt het grootste kwantum orgaan- en belevingsgevoelens. Voor het opkomen van een aesthetisch beschouwende stemming is deze verbinding daarom de minst gunstige. Meegesleept door lichamelijke prikkeling vindt de geest geen rust tot opmerken en waarnemen.

We moeten nu nog even terugkomen op onze bewering dat de plaisir-passion door de verbinding met een psychische behoefte de schade der ontaarding ten deele vereffent. In de

boven gegeven uitwijding over orgaan- en belevingsgevoelens heeft deze bewering eigenlijk reeds zijn bevestiging gevonden. De opwinding der sensatie beteekent een afschudding van den looden last der verveling. Niets verdraagt de mensch moeilijker en daarom voert ook niets sneller tot perversiteit dan de leegte der ziel. De geest verteert zich zelf als hij niets heeft dat hem bezig houdt. Sensatie, zeker het is een ijdele, steriele ontspanning, een ontspanning die geen bezielende adem heeft, geen perspectiven opent of als een reinigend verfrisschend bad onzen geest verkwikt, sensatie, het is een doelloos psychisch functioneeren, het ontsteken van een vuur dat niemand verwarmt, het laten loopen van een motor die niets voortdrijft. Maar tenslotte ligt in dit doellooze functioneeren nog de waarde van het functioneeren zelve. De sensatie beschermt de psyche een moment voor de afgunst van het niets, bevrijdt een oogenblik van de last niet-te-weten-wat-te-doen. Deze karakteristiek voert onmiddellijk tot een beschouwing van de sensatie onder sociaal gezichtspunt. Te voren werpen we nog een blik op het laatste kenmerk dat we uit de phaenomenologie afleiden, namelijk het kenmerk, dat de sensatieprikkel buiten directe relatie tot het individueel wel en wee moet staan. Hier ligt weer het aanknoopingspunt tot de beschouwing van de sensatie in haar verhouding tot aesthetisch genieten. Dat de wezenlijke bestanddeelen van het sensatiegenot, belevingsgevoelens en orgaangevoelens mede bestanddeel kunnen zijn van het litteraire genot, hebben we reeds opgemerkt. Juist deze gevoelens kunnen het litteraire soms het karakter van het zinnelijk levende geven en ons het aesthetisch genot tot een soort emotioneele spanning maken. Immers in werken der litteratuur uit ons vreemd geworden eeuwen, zelfs bij klassieke beroemdheden overkomt het ons dat we, hoewel duidelijk en klaar de litteraire beteekenis inziende en als het ware de schoonheid met de vingers kunnende aanwijzen, toch niet in staat zijn ze emotioneel te genieten. Dit vindt zijn oorzaak hierin dat onze litterair aesthetische activiteit alleen door middel van verstandelijk begrijpen weet te benaderen. Onze zinnen worden niet aangedaan. Slechts een langer voortgezette studie,

een dieper indringen in taal en uitdrukking brengt ons in een positie waarin het kunstwerk ons óók physisch vermag aan te grijpen. Maar afgezien van het feit dat bestanddeelen van het sensationeel voelen ook in het emotioneel litterair genieten voorkomen is de isolatie der sensatieprikkel van persoonlijk lief en leed wel het kenmerk, dat haar in zeker opzicht met het aesthetische vergelijkbaar maakt. Hierdoor onderscheidt sensatielectuur zich gunstig van erotische en andere wenschvervullende lectuur ter eener zijde en aan den anderen kant van den tendensroman. De op pornographie beluste lezer betrekt de ontvangen prikkeling der phantasie door middel van het mechanisme der wenschvervulling [1]) op zijn individueel bestaan. Anders is dit bij het sensatiegenot.

(Wordt vervolgd).

REKLAME-UITGAVEN IN DE OPENBARE LEESZAAL.

Naar aanleiding van de, èn bij lezers, èn bij ons gewilde Verkade-albums, kwam ik op de gedachte, systematisch te verzamelen wat er alzoo méér op dit gebied verscheen.

Hier volgt het materiaal dat ik tot nu toe verzamelde, met vermelding van de wijze waarop het voor Leeszalen te verkrijgen is.

Er bestaan uitgaven die uitsluitend langs den weg van verbruik der artikelen verkrijgbaar zijn b.v. *Ons Eigen Tijdschrift* der firma Van Houten te Weesp. Des te meer is het dus te waardeeren dat andere firma's ten behoeve van onderwijsinstellingen en Leeszalen, van deze regel afweken en, hetzij tegen vergoeding, of, hetgeen ik beschouw als verstandig koopmanschap en welwillende gezindheid, geheel kosteloos, hun dikwijls waardevolle uitgaven beschikbaar stelden.

Andere uitgaven werden, na eerst als reklame gediend te hebben, gewoon in den handel gebracht. Een voorbeeld hiervan is: P. De Boer. Historische portretten; met toelichtingen

1) De wenschvervulling, een verschijnsel dat bij leesgenot dikwijls een groote rol speelt en het in direct verband met de droom (inzonderheid het z.g. wakend droomen) brengt.

van M. G. De Boer. 3 dln., vroeger reklame der firma Ferwerda en Tieman te Amsterdam, thans uitgave van Allert De Lange. Prijs *f* 3.90 per deel.

Opgenomen werd reklame in boek- en plaatvorm, wat het laatste betreft, alleen voorzoover het series plaatjes betreft.

Veel van de opgesomde uitgaven zijn bedoeld voor de jeugd; het meerendeel is ook voor volwassenen wel de moeite waard.

De met een * gemerkte uitgaven zijn meer in 't bijzonder voor de jeugd bestemd.

De albums van Het Roode Kruis, uitgegeven ten bate van het tuberkuloze kind en dus buiten deze rubriek vallend, nam ik toch op, daar ze uiterlijk veel overeenkomst met de andere uitgaven vertoonen.

In hoeverre de neutraliteit eener Leeszaal geschaad zou worden door opname van reklame-uitgaven waarin op meer of minder logische wijze het gebruik der artikelen wordt ingelascht, laat ik aan ieder persoonlijk ter beoordeeling over.

Over de waarde en artisticiteit der verschillende produkten wil ik voorloopig weinig zeggen tot een meer volledig overzicht verkregen is, d. w. z.: over hetgeen er geweest, thans nog te verkrijgen, en, ook in Nederland aan belangrijke buitenlandsche uitgaven te bemachtigen is.

Daar deze opgave voornamelijk bedoeld is voor Leeszalen, ligt het voor de hand dat de meeste aandacht werd besteed aan wat nu nog te verkrijgen is, alhoewel ik toch meende, voorzoover mij bekend, opgave te moeten doen van hetgeen in de jaren na 1900 verscheen. Wat dit „historische" deel betreft, ben ik mij volkomen bewust, geheel onvolledig te zijn. Zelfs kan ik van enkele uitgaven, waarvan het mij tot nu toe niet mocht gelukken een exemplaar in handen te krijgen, slechts de aard aanduiden.

Tot een vollediger overzicht hoop ik te komen door medewerking van belangstellenden, waarna ik mij voorstel de gegevens te groepeeren naar aard en inhoud, zoo mogelijk beredeneerd.

De hier volgende opgave beschouwe men dus alleen als poging tot het opwekken van belangstelling en eerste proeve.

's Gravenhage, 11 Februarie 1927. SASKIA LOBO.

Thans zijn nog te krijgen:

CALVÉ-OLIEFABRIEKEN — DELFT.

*__J. Fabricius.__ De wondere avonturen van Arretje Nof; [geïll. door den schrijver].

dl. 1. Barrebart de wildeman uit de bergen.

dl. 2. Het rooverseiland in de perzische zee.

dl. 3. De draak en de chineesche prinses.

Waarschijnlijk kompleet in 5 dln. — Gratis.

D. DRIESSEN — CACAOFABRIEK — ROTTERDAM.

Stamboomserie.

37 Stuks, op het portret van Anna Van Oranje Nassau na, volledige stamboom van H. M. Koningin Wilhelmina. — Gratis.

D. DROST EN ZOON — KOFFIE- EN THEEHANDEL — AMSTERDAM.

__C. Van Son.__ Plaatjes-album vaderlandsche historie. Serie 1.

Gratis.

*__Idem.__ Uit de dierenwereld.

Gratis. — Onbelangrijk.

GOUDSCHE KAARSENFABRIEK.

***Plaatjesalbum.**

Vlinders — exotische vogels — zangvogels — huisdieren.

Gratis. — Onbelangrijk.

HAG — HANDELMAATSCHAPPIJ — AMSTERDAM.

__S. G. Van der Laars.__ Nederlandsche gemeentewapens.

Linnen album met tot nu toe verschenen zegels f 7.—, vracht inbegrepen. Er zullen meer zegels verschijnen, later ook van andere landen. Zeer belangrijk.

N. V. HERO-CONSERVENFABRIEK — BREDA.

Prentbriefkaarten.

18 Stuks — vruchten en groenten. — Gratis.

HET KLAVERBLAD — ZEEPFABRIEK — HAARLEM.

__K. Boedijn.__ Vogelalbum; [geïll. door H. J. Wolff]. dl. 1.

Gratis.

__J. W. de Groot.__ De bloemenvelden; [geïll. door H. J. Wolff].

Gratis.

LENSVELT NICOLA — BROODFABRIEK — 's GRAVENHAGE.

__Van__ graan tot brood; de oud-hollandsche bakker; [geïll. door H. Pieck].

Gratis. — Bijzonder aardig.

NEELMEYER EN CO — FABRIEK VAN INKTEN — APELDOORN.

Bladwijzers.

Serie C. Nederlandsche veldbloemen.

Serie D. Tropische cultuurplanten.

Elke serie van 25 stuks. — Gratis.

ERVEN WED. J. VAN NELLE — KOFFIE- EN THEEHANDEL ROTTERDAM.

*C. M. Van Hille-Gaerthé. Zomerland; geïll. door Rie Cramer.
Gratis.

*Van het toovervischje. **Leopold.** Hoe Piggelmee groot werd.
Gratis.

TH. NIEMEYER — TABAKSFABRIEK — GRONINGEN.

Door Noord- en Zuid-Amerika; reisindrukken.
f 0.50. — Vracht inbegrepen.

Naar het land der middernachtzon; een nieuw reisverhaal.
f 0.50. — Vracht inbegrepen.

Een reis naar de middellandsche zee; een nieuw reisverhaal.
f 0.50. — Vracht inbegrepen.

H. OLDENKOTT EN ZOONEN — TABAKSFABRIEK — AMERSFOORT.

R. Tepe. Vogelalbum. 2 dln.
Serie 1. nrs. 1—192.
Serie 2. nrs. 193—384.
Gratis.

PLEINES — ZEEPFABRIEK — DEN DOLDER.

C. S. Th. Van Gink en **C. A. M. Spruyt.** Onze duiven in woord en beeld. 12 dln. 2 bdn.
f 7.50 per band. — Vracht inbegrepen. — Te duur.

N. V. J. F. RIEM VIS — PLUIMVEE- EN VOGELVOEDERFARBIEK — 's GRAVENHAGE.

[E. Leegstra]. Onze vogels.
f 1.—. Vracht inbegrepen.

HET ROODE KRUIS — 's GRAVENHAGE.

S. Pregers. Historische portretzegels; vaderlandsche geschiedenis. 2 dln.
dl. 1. Van de troonsbestijging van Philips de tweede tot den vrede van Munster. 1555—1648.
dl. 2. De gouden eeuw. 1649—1713.
Voorloopig kompleet in 2 dln. — Jaarabonnement met bijbehoorend album f 5.10. — Vracht inbegrepen. — Bijzonder mooi verzorgde uitgave.

SIPKES — JAMFABRIEKEN — BEVERWIJK.

Onze zwartjes. 6 dln.
Gratis. — Onbelangrijk.

N. V. P. SLUIS — PLUIMVEE- EN VOGELVOEDERFABRIEK — WEESPERKARSPEL.

Succesvol kippenhouden.
Gratis.

Onze zangvogels.
Gratis.

K. TIKTAK — KOFFIE- EN THEEHANDEL — GRONINGEN.

J. de Jonge. Vogelalbum; [geïll. door H. Sikkema]. 2 dln.
Gratis.

VERKADE EN CO — KOEKFABRIEK — ZAANDAM.

A. F. Portielje en J. P. H. Portielje-Scholten. Mijn aquarium; geïll. door J. J. Koeman en J. Voerman Jr.
f 1.50. — Vracht inbegrepen. — Bijzonder mooi verzorgde uitgave.

J. P. Thijsse. De bloemen in onzen tuin; geïll. door L. W. R. Wenckebach, J. Voerman Jr., C. Rol en J. J. Koeman.
f 1.50. — Vracht inbegrepen. — Bijzonder mooi verzorgde uitgave.

Idem. De Ysel; geïll. door L. W. R. Wenckebach, E. Koning en J. Voerman Jr.
f 1.50. — Vracht inbegrepen. — Bijzonder mooi verzorgde uitgave.

VERSCHURE EN CO — MARGARINEFABRIEK — ROTTERDAM.

De reis om de wereld per vliegmachine.
Gratis. — Onbelangrijk.

Niet meer te krijgen zijn:

N. V. CORN PRODUCTS — AMSTERDAM.

Levensbeschrijvingen van schilders met reprodukties van hun werk.

DROSTE — CACAO- EN CHOCOLADEFABRIEKEN — HAARLEM.

Albums met reprodukties van schilderijen.

GOUDSCHE KAARSENFABRIEK.

Van der Kellen. Albums met reprodukties naar etsen van Rembrandt.
Belangrijk en mooi.

J. Toorop. De stearine-kaarsenfabriek Gouda. 1880—1905; lithografische reproductiën naar schetsen.
Bijzonder mooi.

M. K. HONIG — STIJFSELFABRIEK DE BIJENKORF — KOOG AAN DE ZAAN.

Kijkjes in Nederland.
3 Series elk van 108 plaatjes in 3 albums.

ERVE H. DE JONG — CACAO- EN CHOCOLAADFABRIEKEN WORMERVEER.

Stadsgezichten in Nederland.

R. J. KAHREL — THEEHANDEL — GRONINGEN.

Album.

NEELMEYER EN CO — FABRIEK VAN INKTEN — APELDOORN.

Serie E. 48 zoogdieren.
Leelijk.

RADEMAKER — CHOCOLADEFABRIEK — 's GRAVENHAGE.
Dierplaatjes.

N. V. J. F. RIEM VIS — PLUIMVEE- EN VOGELVOEDERFABRIEK — 's GRAVENHAGE.
Serie vogels.
40 Stuks.

SIPKES — JAMFABRIEKEN — BEVERWIJK.
Album met 96 dierplaatjes.
16 Series van 6 stuks. — Leelijk.

VERKADE EN CO — KOEKFABRIEK — ZAANDAM.
Albums met sprookjes.
Lente — Zomer — Herfst — Winter — Blonde duinen — Bonte wei — Naardermeer — Vecht — Friesland.

VERSCHURE EN CO — MARGARINEFABRIEK — ROTTERDAM.
Album met stadsgezichten in Nederland.

HENDRIK VAN DER VIJVER — HANDELMAATSCHAPPIJ — ROTTERDAM.
Album over het vervoer in verschillende landen en tijden.

KRONIEK.

(Bijdragen voor deze rubriek te zenden aan Mej. E. de Clercq, Willem de Zwijgerstraat 5, Utrecht.)

BINNENLAND.

Almelo. — Het bestuur van de O. L. B. heeft bericht ontvangen, dat aan deze instelling door wijlen mej. E. F. Hofkes haar boekenbezit is gelegateerd.

Arnhem. — Begin Maart opende de O. L. B. een filiaal op den Geitenkamp. Leidster is Mej. Reehorst.

— De R. K. O. L. B. zal in haar gebouw aan de Steenstraat een afzonderlijke kinderleeszaal inrichten. Ook zullen afzonderlijke abonnementen voor kinderboeken worden ingevoerd, waarbij ieder lid van de O. L. kosteloos recht heeft op één abonnement.

BUITENLAND.

Londen. — Geklaagd wordt over de opeenhooping van boeken in het Britsche Museum. Zij is vooral ernstig geworden sedert de invoering van de wet op het auteursrecht, welke bepaalt dat van elk boek, dat in Engeland verschijnt, een exemplaar bij den bibliothecaris gedeponeerd

moet worden. Het gevolg is natuurlijk, dat vele prullen een plaats in het museum vinden.

Naar aanleiding hiervan brengt men in herinnering, dat Coventry Patmore, een dichter uit den tijd van Koningin Victoria, als assistent-bibliothecaris alle boeken, die in zijn handen kwamen, placht in te kijken en daarbij tot de slotsom kwam, dat van de 40 mijlen boekenplanken in het Museum, 40 voet voldoende zouden zijn, om de „werkelijke literatuur" van de wereld te bergen.

En wij stellen daar maar weer de vraag bij of met het bergen van die „werkelijke literatuur" nu juist de taak van de hoofdbibliotheek van een wereldrijk voldoende is omschreven.

Parijs. — In verband met de tentoonstelling in de „Bibliothèque nationale" over het tijdperk van den Zonnekoning vestigt de correspondent van de *N. R. C.* de aandacht op de restauratie van de Galerie Mazarine. Deze langwerpige zaal is de laatste weken geheel in orde gebracht. De roedenbundels, die oorspronkelijk de Italiaansche zaal tooiden, welke in 1645 door Mansart gebouwd is, zijn vervangen door schilderingen, die wel passen bij de architectuur en de overige versiering van de zaal, al roepen ze het oude roode damast niet meer in herinnering. Zes luchters hangen er van Hollandsch maaksel met Italiaansch glaswerk.

Deze restauratie is een deel van de verfrissching, waaraan de heer Roland Marcel, voor enkele jaren tot directeur benoemd, de heele inrichting onderworpen heeft. Hij zette ramen naar de buitenwereld open. De directeur was er van meet af op uit de bibliotheek zoo veel mogelijk te laten beantwoorden aan het deel der taak, dat is algemeene kennis te verspreiden. Daartoe moest de tijd worden ingeperkt, die vroeger als een wet van Meden en Perzen tusschen de aanvrage en het krijgen van een boek scheen te moeten verloopen. Verschillende maatregelen voorzien daar tegenwoordig in. Op bizondere biljetten kunnen verlangde werken, mits met volledige verwijzing naar hun plaats in de onmetelijke rijen, worden aangevraagd. Den volgenden ochtend liggen ze dan ter beschikking. Ook kunnen boeken, die men den volgenden dag opnieuw wil raadplegen, ter zijde worden gelegd gelijk ook bij ons gebeurt. De catalogus is voortreffelijk ingericht en natuurlijk voor ieder toegankelijk.

Voor het overige is men hier niet zoo makkelijk als in Nederland. Het uitleenen is er onbekend, maar dit heeft voor, dat men haast zeker is, een begeerd boek te vinden. Wie de leeszaal wil binnenkomen moet zich aan een eenvoudige formaliteit onderwerpen. Voor de andere zalen met handschriften en gravures geldt die verplichting in verhoogde mate.

In alle opzichten komt de bibliotheek ruimte tekort, zoowel voor het bergen van boeken als bezoekers. Wat de eerste betreft wil de directeur een filiaal te Versailles openen, waar bizondere, weinig gevraagde kategorieën zouden heen verhuizen. In dezelfde lijn ligt de op til zijnde voltooiing van een nieuwe zaal; oorspronkelijk was ze voor populaire

lectuur bestemd, maar bij nader inzien wordt ze aan de raadpleging van tijdschriften dienstbaar gemaakt. De inrichting heeft 17 miljoen frank gekost en wordt voorzien van een kaartsysteem, dat den speurders naar een bepaald onderwerp alle gegevens verschaft omtrent daarover verschenen beschouwingen. Maar de opening wacht nog op een miljoen frank, dat de directeur noodig heeft tot het aanbrengen van de „laatste toetsen".

Wie 's middags laat de leeszaal binnenkomt vindt dikwijls alle stoelen bezet. Ook dit tekort moet die nieuwe zaal ten deele verhelpen. Op deze en andere manieren wordt de algemeene organisatie aangepast bij de eischen, tegenwoordig aan zoo'n bibliotheek te stellen. Dit is te noodzakelijker, daar Parijs achteraan komt op het stuk van openbare leeszalen naar getuigenis van die Franschen zelf, welke den toestand buiten de grenzen konden bestudeeren. Boven in de Bibliothèque nationale is nog een bescheiden boekerij voor volksgebruik ingericht, die, althans tot vóór kort, schandelijk te kort schoot. Maar al die dingen gaan veranderen. Deze reorganisaties echter kosten handen met geld en de gemeentelijke boekerijen komen er in de eerste plaats voor in aanmerking. Het is daar een geduchte rommel en ze zijn te morsig om aan te zien. Maar zelfs een bibliotheek van wetenschappelijk karakter als die van Sainte Geneviève moet noodig eens onder handen worden genomen.

We zijn op den goeden weg. Tusschen de verschillende openbare boekerijen wordt een verband gebracht, opdat er o.a. uit zuinigheidsoverwegingen meer samenwerking kome en er is een genootschap gesticht der vrienden van de Nationale Bibliotheek en de groote bibliotheken van Frankrijk met een contributie van slechts 20 frank. Dit bescheiden bedrag kan men terugwinnen tengevolge van de kortingen, die het lidmaatschap ten opzichte van het intreegeld voor tentoonstellingen, lezingen, concerten en den verkoop van reproducties verschaft.

Er is hier een sterk streven naar het behoud van de elite op elk gebied. Lucien Romier is de welsprekende pleitbezorger van het nut der ploegvorming in geestelijk opzicht. Een centrale bibliotheek, op de hoogte van haar tijd, is daartoe onmisbaar.

PERSONALIA.

Apeldoorn. — In den ouderdom van bijna 68 jaar is alhier overleden de Heer G. J. Klokman, oud-bibliothecaris der O. L. B.

's-Gravenhage. — Bij Kon. besluit is benoemd tot wetenschappelijk assistent 2e klasse bij de Kon. Bibliotheek D. J. H. ter Horst, thans tijdelijk als zoodanig werkzaam (Assistentsdiploma 's-Gravenhage 1923. Directeursdiploma 1924).

OFFICIEEL GEDEELTE.

NEDERLANDSCHE VEREENIGING VAN BIBLIOTHECARISSEN EN BIBLIOTHEEKAMBTENAREN.

Het Bestuur noodigt de leden uit tot het bijwonen van de

Algemeene (Jaar-)vergadering,

op **Dinsdag 31 Mei** te **'s-Hertogenbosch** te houden om **9.30 uur voorm.** in de zaal van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noordbrabant.

Agenda:

1. Opening door den Voorzitter.
2. Verslag van de wintervergadering, Amsterdam, 27 Maart 1927.
3. Jaarverslag over 1926 van den Secretaris.
4. Rekening en verantwoording over 1926 van den Penningmeester met verslag der kascommissie.
5. Begrooting voor 1927.
6. Benoeming eener kascommissie van 3 leden voor het nazien van de rekening over 1927.
7. Verkiezing van een bestuurslid (commissaris) wegens periodieke aftreding van den Heer W. S. Jurgens, O.S.A., die niet herkiesbaar is.
8. Bepaling van de plaats, waar de jaarvergadering in 1928 zal worden gehouden.
9. Bepaling van de plaats, waar de aanstaande wintervergadering zal worden gehouden.
10. Rondvraag en sluiting.

Namens het Bestuur:
J. TER MEULEN, *Voorzitter.*
A. LYSEN, *Secretaris.*

De leden der Nederlandsche Vereeniging van Bibliothecarissen en Bibliotheekambtenaren, die bijzonder belang stellen in kinderbibliotheekwerk worden uitgenoodigd tot een bijeenkomst op *Zondag 12 Juni* in *Rotterdam*. Frken Helja Jacobson, biblsse der Jeugd-Bibliotheek in Malmö, die begin Juni in Nederland komt om eenige bibliotheken te bezoeken, zal hier een causerie houden over de Zweedsche Kinderbibliotheekbeweging. Wij hopen dat dit gecombineerd zal kunnen worden met een lezing van Frl. M. Gypen, biblsse der Jeugd-Bibliotheek in München, doch dit is nog niet geheel zeker. Het programma van dezen dag zal in de Juni-aflevering van Bibliotheekleven nader bekend worden gemaakt. Er zal zeker gelegenheid zijn om kennis te maken met de buitenlandsche collegas en om gemeenschappelijke belangen te bespreken. Bericht van deelneming wordt graag vóór 1 Juni ingewacht bij Mej. H. Kluit, Beukelsdijk 141, Rotterdam.

De Commissie voor Kinderbibliotheken:

H. KLUIT.
S. LOBO.
J. E. VAN DER POT.

BIBLIOTHECARISSEN-CONGRES 1927.

In overleg met de Regelings-Commissie te 's Hertogenbosch is voor ons vijfde Congres, dat Maandag 30 Mei en Dinsdag 31 Mei aldaar zal gehouden worden, het volgend programma opgemaakt:

Maandag 30 Mei:

2 uur. Officieele ontvangst van het Congres door het Gemeentebestuur van 's Hertogenbosch.

3¼ uur. Officieele opening van het Congres in de Zaal van het Provinciaal Noordbrabantsch Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen (Centraal N. Br. Museum).

Voordracht van den Heer J. van Dijk over: „De sociale beteekenis van het leeszaalwerk".

Voordracht van den Heer Drs. A. B. M. Brans over:

„Rangschikking en indeeling van den Romankatalogus".
6½ uur. Middagmaal in Restaurant „Lohengrin".
9½ uur. Beiaardconcert, te beluisteren in den tuin van de Societeit „Casino". Na afloop samenkomst in de Societeit.

Dinsdag 31 Mei:

11 uur. Voordracht van den Heer Dr. J. S. Theissen over: „Pamfletten".
1 uur. Lunch in Restaurant „Noord-Brabant".
2½ uur. Bezoek onder deskundige leiding aan de Kathedraal van St. Jan. — Orgelbespeling.
4½ uur. Uittocht naar den IJzeren Man te Vucht, alwaar officieel diner.

Gedurende de dagen van het Congres wordt in het Centraal N. Br. Museum een tentoonstelling gehouden van de nieuwste vindingen op bibliotheekgebied, terwijl de leden in de gelegenheid zijn in hetzelfde gebouw de tentoonstelling van schilderijen en graphisch werk van Brabantsche meesters en van boeken over Brabantsche kunst te bezoeken.

Bibliotheek-ambtenaren die geen circulaire hebben ontvangen, worden verzocht hiervan mededeeling te doen aan ondergeteekende. Verder een dringend verzoek aan degenen, die van plan zijn in 's Hertogenbosch te komen en nog niet hebben ingeschreven, dit spoedig te willen doen.

De Secretaris: DE STOPPELAAR,
Lange Voorhout 34, den Haag.

OVER DE GRENZEN!

Degenen, die in hun vacantie het nuttige met het aangename willen verenigen, maken wij opmerkzaam op de onderstaande mogelikheden om hun vakkennis in het buitenland te verruimen. Onnodig erop te wijzen, dat men bij een dergelijk studiereisje tevens in de gelegenheid komt op de prettigste wijze kennis te maken met land en volk.

Utrecht, April 1927. E. DE CLERCQ.

Summer School of Library Service, te houden door de National Library of Wales en de Library Association te Aberystwyth (Wales) van 9 t. & m. 23 Augustus a.s.

Te behandelen onderwerpen o.a.: Bibliografie en Boekenkeuze; Practies katalogiseren; Classificeren; Handels- en Techniese bibliotheken; Jeugd-leeszaalwerk; Platen-verzamelen voor bibliotheekgebruik; enz. enz.

Contributie, met inbegrip van logies en pension in het College Hostel Alexandra Hall: £ 6.15 s.

Prospectus aan te vragen bij: The Director, Summer School of Library Service; Nat. Library of Wales, Aberystwyth. — Met het oog op beperkte logiesmogelikheid tijdige aanmelding raadzaam.

Fiftieth Anniversary Conference van de *Library Association,* te Edinburg, van 26 September tot 1 October a.s.

Programma o. a.: F. P a c y. „The L. A.; a record of fifty years; C. H. M i l a m. „Lantern Lecture on American Libraries"; voordrachten van buitenlandse afgevaardigden; talrijke excursies in en buiten Edinburg.

Prospectus aan te vragen bij: Fr. Pacy, Hon. Secr. L. A., Public Library, Buckingham Palace Road, London S.W. 1. — Een lijst van hotels, met prijzen, is aan het prospectus toegevoegd.

SENSATIEGENOT.

(Vervolg van bladz. 57).

Met het zuiver kunstgenot heeft de sensatie gemeen, dat haar oogenblikkelijke inwerking te sterker is naarmate ze meer geïsoleerd van ons eigen leven bestaat. Deze isolatie eischt de sensatie opdat wij ons aan haar prikkeling ongeremd kunnen overgeven. Ware in het zooeven aangehaald voorbeeld, het rookend jongmensch, een broer, een bediende van de scene-makende reizigers of was de sigarette-rook oorzaak van een hevige hoestbui geworden, kortom, had zich iets voorgedaan waardoor het geval in direct verband met

vitale belangen kwam, dan zou ongetwijfeld geen sensatielust zijn opgekomen, maar een echt onvermengd gevoel van ergernis. Dit min of meer los staan van werkelijkheid laat de sensatie een weinig deelhebben aan de onschuld van het spel. Jongens kunnen roovertje spelen en toch niet het geringste moreel gevaar uit dit spel oploopen. Toch is lectuur nooit zoo geheel ongevaarlijk als spel. In het spel wordt de phantasie namelijk gewekt en tegelijkertijd in daden ontladen. Bij lectuur echter wordt de phantasie geprikkeld maar niet in reëele bewegingen bevredigd. De bevrediging heeft eveneens plaats in de phantasie maar is daarom dan ook min of meer onbevredigend. Immers niemand vermag als een soort *homo aestheticus* kunst te genieten. Onze g e h e e l e persoonlijkheid neemt gewild of ongewild min of meer deel aan alles wat we doen. Daarom beschermt een bewust aesthetische houding wel voor moreele gevaren van lectuur, maakt echter nooit immuun.

Hieruit worden de dikwijls zoo ernstige gevolgen van inferieure sensatielectuur begrijpelijk. Iemand die eens een enkele keer een spoorreis bekortend een Nick Carter leest zal de sensatie waarschijnlijk zuiver d.w.z. los van verbindingen met de realiteit genieten en weinig of geen invloed op zijn handelen van deze lectuur ervaren. Anders echter staat het met de lezers, wier hoofden zich voortdurend vullen met de sensationeele gebeurtenissen die deze lectuur verhaalt. De bevrediging der sensatielust in gephantaseerde werkelijkheid wordt dan voor sommige naturen langzamerhand onvoldoende en zij ervaren dan de macht der herhaalde gedachte die drijft tot daad. Daarbij komt bij de jongeren een verbinding met de neiging tot het vormen van een ideaal tot stand, waardoor de sensatielectuur een blijvend immoreele invloed kan uitoefenen. Hierover handelen we nog nader in het laatste hoofdstuk. Bezien we thans de sensatiebeleving naar zijn tegenwoordige cultureele beteekenis en zijn sociaal voorkomen.

II. SOCIALE OORZAKEN DER SENSATIE-BELUSTHEID.

Sensatiegenot is altijd een bestanddeel van het volksvermaak geweest en de sensatielectuur heeft zelfs de uitvinding

van de boekdrukkunst niet afgewacht om de massa te bekoren. In alle talen van Europa was destijds de „Amadis van Gallië" te genieten. Vergeefs poogden regeeringen de triomftocht van deze romans te stuiten. Slechts nadat de kostelijke ironie van een Cervantes in de eigene uiting zelve het levendig contrast tusschen kunstwerk en pseudo-litteratuur schiep, ging, althans voor eenigen tijd, de onbevangen blinde overgave teloor en ontwaakte bij het toenmalige lezerscorps de critiek, die de sensatie-prikkel door een glimlach vernietigt. Intusschen heeft de ridder-, roover- en avonturen-lectuur nimmer haar betooverende uitwerking op het publiek verloren. Zschocke's, Aballino en de driedeelige rooverroman Rinaldo Rinaldini van Vulpius hebben uitgaven beleefd, die zelden goede litteratuur bereikt. Als men vraagt wie in den tijd van hun grootsten roem het tooneel van Weimar méér nog dan Goethe en Schiller beheerschten dan vindt men het antwoord bij de sensatie-stuk-schrijvers Iffland en Kotsebu.

Tegenover en naast de kunst heeft dus immer de sensatie gebloeid. Er ware zoo geen reden thans in het bijzonder aan de sensatie als sociaal verschijnsel aandacht te geven als de verhoudingen binnen de vroegere grenzen gebleven waren. Dit is niet het geval. Allereerst is de sensatielectuur in qualiteit veranderd. Zij heeft haar individueel karakter ingeboet. Cliché is zij geworden, gemakkelijk fabrikaat eener massa-productie. Niet meer als in vroeger eeuwen is de rooverroman een kwadejongensachtig, naïf phantasieproduct van den schrijver. Rinaldo Rinaldini, welk een ketting van onzinnigheden deze aaneenschakeling van avontuur aan avontuur ook rijgt, het is een kunstwerk bij het moderne massa-product dat b.v. Burroughs in de Tarzan-serie aan de markt bracht. Rinaldini heeft nog iets oprechts, zijn avonturenlust, zijn toorn, wreedheid en edelmoed behoudt nog iets inleefbaars. Rinaldini schijnt me geschreven, althans in de eerste plaats geschreven, opdat de schrijver zijn sensationeele phantasie-belevingen, kon objectiveeren, geschreven met een zekere vreugde in de sensatie, een zekere waardeering voor elk geval op zich zelf. De gedachte aan het succes moge een sterken prikkel gegeven hebben. In ieder

geval wordt den critischen lezer de ergernis bespaard dat hij op elke bladzijde schrijvers succes-belustheid ontdekt.

De avonturen en rooverroman was tot het midden der vorige eeuw een n a t u u r p r o d u c t, spontane vrucht van een sensationeel gerichte phantasie. Na dien is ze langzamerhand geworden tot wat ze nu als maatschappelijk verschijnsel is: een massa-artikel voor den uitgever, een mechanisch in elkaar gezet fabrikaat van den schrijver. Zelfs al stond in onze dagen een moderne Cervantes op die heel het sensatie-bedrijf geeselde met een striemende ironie of wat gewoonlijk nog werkzamer is, overleverde aan den goedlachsen spotlust van het groote publiek, dan geloof ik niet dat dit zelfs maar een even merkbaar remmenden invloed op de sensatie-productie zou hebben.

De oorzaak ligt dieper. De gevallen van groote verbreiding van bepaalde sensatieromans in de historie zijn gemakkelijk te begrijpen èn uit een soort psychische aansteking èn uit de bizondere verschijning, die het gewilde boek tusschen zijn zwakkere mededingers vertegenwoordigde. Deze verklaring kan men echter niet toepassen op de tot in het oneindige toegenomen sensatielust van onzen tijd. Wel schijnt mij het volgende tot een verklaring bij te dragen al is daarmee nog geenszins de diepste oorzaak aangeraakt. De vooruitgang der techniek en de ontwikkeling van het kapitalisme heeft de productie-vormen gewijzigd. Dit geldt ook voor de vervaardiging van de sensatielectuur. Vroeger was het sensatieboek product van de sensationeele phantasie eens schrijvers (handwerk! zouden we kunnen zeggen). Zijn succes hing af van de mate waarin het bij het publiek in den smaak viel. Thans schijnt me echter het sensatieromannetje veelal méér product van een geraffineerd w e t e n, dan van een phantasielust, een weten namelijk van de trefbaarste plaatsen der menschelijke ziel, een weten van zijn instincteigenschappen, een weten van zijn zwakheden. Met de middelen van dit geraffineerd, gewetenloos weten wordt de sensatielectuur bedachtzaam in elkaar gezet, en nauwkeurig toebereid voor de smaak van Jan publiek. Onwillekeurig kwam mij, eens bezig van geraffineerde sensatieproducten kennis te nemen voor den geest het beeld van een

man die met ernst een schoteltje rattenvergif bereidt. Zorgvuldig wordt het papje klaargemaakt opdat de diertjes maar prettig zullen eten.

En niet alleen deze fabrikaatachtige technisch-deskundige toebereiding der sensatielectuur (en dit geldt natuurlijk eveneens het sensatietooneel en bioscoop) óók de voor onzen eeuw typeerende wijze van productiedistributie heeft dit romanbedrijf in toepassing gebracht. De moderne fabrikant is niet tevreden in een behoefte te voorzien. Het zou weinig succes hebben. Immers, bestaande werkelijke behoeften, die door een fabrikatie van dingen kunnen bevredigd worden, zijn er nauwelijks meer te ontdekken. Zoo is ook de moderne romanfabrikant genoodzaakt „markt te maken", d.w.z. kunstmatig behoeften te wekken en te suggereeren. Heel een reclamebedrijf wordt in werking gesteld om voor de moderne sensatielectuur afzetgebied te bereiden.

Dat reclame in het moderne economisch leven een onmisbare rol speelt geven we dadelijk toe. Haar aesthetische en ethische zin in haar huidigen verschijningsvorm laten we liever onbesproken. We zijn er niet blind voor dat reclame soms een heilzamen invloed uitoefent, zoover het conservatief vooroordeel ontzenuwt. We willen slechts even het wezen van moderne reclame in het oog vatten. Reclame is niet aankondiging en mededeeling, maar meesleeping, overreding. En overreding niet door redelijke motieven, maar door sophistische redeneering. Logisch is reclame een petitio principii, een cirkelredeneering, die zich gewoonlijk in bewijs-verduisterende epitheta verschuilt, psychologisch is reclame suggestie. Deze petitio principii kan zich al verbergen in een allereenvoudigste aankondiging als b,v.: „Het nieuwste boek van X." Deze aankondiging [1]) geanalyseerd, ziet er logisch zoo uit: Boeken van X zijn goede boeken en behooren dus gekocht en gelezen te worden. Dit boek is het nieuwste boek van X. Derhalve is het een goed boek, behoort dus gekocht en gelezen te worden. De cirkelredeneering ligt hierin, dat de praemisse reeds invoert, wat de redeneering te bewijzen

1) Een aankondiging die door lettertype, en de plaats waar hij gesteld wordt, het karakter heeft van aanbeveling.

heeft. Streng logisch kan men niet meer zeggen dan: X heeft eenige goede boeken geschreven. Thans heeft hij weer een boek geschreven. Derhalve heeft X eenige goede boeken geschreven en een boek, waarvan we, zoolang het niet nader onderzocht is, slechts weten dat het zooeven verschenen is. In de aankondiging: „Het nieuwste boek van X" zit de suggestieve werking: X is een beroemdheid. Ieder kent hem. Ieder leest hem. De uitgever stelt eenvoudig iets, droogjesweg, als vaststaand, hetgeen hij wenschen mocht, dat zoo zou zijn. Het oncritische publiek laat zich suggereeren en zoo realiseert zich de reclame voor een deel.

Ieder drinkt... Ieder verstandig huismoeder gebruikt... Ieder die op de hoogte wil blijven leest... het boek van dit saison. Hebt U... nog niet gelezen!?

Het zijn de gewone, maar al te vaak slagende pogingen te suggereeren. Hoe plomper en zwaarder de suggestie, des te meer onttrekt het critisch deel van het publiek zich aan den invloed, maar tegelijk ook des te heviger inwerking op de groote massa.

Wie zich bewust is hoe gemakkelijk men ten offer valt aan de zorgvuldig verborgen, fijnere suggesties als door de geanalyseerde aankondigingen bereikt worden, zal zeker den invloed der reclame voor de sensatielectuur op het onnadenkend publiek toegeven.

Toch ligt hierin niet de diepste oorzaak der enorme verbreiding en ontaarding van de sensatielectuur. Heel deze mechanische productie en grootscheepsche reclame voor al het sensationeele vermaak van onze dagen is zelf symptoom. Symptoom van een ontwikkeling van ons cultuurleven in een richting, die naar mijn overtuiging, aan onze diepste menschelijkheid en onze edelste cultuurgoederen even groote schade deed, als aan de andere zijde economische voordeelen bracht.

We leven in de eeuw van de verheerlijking der kracht en rechtvaardigen het leven door zijn intensiteit. Niets dan een oneindige vermeerdering, verhooging en toespitsing van de levenskracht is doel [1]). De ontwikkeling der exacte weten-

1) Men denke aan de Amerikaansche cultuur. Zich uitsprekend in haar opvoedingssysteem stelt zij klaar en bewust de „social efficiency" (Dewey-Democracy and Education) tot eenigst mogelijk doel. Flinkheid is alles.

schappen heeft aan dit krachtsbesef een door de natuurwetenschappen bepaalden inhoud gegeven. Krachtsontplooing werd zoo uitsluitend beheersching van stoflijke werkelijkheid. Daarom hield het succes der techniek geen gelijken tred met versterking van innerlijke geesteskracht. De renaissance-stemming der ik-machtigheid is herleefd. Maar de Streber onzer dagen ruikt daarbij naar benzine en de ontwikkelde kracht heeft de haast van een motor. Rusteloos snort onze tijd voorwaarts. We jagen van oogenblik tot oogenblik en vernietigen met den afstand den d u u r van het n u.

(Wordt vervolgd).

MODERNE BOUWKUNST IN NEDERLAND EN HET BUITENLAND.

Onderstaande lectuurlijst werd samengesteld ter gelegenheid van een boeken-tentoonstellinkje in onze studiezaal (zie: Binnenlandsche Kroniek Aflev. 3, blz. 44 v.v.).

Het wil dus geenszins een volledige bibliografie zijn, maar slechts een overzicht van hetgeen de O. L. te Utrecht op dit gebied bezit. — Toch menen wij, dat deze lijst ook voor andere O. L.en gemak kan opleveren, waar het geldt een onderwerp dat zó aan de orde van den dag is.

Utrecht, Febr. 1927. E. DE CLERCQ.

AFKORTINGEN.

A.	= Architectura.	K.	= Onze kunst.
B.	= Beweging.	M.	= Morks' magazijn.
B. W.	= Bouwkundig weekblad.	N. T.	= Nieuwe tijd.
E.	= Elzevier.	P.	= De ploeg.
G.	= De Gids.	W.	= Wendingen.
H.	= Op de hoogte.	W. W.	= Wil & weg.

ALGEMEENE WERKEN OVER BOUWKUNDE.

Tijdschriften.

Architectura.
Het bouwbedrijf.
Bouwkundig weekblad.
Wendingen.

Berlage. *Zie onder:* Boeken en artikelen van Berlage.
Blaauw. De bewegelijkheid der bouwkunst. (W. 1918).
—— Gemeenschapskunst en individualisme. (W. 1918).
—— Over moderne theorieën en bouwkunst-beoefening. (W. 1920).
—— De stem van den nieuwen tijd. (W. 1919).
Kropholler. Over bouwkunst. (Beiaard; jrg. 1918/19, dl. 1, blz. 8—24; dl. 2, blz. 495—515 v.v.).
Lauweriks. Twee hoofdrichtingen. (W. 1918).
Mey, van der. Bouwkunst en maatschappij. (W. 1918).
Pek, van der, e.a. Zeven voordrachten over bouwkunst. 1907.
Wils, De sierende elementen in de bouwkunst. 1923.
—— De hedendaagsche stroomingen in de bouwkunst. (B.; jrg. 1919, dl. 2, blz. 84—98).
Wattjes. Practische wijsbegeerte. 1927.
N.B. Dit boek behandelt onder meer het wezen der bouwkunst en haar verhouding tot de andere kunsten.
—— De beteekenis der kunstwerken. (Denken en leven; jrg. 1, blz. 25—32, 88—96).

BOEKEN EN ARTIKELEN OVER NEDERLANDSCHE BOUWKUNST.

A. *Algemeene werken.*

Boeken. Prijsvraag voor een gebouw voor de Rijksacademie voor beeldende kunsten te Amsterdam. (E.; jrg. 1918, dl. 1, blz. 439—443).
Boom, van der. Moderne bouwkunst in Nederland. (H.; jrg. 1926, blz. 49—52).
Bouwmeesters, Nederlandsche; een reeks studies onder leid. van W. Retera Wzn. 1926— .
Clercq, de. [Utiliteitsbouw]; voorbeelden ... van bouwwerken, die bij de uitvoering van de Zuiderzeewerken zeer waarschijnlijk zullen worden opgericht. 1923.
Derkinderen. Het nieuwe Academiegebouw. (W. 1922).
Endt. Amsterdamsche school. (W. 1918).
Gratama. Bouwwerken van Afdeeling Gebouwen der Publieke Werken te Amsterdam. (W. 1923).
Kloot Meyburg, van der. Landhuisbouw in Nederland. 1921. 2 dln.
Leliman & Sluyterman. Het moderne landhuis in Nederland. 1922.
Mieras & Yerbury. Dutch architecture of the 20th century. 1926.
Mieras. Middenstandswoningbouw in het uitbreidingsplan Zuid te Amsterdam. (W. 1923).
Oud. Holländische Architektur. (Bauhausbücher no. 10).
Park Meerwijk te Bergen, Het. (W. 1918).
Plan West; uitbreidingsplan van het Westelijk deel van Amsterdam. 1925.
Projecten der architecten in Rijksdienst C. J. Blaauw, J. Crouwel en J. M. Luthmann, Uitgevoerde. (W. 1923).
Prijsvraag voor een gebouw der Rijksacademie voor beeldende kunsten te Amsterdam. (W. 1918).
Sluys, van der. Binnenhuiskunst. 1921.

Staal. Bouwwerk van Vorkink en Wormser. (W. 1922).
Wattjes. Nieuw-Nederlandsche bouwkunst. 1924, '27. 2 dln.
—— Winkelpuien; constructie en architectuur; verzameling... goede voorbeelden van moderne winkelpuien in Nederland. 1926.
Werk van afgevaardigde leden van Architectura et Amicitia. (W. 1922).
Wijdeveld. De Rijksacademie voor beeldende kunsten; een waardebepaling. (W. 1922).

B. *Bijzondere werken.*

Bouwkundig weekblad; buitengewoon nummer gewijd aan de nagedachtenis van den architect K. P. C. de Bazel. 1924.
Veth. K. P. C. de Bazel. (G.; jrg. 1924, dl. 1, blz. 99—102).
Wasch. Het glas van de Bazel. (M.; jrg. 1924, dl. 1, blz. 140—145).
—— Glas en kristal. 1924.

Vriesland, v. Huizen gieten. In: Herman Hana. 1920.

Robbers. J. W. Hanrath. (E.; jrg. 1917, dl. 2, blz. 161—174).

Bazel, de. Onze tijd en het werk van M. de Klerk. (W. 1919).
Kramer. De bouwwerken van M. de Klerk. (W. 1924).
Mieras. Over het teekenwerk van M. de Klerk. (W. 1924).
Roland Holst. Portretten van M. de Klerk. (W. 1924).
Staal. De onuitgevoerde projecten van architect M. de Klerk. (W. 1924).
Wijdeveld. Beschouwingen over M. de Klerk. (W. 1925).

Bijenkorf [te] 's-Gravenhage; [uitgave] ter herinnering aan de opening op 25 Maart 1926; [door P. Ritter, B. Bakker Schut & H. T. Wijdeveld. 1927].
Hoste. Een modern bouwwerk. (K.; jrg. 1918, blz. 47—56).
N.B. Over Kramer's Gebouw van den Bond van minder Marinepersoneel te Den Helder.
Luthmann. Het gebouw van den Haagschen Bijenkorf door architect P. Kramer. (W. 1925).

Kropholler. Eenige gebouwen en meubelen. 1918.

Abraham. De bouwmeester J. M. van der Mey. (M.; jrg. 1918, blz. 259—265).

Boeken en artikelen van Dr. H. P. Berlage.

Berlage. Het aesthetisch gedeelte van stedenbouw. (B. W.; jrg. 1914, blz. 16 v.v.).
—— Amerikaansche reisherinneringen. (B.; jrg. 1912, dl. 2, blz. 295; dl. 3, blz. 47 v.v.; dl. 4, blz. 46).
—— Arbeiderswoningen in Nederland. 1921.
—— Architectonische cultuur in Amerika. (P.; jrg. 1911/12, blz. 335—345 en 368—378).
—— Architectuur en omgeving. (B.; jrg. 1911, dl. 2, blz. 225—234).
—— Beschouwingen over stijl. (B.; jrg. 1905, dl. 1, blz. 47—83).

Berlage. De bouwkunst in het overgangstijdperk naar een socialistische maatschappij. (N. T.; jrg. 1919, blz. 713—723 v.v.).
—— Eenige beschouwingen over de klassieke bouwkunst. (B.; jrg. 1908, dl. 3, blz. 116—134).
—— Fransche teekenaars. (B. W.; jrg. 1885/86, blz. 190 v.v.).
—— Grondslagen en ontwikkeling der architectuur. (B.; jrg. 1912, dl. 1, blz. 17—35).
—— De historische ontwikkeling der ruimte. (B. W.; jrg. 1920, blz. 11—16).
—— Iets over de moderne Duitsche architectuur en de Brusselsche tentoonstelling. (B. W.; jrg. 1910, blz. 542—543).
—— Inleiding tot de kennis van de ontwikkeling der toegepaste kunst. 1923.
—— Kunst en gemeenschap. (B.; jrg. 1911, dl. 4, blz. 225).
—— De moderne woningen. (P.; jrg. 1910/11, blz. 336—345).
—— Normalisatie in woningbouw. 1918.
—— Het ontwerp van het Gemeentemuseum te 's-Gravenhage. (W. 1920).
—— De ontwikkeling der moderne bouwkunst in Holland. (W. W.; jrg. 1924, blz. 559—565).
—— De ontwikkeling der moderne bouwkunst in Holland. 1925.
—— Over architectuur. (Tweemaand. tijdschrift; jrg. 1894/95, dl. 2, blz. 417—427; 1895/96, dl. 3, blz. 203—235).
—— Over het boek van Dr. E. Eisler. (B.; jrg. 1915, dl. 2, blz. 161—172).
—— Over moderne architectuur. (B.; jrg. 1912, blz. 45—59).
—— Over stijl in bouw- en meubelkunst. 1917.
—— Het Pantheon der Menschheid. 1915.
—— Het plan der First church of Christ. Scientists. (B. W.; jrg. 1925, blz. 488—489).
—— Een reis naar Kopenhagen. (B.; jrg. 1916, dl. 3, blz. 1).
—— Reisherinnering. (B.; jrg. 1913, dl. 4, blz. 297—305).
—— Reisindruk. (B.; jrg. 191 , dl. 3, blz. 78—85).
—— Schoonheid in samenleving. 1919.
—— Stedenbouw. (B.; jrg. 1914, dl. 1, blz. 226—247 v.v.).
—— De verhouding van de bouwkunst tot de maatschappij. (B.; jrg. 1916, dl. 1, blz. 1—14).
—— Voordrachten over bouwkunst. [1907].
—— Waar zijn wij aangeland?; hedendaagsche bouwkunst. (B.; jrg. 1912, dl. 2, blz. 1—13).

Boeken en artikelen over Dr. H. P. Berlage.
Beethovenhuis, Het. (B. W.; jrg. 1908, blz. 946—950).
Blauw. Dr. H. P. Berlage en zijn werk. (A.; jrg. 1917, blz. 10—11).
Boeken. Over Berlage en zijn Museumontwerp voor den Haag. (E.; jrg. 1921, dl. 1, blz. 209—211).
—— Dr. Berlage en zijn werk. (K.; jrg. 1918, dl. 2, blz. 112).
Dr. H. P. Berlage en zijn werk; door de Bazel e. a. 1916.
Gratama. Dr. H. P. Berlage bouwmeester. 1925.

Eisler. De bouwmeester H. P. Berlage. z. j.
Kropholler. Dr. Berlage's Kantoorgebouw te Londen. (W. 1918).
Loghem, van. Dr. H. P. Berlage en de moderne architectuur. (Leven en werken; jrg. 1916, dl. 1, blz. 258—260).
Moor, de. De bouwmeester Berlage. (Stemmen des tijds; jrg. 1915/16, dl. 3, blz. 241—250).

MODERNE BOUWKUNST IN HET BUITENLAND.

A. *Algemeene werken.*

Behne. De Duitsche torenhuisbouw. (W. 1923).
Corbusier, Le. Vers une architecture. [1924].
Fries, de. Junge Baukunst in Deutschland. 1926.
Gropius. Internationale Architektuur. [1925]. (Bauhausbücher no. 1).
—— **& von Pechmann.** Das Bauhaus in Dessau. (Velhagen & Klasings Monatshefte; jrg. 1926/27, blz. 86).
Mendelsohn. Amerika; Bilderbuch eines Architekten. 1927.
Versuchshaus des Bauhauses in Weimar, Ein. [1924]. (Bauhausbücher no. 3).
Wijdeveld. Inleiding voor de torenhuisprojecten. (W. 1923).

B. *Bijzondere werken.*

Blaauw. Architectonisch droomspel over den Beierschen architect H. Finsterling. (W. 1924).

Eisler. Josef Hoffman. (W. 1920).

Berlage. Frank Lloyd Wright. (W. 1922).
Fries, de. Frank Lloyd Wright. 1926.
Lifework of the American architect Frank Lloyd Wright, The; with contributions by [himself and] introd. by... H. Th. Wijdeveld. (W. 1925 & 1926)
Wils. De nieuwe tijd; eenige gedachten bij het werk van F. Lloyd Wright. (W. 1919).

Staal. Naar aanleiding van Erich Mendelssohn's ontwerpen. (W. 1920).

Dormoy. De architecten A. & G. Perret. (E.; jrg. 1924, dl. 2, blz. 301—306).

STEDENBOUW.

Berlage. *Zie onder:* Artikelen van Berlage.
Casseres, de. Stedebouw. (W. 1926).
Corbusier, le. Urbanisme. [1925].
Feenstra. Tuinsteden en volkshuisvesting in Nederland en buitenland. 1920.
Staal. Die Stadtkrone von Bruno Taut. (W. 1919).
Taut. Die Stadtkrone. 1919.

SAMENHANG TUSSCHEN BOUWKUNST, TECHNIEK EN INDUSTRIE.

Behne. Der moderne Zweckbau. 1927.

Behrens. Ueber die Beziehungen der künstlerischen und technischen Problemen; (met vertalingen). (W. 1920).

Driebond-nummer; een verbond tusschen industrie, handel en kunst. bijdragen van W. Penaat, C. J. Blaauw, J. F. Staal, J. H. van der Ley, J. L. Lauweriks, A. Vlaanderen, de Klerk, S. H. de Roos en J. Gratama. (A.; jrg. 1917, blz. 279—321).

Kunstismen, Die; 1914—1924. 1925.

Lindner & Steinmetz. Die Ingenieurbauten in ihrer guten Gestaltung. [1923].

Müller Wulchow. Bauten der Arbeit und des Verkehrs aus deutscher Gegenwart. 1925.

Oud. Over de toekomstige bouwkunst en hare architectonische mogelijkheden. (B. W.; jrg. 1921, blz. 147).

Poelzig. Rede, gehouden ter gelegenheid van de herleving van den Werkbund. (W. 1919).

Samenwerking tusschen industrie en kunst; bijdrage van K. de Bazel, H. P. Berlage en vele anderen. (A.; jrg. 1917, blz. 231—264)

Verkehr, Der. 1914. (Deutscher Werkbund).

N.B. Over de **platen-verzameling „Elementaire Schoonheid"** zie „Binnenlandsche Kroniek", blz. 44 v.v.

EEN RUBRIEK „BIBLIOGRAFIE".

Een dagbladbericht meldt dat directeuren van groote bibliotheken, daaronder die uit Parijs, Berlijn, Zürich en Washington, op uitnoodiging van het Volkenbonds-instituut voor geestelijke samenwerking te Parijs bijeen zijn gekomen om te beraadslagen over de mogelijkheid van oprichting van een centraal bemiddelingsbureau voor alle bibliotheken ter wereld. Het voorstel zou gunstig zijn ontvangen en vierhonderd bibliotheken moeten reeds hun medewerking hebben toegezegd.

Een ander dagbladbericht vertelt dat 23 en 24 Juli in het Palais Mondial te Brussel een internationale conferentie voor bibliographie wordt gehouden. Bij deze gelegenheid wil het Institut International de Bibliographie een nieuwe editie bezorgen van de tabellen der decimale classificatie, welke vereenvoudigd wordt en ruim 1600 bladzijden zal beslaan.

Wat een vooruitzichten; samenwerking, bemiddeling, vereenvoudiging en 1600 bladzijden! En dat alles internationaal. Het is nog wel allemaal niet klaar, en het mag zeker lijken dat onder hetgeen de 20e eeuw op internationaal gebied voortbrengt ook vele tot mislukken gedoemde proefnemingen zullen zijn, maar dat vermindert het belang niet, en de mislukkingen zullen de bakens worden voor hen aan wie het beschoren is later iets blijvenders tot stand te brengen. Ons „bibliotheekleven" is voorloopig nog niet geïnternationaliseerd, al kijkt het wel eens de grens over om daar zijn eigen voordeel mee te doen. Zoo zien we daar nu — om van de eerbiedwekkende 1600 bladzijden te zwijgen — de samenwerking, bemiddeling en vereenvoudiging blinken. Wij voelen daar binnen onze landgrenzen ook wel voor, en ons maandblad tracht van al deze deugden het orgaan te zijn. Het kan zijn nut hebben ter bevordering daarvan een bepaald hoekje af te schieten, en het is met die bedoeling dat hier een rubriek met bovenstaand opschrift wordt ingeleid. Het woord bibliographie omvat wel niet alles wat voor dergelijke samenwerking in aanmerking komt, maar het geeft in zijn ruimsten zin toch een begrip weer, dat rekbaar genoeg is om alles te omvatten wat met inlichtingen omtrent boeken, boektitels en literatuur verband houdt. Wij kunnen hier dus telkens als daartoe aanleiding bestaat mededeelingen doen, op nieuwe hulpmiddelen wijzen en vragen beantwoorden, die tot het aangegeven gebied behooren. Daartoe zullen natuurlijk alle bijdragen welkom zijn, doch in het bijzonder hopen wij hierbij nut te hebben van de werkzaamheid der reeds bestaande commissie voor deze soort van zaken, die door de Nederlandsche Vereeniging van Bibliothecarissen en Bibliotheekambtenaren in het leven is geroepen. Leden der commissie zijn mej. E. Dronkers, mej. A. C. Gebhard en ondergeteekende; wie daaraan de voorkeur geeft kan zijn vragen of provoceerende opmerkingen dus ook tot een dezer leden persoonlijk richten. Zonder het soms onnoodige steeds volledig hier af te drukken, hopen wij toch het nut, dat een vragenrubriek kan hebben, op deze wijze tot zijn recht te doen komen.

F. KOSSMANN.

OFFICIEEL GEDEELTE.

CENTRALE VEREENIGING VOOR OPENBARE LEESZALEN EN BIBLIOTHEKEN.

Opleidings-Commissie.

Het directeursdiploma werd uitgereikt aan de dames:
A. S. M. ten Bosch, 's-Gravenhage; C. Dijkstra, Heerenveen; B. C. Grullemans, Zwolle; J. M. van Hasselt, Kampen; A. Hilwig, Heusden; H. J. Janssen, Reuver; N. D. Klercq, Haarlem; J. M. Koch, Kampen; A. J. Verwaal, Alkmaar.

NEDERLANDSCHE VEREENIGING VAN BIBLIOTHECARISSEN EN BIBLIOTHEEKAMBTENAREN.

Bijeenkomst te Rotterdam op Zondag 12 Juni.

Het bezoek van Frl. Gypen is helaas uitgesteld, maar tot onze vreugde zal Mej. L. M. Boerlage uit New York dezen dag onze tweede gast uit het buitenland zijn.

Het programma voor deze bijeenkomst is: *11 uur* Samenkomst in de Gemeente-Bibliotheek, Botersloot. Causerie van Frken Jacobson over het Zweedsche Kinderbibliotheekwerk (in het Engelsch). 12.30 Eenvoudige koffiemaaltijd. 1.30 Boottochtje door de havens, gevolgd door bezoek aan de Feyenoordsche Nuts-Kinder-Leeszaal.

Belangstellenden, niet-leden der Ned. Ver. zullen wij gaarne introduceeren (Onkosten van dezen dag ± *f* 1.—).

COMMISSIE VOOR KINDERBIBLIOTHEKEN.

HERUITGAVE VAN DEN DECIMAALCODE.

Onderstaand schrijven ontving ik met het verzoek dit aan de leden der Nederlandsche Vereeniging van Bibliothecarissen en Bibliotheekambtenaren kenbaar te maken. Gaarne voldoe ik daaraan langs dezen weg. Op mijn voorstel was het secretariaat van het Nederl. Instituut voor Documentatie be-

reid ook aan de leden der Centrale Vereeniging v. O. L. en B. dezelfde reductie toe te staan. J. TER MEULEN.

Door het Institut International de Bibliographie is in overleg met het Nederlandsch Instituut voor Documentatie en Registratuur besloten tot herdruk van den code der „Classification décimale" over te gaan.

De code zal circa 1400 bladzijden in twee kolommen gedrukt bevatten, het aantal rubrieken bedraagt over de 40.000. Enkele verouderde gedeelten zijn omgewerkt, terwijl alle hoofdstukken uitbreidingen hebben ondergaan.

Algeheele omwerking heeft de rubriek wiskunde ondervonden, waarbij het classificatiestelsel van de Revue Semestrielle des Sciences Mathématiques is gevolgd. De physica is uiteraard sterk uitgebreid. Het onderdeel organische chemie is overeenkomstig het voorstel van de documentatie-commissie der Union Internationale de Chimie gebaseerd op het systeem van Meijer Jacobson. De groepeering van de anorganische chemie is op sommige punten verbeterd, zonder al te zeer uit de voegen te zijn gerukt.

Enkele nieuwe hoofdgroepen zooals de geophysica moesten bij de geologie worden ingevoerd. Sommige onderdeelen der biologie zijn door het Concilium Bibliographicum te Zürich uitgewerkt. Bij de medische classificatie is de verouderde onderscheiding tusschen interne en externe pathologie opgeheven.

De indeeling der techniek is op verschillende plaatsen aan de gebruikelijke patentclassificaties getoetst.

De prijs van de nieuwe uitgave bedraagt bij inschrijving en vooruitbetaling 50 Belgas ingenaaid (7 Belgas voor den band). Deze prijs wordt verhoogd na het verschijnen.

Voor leden van de Nederlandsche Vereeniging van Bibliothecarissen en Bibliotheekambtenaren is met den drukker een reductie van 10 % bedongen. Zij die van deze reductie wenschen gebruik te maken zijn gehouden vóór 1 Juli a.s. een bedrag van *f* 15.75 in te zenden bij het secretariaat van het *Nederlandsch Instituut voor Documentatie en Registratuur*, Carel van Bylandtlaan 30, Den Haag, Postgiro 38658.

OVER DE GRENZEN!

(Vervolg van blz. 68).

Leipzig. Deutsche Zentralstelle für volkstümliches Büchereiwesen. — „Einführungslehrgänge" te Leipzig.

a. 19—25 Juni 1927.

b. 10—15 October 1927.

Punten van behandeling:

1. Die Buchauswahl. — 2. Die Bildungsaufgabe auf dem Dorf und in der Kleinstadt. Das Verhältniss der volkst. Bücherei zu anderen Bildungsbestrebungen (Schulbücherei, Berufsschule, freie Volksbildung). — 3. Fragen der Büchereiorganisation und Büchereiverwaltung: Bestandspflege, Ausleihe, Kataloge. — 4. Zentralbüchereien oder Wanderbüchereien. Voraussetzung zum Aufbau einer geschlossenen Bezirksbüchereiarbeit.

Deelneming: Mk. 30.—. Nadere inlichtingen: Geschäftsstelle der D. Z., Richterstr. 8, Leipzig N 22.

Leipzig. — „Internationale Buchkunst-Ausstellung Leipzig 1927", georganiseerd door de Vereeniging „Deutsche Buchkünstler". Geopend: Juni—September a.s.

E. d. C.

SENSATIEGENOT.

(Vervolg van blz. 74).

De levensspanning brak den schakel van levens innerlijke samenhang. Het succes van het moment vernietigde de beteekenis van het geheel. Nergens is dit duidelijker dan bij de krachten-economie in het productie-proces. Niet alleen vervreemdde de arbeider van zijn werktuig maar de economie der kracht scheidde ook arbeid en arbeidsvreugde, sedert de mechanica de arbeidsverdeeling tot machinale handgreep vermocht te differenceeren. Het ideaal der onbeperkte krachtsontplooiïng verliest het bewustzijn der substantia creata. Vandàar dat aan velen God tot fictie, zedelijk gebod tot functie werd. Zoo ligt dan de levensbodem der oude cultuur omgewoeld. We staan op der tijden kentering. Maar ons besef te leven in een overgangstijd is doordrongen van den geest onzer eeuw. Anders handelen we dan bij vroegere crisissen gebruikelijk was. We huiveren voor het onrecht dat voorgeslachten pleegden met hun star verzet tegen het nieuwe. Hun wrange ketterjagerij op elk terrein willen we ontgaan tot iederen prijs. De

schuld der traditie tegen het élan vital trachten we te delgen door te koesteren al wat zich als nieuw leven belieft aan te dienen. Bang ons te vergissen, gebruiken we liever heel geen toetssteen meer. We laten alles groeien. En zoo gebeurt het dat op den bodem van onzen tijd het welig opgeschoten onkruid, ongewied, dreigt te verstikken wat langzaam groeit, omdat het edel is. En in deze ongewiede woestenij laten we rustig ons volk grasduinen. Laat ieder voor zich zelf uitmaken welk kruid hij op dezen vergiftigden akker wil plukken, is de leuze. Een leuze die even democratisch klinkt als anti-sociaal is. Het *„ben ik mijn broeders hoeder"* verstoort grondig de idee eener menschelijke societas.

Onze zorgeloosheid op het gebied van litteratuur is zoo angstwekkend groot! Veronal en opium houden we buiten het bereik van het groote publiek. Slechts de deskundige medicus mag deze vergiften voorschrijven. Jongens beneden 16 jaar verbieden we de entree in den sigarenwinkel. En terwijl we den mond vol hebben over hygiëne, laten we het kalm gebeuren dat het volk ziel en lichaam vergiftigt door velerlei zwoel, quasi wetenschappelijk geschrijf, laten we perverse romanlitteratuur toe, haar verderflijk werk te doen. Echter hierover handelen we thans niet. Het gaat er thans slechts om, vast te stellen dat de sensatie-belustheid van onze dagen niet als een geïsoleerd verschijnsel bestaat, maar hand in hand gaat met andere ontaardingen op het gebied der litteratuur. De cultuurcrisis waarin we leven jaagt het volk in den roes der plaisirpassion. Ondanks alle economische flinkheid zijn we onrustig geworden en onzeker [1]). Levensmachten die 50 jaar geleden den man uit het volk inhoud en ruggegraat gaven, verloren voor groote scharen hun beteekenis. Zelfs de eenzijdig rationalistische verstandsverlichting, het intellectualisme der 19e eeuw, zoo graag tot zondebok gemaakt, had in ieder geval de niet te onderschatten verdienste dat het tot inspanning en geestesarbeid prikkelde, dat het naar haar beste zijde klaarheid en

1) Een artikel van Max Wieser in Bücherei und Bildungspflege 1921 getiteld: „Die Krisis der Kultur und der Bildung" geeft aan deze „innere Unruhe der Seele" een karakteristieke uitdrukking „wer es gewissenhaft mit sich nimmt, werd zugeben, dass wir heute nicht wissen, wie wir unsere Kinder erziehen sollen".

inzicht zocht. De vorige eeuw had nog overtuiging. Wie toen met de oude waarheid brak was tenminste nog materialist en beleed met bravour zijn atheïsme. Onze tijd maakt zich niet druk meer over principes. We schelden als dogma alles wat niet relatief is. Psychologisch zijn we geworden. We onderzoeken liever de genesis van gevoel en gedachte dan haar waarheid en geldigheid. Alzijdig en onbekrompen. Liever blijven we daarom zonder daad willoos staan dan den moed der eenzijdigheid te aanvaarden zonder welke willen onmogelijk is [1]). Ik benijd den calvinist zijn dogma, den katholiek zijn kerk en den socialist zijn toekomstgeloof. Laten we er maar eerlijk voor uitkomen dat deze starre eenzijdigen iets bezitten dat de alzijdige mist, namelijk een waarheid die het leven b e h e e r s c h t. De moderne mensch heeft het mes der critiek gezet in alles wat historisch vermolmd schijnt. Hij heeft de schemerige kathedraal van eeuwenoude levenswijsheid verlaten, omdat de volle zon der vrije gedachte lokte. We zijn autonoom geworden. We kennen de waarheid slechts als idee en den weg der wetenschap als een oneindige. Maar deze losmaking van de oude cultuur en levensbodem eischt een bijna *bovenmenschelijke* inspanning. De moderne mensch behoort te erkennen dat de verwerping der oude levenswaarden voor-als-nog een enorm verlies aan levensrijkdom beteekent, dat de vrijheid duur gekocht is. Wij zijn vrij geworden van het oude, maar het nieuwe dat de vrij gekomen energie zal binden is nog niet in voldoend duidelijke gestalte kenbaar. We zijn verlegen met onze vrijheid, onze negatieve vrijheid die overal vrij *van* is, maar nergens *tot*. Zoo kan het niet verbazen, wanneer de groote massa de leegheid van zich af tracht te schudden in den roes van het vermaak. Want hier staan we aan de bron der moderne sensatiebelustheid. Dat ons volk immer naar nieuwe sensaties, naar heviger prikkeling zoekt, daarin ligt een schrijnende bekentenis van geestelijke onbevredigdheid, en een schrille klacht over ziele-armoede.

Het verlies eener waarheid, die alles te samen bindt, heeft

---

1) Een alzijdige wil is een contradictio in terminis. Wil is richting en richting is niet denkbaar zonder fixatie van één vast punt.

óók den familieband ontbonden. Het kind voelt zich niet thuis in de verouderde sfeer van het ouderlijk huis. Economische en technische oorzaken vermengden zich met geestelijke stroomingen. Want óók de uitbreiding der verkeersmogelijkheden hebben er toe bijgedragen dat het gezin veel van zijn beteekenis als natuurlijk rust- en middelpunt van het leven inboette. Daarbij verloor onze tijd, die de lucht veroverde en den afstand vernietigde, de liefde voor den eigen bodem en het plekje grond waar het den individu vergund is te leven. We zijn geen bewonderaars van de blinde vooringenomenheid met het eigen dorp, die we onder de bejaarde plattelanders hier en daar nog aantreffen. Maar het andere uiterste dat een groot deel der bevolking geen stukje grond weet, dat het méér liefheeft en beter kent dan de rest van de wereld schijnt me toch ook wel een der oorzaken van de innerlijke onrust. Dan: de groote-stad-bewoner heeft de voeling met de natuur verloren. Deze schade echter, die in sterke mate mee verantwoordelijk voor de sensatiebelustheid gesteld moet worden, schijnt zich door de vruchten van de niet genoeg te waardeeren arbeid van mannen als Heymans, Thijsse e. d., langzamerhand bij een deel der bevolking te herstellen. Al deze oorzaken, die ieder voor zich de sensatiebelustheid hetzij prikkelen, hetzij den voedingsbodem bereiden, worden nu nog bij een groot deel der arbeiders vermeerderd met den funesten invloed, dien de mechanische fabrieksarbeid uitoefent. Zal immers de menschelijke psyche in arbeid bevrediging vinden, dan is het noodzakelijk dat geheel zijn activiteit er door in beslag genomen wordt, te weten: 1: de arbeidsdrift in de blinde toewijding van het momenteel bezig zijn, 2: de arbeidswil die de momenteele activiteit, de in het n u zich uitende energie, leidt in de richting van het arbeidsdoel, het voltooide object, en 3: de arbeidscritiek, die het voltooide arbeidsproduct beschouwt in zijn waarde voor het leven, het begrijpt als een bijdrage aan de menschelijke gemeenschap. Eerst de vereéniging van deze drie momenten [1], die bij het oude handwerk ook als regel vereenigd voorkwamen, maakt den arbeid

1) Over deze drie momenten in den menschelijken arbeid zie men nader P. Natorp. Socialpädagogik.

tot een echt menschelijke en aan onze psychische structuur adaequate uiting. Alléén deze volledige arbeid, die geen geestelijke kracht ongebruikt laat, schenkt arbeidsvreugde en bevrediging, de rust van den avond en de frissche kracht aan den morgen. Het is hier de plaats niet op de economische structuur van het moderne leven in te gaan. We kunnen volstaan te constateeren dat deze structuur het een groot deel der menschen onmogelijk maakt op deze volledige wijze te arbeiden. De mechanische werkwijze beschouwt de organische kracht van den mensch als een soort physische energie, die zich naar willekeur laat isoleeren. De arbeidsverdeeling door vermechaniseering van den arbeid heeft daarom tot noodwendig gevolg verdorring en verflensing van juist de hoogere geestelijke activiteiten. Dit veroorzaakt weer het drukkende gevoel van leegheid, van verveeldheid en den drang naar beleving en orgaangevoelens, den lust in sensatie. Immers, hoe meer de arbeid ontzield wordt, te grooter beteekenis krijgen de lustgevoelens die los van den arbeid en door zijn opbrengst gekocht kunnen worden; lustgevoelens die om hun zelf gezocht, noodwendig tot ontaarding voeren.

Resumeerende kunnen we vaststellen dat een zekere mate van sensatiezucht zich sedert de renaissance immer deed gelden, dat echter in onzen tijd zoowel de sensatielust van karakter veranderde, als de behoefte aan sensatie enorm vergrootte. Dit verschijnsel zochten we te verklaren, 1: uit de cultuurcrisis onzer dagen, die eenerzijds bij de leidinggevende machten onzekerheid tegenover de verwarrende veelheid van het nieuwe veroorzaakt, anderzijds groote scharen van ons volk de houvast aan oude samenbindende waarheid ontroofde [1]). Het verlies van geldende principia begunstigt de ontaarding der sentimenteele gevoelsdispositie, omdat de gevoelsstroom zijn natuurlijken uitweg afgedamd ziet. 2: Uit de economisch-technische ontwikkeling die een groot deel der arbeiders tot mechanisch en derhalve onbevredigend werk veroor-

1) Ook naar Wilhelm Froneman, die aan de verbreiding der sensatielectuur een studie wijdde (Die Schundliteratur nach dem Kriege, Bildungspflege 1921) liggen „die innere Gründe" der tot in het oneindige verhoogde sensatiebelustheid der massa „zweifellos in der heutigen geistig-sittlichen Haltlosigkeit breiter Volksschichten".

deelt. 3: Uit een geraffineerde samenstelling en geforceerde reclame die de uitgevers aanwenden om voor hun artikel kunstmatig behoefte te wekken. Deze vaststelling behoede ons ervoor de bestrijding van de sensatielectuur al te simpel te voeren.

III. DE BESTRIJDING VAN DEN SENSATIELUST DOOR LEESZAALARBEID.

Sensatielectuur te bestrijden enkel en alleen door het beschikbaar stellen van goede lectuur, beteekent een oppervlakkige symptoom-therapie. In de eerste plaats laat zich de sensatielectuur niet zoomaar verdringen. Economisch gezien is het een goed ingevoerd handelsartikel. En een producent laat zijn markt gewoonlijk niet uit idealistische motieven in den steek.

In de tweede plaats kan de goede lectuur niet zoo in eens en zonder meer den sensatielust bevredigen. De consument vindt daarom de echte sensatielectuur een voordeeliger artikel. De bestrijding van sensatielectuur door het goede boek zal daarom voorbereid moeten worden door een inwerken op de oorzaken die de sensatie-behoeften verwekken.

De sensatielectuur is symptoom, symptoom van een tijdgeest. En zoolang op dezen tijdgeest zelve niet wordt ingegaan, is het symptoom niet weg te nemen. Tegenover den tijdgeest neemt de O. L. B. een zeer eigenaardige positie in. Onder zeker gezichtspunt is zij zelf een symptoom van den tijdgeest, een instrument dat onze eeuw zich schiep om de alom opduikende behoeften aan z.g. algemeene ontwikkeling te bevredigen. Onder ander gezichtspunt staat O. L. B. t e g e n o v e r onzen tijd, wil zij zijn een vluchtheuvel voor echte geestescultuur te midden van het vlak en vervlakkend drijven van bioscoop, variété-theater, dancing en boulevard-promenade.

Beide gezichtspunten laten zich vereenigen onder een hooger, dat de O. L. B. wel de rust der passiviteit als boekenarsenaal ontneemt, maar daarentegen in de oplegging van een taak een nieuwe waardigheid en hooge beteekenis verleent. Als sociaal paedagogisch instituut is de O. L. B. niet langer

een min of meer mechanisch apparaat dat het verkeer met boeken economisch reguleert, maar als zoodanig is zij doelbewust strever, arbeidster, persoonlijkheid, die idealen kent en daden verricht. De O. L. B. wil door den geest van het goede, het ware en schoone, zoover hij zich aan het gedrukte woord liet binden, inwerken op ons moderne leven, d. w. z. invloed uitoefenen door het doelbewust hanteeren van paedagogische en psychologische methoden. Daarom tracht ze te midden van de cultuurcrisis onzer dagen koers te houden. Niet door partij te kiezen, maar door op te zien boven elke partij naar de eeuwige waarden. De O. L. B. heeft geen levensbeschouwing, behoeft er ook geen te hebben, wanneer zij maar bezit wat elke levensbeschouwing noodig heeft om zich te rechtvaardigen: namelijk den wil tot het goede, ware en schoone, of met andere woorden: levensernst.

De zoekende mensch vindt ook in de O. L. B. het verwarrend vele. Want elke oprechte en zinvolle geestesuiting door het gedrukte woord laat de O. L. B. toe. Dit verwarrend vele kan hem echter methodisch geordend worden aangeboden. In de methode vindt hij het eeuwig identieke, het karakter van den weg zonder welken voortgang ondenkbaar is. Of met andere woorden de O. L. B. tracht het volk weer houvast te geven, niet door bepaalde inhouden van geloof of wetenschap op den voorgrond te brengen, maar door den zoekenden gebruikmaker te stimuleeren zijn zwervende gedachten te concentreeren, door het rondfladderen van boek tot boek te veranderen in een richtingbewuste vlucht. Als één der groote oorzaken der sensatie-belustheid te zoeken is in de onzekerheid en overtuigingsloosheid, dan kan de O. L. B. dit bestrijden door haar lezers te stimuleeren het boek met overleg en inzicht te kiezen, en het te beschouwen als een macht, die zoowel ten kwade als ten goede invloed op lezers leven kan uitoefenen; door voor iederen groep lezers die boeken op te speuren, die geloofsovertuiging kunnen sterken, wereldbeschouwing verdiepen, kortom kunnen bijdragen om in het geestelijk leven een vaste lijn te brengen. Naar onze meening zou het, om iets concreets te noemen, een onverantwoordelijke daad zijn wanneer de uitleening een, laten we aannemen, iet-

wat bekrompen Christelijk lezer z o n d e r w a a r s c h u w i n g een boek afgeeft, dat misschien wel in staat is zijn bekrompen opvatting te verbeteren, maar tegelijk zijn geloofsovertuiging ondermijnt.

Ieder die weet welk een jarenlange voorbereiding en oefening het vergt, eer men zich eenigen wetenschappelijken *habitus* heeft eigen gemaakt en ieder die weet hoe een academische schooling zelfs niet afdoend beschermt tegen allerlei vooroordeelen, kan moeilijk aan een onbevangen waarheidsonderzoek door de massa gelooven. Het ligt daarom, naar mij schijnt, op onzen weg, de onzekerheid en wankelmoedigheid inzake de hoogste levensvragen bij het lezerscorps te bestrijden door bevestiging en sterking van de geestelijke sfeer waarin de lezer ademt [1]).

Op deze wijze wordt de levenseenheid en daarmee een stuk menschenwaarde gered. Het ligt thans buiten ons bestek over de technische toepassing dezer ideeën te handelen [2]). Maar ook binnen het kader der gebruikelijke techniek laat zich, vooral in de kleinere O. L. B. en in het filiaal veel bereiken door een uitleening die er op uit is de lezers in hun behoeften en gezindheden te leeren kennen en overeenkomstig te behandelen. Verdieping van het leven, versterking van het bewustzijn der w a a r d i g h e i d van het mensch-zijn is de beste tegenweer tegen sensatiebelustheid. De correlatie van sensatie en verveling is bijzonder duidelijk in den geest van traagheid die over onze eeuw hangt. Het schijnt dat de last van veel-teweten de hoofden zóó verzwaart, dat de beweeglijkheid van het denken is verloren gegaan. Groote groepen menschen doen niet meer de geringste moeite om hun leven zin en inhoud te geven. Zoover men niet argeloos als een dier leeft, verbergt men zijn geestelijke leegheid achter ironische twijfelvragen. Het levenswerk van de edelste en diepste denkers vermeet

---

1) Zoover dit althans werkelijk een zuivere sfeer is.

2) Deze techniek vraagt een andere classificatie, andere bewerking der gedrukte catalogi, een volledig breken met de mechanische uitleening, kortom, tal van maatregelen wier nauwkeuriger bepaling slechts door experiment en praktijk geschieden kan. Hoofdzaak is dat de O. L. B. haar sociale taak erkent. De stuwkracht van deze idee schept dan vanzelf haar adaequate praktijk.

zich de eerste de beste „modern denkende" met een ironisch glimlachje af te maken. De traagheid des geestes maakte het relativisme tot hoogste waarde. Een echte serieuse twijfel heeft immer de kans een bouwmeester der zekerheid te worden. De twijfelzucht onzer dagen echter schijnt zich wel bijzonder thuis te voelen bij de afbraak zelve.

Daarom zal de bestrijding van de sensatiezucht hebben te overwegen hoe de groote massa te leiden is tot werkzaamheid, inspanning en concentratie. Voorwaar een moeilijk probleem, aan welks oplossing de O. L. B. slechts in bescheiden mate zal kunnen bijdragen. Immers, om iets te noemen, de onmogelijkheid zich te concentreeren hangt weer samen met de overal uitpuilende sexualiteit van onze dagen en de bronwellen dezer erotische hypertrophie, liggen voor het grootste deel buiten het bereik der O. L. B. Slechts de hanteering van de erotische romans heeft zij in haar macht.

Zoo blijkt het sensatievraagstuk verweven in den geheelen toestand onzer hedendaagsche civilisatie. Daarom is de bestrijding der sensatielust, zoover ze zich richt op de verschijnselen die met de cultuurcrisis samenhangen indirect en onopzettelijk. De O. L. B. vervult hier haar taak enkel en alléén door een algemeene sociaal-paedagogische activiteit. Evenmin heeft de O. L. B. een directe methode die de sensatie-behoefte, voortspruitend uit de mechaniseering van den arbeid, kan verminderen. Volksheim, Ons Huis, Dorpshuis en dergelijke schijnt hier de aangewezen organisatie te zijn. Toch behoeft de O. L. B., nog afgezien van mogelijke samenwerking met genoemde instellingen, niet werkeloos te blijven. De mechanisch werk verrichtende fabrieksarbeider mist de vreugde over het voltooide product (arbeidsdoel) en de vreugde over de bijdrage van zijn arbeidsvrucht aan het leven der gemeenschap (arbeidscritiek). Het gevaar van dit tekort is afstomping der hoogere psychische activiteiten en daarmee vergrooting der sensatiebehoefte. Dit gevaar is nu wel niet te vernietigen, maar toch zeker te verminderen. Wanneer de arbeider er toe komt, zijn machinale handgrepen — waaraan op zichzelf zich geen interesse meer vast laat knoopen — te begrijpen in zijn rol van deelproces, niet bloot van het betreffend object, maar

van het moderne productie-systeem in het algemeen, als hij, m. a. w. een klaren kijk krijgt zoowel op de techniek van den arbeid als op economische wetten die het hedendaagsch leven beheerschen, dan zal hij daarin aanvulling vinden, die iets vergoedt van hetgeen de degradeering van de organische arbeidsactiviteit tot geïsoleerde mechanische physische kracht laat missen. Dit inzicht te planten moet één der doeleinden zijn der arbeiders-ontwikkeling.

Het voornaamste middel is hier weer het populair geschreven, voor den arbeider toegankelijk boek. En het is de O. L. B. die in deze behoefte, beter nog dan een gesproken voordracht kan voorzien. Immers of de betreffende fabrieksarbeider door een meer abstract wetenschappelijk getinte verhandeling over vraagstukken van den arbeid, of in den vorm van, hetzij een realistischen roman, hetzij een meer emotioneel bewogen, een levensterkend boek de gezochte arbeidsaanvulling zal vinden, dat kan hem de uitleening bewust maken.

Ten opzichte van de arbeidersontwikkeling schijnt mij de O. L. B. wel iets te kort te zijn geschoten. Want dit ergste lot van den arbeider dat hij door den aard van zijn arbeid veroordeeld is, niet enkel arm aan dingen, maar ook arm van geest te zijn, heeft de O. L. B. om het eens eerlijk te bekennen, over het algemeen slechts nog weinig verzacht. Wat de O. L. B. aan arbeiders ontmoet is een kern, geenszins de groote massa. Ook de jeugdige arbeider die het thans toch niet aan tijd of middelen ontbreekt om door geestesarbeid zijn leven inhoud te geven, zien we voor het allergrootste deel overgeleverd aan sport en bioscoop, Nick Carter en Lord Lister aflevering en slechts een klein, zij het dan ook het beste deel, mogen we tot geregelde leeszaalbezoekers rekenen. Het is natuurlijk een illusie, te verwachten, dat een methode te vinden zou zijn die deze toestand op eens kon wijzigen.

Het is echter geen illusie, aan te nemen, dat een uitleening die meer toegespitst is op het gemiddeld arbeiderspubliek op zeer verbeterde resultaten kan hopen. „Aus eigener erfahrung weiss ich", aldus Bruno H. Bürgel, „dass ein einziges

schwer und unverständlich geschriebenes Buch den Arbeiter entmutigen kann. Immer ist in seinem Unterbewusstsein dann das Gefühl vorhanden: Du verstehst das doch nicht, es hat für dich keinen Zweck, erst damit anzufangen!" [1]) Dit minderwaardigheidsgevoel dat groote groepen arbeiders buiten de sfeer der O. L. B. houdt, is stellig te overwinnen door een uitleening die zich den tijd gunt, uit te vinden welke leesstof de voor haar staande arbeider met succes en voldoening verwerken kan. En wat de jeugdige arbeiders betreft, zoover zij zijn georganiseerd in vakbonden, jeugdvereenigingen, enz. schijnen ze mij gemakkelijk te bereiken door ze in kleine groepen tot een bezoek aan de O. L. B. uit te noodigen. Bij zulk een bezoek (dat liefst buiten de gewone openingsuren moet vallen) laat men wat aantrekkelijke boeken zien, bespreekt het gebruik van encyclopedie enz., prikkelt zijn gasten hun interesse te openbaren, en toont de aanwezige lectuur erover.

Informeert men naar de leesstof, dan zal men — zoo althans mijne ervaring — niet al te bemoedigende mededeelingen krijgen. Een zeer groot percentage houdt het nog bij den ondersten trap der sensatielectuur. Nick Carter, Buffalo Bill en Lord Lister is de gewone kost. Van de colportage romans werd mij nog al eens genoemd: Gravin Virginie of De wraak der schoone slangenbezweerster, verder Maria Monk enz. Het behoeft geen betoog dat aan dergelijke leeskost gewende jongens het uitleenbureau spoedig den rug toekeeren, wanneer zij daar niet een behulpzaam mensch vinden, die begrijpt wat ze in de lectuur zoeken en er naar streeft door een geschikte boekenkeuze de behoefte aan sensatie zoo te vervullen, dat zij zich langzamerhand wijzigt en veredelt.

Als derde sociale oorzaak der groote verbreiding van den sensatielust noemden we de geraffineerde samenstelling der sensatieproducten, de geforceerde reclame om „markt" te maken. Ten opzichte der sensatie-lectuur waartoe we ons hier beperken is het nuttig eenige onderscheidingen te maken. 1. Er is een soort lectuur waarvoor weinig directe reclame

---

1) Bruno H. Bürgel. Arbeiterbildung und Arbeiteraufstieg. 1924.

gemaakt wordt, omdat het door zijn geraffineerde, op den sensatielust speculeerende samenstelling alleen reeds gretig aftrek vindt, namelijk: de Nick Carter en dergelijke afleveringen. 2. De colportage roman. Ook hier geen annonce in bladen. Maar daarentegen een te intensiever reclame door persoonlijk bezoek. De corportage roman woekert in de arbeiderswijken. Op welke geraffineerde wijze zij speculeert op de gezindheid van het arbeidersgemoed moge het volgend *„dringend verzoek"* gedrukt op den omslag van het gratis proefnummer (dat wordt teruggehaald) bewijzen:

> *„Wij verzoeken den lezers onze reizigers v r i e n d e l ij k te behandelen. Velen onder hen zijn van goede afkomst en werden door werkeloosheid gedwongen als colporteur in hun onderhoud en dat van hun gezin te voorzien. Een ieder, die op eerlijke wijze zijn brood tracht te verdienen heeft immers aanspraak op de achting van zijn naaste. M e n m o e d i g e d a a r o m o n z e r e i z i g e r s d o o r e e n v r i e n d e l ij k w o o r d a a n."*

Hoe fijntjes wordt hier op gemeenschapsgevoel gespeculeerd, hoe listig gesuggereerd een geest van tegemoetkomendheid. Bedenke men nu verder dat de proefaflevering waarop dit verzoek te lezen was eindigt met de hieronder te citeeren regels dan is het succes niet zoo onbegrijpelijk meer.

> *„En dus vraag ik u, Virginie, freule de Sauvigny, wilt gij u in den echt begeven met dezen man, graaf Eugène de Blonay?*
>
> *Doch eer Virginie het „ja" van de bleek wordende lippen kon doen klinken, drong een andere jongeman naar het altaar. Met een kreet van smart greep hij den sluier van de bruid."* (Wordt vervolgd).

Wie wil niet weten wat nu zal gebeuren? Zoolang de inhoud van een dergelijke proefaflevering in de verbeelding blijft hangen, kan de lezeres zich dan ook niet meer van het gewekte spanningsgevoel ontslaan. Alleen een energiek af-

schudden van de door de lectuur gewekte voorstellingen beschermt voor de verleiding door inteekening de spanning te lossen. Dit te voorkomen is de bedoeling van het verzoek den colporteur door een vriendelijk woord aan te moedigen. Het beslissend kortaf „neen" wordt zoo onmogelijk en het verlangen den afloop te leeren kennen bevredigd. Eenmaal abonnee komt de doorsnee-lezer niet meer los voor hij de 50 à 60 afleveringen waarin het verhaal bestaat, alle heeft gehad, want prompt zorgt de uitgever er voor aan het einde van iedere aflevering de spanning zoo op te voeren dat weer met verlangen de volgende wordt tegemoet gezien.

Dan hebben we in de derde plaats de geciviliseerde sensatielectuur, die onder den vorm van belletrie en ontspanningslectuur verschijnt. Dit is het genre waarvoor de meeste reclame wordt gemaakt. Het genre waaraan de lezer, die met een verheven glimlachje op Nick Carter en gravin Virginie neerziet, zich graag gevangen geeft.

Om eens iets te noemen: Curwood's eerste dierenverhalen, zijn Kazan en Zoon van Kazan, hebben zonder twijfel een litteraire waarde. Dat zij dikwijls als sensatielectuur gelezen worden, zegt niets tegen hun objectieve beteekenis. Goethe's Faust zelfs zal bij gelegenheid wel eens als sensatie genoten zijn [1]). Het latere werk van Curwood mist echter deze objectieve waarde. Het is geciviliseerde sensatielectuur, waarop naar ik meen geheel onze karakteristiek van toepassing is: Cliché, massaproduct, geraffineerde samenstelling, reclame.

Wat kan de O. L. B. nu tegen deze drie genres sensatielectuur doen? Tot een antwoord op die vraag is het noodig deze lectuur nog nader onder oogen te nemen. Elk genre heeft zijn eigen publiek: jonge arbeiders, kantoorklerken en handelsreizigers in de eerste plaats de Nick Carters. In het arbeidersgezin vinden we den colportageroman, terwijl de geciviliseerde sensatielectuur in alle kringen lezers vindt. Gemeten naar litterairen maatstaf is genre 1 en 2 ternauwernood vergelijkbaar met de over het algemeen vlot geschreven romannetjes van genre 3. Cultureel schijnen ze mij echter eenzelfde ver-

1) Men denke aan de opera.

schijnsel. Of de sensatie gewekt wordt door moordverhalen, door ontrouwe graven, of avonturen in het „Wilde Westen" doet er onder dit gezichtspunt weinig aan toe. Het is altijd weer dezelfde soort genieting die gezocht wordt. De uitwerking van deze genres op de individu is echter in zeer verschillende mate gevaarlijk. Of iemand den roes van den alcohol zoekt door den drank van een edelen kostbaren wijn of door gemeenen spiritus, moreel valt ze onder een gelijke veroordeeling. Voor lichaam en gezondheid maakt het echter wel eenig verschil uit. Precies zoo staat het, meen ik, met de consumptie van sensatielectuur. De aard dezer genieting wordt er geen haar edeler door, wanneer hij ontspringt aan een vlot en beschaafd geschreven spoorwegromannetje of aan een ijselijk moordverhaal. De inwerking echter op de geestelijke gezondheid is zeer verschillend. Hierbij is scherp te scheiden de beteekenis van het sensatiegevoel voor den loop van het psychisch geschieden en de opname van bepaalde voorstellingscomplexen.

Zooals in hoofdstuk I is opgemerkt blijft het gevoel altijd correlatief met een object, hoe weinig op de eigen waarde van dit object ook wordt geacht.

Het sensatiegenot moge nu geïsoleerd van de genotsverwekker, betrekkelijk weinig schadelijk zijn, het voorstellingscomplex dat het gevoel verwekt kan ter dege nog een anderen invloed doen gelden, vooral wanneer het in verband met het werkelijke leven komt. Dit heeft sterk plaats bij den jeugdigen lezer van de Nick-Carter-aflevering. De mannelijke jeugd heeft van nature reeds sterk behoefte aan toevoer van voorstellingen, waaruit het ideaal van het man-zijn kan opgebouwd worden. Hij heeft reeds ten gevolge van zijn lichamelijke ontwikkeling behoefte aan idealen, waarin lichamelijke kracht en moed, maar ook slimheid en list belichaamd worden [1]). De hedendaagsche economische toestand, die onze jeugd reeds vroeg aan hetzij school-, hetzij werkplaats- en fabrieksplichten bindt, zoowel als onze civilisatie die weinig gelegenheid geeft tot avonturen, dragen er niet weinig toe bij de natuurlijke ontwikkeling van de phantasie nog meer toe te spitsen op

1) Men vergelijke o. a. K. Bühler: Das Seelenleben des Jugendlichen. Jena 1922.

avontuurlijke idealen. Zoo is het verhaal met avontuur en physische heldendaad voor de jeugd adaequate leesstof. Het is nu duidelijk, wat de mannelijke jeugd aan idealen van Nick Carter en Lord Lister leert. Het sensatiegenot dat deze lectuur biedt is niet het verderflijke, hoe smakeloos van gehalte dit dan ook dikwijls is, maar het feit dat de jeugd bij gebrek aan beter in de daden van Lister en Nick Carter een ideale uiting ziet van mannelijke kracht, flinkheid en moed. Hieraan danken wij ook een groot percentage van door jongens bedreven misdaden en zelfmoorden [1]).

Naar zijn voorstellingsgehalte bekeken schijnt me de colportage roman voor de jeugd minder schadelijk. Wel óók hier allerlei griezeligheden en een bezoedelde wereld, die den geest met geraffineerde spanningsmiddelen gevangen houdt, maar toch minder samengeweven met onmiddelijke werkelijke zielsbehoeften. Laat de qualiteit van het sensatiegenot even minderwaardig zijn als van de hierboven genoemde serie-romans, het voorstellingsgehalte, de inhoud van het verhaal zelf wordt toch weer eenigszins anders genoten. De lezer wordt genoopt zich het leven van graven en princessen in te denken. Deze levens zijn echter niet in de werkelijkheid na te bootsen. Zij geven daarom ook weinig factoren tot de ideaalvorming. De lezer zoekt deze hier ook niet. Want terwijl de interesse voor het avontuur van den gentleman-dief motieven losmaakt tot handelingen in de realiteit, mogen we aannemen dat de graven-colportage-romans *omgekeerd* de beperkte handelingsmogelijkheid van het werkelijke leven aanvullen door den droom in deze lectuur. De lezer leeft zich hier onwillekeurig uit in de uiterlijke macht en rijkdom van de romanhelden, maar ook in hun leven van felle hartstochten. Wraakgevoelens die de lezer niet geestelijk overwon, maar uit angst voor wet en recht

---

1) Nog kort geleden pleegde in mijn omgeving een gezonde 18-jarige knaap zelfmoord, min of meer in den roes van het lezen dezer sensatielectuur, waarmee hij de nacht had doorgebracht. Zelfs enkele omstandigheden waaronder de zelfmoord gepleegd werd, waren in nauwe analogie met den inhoud van de gelezen lectuur, die de ouders mij ter inzage gaven. Voor dergelijke gevolgen zie men o. a. ook E. Schultze: Die Schundliteratur. Halle 1909.

uiterlijk bedwong, kunnen zich in de lectuur uitleven. Zoo is hier het rijkelijk aanwezig sensatie-element samengevlochten met een ander moment van lectuur-genot namelijk: de wenschvervulling. De primitieve lezer smaakt het genoegen dat bij alle spanning en griezeligheden het verhaal telkens zulk een wending neemt als zijn verdrongen wensch en interesse verlangt. De kwade invloed van dit soort lectuur schijnt me, zoover ik uit de enkele doorgelezen romans kan oordeelen, daarom minder zich in directe daden te uiten. De drang tot de daad wordt door de wenschvervulling in de phantasie afgereageerd. Deze romans zijn verderflijk door hun verwarrenden invloed op lezers psyche. Zij doen het omgekeerde werk van een goeden psychologischen roman. Hij zuivert niet lezers kijk op de menschelijke ziel, legt geen innerlijke roerselen bloot, maar vertroebelt en vervalscht den blik, suggereert zieletoestanden, die onmogelijk zijn en verbindt gevoel en daad op een wijze als nimmer in de werkelijkheid voorkomt.

De volgende aankondiging van een dezer romans laat u dit alles genoegzaam vermoeden:

> WRAAK. Lezeres en lezer, welke gevoelens bestormen u als Gij dit ééne kleine woord ziet?
>
> Het is u wel eens overkomen dat iemand u iets misdaan had en dat Ge u toen *stellig* voornaamt u **VREESLIJK** TE WREKEN.... Gelukkig echter bleef het steeds bij dit voornemen. Hoe geheel anders is het bij een der hoofdpersonen in dit verhaal, die zich — *als vrouw* — getroffen acht in haar teederste gevoelens. Zij wordt gedreven door de **WOESTE** BEGEERTE OM HARE HAAT TE KOELEN op een onschuldig meisje [1]) enz.

---

1) De gebruikte lettertypen komen op de aankondiging aldus voor. De eerste zin suggereert een affectgevoel. De lezer wordt ondergeschoven dat hij iets voelt bij het woord „wraak" en wel een „stormachtig" gevoel. De tweede zin speculeert op wenschvervulling (een onbevredigd gebleven wraakgevoel dat zich in lectuur kan uitleven). De derde en vierde zin ondersteunt dit geheim verlangen naar wenschvervulling door beroep op het elementair gevoel voor ridderlijkheid (beleedigde vrouw en onschuldig meisje) en maakt door het opgeroepen beeld van „een woeste begeerte om haat te koelen" orgaangevoelens wakker, daar de lezer den zin dezer woorden slechts zich in een fantasie- of herinneringsgevoel (dus niet bloot visueel) kan levend maken.

Bij de derde groep sensatielectuur, de geciviliseerde, is het leesgenot gewoonlijk reeds samengesteld uit meerdere componenten, zij het dan ook dat de sensatielust de hoofdfactor biedt. Burrough, om eens een naam te noemen, biedt zuiveren sensatielust. Hier en daar geeft de teekening van Tarzan echter ook momenten die den niet al te critischen lezer aandoen als aardig gevonden. Bovendien geven de verschillende wilde dieren die in deze wild fantastische lectuur een rol spelen, aanleiding tot een poging om te karakteriseeren.

Dit alles geeft het boek nu wel geen ander karakter — Burroughs Tarzan-serie blijft sensatielectuur van het zuiverste water — het laat echter zijn invloed op het leesgenot gelden. Voor den lezer die aan Buffalo Bill gewoon is, brengt de bewustwording van het méérdere dat Burrough geeft mogelijk iets goeds voort. Bij een ander type lezer echter dat door opvoeding en onderwijs niet van goede lectuur gespeend is gebleven, is juist dit schijnbaar litteraire van dergelijke sensatielectuur een voorwendsel om zich zelf te misleiden omtrent den aard van zijn lectuurgenot. Hoe nu te handelen? Om met het moeilijkste te beginnen hoe de Nick Carter genieters te genezen?

(Wordt vervolgd).

VAKLITERATUUR.

Catalogus der bibliotheek van de Vereeniging ter bevordering van de belangen des boekhandels te Amsterdam.

1e deel, 's Gravenhage, Mart. Nijhoff 1920, XVI en 484 blz. prijs *f* 8.—.

2e deel, 's Grav., M. Nijhoff 1926, XII en blz. 485—837. prijs *f* 6.—.

Beide deelen tezamen zijn voor Openbare Leeszalen en Bibliotheken voor *f* 10.— verkrijgbaar.

Belangstelling voor het eigen vak en zijn geschiedenis brengt den boekhandelaar en den bibliothecaris goeddeels op gelijk terrein. Wij moeten daarom deze bibliotheek als een ook voor ons buitengewoon belangrijke instelling beschouwen en mogen haar catalogus ten volle tot onze vak-

literatuur rekenen. En het gebruik dat wij ervan maken hoeft zich niet te beperken tot het naslaan van titels; wie het beproeft zal ervaren dat de gelukkige bezitters van dezen boekenschat gaarne ook anderen daarmede van dienst zijn.

De terreinen waarop de verzameling van de vereeniging van den boekhandel haar taak vindt, moeten natuurlijk in alle grootere bibliotheken wel meer of minder vertegenwoordigd zijn. Het afronden echter van juist deze rubrieken tot een gesloten geheel en het streven naar volledigheid zijn daar niet mogelijk. De indeeling van den catalogus geeft een duidelijk overzicht van de onderwerpen, die men hier heeft samengevat als de wereld van het boek.

Het eerste deel van den catalogus bevat de volgende hoofdstukken (waarin dus werken van na 1920 nog moeten ontbreken): I. inleidend gedeelte, encyclopaedieën, meer algemeene tijdschriften, bijzondere vaktijdschriften, uitgaven en reeksen van genootschappen en derg., adresboeken. Daar vindt men dus b.v. de volledige opgaaf der elkaar opvolgende jaargangen met verschillende titels van *De Boekzaal* enz. die tenslotte in het tegenwoordige *Bibliotheekleven* eindigt (blz. 3 v.), de Parijsche *Revue des bibliothèques* met haar supplementen (blz. 8 v.), het *Zentralblatt für Bibliothekswesen* met al zijn Ergänzungshefte (blz. 10 v.); bij de genootschappen de Bibliographical society, de Gutenberg-Gesellschaft, de Gesellschaft für Typenkunde, de Linschoten-vereeniging en de Vereen. t. bev. v. d. bel. des boekhandels zelf, met hun reeksen van uitgaven. Onder de adresboeken begint de afdeeling Nederland met een Alphabetische naamlijst der boekverkoopers van 1778 in handschrift en vervolgt tot in onzen tijd met de algemeen bekende publicaties; voor andere landen zijn er de soortgelijke uitgaven. Hoofdstuk II is gewijd aan de techniek van het boek en geeft o.a. literatuur over schrijfkunst, papier, lettergieten, procédés en methoden van het drukken, inkt, het corrigeeren, allerlei illustratie-techniek en boekbinden. Hoofdstuk III, handelend over de geschiedenis van het boek, brengt al deze zaken opnieuw, thans als onderwerpen van historisch onderzoek: papier en watermerken; palaeographie, handschriftkunde en miniatuurkunst; de „overgang naar de boekdrukkunst", blokboeken enz.; de „uitvinding" der boekdrukkunst; dan de geschiedenis van boekdruk en boekhandel in verschillende landen, waarbij dus drukkersmerken, de werkzaamheid van bepaalde drukkers, centra van boeknijverheid, gewoonten van den boekenmarkt uit alle tijden aan de orde komen; voorts de geschiedenis van gravure en lithographie en van den boekband. Het IVe hoofdstuk, getiteld de kennis van het boek, vormt in hoofdzaak een bibliographie van bibliographieën en is even belangrijk als rijk en uitgebreid; het beslaat van blz. 191 af den geheelen rest van het eerste deel. Na algemeenere werken, als b.v. die over pseudonymen en anonymen, volgen bibliographieën die volledig een tijdvak of in het algemeen de in een bepaald land verschenen werken beschrijven, en daarna, in de rubriek speciale bibliographie, een lange alfabetisch geschikte reeks van de onderwerpen waarover hier boekbeschrijvingen of boeken-

lijsten aanwezig zijn. Die lijst van onderwerpen beslaat in den inhoud meer dan 2 bladzijden; en men vindt er van alles; het begint met Aanplakbiljetten en eindigt met Zigeuners, daartusschen in bonte mengeling: Autographen, Doodendansen, Joden, Kookboeken, Liedboeken, Luchtvaart, Notariaat, Raadsels, Vrouwen, Zeevaartkunde en Zelfmoord, om er maar eens eenige te noemen; sommige rubrieken als Aardrijkskunde en Geschiedenis, Taal en Letteren zijn zelf weer naar landen onderverdeeld. Dat al deze verscheiden onderwerpen in den catalogus van een bibliotheek voorkomen is op zich zelf natuurlijk niet heel bijzonder; maar wat men hier vindt zijn zelf steeds weer de werken die over de bibliographie dier onderwerpen inlichten.

Het onlangs verschenen tweede deel van den catalogus vervolgt met hoofdstuk V over den boekhandel, zijn organisatie en inrichting, de opleiding voor het vak en de vakvereenigingen van verschillenden aard, waarbij weer de onderscheiden landen afzonderlijk ter sprake komen; daarbij sluiten dan nog aan jaarboeken en catalogi, tentoonstelling, congressen en een rubriekje over het postwezen. Onder de catalogi trekken ons dadelijk aan die van leesbibliotheken, waarbij we er vinden van een haagschen boekhandelaar uit 1763 en van een „publieke leesbibliotheek in 's Hage" van 1777 en volgende jaren, dan vele uit de 19e eeuw en tot onzen tijd. Daarin schuilt de stof voor een studie van „wat men las" in een of ander tijdvak. Wat bevatte b.v. de leesbibliotheek voor jongelieden van 7—16 jaren die Beyerinck in 1848 hield met o.a. Heye als commissaris? Men heeft er den catalogus dier leesbibliotheek (blz. 530) slechts voor aan te vragen om het te weten. Hoofdstuk VI is dan, onder den titel de bewaring van het boek, geheel gewijd aan de bibliotheken, hun inrichting, hun geschiedenis, hun bezittingen, catalogi en inventarissen, waarbij telkens weer tijdvakken en landen afzonderlijke paragrafen vormen en waar tevens de archieven bij zijn ondergebracht. Het is een waarlijk overvloedige verzameling, zoo uitgebreid als weinig bibliotheken er zullen bezitten; en de ruim 180 bladzijden beslaande titellijst dezer afdeeling is in elk geval zelf reeds een handleiding bij het nagaan der vakliteratuur. Hoofdstuk VII bevat de wetten, rechten enz. ter bescherming van het boek, de uitgeverij, den boekhandel, waarbij ter sprake komen gildewezen, privileges, censuur en boekverbod, de index van verboden boeken, placaten, processen, en het auteursrecht. In hoofdstuk VIII komen tenslotte de couranten, waarin ook weer de rechtskwesties en de censuur, de geschiedenis der dagbladpers in verschillende plaatsen van binnen- en buitenland en de personalia elk hun gedeelte krijgen.

De hoofdindeeling der bibliotheek is hiermee afgewerkt. Het deel dat allereerst volgen zal, met de alfabetische naam- en zaakregisters en de aanwinsten op deel I, wordt binnen korten tijd beloofd. En dan moeten nog enkele bijzondere verzamelingen van fonds-, magazijn- en auctiecatalogi, letterproeven, personalia en Bodoni-drukken volgen. Er is dus nog veel te verwachten. Wij hopen voorloopig op het registerdeel, dat het gebruik van de twee verschenen deelen natuurlijk zeer zal verge-

makkelijken en het besef van den rijkdom zal verdubbelen. Zoolang wij dit echter nog missen zal de hulpvaardigheid der bibliothecaresse, Mej. E. Dronkers, zeker reeds even goed aan alle vragen tegemoet komen. Ik stel mij voor dat de kennismaking met deze bibliotheek en dezen catalogus voor velen onder ons een openbaring moet zijn.

F. KOSSMANN.

W. B. Niemann, *Das Dewey-System. (Dezimal-Klassifikation) und seine Verwendbarkeit für Bibliotheken und Literaturkarteien.* Charlottenburg, Kiefert, 1927. 18 blz. (Wege zu technischen Büchern). *f* 0.60.

Na een korte historische inleiding wordt een uiteenzetting gegeven van het systeem, gevolgd door een kritiek, waarbij vooral gewezen wordt op de moeilijkheden die zich bij toepassing in de praktijk voordoen.

A. C. GEBHARD.

BIBLIOGRAFIE.

Beethoven. — In de geheel aan B. gewijde April-aflevering van *Dietsche Warande en Belfort* plaatst de bibliothecaris van de Hoofdbibliotheek der stad Antwerpen, Emm. de Bom, een *Bibliographie over Beethoven,* bewerkt door den beambte ter Hoofdbibliotheek André M. Pols. Het is een uitvoerige lijst geworden van boeken en ook tijdschriftartikelen, die in de aflevering blz. 311 tot 336 beslaat. Volledig is de bibliografie natuurlijk alleen in zooverre de antwerpsche bibliotheek deze werken bezit; de indeeling is als volgt: I Brieven, II Biographieën en bronnen tot de biografie, III Algemeene werken over Beethoven's leven en streven, IV Bizondere verhandelingen (*a* Leiddraden door het werk, *b* Klaviersonates, *c* Kwartetten, *d* Andere kamermuziek, *e* Symphonieën, *f* Liederen en aria's, *g* Fidelio, *h* Missa solemnis, *i* Andere werken), V Esthetische en critische studies, VI Facsimile, VII Beethoven in de literatuur, VIII Beethoven in de beeldende kunst, IX Mengelingen.

Ook het tijdschrift *Das Deutsche Buch, Monatschrift für deutsche Neuerscheinungen* van dit jaar (Jg. VII. Heft 3/4) bevat een belangrijke literatuurlijst over B.: *Bibliographie der seit 1918 in Deutschland neu herausgegebenen Werke über Ludwig van Beethoven,* samengesteld door Dr. Walter Lott.

Blindenzorg. — C. Strehl, *Handbuch der Blindenwohlfahrtspflege. Ein Nachtschlagewerk für Behörden, Fürsorger, Aertze, Erzieher, Blinde und deren Angehörige. Unter Mitwirkung von Fachleuten herausgegeben.* Berlin, Springer, 1927. XV, 306 blz. *f* 8.—. Dit zakelijk, veel omvattend handboek over het Duitsche blindenwezen, dat o.a. een hoofdstuk bevat over de „Hochschulbücherei in Marburg" en over „Blindenbüchereien"

geeft literatuur aan 't eind van elk hoofdstuk en bovendien een zeer zorgvuldig en uitvoerig geannoteerde lijst van blindentijdschriften van het Duitsche rijk.

Bijbel. — M. van Rhijn, *Handboek voor bijbelstudie. Uitgegeven door de Nederl. Christen-Studenten-Vereeniging.* „Hardenbroek". Driebergen 1927. 196 blz. *f* 2.50, geb. *f* 3.50. Een zeer uitvoerig literatuuroverzicht, 80 blz. beslaande, en behalve titels ook nadere aanduiding gevend over den inhoud der genoemde geschriften, omvat den Bijbel in het algemeen, het Oude en het Nieuwe Testament, de verschillende bijbelboeken afzonderlijk, de persoon van Jezus Christus, het apostolische tijdvak en verder eenige figuren uit den Bijbel. Vermeld wordt of de lectuur aanwezig is in de bibliotheek van „Hardenbroek" of in een Universiteitsbibliotheek.

Gutenberg-bijbel. — In *The Publishers' Weekly* van Februari 1927 (Vol. CXI. no. 8) vindt men een volledige lijst van de bewaard gebleven Gutenberg bijbels van de hand van Julius W. Muller *A list of the forty-five known copies of the first book ever printed, their whereabouts and a brief history giving the prices they have brought.*

Jeugdlectuur. — W. Fronemann, *Das Erbe Wolgasts. Ein Querschnitt durch die heutige Jugendschriftenfrage.* Langen-Salza, Beltz, 1927. 264 blz. Geb. *f* 4.40. In deze zeer merkwaardige studie, die het vraagstuk van de lectuur voor jongeren van alle zijden belicht en grondig behandelt, wordt vooral de na-oorlogsche jeugdlectuur uitvoerig besproken. De eigenlijke literatuuropgave over het vraagstuk als zoodanig is echter betrekkelijk weinig uitgewerkt. Een groot aantal titels is ongedateerd.

Kinderpoëzie. — L. J. Th. Wirth, *Een eeuw kinderpoëzie 1778—1878.* Groningen, Wolters, 1926, 244 blz. *f* 4.50 (ook verschenen als Utrechtsch proefschrift). Deze studie bevat op blz. 219—241 een uitvoerige alfabetische titel-lijst der geraadpleegde kinderboeken, welke als een bibliografie van de gedichtenboekjes uit het opgegeven tijdvak is te beschouwen. De bibliotheek waar de schrijfster een exemplaar vond is bij elken titel opgegeven.

Pestalozzi. — P. L. van Eck Jr., *Pestalozziana. Bibliografiese bijdrage tot de kennis van Pestalozzi's invloed op de Nederlandse pedagogiek.* Groningen, Wolters, 1927. 53 blz. (Losse paedagogische studiën). *f* 1.20. Het Nederlandsch Schoolmuseum en de Universiteitsbibliotheek te Amsterdam hebben de stof geleverd voor deze literatuuropgave, die behalve titels, ook verschillende citaten geeft en ook enkele boekbeoordeelingen opnoemt. Het materiaal dateert voor het grootste gedeelte van vóór ± 1880.

KRONIEK.

(Bijdragen voor deze rubriek te zenden aan Mej. E. de Clercq, Willem de Zwijgerstraat 5, Utrecht.)

Eindhoven. — In de R. K. O. L. B. werd gedurende 14 dagen een tentoonstelling van koloniale literatuur gehouden, verdeeld in: Geschiedenis, Land- en Volkenkunde, Landbouw, handel en nijverheid, Taal- en Letterkunde, Economie, Missie en Jeugdlectuur.

Het „Comité voor Indische lezingen en leergangen" stelde voor deze gelegenheid haar „Reizende koloniale boekenverzameling" ter beschikking. Deze koloniale expositie, in stijl gestoffeerd met Javaansche doeken en keurige wajongpoppen en prenten, bleek voor velen een ware verrassing. Zij werd door ruim 200 belangstellenden bezocht.

Kampen. — De O. L. B. organiseerde een tentoonstelling betreffende moderne bouwkunst (boeken en platen) met materiaal ten deele uit eigen boekerij, ten deele geleend van andere leeszalen (o. a. Utrecht). In 't bijzonder werd door veel platenmateriaal de nadruk gelegd op het verschil tusschen de bouwkunst omstreeks 1900 en die van onzen tijd. Het tentoongestelde trok buitengewoon veel belangstellenden.

PERSONALIA.

Bij Kon. besluit is benoemd tot lid van de Rijkscommissie van advies inzake het bibliotheekwezen Dr. W. Leendertz, bibliothecaris van de Nederlandsche Handelshoogeschool te Rotterdam.

Hilversum. — Ter vervanging van Mej. L. R. van Lessen, die een aanstelling aan de O. L. B. in Groningen verkreeg, werd tot assistente benoemd Mej. A. P. Veldman, tot dusver adspirant-assistente alhier.

In de plaats van laatstgenoemde werd benoemd Mej. S. J. Rogaar te Colmschate.

Rotterdam. — Tot conservator bij de Bibliotheek en Leeszalen der Gemeente is benoemd Dr. W. van Ravesteyn.

OFFICIEEL GEDEELTE.

CENTRALE VEREENIGING VOOR OPENBARE LEESZALEN EN BIBLIOTHEKEN.

Opleidings-Commissie.

Het assistents-diploma werd uitgereikt aan de dames:

G. F. van Asselt, Kampen; C. van Dijk, Groningen; C. H. Pippenghegen, Zutphen; F. A. Tiddens, Middelbert; M. W. Wiersma, Assen. (Assistentscursus Groningen).

M. E. van Bochove, Rotterdam; H. Croon, Rotterdam; J. M. C. de Haan, Amersfoort; R. H. Hei, Arnhem; H. J. C. Lempersz, Hengelo; I. Oosterman, Blaricum; L. Sissingh, Rotterdam; A. C. Verkerk, Utrecht; den Heer J. G. Schönau, Rotterdam. (Assistentscursus Nijmegen).

B. Dungelmann, Sittard; J. van Grunssen, Sittard; I. Meyer, Sittard. (Assistentscursus Sittard).

N. Besancon, 's-Gravenhage; A. J. M. Boot-de Boer, Deventer; H. G. Bijdendijk, Bussum; C. J. Koenen, Utrecht; G. de Moor, Utrecht; en de Heeren H. Bres, Naarden; G. A. van Riemsdijk, Bussum.

Herexamen 3; afgewezen 2; teruggetrokken 2.

Jaarvergadering der Centrale Vereeniging voor Openbare Leeszalen en Bibliotheken, te 's Hertogenbosch, Maandag 30 October 1927.

De Voorzitter (Jhr. Mr. v. Beresteyn) opent de vergadering met een woord van dank aan de Bossche Dames en Heeren, die zich voor de ontvangst moeite hebben willen geven. — Deze jaarvergadering is niet de plaats voor behandeling der Statuten- en Reglementswijziging, waarvoor een bizondere vergadering in het midden van de maand October belegd zal worden, te Utrecht waarschijnlijk. — De moeilijkste jaren

voor de O. L. B. schijnen achter den rug. Het Rijk droeg in 1926 voor het eerst *f* 2000.— bij in de pensioneering van Leeszaalambtenaren. In de tweede plaats opende het Rijk opnieuw de gelegenheid tot subsidieering van nieuwe Leeszalen. — Inzake de nieuwe Rijkssubsidieregeling heeft de Minister nog geen beslissing genomen. Daarop is het dus beter niet vooruit te loopen.

De waarnemende Voorzitter der R. K. O. L. B. te 's-Hertogenbosch heet daarna, bij afwezigheid van den Voorzitter, Mr. van Gorkom, die door ongesteldheid verhinderd is aanwezig te zijn, de leden welkom.

De Heer Goedhart (Arnhem) vraagt, of er mogelijkheid zou bestaan, dat de korting op het Rijkssubsidie op den duur toch weer werd ingetrokken?

De Heer Koeter (Roermond) heeft vernomen, dat de nieuwe regeling een verhooging zou eischen van de tot dusver gestelde minima plaatselijk subsidie. Gaarne zou spr. hierover nadere inlichtingen ontvangen. Spr. zou voorts gaarne willen aandringen op hooger Rijkssubsidie. Hoe zwakker toch de gouden keten, hoe zwakker ook de verhouding van de O. L. B. tot de C. V. zal worden.

De Heer De Wit (Laren) stelt namens het Leeszaalbestuur Laren-Blaricum een motie voor: „dat de C. V. aan den Minister verzoeke de kortng van 33 % in te trekken".

De Voorzitter licht de sprekers in. Het oorspronkelijk Rijkssubsidie beliep zelf een vrij hoog bedrag en door de eisch van plaatselijke minima is ook bewerkt, dat de gemeenten hun subsidies aanzienlijk hebben vermeerderd. Thans stelt zich het Rijk op dit standpunt: het Rijkssubsidie heeft de O. L. B. te paard geholpen, en nu moet maar blijken of de O. L. B. voor het plaatselijk belang zooveel waard is, dat de gemeenten haar ook wenschen te behouden. — Wat mag er van de gemeenten thans worden verlangd? Er wordt niet meer van de gemeenten verlangd dan dat zij overnemen wat het Rijk kort. Dan wordt niet méér bereikt dan in 1921 bij de regeling van dat jaar als minimum bestaansvoorwaarde voor een O. L. B. werd aangenomen. — Toenmaals scheen, evenals hier en daar thans opnieuw, hetgeen de regeling van de gemeenten ver-

langde, exhorbitant. Inderdaad was in enkele gevallen hetgeen van de gemeente verlangd werd, niet zoo heel weinig. Maar op stuk van zaken is geen enkele gemeente achtergebleven en heeft de regeling aan alle Leeszalen een soliede financieele basis bezorgd. — De vraag is opnieuw, of de eisch, dat de gemeenten de korting op het Rijkssubsidie zullen goedmaken, te zwaar of onrechtvaardig is. Natuurlijk zullen er Leeszalen zijn die stuiten zullen op plaatselijke bezwaren, evenals er Leeszalen zullen zijn, die in het geheel geen of nauwelijks eenige last van de nieuwe regeling zullen ondervinden, en evengoed als er Leeszalen zullen zijn, die reeds verlangend uitzien naar een regeling, die haar sterker tegenover den Gemeenteraad maken zal. Als puntje bij paaltje komt, meent het C. V. Bestuur, zal opnieuw blijken, dat geen enkele Gemeenteraad terwille van enkele honderde guldens per jaar méér gemeentesubsidie een O. L. B. zal laten kelderen. Bovendien zal er een ruimen overgangstijd worden toegestaan, en zal er mogelijkheid bestaan voor de conversie van een O. L. B. in een eenvoudiger en minder kostbaar type in kleinere gemeenten. — Ondanks de moeilijkheden voor sommige Leeszalen, welke het C. V. Bestuur niet ontkent of onderschat, moet de C.V. zich op het standpunt van het algemeen Leeszaalbelang stellen: de O. L. B. kunnen de korting op het Rijkssubsidie niet blijvend missen. Immers, men verhaalt het tekort op den boekenaankoop en teert daarop in. Maar als het Rijk, d. i. in laatste instantie de Minister van Financiën, — weigert de korting op te heffen, doen wij dan niet goed, nu de gemeenten een toch nog matige en geleidelijke verhooging te verlangen? — Intusschen: wij weten op dit oogenblik nog niet, hoe de Minister van Onderwijs zijn beslissing zal nemen. Zoodat er ook geen enkel bezwaar bestaat de motie-Laren aan te nemen. Wordt die motie aangenomen, dan zal het C. V. Bestuur natuurlijk die motie bij den Minister brengen, evenals het C. V. Bestuur reeds vroeger bij den Minister op intrekking der korting heeft aangedrongen.

De Heer Goedhart kan zich in de opvatting van den vorigen spreker indenken, maar acht zich toch verplicht er op te wijzen, dat het Rijk, dat toch altijd veel sterker staat dan de

gemeenten, hier opnieuw lasten van zich op de gemeenten afwentelt. Spr. denkt hier niet aan Arnhem, waar men denkelijk niet of nauwelijks door de nieuwe verplichting zal worden getroffen. Maar spr. acht in het algemeen en op dit oogenblik de nieuwe eischen niet tactisch.

De Voorzitter acht het toch niet juist van Arnhem, dat Arnhem andere Leeszalen ontraadt te doen wat Arnhem zelf doet: n.l. goed voor de O. L. B. te zorgen. In een vergadering voor Gemeentebelangen is de redeneering van den vorigen spreker volkomen op haar plaats: niet in een vergadering waar de belangen van Leeszalen worden besproken. Spr. is geenszins tegen de motie-Laren, en die zal spreker gaarne met algemeene stemmen aangenomen zien. Maar, gesteld dat de Regeering daar niet aan wil, dan moeten wij het daar niet bij laten, maar wij moeten trachten aan de Leeszalen niettemin te bezorgen wat zij niet missen kunnen.

De Heer Koeter merkt op, dat het voor een Bestuur wel eens aangenaam kan wezen, dat gezegd kan worden „dat uit de ledenvergadering stemmen zijn opgegaan" enz.

In sommige gemeenteraden heeft men zich er indertijd bij neergelegd, dat het Rijk een minimum gemeentesubsidie verlangde. Nu ligt er iets ignobels in, dat het Rijk zich van zijn oorspronkelijke regeling terugtrekt en de aan de gemeenten de korting opdraagt goed te maken.

De motie-Laren wordt vervolgens met algemeene stemmen aangenomen.

Het jaarverslag, de rekening over 1926 en de begrooting voor 1927 worden vervolgens zonder opmerkingen gearresteerd.

Daarna sluit de Voorzitter de vergadering.

De secretaris: H. E. GREVE.

NEDERLANDSCHE VEREENIGING VAN BIBLIOTHECARISSEN EN BIBLIOTHEEK-AMBTENAREN.

Jaarverslag over 1926.

Op 1 Januari 1926 telde de vereeniging 217 gewone en 13 buitengewone, tezamen 230 leden. Aan het einde des jaars bedroegen deze getallen resp. 204 en 8, totaal 212.

Ook in dit jaarverslag moet helaas melding gemaakt worden van het overlijden, in 1926, van twee onzer medeleden, Mejuffrouw A. B. Cnoop Koopmans, assistente aan de bibliotheek van het Vredespaleis, den Haag, en Mejuffrouw B. van Dijkhuizen, assistente aan de Openbare Leeszaal en Bibliotheek te Kampen.

Het bestuur onderging in zijn samenstelling geen andere wijziging dan als gevolg van de bepaling betreffende het periodiek aftreden der bestuursleden. Mejuffr. A. C. Gebhard was hiervoor aan de beurt; in de op 31 Mei 1926 te Enschede gehouden algemeene vergadering werd Mejuffrouw H. Kluit (Rotterdam) in haar plaats verkozen. De waardeerende woorden, die de voorzitter aan den ijver van het aftredende bestuurslid wijdde, moeten weerklank gevonden hebben bij allen, die met Mejuffrouw Gebhard hebben samengewerkt.

Evenals verleden jaar mag uit het hieronder af te drukken overzicht der geldmiddelen worden afgeleid, dat de financiëele toestand der vereeniging geen reden tot ongerustheid geeft: de rekening over 1926 sluit met een batig saldo van *f* 2266,71. In het oog te houden is evenwel, dat de vereeniging nog een bedrag van bijna *f* 700,— schuldig is als aandeel in de kosten van het orgaan „Bibliotheekleven", welke post in het afgeloopen kalenderjaar nog niet verrekend was en derhalve in het overzicht van den penningmeester niet voorkomt.

Met betrekking tot de vereenigingspublicaties valt alleen te vermelden, dat de jaargang 1925 van den „Catalogus van academische geschriften, in Nederland en Nederlandsch-Indië verschenen," in 1926 het licht zag. Deze nieuwe jaargang is, overeenkomstig den daartoe van vele zijden geuiten wensch, anders ingericht dan zijn voorganger: de proefschriften zijn thans, onder elke universiteit, faculteitsgewijs gerangschikt, wat de raadpleging van deze bibliographie voor menigeen zal hebben vergemakkelijkt.

Voor het orgaan „Bibliotheekleven" was 1926 het laatste jaar, dat de uitgave ervan verzorgd werd door den Heer G. A. Evers als redactiesecretaris. Tegen Januari 1927 verzocht en verkreeg hij ontslag uit die functie; als zijn opvolger in de redactie wees het bestuur Dr. F. Kossmann aan. Door bij

de inwilliging van 's Heeren Evers verzoek om ontslag tevens uiting te geven aan groote waardeering voor wat de aftredende secretaris der redactie gedurende vele jaren in het belang van het orgaan verricht heeft, maakte het bestuur zich ongetwijfeld tot tolk van allen, wien „„Bibliotheekleven" ter harte gaat.

Overeenkomstig een voorstel van het bestuur der Centrale Vereeniging voor Openbare Leeszalen en Bibliotheken is aan de redactie vrijheid gegeven om gedurende 1926 „Bibliotheekleven" in afleveringen van iets grooter omvang te doen verschijnen.

Over 1926 verleende de vereeniging wederom subsidie voor Nijhoff's Index op Nederlandsche Periodieken [1].

Van de vereenigingsboekerij, die door eenige dankbaar aanvaarde schenkingen werd vermeerderd, maakten enkele leden een bescheiden gebruik.

Het afgeloopen kalenderjaar telde twee ledenvergaderingen. Een winterbijeenkomst had 17 Januari te Nijmegen plaats. (Voor bijzonderheden hierover moge verwezen worden naar het verslag in „Bibliotheekleven", Juni 1926, p. 101.)

Op 31 Mei werd te Enschede de algemeene (jaar)vergadering gehouden, evenals vorige jaren in aansluiting bij het Bibliothecarissencongres. („Bibliotheekleven" van September 1926, p. 150, bevat het verslag van deze bijeenkomst.)

Het jaar 1926 vroeg bijzondere aandacht voor wat onder vakgenooten buitenslands geschiedt. In den zomer kwam een internationaal bibliothecarissencongres te Praag bijeen, waar onze vereeniging vertegenwoordigd werd door Dr. T. P. Sevensma. De viering van het halve-eeuwfeest der American Library Association in het najaar te Atlantic City, U. S. A., bracht eveneens bibliothecarissen uit vele landen tezamen; aan deze bijeenkomst nam onze voorzitter, Dr. J. ter Meulen, mede als vertegenwoordiger onzer vereeniging, deel.

Dit nauwer contact met buitenlandsche collega's doet de vraag rijzen, in hoever onze vereeniging op dit gebied een nuttige taak te vervullen heeft. Het is een vereenigingsbelang, waaraan het bestuur steeds aandacht heeft geschonken, wat

---

1) Zie over Nijhoff's Index: „Bibliotheekleven", Januari 1927, p. 11.

mede blijkt uit zijn streven om buitenlanders uit te noodigen tot het houden van verhandelingen in onze bijeenkomsten. Maar ongetwijfeld ligt hier een veel ruimer veld voor vruchtbaren arbeid braak.

Aldus uitgebracht en goedgekeurd in de op 31 Mei 1927 te 's-Hertogenbosch gehouden vergadering.

De secretaris: A. LYSEN.

REKENING DER VEREENIGING OVER 1926.

Ontvangsten:		**Uitgaven:**	
Batig saldo 1925	*f* 2155.21	Frankeer- en innings-kosten	*f* 61.12
Contributie van:		Zaalhuur en vergaderingen	„ 28.—
gewone leden	„ 1060.—	Reiskosten	„ 202.95
buitengewone leden ..	„ 48.—	Bibliotheek	„ 39.05
Verkoop vereenigingsuitgaven	„ 62.06	Tijdschrift en vereenigingsuitgaven	„ 604.44
Rente van kasgeld	„ 72.50	Drukwerk	„ 57.50
		Nijhoff's Index	„ 100.—
		Diversen	„ 38.—
			f 1131.06
		Batig saldo	„ 2266.71
	f 3397.77		*f* 3397.77

De penningmeester: J. E. VAN DER POT.

Nagezien en in orde bevonden.

De kascommissie:

(w. g.) A. KOREVAAR.
B. HARTZFELD.
G. GROENEWEG.

OVER DE GRENZEN!

(Vervolg van blz. 83).

Flensburg. Zentrale für Nordmarkbüchereien. — Lehrgänge für das ländliche Büchereiwesen (Dorfbücherei).

a. 1—4 Augustus.

b. 3—6 October.

Nadere inlichtingen: Dr. Schriewer, Neues Gymnasium, Flensburg, de leider van deze cursussen. — Aangedrongen wordt op tijdige aanmelding van buitenlandsche deelnemers, opdat met hun aanwezigheid nog meer in het biezonder rekening gehouden kan worden.

Voor kennismaking met moderne stroomingen in het Duitsche openbare leeszaalwezen wordt verder aanbevolen een bezoek aan de volgende bibliotheken:

Stettin. Stadtbücherei. — Bibliothecaris: Dr. E. Ackerknecht, Grüne Schanze 8, Stettin.

Berlijn. Verschillende openbare bibliotheken. Inlichtingen: Stadtbibliotheksdirektor Prof. Dr. Fritz, Breitestr. 37, Berlin C 2.

E. d. C.

Mr. J. HINGST.

Er zijn menschen voor wie ziek zijn een onbekend begrip is, menschen die men zich niet lijdend of zich zelf in acht nemend kan voorstellen, menschen die als het ware geen tijd en geen aandacht voor zich zelf hebben en die onzuinig omgaan met hunne krachten, menschen die deze daarom eerder verbruiken, dan wie zich sparen en die dus vroeger heengaan, maar die in dien korten tijd ook het hoogste en beste geven wat ze in zich hebben.

Zoo iemand was de man die Dinsdag 14 Juni plotseling te Amsterdam overleed.

Mr. J. Hingst: een naam met een welbekenden klank op

verschillend gebied, ook op dat van het bibliotheek- en openbare leeszaalleven.

Van de Centrale Vereeniging voor Openbare Leeszalen en Bibliotheken was hij vele jaren bestuurslid; de bibliotheek van het voormalige Centraal Bureau voor Sociale Adviezen te Amsterdam kende hem langen tijd als haar bibliothecaris; ook in die functies zullen velen voordeel getrokken hebben van zijn groote kennis en rijke ervaring.

Maar hier wilde ik hem herdenken, als de man aan wien de Hilversumsche Openbare Leeszaal onzegbaar veel te danken heeft.

Loop eens door onze Boekerij, kom eens in de Studiezaal, bezoek de Krantenzaal, en laat Uw oog vallen op een waardevol boek, een goede reproductie, een merkwaardige tijdschriftenreeks, vele kansen tegen één, dat deze goede gaven stamden van den eersten Voorzitter der O. L. B.

Hij voelde, dat een Leeszaal die te rade moet gaan met karig toegemeten middelen, die dus allereerst het noodzakelijke moet aanschaffen, zich niet begeven kan op zijpaden, die toch zoozeer de aantrekkelijkheid verhoogen.

Dat *die* paden toch ontgonnen werden, dat Hilversum zoo langzamerhand een boekenschat verkreeg, die in kwaliteit hoog stond, dat zeldzame werken, die elders niet aanwezig waren, bij ons gevonden werden, *dat* was voor het grootste deel *zijn* werk. Hij hield van groote lijnen en zag overal perspectieven.

Niet alleen boeken moest de O. L. B. bevatten; bij de oprichting kwamen eenige duizende goede reproducties om opneming vragen, afkomstig van *hem*, door hem verzameld en afgestaan aan de instelling die zijn liefde had.

Deze platen vormen den grondslag en het hoofdbestanddeel van onze kunstverzameling, die voor velen, die haar niet kenden, een verrassing is: 8 à 9000 reproducties naar schilderen beeldhouwwerk uit verschillende tijden en landen, gerangschikt naar scholen en meesters en met een register op de makers.

En toen de verzameling groeiende en bloeiende was, werd, op zijn aandringen, overgegaan tot de uitleening van prenten,

waardoor ook zij, die daar anders niet toe in staat zouden zijn, een stukje schoonheid in huis kunnen hebben.

Aan hem denkend, komt de herinnering in me op aan menigen keer waarop ik hem zag binnen komen met zijn tasch vol goede gaven, een begeerd boek, een actueele brochure, een merkwaardig krantenknipsel, een buit van een verkooping, allemaal dingen, waaruit men den fijnzinnigen mensch herkende. Op de Leeszaal heeft hij zijn stempel gezet; daar spreekt hij *nog* tot allen, die zij tot zich trekt.

Hilversum, 17-VI-'27. O. MÜHLENFELD.

SENSATIEGENOT.

(Vervolg van blz. 99).

We hebben de gewoonte-lezers: jonge arbeiders, kantoorbedienden, handelsreizigers en de bij-gelegenheid-lezers. De laatste groep valt buiten onze interesse. De groep die we gemakshalve de Nick Carter-verslaafden zullen noemen zijn ijverige leden van het lezerscorps, echter niet van dat der O. L. B. Het eerste werk is dus ze binnen onze invloedsfeer te trekken. En dat zie ik bereikbaar door levendig contact met hun organisaties en zooals reeds aangeduid, door uitnoodiging tot collectief bezoek. Zoodra men deze groep zoover heeft dat wij haar lectuur k u n n e n aanbieden, hetzij rechtstreeks het zij door middel van vereenigingswisselbibliotheekjes, komt het moeilijkste en beslissende werk. Graag geef ik eenige wenken die ik uit mijn ervaringen in deze heb verkregen, echter onder voorbehoud dat de lezer er geen algemeene regels in ziet. Want aan den eenen kant waren mijn ervaringen niet talrijk genoeg, aan den anderen kant betreft het een publiek van een kleine stad waar de O. L. B. zeer populair is.

Zoodra we voor een nieuweling staan, die zich op onze vraag wat hij alzoo gelezen heeft, als een Nick Carter-verslaafde laat kennen, beginnen we al pratende eerst uit te visschen van welken aard zijn leesgenot was. Welke afleveringen vindt u het mooist: de Buffalo Bills, de Nick Car-

ters of de Lord Listers? [1]). Gewoonlijk is dan het stereotype antwoord: „Allemaal even mooi, mijnheer". Naar gelang nu van den indruk die we van lezers temperament krijgen, beginnen we of tot verdediging te prikkelen of gelegenheid te geven met ons in te stemmen, nadat we een of andere, dikwijls met opzet onjuiste karakteristiek van de verschillende series [2]) hebben gegeven. Kortom we brengen onzen lezer aan de praat. Met ouderen gaat dit makkelijker dan met jongens van omstreeks 16—19 jaar. Toch hebben deze jongens het meest mijn interesse, omdat met hen het eerst succes met de opvoeding tot veredeld leesgenot is te bereiken. Gewoonlijk komt er dan wel uit wat we weten willen.

Is het leesgenot zuiver sensatie, zoo ja, van welken aard? Heeft lezer interesse voor een bepaalde leesstof boven een andere? Hoe is zijn instelling tegenover den inhoud? Wordt de inhoud subjectief meegeleefd, zoodat des lezers „ik" zich verbindt met den held van het verhaal, of meer objectief op een afstand van het ik-complex opgevat? Worden elementen van den inhoud op de werkelijkheid overgebracht? Heeft naar aanleiding van de lectuur ideaalvorming of heldenvereering plaats? Is lezer zich eenigszins de literaire minderwaardigheid van zijn lectuur bewust?

Voor de opvoeding tot betere lectuur acht ik bij den Nick Carter lezer het gevoelsmoment, dus de aard van het leesgenot even belangrijk als de voorstellingen. Een objectief gericht interesse voor het feitelijk meegedeelde in deze verhalen,

---

1) Deze drie series worden in mijn omgeving het meest gelezen.

2) In gehalte zijn deze drie series vrijwel gelijk. Nick Carter geeft detectiven-verhalen, Lord Lister (Raffles) inbrekers-verhalen. Buffalo Bill avontuurlijke woudloopers-verhalen. Lord Lister is het vlotst geschreven en in den opbouw van spanningsmomenten het geraffineerdst, tevens ook bij heldenvereering het verderfelijkst, daar de gentleman-dief, toppunt van koelbloedigheid, moed, slimheid, niet ontbloot van moreel goede eigenschappen, sympathiek uit komt tegenover de òf wraakzuchtige òf sullige politie. Nick Carter geeft meer griezeligheden (verminkte kinderlijkjes in een kelder en dergelijke), moorden en zelfmoorden. Het deduceeren der goede detectiven-romans ontbreekt zoo goed als geheel. Slimheid en moed zijn over detectiven en misdadigers vrijwel gelijk verdeeld. De misdadiger wordt gewoonlijk gestraft. Buffalo Bill is een haartje beter of liever minder verderfelijk omdat er nu en dan de buitenlucht doorwaait. Meer avontuur en actie, minder geraffineerde spanning.

bestaat slechts zelden. Daarom is allereerst de wijze van het sensationeel genieten van den lezer te kennen. Dit moet de brug vormen voor de aanvaarding van andere stof. Zoover mijn ervaring gaat, stuitte ik in hoofdzaak op twee duidelijk te onderscheiden typen van Nick Carter verslaafden: 1. het type waarin de lectuur gezocht wordt om de z.g. orgaangevoelens, en 2. om de belevingsgevoelens.

Natuurlijk is hier slechts sprake van een méér of minder. Geen van beide gevoelens komt bij den Nick Carter lezer geisoleerd voor. Het type waarbij de orgaangevoelens een groote rol spelen, zoekt deze lectuur om het griezelige, het spannende en het opwindende. Het is het type, dat zit te rillen bij passages als de volgende, waarmee inzonderheid Nick Carter rijk bezaaid is:

> „Bij zijne eerste woorden had de detective met ijzeren greep hem de keel opnieuw dicht geknepen. Worg mij toch niet vanwege zulk een onzin" brulde de gevangene, wien het koude angstzweet uitbrak. „Ik kan u niet zeggen waar Dr. Mario woont!"
>
> „Zoo? Dus hij bezocht zeker Percy Lang, nietwaar?"
>
> „Ja", kermde de sidderende."

Het is ook het type, dat in één roes de aflevering doorleest, hoofdpijn ervan krijgt, soezerig ervan wordt of prikkelbaar. Het type dat u slechts van den inhoud weet te vertellen dat ze boeit, gelezen situaties zelfs na korten tijd niet herkent en in het algemeen aan Nick Carter boven Buffalo Bill de voorkeur geeft.

Het andere type waarbij de belevingsgevoelens de grootste rol spelen staat eenigszins losser en ojectiever tegenover zijn sensatielectuur. Het is dikwijls een eerste vingerwijzing tot herkenning van het type als de lezer in den loop van het gesprek het woord interessant gebruikt. Meestal hebben we dan te voren dit woord naast andere waardeeringswoorden: vernuftig, boeiend, griezelig, enz. ongemerkt in het gesprek gebracht. Dit type waardeert een veelheid van gebeurtenissen en geeft voor het grootste deel Lord Lister en Buffalo Bill de voorkeur boven Nick Carter. Het herinnert zich beter den inhoud en is zich over het algemeen het onwaarschijnlijke

van het verhaal bewust. Meerdere lezers noemden dit onwaarschijnlijke en toevallige een voordeel. „Je weet immers dat het niet echt gebeuren kan, waarom mag ik het dan niet mooi vinden", verklaarde eens een 17-jarige jongen en een ander: „ze zijn niet saai want op iedere bladzijde gebeurt er wat onmogelijks".

Ik beschik over te weinig genoteerde spontane uitingen van lezers om de waarschijnlijkheid van eenig verband tusschen den aard van het sensatiegevoel en het beroep van den lezer aan te toonen, een waarschijnlijkheid die zich echter a priori vermoeden laat, daar sensatie correleert met verveeldheid en ziele-leegheid. Ik heb echter sterk den indruk dat het kantoorbedienden en handelsreizigers voornamelijk om de orgaangevoelens te doen is, dat, daarentegen bij fabrieksjongens en ambachtscholieren meer het belevingsgevoel op den voorgrond treedt. Bij jongens van 15 tot 17 jaar, stammend uit een arbeidersmilieu, trof ik zeer vaak de boven aangeduide heldenvereering aan.

„Als alle inbrekers zoo waren als Raffles konden ze hen gerust laten loopen", „Ik vind inbreken niet slecht, al mag je het daarom niet doen". Ziehier een paar uitspraken van respectievelijk 'n 16-jarigen leerling der ambachtschool en een 18-jarigen fietsenmaker, spontaan over de lippen gekomen bij een vertrouwelijk praatje over een Lord Lister-aflevering. De neiging tot heldenvereeering komt het meest voor bij de lezers, wier sensatiegenot voor een groot deel belevingslust is.

Op grond van de analyse van het leesgenot moet nu gezocht worden naar de lectuur die de Nick Carter verslaafden onder de sfeer van de leeszaal kan brengen. Dikwijls is het daarbij nuttig — dit hangt af van temperament en intellect van den lezer — eens een beetje met de Nick Carter's te spotten. Zoo heb ik wel eens succes gehad door een aflevering uit te leenen, waarin ik gebrekkig loopende zinnen, onmogelijke situaties en dergelijke door ironische kantteekeningen had bespottelijk gemaakt.

Voor den lezer bij wien de spanning, het griezelen kortom de lichamelijke gewaarwordingen het zwaarste weegt is de

keus het moeilijkst. Conan Doyle en Ivans dringen zich aan ons bewustzijn op. Dikwijls brachten deze auteurs succes, meermalen echter ook teleurstelling. Conan Doyle en Ivans geven genoeg spanning, wanneer de lezer deelneemt aan het min of meer intellectueel genot van het „deduceeren". Voor de lezer die het maar matig interesseert wie de dader is, verliest de spanning veel van zijn kracht.

Grimm's sprookjes hadden succes bij enkele 16 tot 18-jarige Nick Carter klanten. Een enkele keer lukte het dan ook van deze sprookjes tot de sagen en legenden te voeren en vandaar tot populaire geschiedenis en de betere literatuur. Deze sprookjes hebben echter alléén succes gebracht in gevallen waarin in de kinderjaren niet werd gelezen en aan den lezer te voren iets omtrent den aard dezer sprookjes was meegedeeld. Carl May en Burroughs zijn echter voor dit type Nick Carter verslaafden de auteurs, die het best ingang vinden. Ik noem hier namen die dikwijls niet in een leeszaal gevonden worden. Verre ervan om aan het realistisch standpunt, dat alle graag gelezen Boeken in de O. L. B. wil brengen, een concessie te doen en ten volle met Hoffmann's „Grundsatz von der Reinlichkeit der Bildungsmittel" [1] instemmend, meen ik desondanks dat deze auteurs, zij het dan niet als „Bildungsmittel" dan toch als hulpmiddel, als brug tot ons terrein te aanvaarden zijn. Nimmer echter mogen deze auteurs aan onbedorven lezers aangeboden worden, omdat zij licht een natuurlijke ontvankelijkheid voor zuiverder lectuur bederven. Zij kunnen slechts diensten bewijzen, waar het geldt Nick Carter verslaafden aan deze lectuur te ontwennen. Van de beide auteurs Burroughs en May staat Burroughs het dichts bij de Nick Carter afleveringen. De typische sensatiespanning-op-korten-afstand, gelijk we deze noemden, vindt de lezer hier rijkelijk terug. Ook de griezeligheden. Pantertanden die diep wegzinken in het weeke vleesch van een jonge aap en dergelijke sensationeele lekkernijen krijgt de

---

1) Deze grondstelling formuleert Hoffmann in „Die Bücherhalle" 1918, blz. 36, aldus: „Bildung kann nur mit Bildungsmitteln erzielt werden, die selbst ein Ausdruck der bildenden Kräfte der menschlichen Natur sind".

lezer voorgezet. Toch is er een belangrijk verschil. Deze vreeslijkheden spelen in de wereld van de Jungle en daarom is er weinig moreel gevaar te duchten. Voor Tarzan, aapmensch, mogen de jongens alle bewondering hebben. Zij zullen niet probeeren hem na te doen. Toen ik voor het eerst met Burroughs kennis maakte, heb ik geen oogenblik eraan gedacht dit soort lectuur ooit als hulpmiddel te gebruiken. Daartoe kwam ik eerst, nadat me gebleken was hoe vele Nick Carter-klantjes de toch, gelijk reeds meegedeeld, volstrekt niet sensatie ontberende Curwood afwijzen. Enkel en alléén als weg naar Curwood handteer ik Burroughs en dan nog slechts bij die lezers van het orgaan-gevoelens-type, bij wie ik interesse voor de stof: „dierenverhalen" kan verwachten. Burroughs heeft ons dan de dienst te bewijzen niet bloot Curwood voor te bereiden, maar de lezer door tegenstelling van de hoogere waarde van Curwood te overtuigen. We kunnen dan gebruik maken van een bekend verschijnsel, namelijk de wet van het contrast die de verhouding van de gevoelens onderling beheerscht. Deze psychologische regel lijkt me over het geheele terrein der opvoeding tot kunstgenot belangrijke diensten te kunnen bewijzen. Fechner [1]) formuleert dit verschijnsel aldus: „Jedes Kunstwerk gewinnt, wenn wir es mit minder vollendeten Kunstwerken derselben Art oder Gattung vergleichen, und verliert wenn wir es mit vollendeteren vergleichen."

Curwood en Burroughs lijken genoeg op elkaar om een sterke contrastwerking te bereiken. Men helpe echter de lezer door hem attent te maken op het verschil.

Ook bij Curwood is. gelijk in de aanvang meegedeeld, het leesgenot van meerdere lezers nog hoofdzakelijk sensatielust. Tengevolge van het contrast met Burroughs, waarop wij nimmer verzuimen lezer's aandacht te vestigen, komen echter ook formeele momenten tot bewustzijn. Dikwijls lukt het dan na de drie bekende Curwood's (Kazan, De zoon van Kazan en Thor de Beer) interesse voor Long's dierenverhalen te wekken. Hier wordt de sensatielust weer verder

---

1) Fechner, Vorschule der Aesthetik II blz. 232.

teruggedrongen door een meer objectief gericht interesse voor de stof zelve. Aan Long sluiten zich aan de betere reisverhalen. Dan nadert het tijdperk dat aan de eigenlijke aesthetische ontwikkeling begonnen kan worden. Het reisverhaal en populaire geschiedenis valt buiten de bepalingen betreffende uitleening van ontspanningslectuur. Onze lezers hebben daarom het recht behalve dit genre lectuur ook nog een roman te leenen. Bij jongeren beveel ik dan dikwijls met succes Conscience aan, b.v.: De leeuw van Vlaanderen.

Echter de eigenlijke romanlezer-paedagogie ligt buiten het bestek van deze schets. Keeren we daarom terug tot de Nick Carter lezer van het orgaangevoelens type dat weinig voelt voor dierenverhalen. Hier is meestal Carl May het aangewezen verbindingsmiddel. Carl May geeft weer aanleiding tot een zelfde contrastwerking met de vele goede reisverhalen, Sven Hedin, Nansen en dergelijke. In tegenstelling tot het besproken type, is het type Nick Carter lezer, waarbij na analyse het leesgenot grootendeels als belevingsgevoel blijkt te bestaan, te helpen zonder dat het noodig is minderwaardige lectuur als tusschenschakel te gebruiken. Voor jongeren en niet zelden ook voor ouderen is Jules Verne een der eerste auteurs, die ik aanbeveel. Wordt Jules Verne geaccepteerd, dan voeren vele wegen tot verdiept leesgenot. Jules Verne, hoewel verouderd, past zich nog altijd voor jongens van 16 tot 19 jaar, die in hun kindertijd niet veel boeken lazen. De belevingslust vindt in de meeste dezer verhalen rijke gelegenheid zich te uiten. Welke auteur Jules Verne zal opvolgen hangt af èn van de wijze, waarop Jules Verne op den vroegeren Nick Carterlezer heeft ingewerkt èn van lezers interesse voor de stof. Het belevingsgevoel is namelijk, blijkens talrijke ervaringen, veel vaster verweven met interessen voor bepaalde stof dan het sensatiegenot waarbij orgaangevoelens de kleur bepalen.

Zoo bracht Jules Verne meerdere jongens tot interesse voor populair wetenschappelijke lectuur. Flammarion, Ball, Wonderen van het Heelal worden zoo soms, geheel ongezocht, opvolgers. Maar ook gebeurt het wel dat na Jules Verne de romanliteratuur ingang vindt, om enkele namen te noemen: Conscience, Victor Hugo, van Lennep, Dickens worden dan

graag gelezen. In de meeste gevallen leidt de weg (natuurlijk met vermijding van Carl May) over min of meer fantastische reisverhalen tot Curwood, Kippling, Jack London en van hieruit tot de eigenlijke literatuur.

Van nog een type ex-Nick Carter-lezer moet ik melding maken namelijk de lezers voor wie de spanning minder een positieve leesfactor was, dan een middel het onbehagelijke van andere omstandigheden te ontgaan. Dit type staat tusschen de twee besprokenen in. De lezer die orgaangevoelens zoekt, streeft iets positiefs na, sensatie, een genot, de lezer die belevingsgevoelens najaagt eveneens, een gebeuren, zij het dan ook een in de fantasie beleefd gebeuren.

Het derde type lezer der Nick Carters grijpt echter naar deze lectuur enkel en alleen om eens even los te komen van de benauwende werkelijkheid. Hij verlangt slechts zóó bezig gehouden, zóó in spanning gehouden dat geen verveling en het geplaag van te langzaam voortgaanden tijd hem kan treffen. Dit type dat aanvankelijk tot de gelegenheidslezers behoort kan toch aan de Nick Carter's verslaafd raken. Gewoonlijk speelt dan autosuggestie een rol. Hij beeldt zich in, dat als je echt bezig gehouden wil worden, dit genre lectuur alléén dienst kan doen. Dit laatste type komt bijna uitsluitend onder de oudere lezers voor. En hier past het met schrijvers als Conan Doyle en Ivans voor den dag te komen. Ivans en Conan Doyle prikkelen tot een zekere intellectueele inspanning. Genoemde auteurs — hoewel ik ze in hun genre lang niet kwaad vind — geven toch heel moeilijk een onmerkbare overgang tot de betere lectuur. Het moet tegenover dit type lezer de tactiek zijn te bewerken dat de troost van kunstgenot den roes der vergetelheid in de sensatielectuur vervangen gaat. De kunst kan, wat dit genre lectuur niet kan, werkelijke ontspanning geven. De ontspanning die auteurs als Ivans en Conan Doyle — om slechts de beste te noemen — geven, is slechts schijnbaar. Deze lectuur brengt de zielekrachten niet tot een harmonie, ze laat de verbeelding niet vrij spelen, ze gunt de ziel niet de kalmeerende rust op het vredig golven van nauw bewogen emotie, maar ze pakt beet, zij prikkelt de nieuwsgierigheid en ze laat niet los tot de lezer, vermoeid en dikwijls half wrevelig

over zich zelf, het boek dichtklapt. Van Ivans moeten we dus komen tot het rustig gehouden volksboek, het boek namelijk dat nog weinig belast is met de elementen der „hoogere" literatuur, zoodat de voormalige Nick Carterlezer het kan benaderen, maar dat toch ook weer zoo rijp en aesthetisch gaaf is dat zelfs de literair verwende lezer het als groot en schoon geniet. Dit is nu de telkens weerkeerende moeilijkheid het in het oog gevatte type daarheen te leiden. De overgang Nick Carter—Ivans gaat glad. Van Ivans tot Orcy meestal minder en slechts enkele malen hadden we het succes van Orcy tot Dickens b.v. Oliver Twist te komen. De bij de twee vorige typen gebruikte weg over avontuurlijk reisverhaal lukt gewoonlijk bij dat type ook niet, omdat een werkelijk positief interesse voor het lezen zelf niet bestaat.

Op dezelfde lage trap van literatuurwaardeering als de Nick Carter verslaafden staan de abonnees op de geillustreerde 5-cents bibliotheek en dergelijke colportage lectuur. De opmarsch tot de betere lectuur gaat echter bij het grootste deel dezer genieters van gecolporteerde sensatie langs andere wegen. Enkele dezer lezers krijgen we door het reeds besproken contact met organisaties en uitnoodiging tot bezoek onder ons bereik. Het meerendeel echter moeten we in hun huis trachten te bereiken.

Want het zijn in de eerste plaats vrouwen en meisjes die deze graaf- en gravinnen-romans verslinden. Vermeldenswaard is de poging der Duitsche uitgeversfirma Scherl in 1908 om door een soort tegencolportage dit genre sensatielectuur te overwinnen. Meerdere bekende mannen o.a. Ladewig, hebben zijn plannen gesteund. Uitgangspunt was de gedachte dat de opvoeding tot de betere lectuur moest beginnen bij het allereenvoudigste om langzamerhand stap voor stap of juister aflevering na aflevering (want ook het aflevering-systeem volgde Scherl) tot de moeilijke en hoogste kunst over te gaan. Natuurlijk moest deze poging falen. Zoolang de lectuur slechts enkele milimeters boven de bekende sensatie-colportage stond, was er geen gebrek aan abonnees. Zoodra echter het betere genre ingevoerd zou worden, bedankte de massa te volgen. Het juiste in deze poging was de abstracte gedachte dat het

moeilijke slechts van uit het eenvoudige te bereiken is. De oorzaken der mislukking liggen voor de hand. Het is in de eerste plaats onjuist dat sensatielectuur het begin is van literaire interesse. De sensatielust is gelijk we in het eerste deel van deze schets hebben aangewezen, een ontaardingsverschijnsel, de waardeering van sensatielectuur een uiting van een reeds bedorven literaire smaak. Het is in de tweede plaats onjuist, gesteld al dat de literaire smaak in haar allerprimitiefsten vorm ongedifferenceerd is, zij dit bij de ontwikkeling blijft, zoodat één en dezelfde volgorde boeken voor elken willekeurigen lezer de aangewezen weg voor de opvoeding tot het boek zou zijn. Deze nederlaag in den oorlog tegen de sensatielectuur moge ons doen waken voor alle schematische mechanische werkwijzen. Intusschen had Scherl in den aanvang toch maar iets, dat de O. L. B. eigenlijk nog mist, namelijk: een levendig contact met deze moeilijk bereikbare lezersgroep.

Hoe komen we tot dit contact als de gewone propaganda dit soort lezers toch niet tot onze instellingen brengt? Wijkbibliotheken met ijverige beheerders schijnt me het voornaamste hulpmiddel. En huisbezoek. Ja wat is er eigenlijk tegen? Waarom zullen wij deze methode niet toepassen? De ééne keer dat een onzer correspondenten in deze richting een proef nam, slaagde vrij goed. Aanbeveling verdient het wat lectuur mee te nemen. Dikwijls lukt het dan een boek achter te laten, dat de interesse van het gezin heeft. Dit boek laat men dan op de O. L. B. terugbrengen. Om meerdere lectuur te krijgen moet de lezer zich als lid laten inschrijven. De uitvoerbaarheid der huisbezoekmethode zal echter voor de meeste O. L. B. afstuiten op de kosten en tijdgebrek. Tenzij zich bruikbare vrijwillige hulp aanbiedt...

De weg waarlangs de lezers van de colportage lectuur tot zuiverder leesgenot zijn te voeren, verschilt gewoonlijk belangrijk van die der ex-Nick Carters. Dit is verklaarbaar uit het moment der wenschvervulling, en tendeele ook uit een voorkeur van den familieroman. Er zijn meerdere vormen van wenschvervulling. De meest verbreide en voor de aesthetische ontwikkeling vrij onschuldige is het genot dat de lezer

heeft in de bevredigende en een ieder tevredenstellende afloop van het verhaal. De geliefden krijgen elkaar. De zieke is toch weer beter geworden. Deze wenschvervulling die als een punt het gebeuren afsluit, vinden we ook bij de colportage. Evenwel dit is niet het eenigst moment dat we in het oog hebben. Immers bij een volledigen roman vermag de lezer ontijdig het einde te vernemen, bij de colportage roman heeft hij de laatste aflevering af te wachten. Het is een andere vorm der wenschvervulling die hier zich met het sensatiegenot verbindt, namelijk: de vorm der identificeering. De lezer vereenzelvigt zich met den held van het verhaal en in deze vereenzelviging leeft hij zichzelf uit. Er ontstaat zoo een zeer subjectieve betrekking tot het boek. Het wordt een aanvulling op het leven. Deze aard van invoeling door een identificatie met de verbeelding heb ik herhaaldelijk kunnen vaststellen bij uitspraken over het leesgenot zelfs van Timmerman's Pallieter. De mannelijke lezer is zich deze identificatie, dit zich uitleven in dezen romanfiguur, zelden bewust. Eerst nadat men zich bewust heeft gemaakt, hoe men in allerlei situaties als Pallieter zou willen zijn, komt men tot de erkenning dat het genieten van dit boek, voor een deel op dit zich uitleven, in de Pallieter-figuur berust. Op dergelijke wijze nu leeft de colportage romanlezer zich in den held van zijn verhaal uit.

Een deskundige lezerleiding zal daarom ook hier bij de colportageromanlezers moeten uitgaan van een analyse van het leesgenot en met dit element van wenschvervulling, zoodra het vastgesteld is, terdege rekening moeten houden. Denkt men verder aan de interesse voor de stof, dan is de keuze reeds voorgeteekend. Courths-Mahler, Marlitt, Heimburg, etc. vormen den overgang van de colportage tot de achtenswaardige lectuur. Ook voor deze schrijfsters geldt de regel dat ze slechts in aanmerking mogen komen als hulpmiddel voor den reeds bedorven smaak. Lezers, die nog geen leesgewoonte hebben aangenomen, wier eenigste lectuur totnogtoe b.v. de courant vertegenwoordigde, dergelijke lezers die de O. L. B. nog van tijd tot tijd aantreft, zijn natuurlijk geheel buiten de sfeer dezer pseudo-literatuur te houden. Boven-

dien is er voor te waken dat de lezer niet aan de hiergenoemde auteurs weer verslaafd raakt. Wat ook van genoemde auteurs, zij het niet in even sterke mate, heeft men, gelijk van de colportage, vervalsching van den kijk op het leven te verwachten.

Door colportagelectuur bedorven lezers heb ik echter meermalen ook direct met goede lectuur kunnen bevredigen. Als het niet lukte dan school de oorzaak der teleurstelling bijna immer in de het te geringe wenschvervullingsgenot, zelden in de sensationeele momenten. Het materiaal aan pseudo-lectuur dat een O. L. B. tot deze doeleinden kan bezitten, moet immer zoo gering blijven, dat geen enkele lezer er zich langen tijd aan vergasten kan. Immer bestaat het gevaar dat de lezer die van Courths-Mahler gesmuld heeft, een andere lezer gaat aansteken.

Ook bij de zorgvuldigste lezerleiding zijn de gevolgen dezer onderlinge aanbeveling der lezers niet te voorkomen. Betreft het een lezer die reeds in staat is tot zuiverder leesgenot in goede lectuur, dan stel ik het verzoek om een Courths-Mahler niet te leur. De lezer ziet snel genoeg in dat hij zich beter aan de bibliotheekleiding toevertrouwt en het bij een enkele leening laten. Lezers, waarvan te duchten is dat zij aan dit genre lectuur zullen blijven hangen, tracht ik tactvol van hun voornemen af te leiden, door eenerzijds „niet beschikbaar" te geven als aan den anderen kant zorgvuldig een in de smaak vallend goed boek voor hen uit te zoeken.

Voor ik tenslotte nog over de geciviliseerde sensatielectuur handel, past hier een algemeene opmerking. Telkens valt het me op dat wij te weinig goede v o l k s lectuur bezitten. Er is nu eenmaal een kategorie lezers, die nimmer tot de waardeering van de „hoogere" literatuur komt, een kategorie voor wie b.v. een boek als van Looy's Jaapje innerlijk onverstaanbaar blijft. Het is wel mogelijk uit de echte literatuur een flink aantal werken te zoeken, verstaanbaar voor den man en de vrouw uit het volk. Een groot deel dezer lectuur pakt echter niet. En wat wel pakt dat is dan gewoonlijk nog het sensationeele. Hier kunnen we nu meen ik, iets van de colportageromans leeren. Deze romans geven grove gevoelens, krach-

tige hartstochten, heftige emoties. En een zekere felheid, duidelijkheid en vooral ondubbelzinnigheid van voelen wordt door het volk verlangd. Het wenscht te weten aan wie der romanfiguren het zijn sympathie moet schenken. Psychologische karakters met een dooreenmengeling van goede en immoreele factoren vindt het antipathiek. In tegenstelling met de colportageromans moet de echte volkslectuur deze gevoelswaarde echter bieden organisch gebonden aan een gezond en moreel driftleven. Alle ingewikkelde complicaties, alle zeldzame gevoelsmengingen, alle fijnproeverij en subtiliteit is het volk onverstaanbaar. De vlaamsche letterkunde, het vlaamsche volksboek kan ons in deze nog leeren. G. Kemp noemt het een der doeleinden van de O. L. B. „ein pädagogisch ausgewogenes Verhältnis zwischen Leser und Buch herzustellen" [1].

Nu meen ik dat wij tegenover de groep ex-colportagelezers te weinig lectuur kunnen stellen, waaruit deze groep, laat het zijn, primitieve, maar daarom dan ook krachtige en kernachtige gevoelswaarden kan putten. Er ontbreekt hier grootendeels het tweede lid van het „pädagogisch ausgewogene Verhältnis" tusschen lezer en boek.

Dit schijnt me een der oorzaken dat deze lezersgroep zoo vaak weer ten prooi valt aan de geciviliseerde sensatie, nadat we hen de ruwere vormen sensatielectuur hebben ontwend. Immers het sensationeele vergoedt het te kort aan levendige gevoelswaarden.

Hoewel ik in deze materie over geen schriftelijke aanteekeningen van lezeruitspraken beschik, heb ik toch zoo vaak en spontaan de lezer zich hooren uiten over het verschil tusschen Curwood's eerste dierenverhalen en zijn later werk, dat ik zonder aarzelen durf beweren dat ook een groot deel der gemiddelde lezers zich het verschil tusschen echte literatuur met sensatiemomenten en geciviliseerde sensatielectuur in den aard van zijn leesgenot bewust is. Stelt men de vraag — om bij Curwood te blijven — Vindt u „Kazan" mooier dan b.v. „De Vrouw in het Paradijs"?, dan zullen de meeste lezers het laatste boek het mooiste vinden. Vraagt

1) G. Kemp. Bildungspflege durch das Buch. (Bücherei und Bildungspflege 1924).

men welk boek vindt u echter, meer levenswaar, welk van beide denkt u dat hooger staat en blijvend waarde zal houden, dan weet ik zeker dat het overgroote deel der zelfde lezers aan „Kazan de wolfshond" hun stem zullen geven.

Hoewel het volk beide genoemde boeken sensatie-begeerig leest en de aard van het leesgenot bepaald wordt door de sensatielust, is het desondanks, verschil van objective waarde bewust.

De strijd tegen de geciviliseerde sensatielectuur moet van dit onderscheid tusschen de waardeering van het leesgenot en de onderkenning der objective waarde gebruik maken.

De eerste stelling die we hieraan kunnen ontleenen is dus deze: Leen nimmer een boek uit, dat niet op een of andere wijze waarde bezit. Deze waarde kan het boek immanent of ook transcedent zijn, met andere woorden: het boek heeft op zich zelf beschouwd, literair, ethisch, religieus of hoe dan ook waarde, een waarde die is te erkennen, zonder dat aan den lezer wordt gedacht. Of het boek bezit waarde om den vormenden invloed die het op een zekeren groep lezers heeft. De immanente waarde wordt gemeten met algemeene maatstaven en in relatie gebracht tot geldende normen. De transcedente waarde verkrijgt het boek niet door zijn directe verhouding tot een norm maar tot de subjectieve gemoedsgesteldheid van zekere lezergroepen. Deze subjectieve betrekking tot een lezergroep is dan het eigenlijke waarde-object, die op haar beurt naar sociaal paedagogische principia gewaardeerd wordt.

Om een voorbeeld te nemen: Long's dierenverhalen zijn zoowel immanent als transcedent waardevol. Immanent omdat zij het dierenleven waar en zuiver geobserveerd in een goeden literairen vorm weergeven. Deze objectieve waarde verkrijgt ze door een norm der wetenschap, waarheid, en van den schoonen vorm. De transcedente waarde is verschillend naar de lezersgroep waartoe ze in betrekking treedt. Voor een stadsmensch die deze lectuur leest uit een zekere belangstelling voor ongerept natuurleven is de transcedente waarde anders dan voor een lezer wier leeskost achtereenvolgens uit Buffalo Bill, Burroughs, Curwood bestond. Door

deze onderscheiding tusschen immanente en transcedente waarde komt ook het vraagstuk der ontspanningslectuur beter tot zijn recht. Voor de psychologische analyse bewees zich sensatiegenot als een ontaardingsverschijnsel. Bloote sensatielectuur is, al spreekt ze in nog zoo beschaafden toon, daarom nimmer ontspanningslectuur. Wie een sensatieroman uitlas, voelt zich niet harmonisch gezind, tot evenwicht gekomen, geestelijk uitgerust. En deze eigenschappen komen toch het begrip ontspanning toe. Sensatielectuur heeft daarom zelfs als ontspanningslectuur geen transcedente waarde. In deze richting kan ze alleen diensten verrichten als tijd doodslaande lectuur. En tijd doodslaan komt ten slotte neer op verkorting van het leven, in elk geval op minachting van den levensduur.

Hoe kunnen we nu voorkomen dat de lezers de in vele lectuurgenres aanwezige sensatiemomenten losmaken uit hun verband met het waardevolle en geisoleerd genieten? Dit is de laatste positieve vraag in betrekking tot ons probleem.

De verbanning der bloote sensatielectuur uit onze boekerij [1]) doet immers nog slechts de helft, namelijk de gelegenheid scheppen tot edeler leesgenot. Of edeler leesgenot inderdaad zich ontwikkelt hangt natuurlijk ook voor een groot deel af van onze paedagogische activiteit.

De aard van het sensationeele zelf kan veredeld worden door verbinding met het geheele zieleven. Het sensationeele wordt dan uitdrukking, symptoom van een ethische gezindheid. Men denke aan het door Lotze gegeven beeld van berouw. Het hangt echter af van den ethischen persoon van den schrijver, of het sensationeele in zijn werk door een ethische gezindheid gereinigd is of wel uitdrukking wordt van een perverse sfeer [2]).

1) Wat men van deze lectuur noodig heeft als overgangsmateriaal en dus bloot als middel en nimmer tegelijk als doel gebruikt, valt natuurlijk buiten beschouwing.

2) Van een schrijver is echter nimmer te eischen dat hij ethisch schrijft, zoo min als van een timmerman dat hij zedelijk timmert. Wel is echter te eischen, en dit met bijzonderen nadruk vanwege zijn invloedrijke positie, dat een schrijver zij een edel, voornaam en goed mensch. En dat deze gezindheid spontaan uit zijn werk blijke. Deze opmerking tegen de overgevoeligen die in elke relatie ethiek en literatuur een aanslag op de autonomie van de kunst zien.

Daarom alleen al verdient volkslectuur, die tegelijk een zedelijken geest ademt, aanbeveling.

Er is echter nog een factor die het sensationeel genieten tempert. Ieder kent het verschijnsel dat lectuur, die de lezer iets bekends biedt (romans met lokale kleur of met aan de lezers bekende personen, romans die een actueel onderwerp hebben of een heerschende gevoelssfeer vertolken) bijzonder gezocht zijn. Dit berust op een algemeen menschelijke eigenschap. We voelen ons verwant met het bekende. We zijn verheugt over de herkenning van het gekende. Een groot deel van het hooger leesgenot berust erop dat de roman ons bekende gevoelens laat herkennen, onder woorden brengt en daarmee bevrijdt van de vage pijn die het onzekere, halfbewuste, onuitgesproken gevoel meebrengt.

Dit verschijnsel kunnen we als tegenwicht van het sensationeele benutten. Het sensationeele hangt samen met het onverwachte, het buitengewone, het nieuwe en onbekende. Hoe brengen we nu de zucht tot het nieuwe samen met de vreugde aan het bekende?

In het begin van mijn leeszaalpraktijk heb ik vaak gepoogd een sensatiezuchtigen lezer een goed boek twee keer achter elkaar te laten lezen. Ik ging daarbij uit van de veronderstelling dat bij de tweede lezing het sensationeele en de spanning geen storenden invloed meer zouden uitoefenen en de lezer dus de hoogere waarde van het boek eerder zou opmerken. Op deze wijze hoopte ik het gehalte van het leesgenot bij daarvoor in aanmerking komende lezers te verhoogen. Toch heb ik maar een enkelen keer kunnen aanteekenen dat een lezer me voor die aanmoediging tot herlezen dankbaar was. De algemeene klacht bracht een der slachtoffers onder deze woorden: „Ik vind het vervelend een boek te lezen, waarnaar je niet meer nieuwsgierig bent". Aan den anderen kant kon ik opmerken dat menig lezer van het sensatiezuchtige type dikwijls uit eigen beweging een boek vroeg dat zij een jaar of langer geleden gelezen hadden. Dan werd het boek weer opnieuw mooi gevonden en dikwijls zelfs mooier dan de eerste keer. De vreugde aan het herkennen van het bekende had zich gemengd met de sensatie-

lust. Uit deze ervaring kan men de conclusie trekken dat een sensatiezuchtige lezer niet immer rechtstreeks tot de formeele momenten van het hooger literatuur-genot is te voeren door eliminatie der sensatiegevoelens, maar soms ook langs den omweg der samensmelting van de sensatie met herkennings-gevoelens.

Dit voert tot de volgende praktijk: Moedig bij de sensatie-zuchtigen aan herlezing van vroeger genoten goede lectuur. Het leesgenot wijzigt zich van karakter, terwijl de intensiteit nog sterk genoeg blijft om den lezer te bevredigen. Moedig den lezer aan de lectuur zoo te kiezen dat na elkaar te lezen romans samenhang van stof hebben. Daarvoor is noodig een rubriceering van romans naar de verwantschap betreffende hun stof, natuurlijk slechts van die romans die voor het in het oog gevatte lezer-type in aanmerking komen. Romans dus, die meerdere ontwikkeling, fijner aanvoeling en aesthetisch gerijpt oordeel vereischen, vallen hier buiten. Natuurlijk is onder systematisch en aesthetisch gezichtspunt een indeeling van literatuur naar het behandelde onderwerp onverdedigbaar. Want in strengen zin kunnen we slechts over literatuur spreken zoover we niet over onderwerpen handelen. De onderwerpscatalogus, die ik in het oog heb, moet daarom geen systematische, psychologische of welke pretenties ook vertoonen maar slechts een eenvoudig technisch hulpmiddel blijven voor de uitleening. Het gaat erom samenhang tusschen boeken te brengen die den lezer de vreugde aan het bekende kunnen wekken b.v. historische romans uit een zelfde tijdvak, Napoleon romans, familieromans die eenzelfde onderwerp tot thema hebben, romans die in eenzelfde omgeving spelen, enz. [1]

De vreugde aan het bekende tempert de sensatiegevoelens en maakt daardoor vrij baan tot een interesse voor een concentratie op het behandelde onderwerp zelve. Zoodra hierdoor de belangstelling voor de stof de overhand krijgt op de neiging tot het bloot sensatiegenot, is de weg gebaand tot de

---

1) Deze indeeling is niet te verwarren met een indeeling der letterkunde naar psychologisch gevonden „Bezugspunkten" gelijk Hofmann m. i. volkomen terecht verdedigt. Hier gaat het slechts om een mnemotechnisch hulpmiddel.

waardeering van de eigenlijke literatuur. De interesse voor de stof scherpt onwillekeurig het critisch vermogen en verbreekt het blinde „zich-laten-gaan".

Daarmee wordt de basis gelegd voor een leesgenot dat de behandelingswijze van de stof zelf onderscheidt en zoo stap voor stap verder komt in het leeren opmerken en genieten van de meer formeele momenten, die in stijl, uitbeelding en psychologische waarheid zich uitdrukken.

Op de mogelijke tegenwerping dat het toch een gevaarlijken omweg beteekent, sensationeel lectuurgenot tot een min of meer intellectueele en bewuste interesse voor de zakelijkheid van de stof om te vormen; dat daardoor aan de waarde van de kunst en inzonderheid de het volk licht toegankelijke romankunst, die toch meer tot gemoedskrachten dan kennis en weten zich richt, te kort wordt gedaan, — op deze tegenwerping zou ik willen antwoorden dat sensatie, als leesgenot, een ontaarding, slechts met succes te genezen is, wanneer de lezer tot den aanvang van den gewonen weg der ontwikkeling van den literairen smaak gebracht wordt en dat deze aanvang immer de interesse voor de stof tot noodwendige veronderstelling heeft.

Eindigend, zou ik willen opmerken: Laat de O. L. B. het probleem van het sensatiegenot ernstig onder oogen zien, naar zijn aard en psychologische structuur, maar ook naar zijn sociale en cultureele herkomst, en laten we ophouden ons aan dit vraagstuk der volksopvoeding te onttrekken, hetzij door de massa maar raak te laten lezen, hetzij door ons voornaam slechts in te richten voor de rijpere en ontvankelijke lezers.

Willen we werkelijk een cultuur instituut zijn, dan hebben we hier een taak. Dan is het ons niet meer onverschillig dat groote groepen van jonge menschen week aan week opnieuw vergiftigd worden met de nimmer eindigende stroom van Nick Carter afleveringen, dat de colportageroman in ongelooflijk groote oplagen op ons volk losgelaten, in arbeiderswijken dikwijls huis aan huis verkocht wordt, dan laat het ons niet meer koud, als we erkennen moeten dat zelfs ook een belangrijk percentage der Leeszaallezers slechts sen-

satie najaagt, maar dan hebben we geen rust meer, dan gaan we nadenken en overwegen: Wat kunnen we doen?

Eerst als die vraag in ons levend wordt en zonder ophouden om antwoord woelt, mogen we verwachten den strijd tegen sensatiegenot met succes te strijden.

D. BARTLING.

SCHWEIZERISCHES BIBLIOTHEKWESEN.

Die Anfänge des schweiz. Bibliothekwesens liegen, wie überall nördlich der Alpen, in den Klöstern. Die breiter wurzelnde humanistische Bildung des ausgehenden Mittelalters verkörpert sich in der Bibliothek der 1460 gegründeten Universität Basel. Das 16. & 17. Jahrhundert schaffen in Verbindung mit der Ausdehnung des Buchdrucks zahlreiche Büchersammlungen, teils im Zusammenhang mit den auf reformierter Seite neu errichteten Theologen-Schulen, teils auf katholischer zur Abwehr der Reformation (Jesuiten und Kapuziner), teils als Gründungen weltoffenen Bürgersinns, der die Pflege der Wissenschaft als ein nobile officium betrachtet. Die Zeit der Aufklärung bringt eine neue Welle: Büchersammlungen naturwissenschaftl. Inhalts, bürgerliche Bildungsbibliotheken (also Bibliotheken allgemeineren Charakters als die vorhin erwähnten), zumal in der französischen Schweiz, und schliesslich, entsprechend der zunehmenden politischen Erregung, bürgerliche Lesegesellschaften und ländliche Volksbibliotheken mit starker Betonung des Aktuellen. Die Revolutionszeit lässt mit der Einführung des Einheitsstaates für kurze Zeit das Projekt einer aus Konfiskationen zu errichtenden grossen Nationalbibliothek samt Gesamtkatalog entstehen. Der bald wieder hergestellte Staatenbund verlegt den Schwerpunkt der geistigen Interessen wieder zurück in die Kantone, bei denen er von nun an verbleibt, da *sie* es sind, die für hohe, mittlere und niedere Schulen und für Volksbildung und Volkserziehung zu sorgen haben. Der 1848 errichte Bundesstaat aber hatte lediglich

für beschränkte zentrale Bibliothekbedürfnisse (Eidg. Verwaltungsbibliothek und Eidg. Techn. Hochschule) zu sorgen und lieh seine Hilfe erst in neuerer Zeit der Sammlung einheimischer Litteratur (siehe unten), sowie entsprechend der von ihm im Verlaufe eingeschlagenen Subventionierungspolitik in Angelegenheiten geistiger Art, auch bibliothekarischen Unternehmungen allgemeinen Charakters. So ruft denn das 19. Jahrhundert in progressivem Masse, das besonders auch mit den Entwicklungsjahren 1830 & 1848 und dem wirtschaftlichen Aufschwung in der 2. Hälfte des Jahrhunderts zusammenhängt, in Verbindung mit einem bedeutsam entwickelten Schulwesen und in Zusammenhang mit dem stets schwerer werdenden Kampf um das wirtschaftliche Gedeihen, ein ausgedehntes Netz insbesondere von kantonalen, kommunalen und zumal korporativen Büchersammlungen verschiedensten Charakters, Inhalts und Umfangs ins Dasein, in dem sich die ganze Vielgestaltigkeit neuzeitlichen Lebens und auch der Wetteifer zwischen den über das Land verteilten Brennpunkten geistiger Interessen spiegelt. Soweit es sich durch Zahlen umschreiben lässt, entstammen sie zwei Bibliothekstatistiken aus den Jahren 1868 und 1911, die 1870 und 1915 veröffentlicht wurden.

Zunächtst einige Zahlen. Es entstanden von den Bibliotheken des Jahres 1911 in der Zeit bis 1800 2 %, 1801—1830 3 %, 1831—1850 9 %, 1851—1870 21 %, 1871—1290 24 % und 1891—1911 41 %. Die Zahl der Bibliotheken betrug 1868 rund 2000 mit c. 2½ Millionen Bänden, 1911 rund 5800 mit c. 9,4 Millionen Bänden. Auf 1000 Einwohner entfielen 1868 933 Bände, 1911 2480; jede Bibliothek zählte im Durchschnitt 1868 c. 1250 Bände, 1911 c. 1620. Ueber 1000 Bde umfassten 1868 nur 13 % aller Bibliotheken, 1911 18 %. Von diesen letzteren besassen 1911 16 % zwischen 1000 und 10000 Bänden, 1,8 % zwischen 10000 und 100000 und nur 0,2 % oder 9 Institute zwischen 100000 und 500000. Es sind das die Universitätsbibliothek Basel, die Schweiz. Landesbibliothek in Bern, die Kantons- und Universitätsbibliothek in Lausanne, die Kantonsbibliothek in Zürich, die Stadtbibliothek in Zürich, die Stadtbibliothek Bern, die Kantons- und Universitäts-

bibliothek Freiburg, die Bibliothèque publique et universitaire in Genf und die Stadtbibliothek in Neuchâtel. Oeffentliches Eigentum waren 1868 die Hälfte, 1911 2/3 aller Bibliotheken. Ueber den finanziellen Aufwand liegen nur unzureichende Zahlen vor. Auch die über die Benutzung sind lückenhaft. Immerhin lässt sich ihnen entnehmen, dass nach beiden Statistiken von je 2 vorhandenen Büchern 1 benutzt wurde. Das Verhältnis der gelesenen Bücher zur Einwohnerzahl stieg von 1868 auf 1911 von 1 : 2 auf 1 : 1.

Für die weitere Betrachtung wird unterschieden zwischen wissenschaftlichen und populären Bibliotheken; denn die Einheitsbibliothek ist in der Schweiz nur in mittleren und kleineren Stadtbibliotheken vertreten, deren Zahl beschränkt is.

Die wissenschaftlichen Bibliotheken stiegen zwischen 1868 u. 1911 von 272 auf 1355, ihre Bestände von 1½ Mill. auf 6½. Diese letztere Zunahme geht zur grösseren Hälfte auf die allgemeinen Bibliotheken zurück, zur kleineren auf die vielen in der Zwischenzeit entstandenen Spezial- und Fachbibliotheken (Bibliotheken von Anstalten und Gesellschaften, zumal auch von Hochschul-Instituten und -Seminarien). Für die Zunahme von Aufwand und Wirksamkeit mag als Beispiel erwähnt werden, dass für die heute in der Zürch. Zentralbibliothek vereinigten Bibliotheken in der Zeit von 1885—1925 der faktische Aufwand von über fr. 50000 auf nicht ganz 300000 fr. anwuchs, die Benutzungszahl von c. 15000 auf c. 85000. Im übrigen ist die Schweiz zu klein, als dass sie im Bereich der Bibliothek-Verwaltung Erscheinungen und Formen aufweisen könnte, die nicht auch anderwärts festzustellen wären. Das Charakteristische liegt am ehesten in der Vielgestaltigkeit der Verhältnisse auch auf diesem Gebiet, die zusammenhängt mit der Selbständigkeit der kantonalen od. kommunalen Besitzer. Als Einzelheiten mögen folgende erwähnt werden:

Schenkungen sind allenthalben in erfreulichem Masse festzustellen. *Pflichtexemplare* bestehen leider nirgends. Die Schweiz. Landesbibliothek erhält als ausschliessliche Helvetica-Bibliothek den grössten Teil ihrer Eingänge als Ge-

schenk der Verleger, deren Verlagserzeugnisse sie dagegen in ihrem bibliographischen Bulletin veröffentlicht. Die *Katalogisierung* folgte im Wesentlichen von jeher den Einflüssen des benachbarten Auslands, wobei sich gewisse Unterschiede zwischen deutscher und französischer Praxis (körperschaftliche Autoren und Adverbialien) auch auf die Schweiz übertrugen. Gedruckte Kataloge sind in der Schweiz recht verbreitet. Sie weisen bald rein alphabetische Anordnung auf, bald auch inhaltliche Gruppierung. Da und dort werden sie in grösseren Zeitabständen durch Ergänzungsbände nachgeführt, anderswo durch periodische Zuwachsverzeichnisse, die an etlichen Orten sogar eine Mehrzahl von Bibliotheken der nämlichen Stadt zusammenfassen. Bei den allenthalben dem Publikum zugänglichen Handkatalogen ist die früher vorherrschende Bandform meist durch die moderne Zettelform (zumal im internationalen Format 12,5 × 7,5) ersetzt worden. Alphabetische Handkataloge finden sich allenthalben vor. Sachkataloge fehlen noch an manchen Orten. Wo solche bestehen, sind es meist systematische. Ein nach dem Dewey' schen Dezimalsystem angelegter findet sich in der Schweiz. Landesbibliothek in Bern, ein Schlagwortkatalog (der früheste auf dem europäischen Kontinent) in der Zentralbibliothek Zürich. Die *Aufstellung* befolgt meist mehr oder weniger weitgehende sachliche Gruppierung. Durchgehende systematische Aufstellung kennen nur zwei Bibliotheken (Basel und St. Gallen). Numerus currens und das System des brit. Museums (feste Gestell- und Brettbezeichnung für abgeschlossen eintretende Werke) kommen nirgends vor. Aufstellung unter Berücksichtigung auch von Druckjahrsperioden im Interesse leichterer Verschiebbarkeit älterer Bestände gegen die Peripherie des Magazins ist neuestens in Zürich eingeführt worden. Die *Benutzung*, die früher an mancherlei Kautionen und Geldbeiträge geknüpft war, ist an den meisten Orten erleichtert worden. Die Bücherbestellung wird an fast allen Anstalten sofort ausgeführt. Der Bücherverleihung nach Hause ist in der deutschen Schweiz unter dem Einfluss der deutschen Bibliotheken allgemeiner als in der welschen Schweiz, die hier in mehr dem west-europäischen Vorbild folgt. *Neubauten* für

Bibliothekzwecke haben seit c. 1895 in erfreulicher Zahl stattgefunden. In *persönlicher* Hinsicht hat sich, entsprechend der wachsenden Selbständigkeit des bibliothekarischen Berufs, auch die Zahl der voll beschäftigten Bibliothekare — 1880 waren es nur zwei — beständig vermehrt. Das Aufrücken erfolgt meistens in der eigenen Anstalt. Das hat den Vorteil eingehender Kenntnis der eigenen Bestände, dagegen den Nachteil der Unkenntnis anderer Betriebe, der abzuhelfen Reisen das einzige Mittel sind. Das Personal ist im Ganzen wenig zahlreich, die Gehälter sind bescheidener als die soziale Wertung.

Das Bildungsbibliothekwesen ist, verglichen mit dem wissenschaftlichen, stark im Rückstand. Zwar hat sich von 1868 bis 1911 die Zahl der Bibliotheken von rund 1700 auf rund 4400, die Zahl der Bücher von c. 1 Mill. auf $2^3/_4$ Mill. und die durchschnittliche Bandzahl von 560 auf 620 gehoben. Aber die Geldmittel sind meist bescheiden, was spärliche Erneuerung, baldiges Ausgelesensein und schwache Benutzung der Bestände zur Folge hat. Ungefähr die Hälfte der Bibliotheken betrifft Volks- und Arbeiter-Bibliotheken, 4/10 Jugend- & Schulbibliotheken, 1/10 Büchereien von Kranken & Versorgungs-Anstalten und Samlungen propagandistischen Inhalts. Die Verteilung ist entsprechend den Bodenverhältnissen recht ungleich und schwankt für die einzelnen Kantone zwischen 670 und 15 auf 100 Einwohner. Leistungsfähigere Volksbibliotheken finden sich nur in wenigen grösseren Städten. Den Typus der Wanderbibliothek für das ganze Land hat erst der Krieg gebracht.

Die starke Verteilung der Bücher, die keinen Landesteil unberücksichtigt, aber die zersplitterten Bestände doch nur zu beschränkter Wirksamkeit gelangen lässt, rief seit c. 40 Jahren Gegenströmungen hervor, die sich in verschiedener Weise äusserten.

Eine erste besteht in der Vereinigung von Bibliotheken mit parallelen Aufgaben, u. zwar in Bern (Aufgehen der Hochschulbibliothek in der Stadtbibliothek), Zürich (Vereinigung der Kantonsbibliothek, der Stadtbibliothek und mehrerer kleineren Samlungen zur Zentralbibliothek), und Solothurn

(in Durchführung begriffene Vereinigung von Kantonsbibliothek und Stadtbibliothek).

Eine zweite betrifft die Pflege nationaler Litteratur. Hiefür errichtete 1895 der Bund in Bern eine „Schweiz. Landesbibliothek" mit der Aufgabe die neueren Helvetica zu sammeln, während er hinsichtlich der älteren Litteratur auf eine Subventionierung der Bürgerbibliothek Luzern als der einzigen bestehenden ausschliesslichen Helvetica-Bibliothek des Landes, und auf einen Nachweisekatalog über die Helvetica-Bestände der übrigen Bibliotheken abstellte. Unrichtigerweise wurde als Grenzlinie statt des Jahres 1798 das Jahr 1848 gewählt. Immerhin erhielt später die Landesbibliothek die Befugnis, auch ältere Helvetica zu sammeln. Den Grossteil der neuen literarischen Produktion erhält die Landesbibliothek von den Verlegern geschenkt, wie bereits erwähnt. Als Gegenleistung verzeichnet sie die sämtlichen Neueingänge in ihrem monatlich erscheinenden „Bibliographischen Bulletin" (Umschlagtitel: „Der Büchermarkt"). Ueber die 20 ersten Jahrgänge 1901—1922 lässt sie ein demnächst abgeschlossenes systematisches Verzeichnis erscheinnen.

Die zerstreuten Kräfte zu einheitlicherer Wirkung zu bringen, setzt sich vor allem die 1897 gegründete Vereinigung schweiz. Bibliothekare zur Aufgabe. Sie kam ihr durch Herausgabe eines schon zum 3. Mal aufgelegten Verzeichnisses der in den schweiz. Bibliotheken befindlichen Zeitschriften nach. (Mit Rücksicht auf das von der Landesbibliothek schon zweimal herausgegebene Verzeichnis der laufenden schweiz. Zeitschriften beschränkte sich die 3. Auflage auf die fremden Zeitschriften). Sodann erstellte sie mit Bundessubvention und dank ausgiebiger Hülfe der Basler Bibliothek ein Inventar der 13000 Wiegendrucke, die sich in der Schweiz befinden. Sie verwandte sich ferner aus Anlass von Revisionen der postalischen Bestimmungen beim Bunde für Erleichterungen im Postverkehr zwischen den Bibliotheken unter sich und mit ihren Benutzern. Von besonderer Bedeutung sind ihre Bemühungen um die Erstellung eines Schweiz. Gesamtkataloges und die Errichtung der Schweiz. Volksbibliothek.

Die Notwendigkeit eines Schweiz. Gesamtkataloges ergab

sich aus zwei Untersuchungen Hans Barth's — die eine aus privater Initiative entsprungen, die andere aus Auftrag der Vereinigung schweiz. Bibliothekare und mit Bundessubvention durchgeführt, deren zweite nachwies, dass von den untersuchten Beständen c. 45 in Frage kommender Bibliotheken vorhanden waren: $60^1/_3$ % in 1 Exemplar, 25 % in 2, 7 % in 3, $3^1/_3$ % in 4 und $4^1/_3$ % in 5 bis 24 Exemplaren. Bundesparlament und Bundesexekutive interessierten sich für das Projekt.. Die Verwirklichung schien nahe. Da drängte der Weltkrieg es wieder ganz in den Hintergrund, und erst in neuester Zeit hat die Vereinigung das Projekt wieder aufgegriffen, um es vor die Bundesbehörden zu bringen.

Als letzte Unternehmung der Vereinigung schweiz. Bibliothekare ist die Errichtung der Schweiz. Volksbibliothek zu nennen. Die Zersplitterung, die im Volksbibliothekwesen noch mehr als im wissenschaftlichen herrscht, machte eine Einrichtung nötig, die einesteils vorhandene kleine und ungenügend alimentierte Bibliotheken zu ergänzen und andernteils dem Mangel an Ortsbibliotheken abzuhelfen vermag. Als beste Abhülfe erschien eine grosse Wanderbücherei, die in der Form einer öffentlichen Stiftung und subventioniert vor allem durch den Bund, daneben auch durch Kantone, Gemeinden und Private 1920 ins Leben trat, ihre Mittel aus dem ganzen Land bezieht und ihre Tätigkeit auch über das ganze Land ausdehnt. In 7 Kreisstellen hält sie unterhaltende und allg. belehrende Litteratur zur Versendung in Schrankkisten von 20—100 Bänden Fassungsvermögen an Behörden, Anstalten, Schulen, Vereine und Privatkreise bereit, in einer Hauptstelle Berufs- und Fachliteratur, vor allem praktischen Inhalts, zum Einzelversand an Einzelpersonen durch das ganze Land.

So berücksichtigt die Vereinigung gleicherwisse das wissenschaftliche wie das Volksbibliothekswesen. Sie bildet gegenüber der Vielgestaltigkeit der politischen Verhältnisse das einigende Organ, dessen Aufgabe es ist, nicht nur die einzelnen Glieder zu gemeinsamer und übereinstimmender Tätigkeit zusammenzufassen, sondern für die gemeinsamen Bedürfnisse auch die Hilfe der Bundes wirksam zu machen.

HERMANN ESCHER.

KRONIEK.

(Bijdragen voor deze rubriek te zenden aan Mej. E. de Clercq, Willem de Zwijgerstraat 5, Utrecht.)

's-Gravenhage. — Aan het jaarverslag der Koninklijke Bibliotheek over 1926 ontleenen wij het volgende:

De gebouwen bevinden zich in goeden staat.

De toestand der verzamelingen verbetert. De banden van handschriften en incunabels werden hersteld naarmate er middelen beschikbaar waren.

De middelen tot onderhoud en aanvulling der verzamelingen blijven onvoldoende.

Tijdschriften en vervolgwerken belasten het budget met meer dan de helft van het bedrag der inkomsten. Bovendien was heel veel geld noodig voor aanvulling van incomplete werken. Het bindwerk, ook in zijn eenvoudigsten vorm, eischt een belangrijk bedrag van de beschikbare gelden.

Het uitknippen en opplakken der jaarverslagen sinds 1895 en der verschillende in boekvorm gedrukte catalogi der bibliotheek kwam gereed. Het meerendeel der boeken uit deze verslagen en catalogi werd tevens „verplaatst". In het najaar van 1927 zullen al deze titels in de verschillende catalogi opgenomen zijn, en dan zal daarmede het eerste gedeelte der reorganisatie afgeloopen zijn. De vele bakken met supplement op den boekjes-catalogus zullen dan tot één of twee teruggebracht kunnen worden, waaruit de titels geregeld in de boekjes kunnen worden ingevoegd. Tegelijkertijd werd ook aan de catalogiseering der nog onbeschreven gedeelten met kracht gewerkt. De philosophie tot het midden der 17de eeuw ongeveer is gereed, de Nederlandsche letterkunde met uitzondering van een gedeelte Middelnederlandsch, het Nederlandsche tooneel geheel, terwijl daarna de Neolatini onder handen werden genomen, waaraan de K. B. zeer rijk is. Daarnaast werden de nieuwe aanwinsten steeds terstond gecatalogiseerd. De pamfletten tot 1784, no. 20,000 ongeveer, werden in de catalogi opgenomen.

In de komende jaren zal allereerst het nog onbeschreven gedeelte der bibliotheek gecatalogiseerd worden. Dan zal een definitieve rangschikking van den alphabetischen catalogus moeten plaats hebben.

De centrale catalogus werd 1 Januari 1927 in werking gesteld. Hij zal toen een 300,000 à 400,000 boektitels bevat hebben. De catalogus wordt voortaan geregeld bijgehouden en uitgebreid; in den loop van 1927 zullen de sedert de eerste rangschikking ingekomen titels der verschillende bibliotheken eveneens ingevoegd kunnen zijn, zoodat dan eerst met zekerheid gezegd kan worden of een boek in een bibliotheek al dan niet aanwezig is.

In 1926 bezochten 88,164 personen de bibliotheek (tegen 84,440 in 1925), het aantal personen in de leeszaal bedroeg 57,593 (tegen 54,964),

het aantal leeners 30,571 (tegen 29,470). In totaal werden uitgeleend 37,834 werken (tegen 35,988). *(N. R. C.)*

Winschoten. — Opgericht is een vereeniging, welke zich ten doel stelt het oprichten eener O. L.

Door verschillende vereenigingen is voorloopig steun toegezegd, terwijl er gelegenheid is lokaliteit van de gemeente te huren.

Het Nutsdepartement zal vermoedelijk een belangrijken financieelen steun toezeggen, alsmede het gebruik van haar bibliotheek. Wanneer er voldoende steun uit de gemeente en de omgeving komt, kan worden begonnen. *(Pr. Gr. C.)*

PERSONALIA.

Amsterdam. — Dr. T. P. Sevensma, bibliothecaris der U. B. en der O. L. B., is benoemd tot bibliothecaris van den Volkenbond te Genève.

's-Gravenhage. — Met ingang van 1 September is benoemd tot wetenschappelijk assistent 1ste klasse bij de K. B. dr. L. Brummel, thans tijdelijk bibliothecaris bij de Koninklijke Academie van Wetenschappen te Amsterdam.

Groningen. — Het jaarverslag over 1926 vermeldt dat in November 1926 aan Mej. Mesdag wegens het bereiken van den 65-jarigen leeftijd op eervolle wijze ontslag uit haar betrekking werd verleend onder toekenning van pensioen. Zij verliet den dienst na veertien jaar bij de O. L. werkzaam te zijn geweest. Bij haar vertrek werd zij met een woord van hartelijke waardeering door den Voorzitter toegesproken, die haar namens het Bestuur een boekgeschenk aanbood. Ook de Bibliothecaris nam met een hartelijk woord, uitgesproken temidden van het personeel, van haar afscheid, en overreikte haar eveneens een boekgeschenk.

Bij de reorganisatie, die op het vertrek van Mej. Mesdag volgde, vond het Bestuur aanleiding Mej. Tinga, tot dusver hoofdassistente, te benoemen tot onderbibliothecaresse, een titel, die meer overeenkomt met de werkzaamheden sinds verscheidene jaren door haar in de O. L. verricht. In de vacature ontstaan door het vertrek van Mej. Mesdag werd voorloopig voorzien door gebruik te maken van tijdelijke werkkrachten.

Zwolle. — Met ingang van 1 Juni l.l. is tot directrice van de O. L. B. benoemd mej. B. C. Grullemans, sinds 1919 aan de L. werkzaam. (Assistent-diploma Groningen 1925; Directeurs-diploma 1927).

OFFICIEEL GEDEELTE.

CENTRALE VEREENIGING VOOR OPENBARE LEESZALEN EN BIBLIOTHEKEN.

Bij de gehouden stemming voor 7 periodieke vacatures in het Bestuur zijn uitgebracht 269 geldige en 6 ongeldige stemmen.

Daarvan verkregen:

Mej. E. de Clercq	250	Mej. A. M. Gerber	14
Dr. H. E. Greve	240	Dr. A. A. van Rijnbach	22
Dr. J. A. Vor der Hake	236	P. J. C. Tetrode	20
P. Roorda	224	H. J. Wilkens	30
Drs J. D. Rutgers v. d. Loeff	224	Dr. C. H. Ebbinge Wubben	35
Mej. N. Snouck Hurgronje	240	Mej. D. de Wijs	22
J. G. Veenenbos	223	L. Welling	32

Zoodat alle aftredende leden herkozen zijn.

De secretaris: H. E. GREVE.

UTRECHTSCHE STATEN-, STADS- EN ACADEMIEDRUKKERS.

Vroeger hadden het Gewestelijk en het Stadsbestuur hunne vaste drukkers, terwijl de Stedelijke regeering ook nog een drukker voor de Academie had aangesteld. Die drukkers werden in den regel voor hun leven benoemd en werkten volgens eene instructie, die bij hunne aanstelling meestal opnieuw werd opgemaakt, evenals het tarief, waarnaar het opgeleverde werk moest worden berekend. Zij stonden onder den eed van getrouwheid en geheimhouding, zooals die ook voor de ambtenaren gold.

De drukwerken, welke van algemeen belang werden geacht, mochten zij verkoopen en geen ander drukker was het toegestaan deze publicaties na te drukken of te verspreiden. Na het Staatsherstel in 1813 schijnen geen officieele drukkers meer aangesteld te zijn.

Die drukkers, vooral de academiedrukkers, hebben soms ook als uitgevers eene belangrijke plaats onder de Nederlandsche vakgenooten ingenomen, en door hun ondernemingszin de aandacht op Utrecht als wetenschappelijk middelpunt helpen vestigen.

Mochten er onder de lezers zijn, die gegevens betreffende de hier onder genoemde drukkers bezitten, dan houdt ondergeteekende zich voor mededeeling aanbevolen. Vooral worden bijzonderheden over de Van Paddenburghs gezocht, welk geslacht van omstreeks 1602 tot 1845 onafgebroken het boekdrukkers- en boekverkoopersbedrijf te Utrecht heeft uitgeoefend.

G. A. EVERS.

Statendrukkers.

1592, 15 December.	Salomon Aertssoon, zich van toen af Salomon de Roy noemende, † 1639.
1639, 9 April.	Amelis Janss. van Paddenborch, † 1671.
1671, 22 Maart.	Willem van Paddenburgh, † 1688.
1688, 9 November.	Jacobus van Paddenburgh, doet afstand in 1731.
1731, 11 Mei.	Willem Jan Reers, doet afstand in 1788.
1788, 15 Januari.	Johannes Altheer (reeds 9 Februari 1787 tot adjunct van W. J. Reers aangesteld), wordt in 1795 afgezet.
1795, 1 Juli.	Gerrit Post.
1802, 2 October.	Johannes Altheer en Gerrit Post.

Stadsdrukkers.

	Amelis Janss. van Paddenborch, † 1671.
1671, 30 Maart.	Meinardus van Dreunen, doet afstand in 1684.
1684, 11 Februari.	Joriaen van Poolsum, na zijn overlijden in 1690 diens weduwe Willemina van Velsen, doet in 1697 afstand ten behoeve van haar zoon.

1697, 25 October. Jakobus van Poolsum, doet in 1755 afstand ten behoeve van zijn zoon.
1755, 16 Juni. Jan Jacob van Poolsum, † 1760.
1761, 16 November. Magdalena Wilhelmina van Overmeer, weduwe van Jan Jacob van Poolsum, doet in 1780 afstand.
1780, 6 Maart. Godart van den Brink, † 1790.
1790, 22 November. Thomas Lieftinck, wordt in 1795 ontslagen.
1795, 20 Juli. Pieter Muntendam.

Academiedrukkers.

1636, 7 Januari. Gillis en Peter Roman, vermoedelijk naar hun geboorteplaats Haarlem terug gekeerd.
1643 (4 April)—1661. Vrijheid van drukken voor de academie, waarbij evenwel de pedel-drukker Jan Roeloffss. van Noortdijck en de drukkers Willem Strick, Jan van Waesberghe en Meinardus van Dreunen den voorrang genoten.
1661, 16 December. Meinardus van Dreunen, doet afstand in 1684.
1684, 11 Februari. François Halma, in 1699 naar Amsterdam vertrokken.
1699, 20 Maart. Willem van de Water, de oude, doet in 1716 afstand ten behoeve van zijn zoon.
1716, 23 Maart. Willem van de Water, de jonge, † 1717.
1717, 29 November. Willem van de Water, de oude, † 1728.
1728, 2 Augustus. Alexander van Meegen, † 1743.
1743, 30 September. Jan Broedeleth, † 1771.
1771, 1 Juli. Abraham van Paddenburg, doet afstand in 1791.
1791, 3 Januari. Willem van IJzerworst, wordt in 1795 afgezet.
1795, 3 December. Otto Johannes van Paddenburg.
1803, 11 Juli. Otto Johannes van Paddenburg en Willem van IJzerworst, † 1807.
1807, 21 September. Otto Johannes van Paddenburg en Joannes van Schoonhoven.

BIBLIOTHECARISSEN-CONGRES 1927.

Maandag 30 Mei te twee uur werden de deelnemers aan het vijfde Bibliothecarissen-Congres officieel in het prachtige stadhuis van 's-Hertogenbosch ontvangen. De Burgemeester, de Heer Mr. F. J. van Lanschot, heette de congressisten namens het Gemeentebestuur binnen de oude veste welkom en uitte zijn voldoening over het besluit om dit Congres in 's-Hertogenbosch te houden. Na er op gewezen te hebben dat aan het bibliotheekwezen meer vastzit dan men zoo oppervlakkig zou denken, merkte spreker op dat door de toenemende leeslust en ontwikkelingszucht van het volk, in den laatsten tijd het bibliotheekwezen in een geheel ander stadium is gekomen, ook wat betreft zijn verband met de Openbare Leeszalen en Bibliotheken. Ten slotte deelde spreker den Congresleden mede dat zij zullen kennis maken met het Museum van het Provinciaal Noordbrabantsch Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen, dat zich steeds heeft beroemd op het bezit van eene prachtige bibliotheek op het gebied van kunst en geschiedenis van Noord-Brabant, en zeide er prijs op te stellen dat het Congres binnen de muren van dit Museum wordt gehouden. Met den wensch dat dit korte verblijf in den Bosch den congressisten een prettigen indruk zal schenken en dat zij met de aangenaamste herinneringen aan hun verblijf in deze stad naar huis zullen terugkeeren, eindigde de Burgemeester zijn hartelijke toespraak.

De Voorzitter van het Congres, de Heer Dr. J. ter Meulen, sprak daarop het volgende:

Mijnheer de Burgemeester.

Het is mij een voorrecht U met een enkel woord namens het 5de Bibliothecarissen-congres te mogen antwoorden op het welkom, dat U zooeven tot ons gesproken hebt.

Op onze reis door het land in de afgeloopen 5 jaren — wij kwamen achtereenvolgens tezamen te Arnhem, Middelburg, Groningen en Enschede — hadden onze bezoekers reeds meer-

malen den wensch uitgesproken ons ook eens naar 's-Hertogenbosch te begeven, waar wij zeker belangstelling en steun zouden vinden en zonder twijfel het Gemeentebestuur bereid zou zijn aan de samenkomst een officieel karaker te geven.

En waarlijk onze verwachting werd niet beschaamd: Het hoofd der Gemeente kwam ons dadelijk met ingenomenheid te gemoet. De Heeren en Dames van het Provinciaal Genootschap en van de Leeszaal sloegen de handen ineen en in korten tijd was een programma gereed.

Dat thans het eerste nummer een plechige ontvangst ten stadhuize is, stemt ons tot groote erkentelijkheid.

Ik meen dit te mogen zeggen om vooral twee redenen:

Vooreerst kan 't bibliotheekwezen den voortdurenden steun van de publieke lichamen niet ontberen en doet deze spontane belangstelling van het Gemeentebestuur van den Bosch weldadig aan.

Maar in de tweede plaats: Op welke wijze kan een congres van Bibliothecarissen beter ingezet worden dan in zulk een eeuwenoude omgeving, daar immers ons vak meebrengt dat wij, bij alle belangstelling voor het nieuwe, ons toch voortdurend moeten blijven koesteren aan het oude? Zelfs in de bibliotheken der technische en natuurwetenschappelijke vakken, waar een boek van enkele jaren terug reeds als verouderd geldt, zelfs in die bibliotheken wordt hetgeen de drukpers in vroegere eeuwen heeft voorgebracht met de grootste piëteit bewaard en getoond.

Wij prijzen deze stad gelukkig, dat zij een Gemeenteraad en een College van B. en W. bezit, waar men er blijkbaar voor waakt, dat van al dat moois van Oud-Nederlandsche en Oud-Brabantsche kunst, zoo min mogelijk verloren gaat.

Maar wij prijzen ook ons zelven gelukkig, dat wij door U, Mijnheer de Burgemeester, in zulk een statig gebouw uit den ouden tijd welkom werden geheeten.

Namens allen dank ik U nogmaals zeer.

Na aanbieding van ververschingen leidde de Burgemeester zijne gasten met enthousiasme en rechtmatigen trots door het geheele gebouw.

Te 3¼ uur waren de Congresleden in de groote zaal van het Museum verzameld, waar de Congresvoorzitter, na een welkomstgroet van den Voorzitter van het Genootschap, den Heer Jhr. Mr. A. F. O. van Sasse van Ysselt, de volgende openingsrede hield:

Dames en Heeren,

Ik heet u hierbij van harte welkom en ik verheug mij, dat er wederom vele collega's zijn tezamen gekomen om van gedachten te wisselen over bibliotheekvraagstukken.

Laat ik echter beginnen met, uit ons aller naam, de Dames en Heeren van 's-Hertogenbosch onzen dank te betuigen voor de moeite, die zij zich hebben gegeven voor dit congres. In het bijzonder noem ik het Gemeentebestuur, de Leeszaal en het Provinciaal Noordbrabantsch Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen in welker zalen wij gastvrijheid vinden. Dat wij zelfs van een beiaardbespeling zullen mogen genieten, stemt ons tot groote vreugde.

Bij den blik op het jaar, dat achter ons ligt, is het ons een behoefte twee overledenen te herdenken, die, hoewel geen bibliothecarissen van beroep, toch in ons vak naam hebben gemaakt.

In het najaar van 1926 stierf, in zijn geliefde vaderstad Haarlem, Jan Hendrik Hessels, die zich verdienstelijk maakte door zijn onderzoekingen omtrent de geschiedenis der boekdrukkunst.

In Februari van dit jaar overleed te 's-Gravenhage Daniël François Scheurleer, de geleerde en kunstlievende bankier, die zich niet alleen onderscheidde door zijn kennis van muziekgeschiedenis en van het Nederlandsch zeewezen, maar tevens een zeldzame gave aan den dag legde voor het verzamelen en de studie van het oude boek.

Meer bevoegden dan ik zullen meermalen gelegenheid vinden de verdiensten van beide mannen in het licht te stellen.

En thans wensch ik, ter inleiding van ons congres, een oogpunt aan te wijzen, waaruit wij misschien onze werkzaamheid kunnen beschouwen.

Er is een tijd geweest, en die tijd is nog niet eens zoo heel

lang geleden, dat de openbare Bibliotheek meer geleek op een groot studeervertrek dan op een omvangrijk bedrijf. De boekenschat, zelfs der grootste bibliotheken, ingedeeld naar de verschillende vakken van wetenschap, was vrij gemakkelijk te overzien. Het aantal van hen, die er gebruik van maakten, was betrekkelijk klein. De studeerenden vrij te laten zoeken op de boekenplanken leverde geen bezwaar op. Bibliothecarissen te vinden, die weg wisten, niet alleen in de verzamelingen, maar ook in het meerendeel der boeken was mogelijk.

Maar in de laatste eeuw heeft de ontwikkeling der maatschappij dezen toestand in alle opzichten veranderd. Het getal van hen, die boeken begeeren, nam sterk toe: de bevolkingsaanwas, de arbeidersbeweging, de vakscholen, al de nieuwe vormen, waarin de industrieele en gedemokratiseerde zamenleving zich beweegt, schiepen nieuwe behoeften en eischten meer leer- en leesgelegenheid.

Aan die uit alle kringen opkomende vraag beantwoordde een steeds aanwassende stroom van boeken en tijdschriften. Ook de nieuwe vakken, men denke slechts aan de geweldige uitbreiding der techniek, de differentiatie van de wetenschappen, alles deed de productie der drukpers, mede dank zij de zich overal baanbrekende machinale industrie, tot een ongekenden omvang zwellen.

De oudere bibliotheken werden door deze vermeerdering van boeken en lezers voor groote problemen geplaatst. Hun gebouwen moesten verruimd en vernieuwd, de inrichting gereorganiseerd worden. De gebruikers, in aantal vertienvoudigd, moesten uit de magazijnen geweerd, waarin zij trouwens niet meer den weg zouden weten te vinden. In plaats van boeken kregen de bezoekers voortaan allereerst catalogi te hanteeren, in plaats van naar de boekenkast, hadden zij zich naar een toonbank te vervoegen, waar een administratief ambtenaar hen te woord staat. En waar persoonlijke voorlichting nog mogelijk bleef, moet ook zij gebruik maken van allerlei technische hulpmiddelen.

Aanvankelijk heeft de letterwereld zich naar de veranderde omstandigheden weten te schikken.

Maar de productie der drukpers neemt in versnellend tempo toe.

De geesten, die werden opgeroepen, kunnen niet meer worden bedwongen.

De uitvinding der boekdrukkunst, eens als een zegen geprezen, dreigt een ramp te worden. De tijd schijnt nabij, — de geleerde polemisten mogen er rekening mede houden — dat wij ons om het standbeeld van Koster of Gutenberg zullen wenschen te vereenigen, niet omdat een van beiden de boekdrukkunst wèl, maar juist omdat hij deze niet heeft uitgevonden!

Doch nog zijn we niet gereed met ons mistroostig beeld. Werd tot dusverre geschetst hoe bij het drukwerk de juiste verhouding tusschen vraag en aanbod verbroken is vooral aan de zijde van het aanbod, in den allerjongsten tijd zien we krachten aan het werk, die het evenwicht verstoren aan de zijde van de vraag.

Onze couranten, tijdschriften, brochures en boekwerken, reeds in onevenredig groot aantal geproduceerd, hebben thans ook nog mededingers gekregen. De prent, de graphische voorstelling, het lichtbeeld, de film, de radio, al deze moderne of gemoderniseerde uitvindingen zijn bezig een deel van de taak van de producten der drukpers over te nemen.

Waarom zouden wij ons de moeite geven in deze haastige wereld Felix Dahn's Kampf um Rom of Lewis Wallace's Ben Hur te lezen, nu de bioscoop ons in één avond het geheel voor oogen stelt en zelfs in de pauze nog op de hoogte brengt van de laatste prestaties van sport en politiek.

Zal in de familiekring Vader of Moeder nog geregeld voorlezen of het kind rustig in een hoekje met een boekje gaan zitten zoodra de radio haar intrede heeft gedaan?

Terwijl dus een reeds te sterk stijgende hoeveelheid couranten en tijdschriften, vakbladen en gedrukte documenten, wetenschappelijke werken en romans, populaire lees- en leerboeken, werken voor de jeugd en prentenboeken de menschheid poogt te beschaven en te streelen, dreigen steeds grooter groepen zich aan den gedrukten en drukkenden last te onttrekken.

Men wil trachten op gemakkelijke en aangename wijze beschaafd, voorgelicht en vermaakt te worden.

Doch, wat is nu ons onbevangen oordeel over deze zoowel absolute als relatieve overproductie? Moeten wij wellicht slechts een wijziging en geen verarming der cultuur vaststellen?

Ons antwoord luidt: zonder twijfel óók een verarming. Want mèt de overproductie loopt ook het goede boek en zijn rustige bestudeering en kalme overdenking kans in de massa te worden verstikt, het goede boek, waarvan de groote, beschavende invloed, noch op wetenschappelijk terrein noch op het gebied der ontspanning, ooit door eenige bioscoop of radiotoestel, theaterstuk of voordracht zal kunnen worden vervangen.

Zoo is dus thans, indien ik juist zie, in onze dagen naast de oude taak voor den bibliothecaris een nieuwe taak gekomen.

Wij kunnen ons er niet toe bepalen om door een voorbeeldige organisatie in staat te wezen het publiek te voorzien van elk gevraagd boek, elk gevraagd opstel. Ons ideaal zal voortaan niet worden bij een vraag naar hetgeen geschreven werd over een bepaald onderwerp, den bezoeker de geheele litteratuur voor te zetten, wij zullen naar middelen moeten zoeken, die ons in staat stellen, in al hetgeen de drukpers levert den weg naar het belangrijke, het bijzondere, het boeiende te vinden, en dat naar voren te brengen.

Het vraagstuk in het algemeen gesproken is dus niet meer, hoe verkrijgen we *meer* boeken — de naam van het bibliotheek-tijdschrift te Boston „More books" is geheel en al verouderd — het vraagstuk is zelfs niet geworden, hoe verkrijgen we meer *goede* boeken, het vraagstuk is de *redding* van het goede boek.

Met deze leuze heb ik de eer het 5e Bibliothecarissen-Congres te openen.

Als eerste spreker betrad de heer J. van Dijk het podium tot het houden van een voordracht over: „De sociale beteekenis van het leeszaalwerk" [1]) en na hem hield de heer Drs.

1) De verschillende voordrachten worden achtereenvolgens in „Bibliotheekleven" opgenomen.

A. B. M. Brans een inleiding over: „Rangschikking en indeeling van den Romankatalogus". Na eenige discussie tusschen de dames de Clercq en Soeters, de heeren Greve, Kossmann, ter Meulen, Molhuysen, Theissen en de Wit, en de twee sprekers, werd de vergadering door den Voorzitter geschorst tot den volgenden morgen.

's Avonds genoten velen in de Sociëteit „Casino" van de Beiaardbespeling van den St. Janstoren door den Stadsbeiaardier den Heer A. van Balkom, den Congresleden aangeboden door het Bestuur van de R. K. Openbare Leeszaal en Bibliotheek te 's-Hertogenbosch, en bleven na afloop nog eenige uren, genietend van muziek en dans, daar tezamen.

Dinsdagmorgen vergastte de heer Dr. J. S. Theissen zijne hoorders op een doorwrochte studie over: „Pamfletten", die den heeren Van Beresteyn, Molhuysen en Van der Pot aanleiding gaf tot het stellen van eenige vragen.

Na herkiezing van het zittend Bestuur, goedkeuring van de rekening en verantwoording van den Penningmeester en bepaling dat de keuze eener plaats voor het volgend Congres zal geschieden door het Bestuur in overleg met de Besturen van de Centrale Vereeniging voor Openbare Leeszalen en Bibliotheken en van de Nederlandsche Vereeniging van Bibliothecarissen en Bibliotheek-Ambtenaren kon de Voorzitter in zijn sluitingsrede tot zijn genoegen constateeren dat ons vijfde Congres, evenals de vorige bijeenkomsten, bijzonder geslaagd was. Verder zeide hij den Commissaris der Koningin in de provincie Noord-Brabant, den Heer Mr. A. E. J. Baron van Voorst tot Voorst, en den Burgemeester van 's-Hertogenbosch, den Heer Mr. F. J. van Lanschot, hartelijk dank voor hunne belangstelling in de vergaderingen van het Congres en bracht ook den dank der vergadering aan allen die medegewerkt hadden om dit mooie resultaat te bereiken, in de eerste plaats natuurlijk aan de drie sprekers en verder aan het Gemeentebestuur van 's-Hertogenbosch, aan de Besturen van het Provinciaal Noordbrabantsch Genootschap voor Kunsten en Weten-

schappen en van de R. K. Openbare Leeszaal en Bibliotheek en aan de dames en heeren leden van de Regelings-Commissie.

De heer Jhr. Mr. E. A. van Beresteyn bedankte namens de aanwezigen onder luid applaus den Voorzitter voor zijne prettige leiding.

De secretaris: A. DE STOPPELAAR Fz.

KINDERBIBLIOTHEEKWERK.

Samenkomst te Rotterdam op Zondag 12 Juni 1927.

De twee korte aankondigingen in Bibliotheekleven van een te houden bijeenkomst te Rotterdam op 12 Juni 1927, hadden toch nog in totaal 26 belangstellenden bijeen gebracht in de Kinderleeszaal van de Rotterdamsche Gemeente-Bibliotheek. Leeszaal-, Kinderbonds- en Ons Huis-menschen waren daar... zusterlijk bijeen, als ik dan den manlijken eenling, Dr. Kossmann, den rang van vaderlijk promotor mag toekennen.

Ongeveer 11.15 u. leidde hij de bijeenkomst in met een korte toespraak waarin hij allereerst de tot hun spijt afwezige heeren, Dr. de Vreese, Van der Pot en Dr. ter Meulen noemde om na enkele omzwervingen op zijn geliefd Bibliotheekleven neer te komen, dit in de belangstelling van eventueel schrijflustige dames aanbevelend, speciaal een verslag van deze eerste bijeenkomst, georganiseerd door de kommissie voor de kinderbibliotheken van de Ned. Ver., als onderwerp noemend.

Was het toeval dat ondergeteekende lachte omdat ze meende dat speciaal haar kant werd uitgekeken?

Wie het laatst lacht, lacht het best.... maar.... *wie* lachte het laatst op dezen vroolijken, blijden dag?

Ik zou het U niet kunnen zeggen, want zooals alle echte verslaggevers verdween ik van het tooneel vóór de laatste handen geschud, handschoenen aangetrokken en paraplu's opgestoken waren, zekere seinen voor a.s. vertrek.

Maar laat ik niet op de gebeurtenissen vooruitloopen.

Na de korte openingsrede, introduceerde Mejuffrouw H. Kluit, Fröken Helja Jacobson, onze Zweedsche kollega van

de Malmö Barnbibliothek en heette haar hartelijk welkom in ons midden.

Door een misverstand was helaas Miss Boerlage niet aanwezig.

Fröken Jacobson hield in 't Engelsch een pittige en vlotte kauserie over het Zweedsche kinderbibliotheekwerk.

Uitvoerig wil ik daar niet op ingaan, want als ik uit de school mag klappen, en zoo niet, dan doe ik het *toch* maar om in de sfeer van het kind te blijven waar ondeugendheid nu eenmaal thuishoort, dan vertel ik U alvast dat deze kauserie, behoudens enkele kleine wijzigingen, binnenkort in Bibliotheekleven gepubliceerd zal worden.

Die wijzigingen betreffen alleen de ondeugende grapjes die Fröken Jacobson zich b.v. tegenover Mejuffrouw Kluit permitteerde. De aanwezigen weten daarvan de finesses; voor de thuisblijvers zullen dit eeuwige raadselen blijven!

Enkele opmerkingen moeten me van het hart.

Onze prettige Zweedsche gast toonde zich zeker een even goed linguist als waarvoor ze de Hollanders meende te moeten taxeeren. Haar ruime woordenkeus en vloeiende zinnen droegen ook tot het succes van haar kauserie bij. Later op den dag toonde ze groote soepelheid door naar links Duitsch en naar rechts Engelsch te spreken (d. w. z. met een korte tijdsruimte er tusschen, U mocht eens aan een natuurwonder denken), al naar gelang der wenschen van Duitsch of Engelsch georiënteerde Hollanders.

Veel waardeerende woorden durf ik niet te gebruiken, op straffe van ongenade. Toch kan ik niet nalaten te zeggen, zeker uit aller naam, dat we Fröken Jacobson héél dankbaar zijn voor haar komst, haar kauserie en het vertrouwen dat ze ons door haar persoonlijkheid heeft gegeven in het heden en de toekomst van de Malmö Barnbibliotek.

Na de vele waardeerende woorden, óók door haar weer gewijd aan het pionierswerk van Dr. Valfrid Palmgren, is het ons duidelijk dat Fröken Jacobson althans een leerling harer waardig is!

Er is niets nieuws onder de zon, staat in Het Oude Boek.

Toch hoorden we hier een frisch geluid, van nationale zelf-

standigheid ook in bibliotheekwerk, hetgeen zeker internationaal werk beter dient dan het klakkeloos overnemen van onbegrepen vormen, omstraald door buitenlandsche grootheid.

Uit eigen krachten werd dit werk opgebouwd; èn de vinding der etalages met diverse uitstallingen, èn de redenen tot het afschaffen van de Author Marks, èn de gelukkige verbinding van praktische en ideëele zin, gedemonstreerd aan de les voor schoolkinderen, getuigden, zooal niet van nieuws, dan toch van een nieuwen geest, welks uitingen ons aller belangstelling verdienen.

Van de gelegenheid tot het stellen van vragen werd druk gebruik gemaakt en het door Fröken Jacobson meegebrachte platenmateriaal ter dege bekeken.

Mejuffrouw Kluit bedankte Fröken Jacobson voor haar prettige, leerzame kauserie, waarna, zéér oneerbiedig gesproken, de heele troep naar hoogere regionen verhuisde waar een welvoorziene koffietafel wachtte en men zijn „hooggestegen" verwachtingen niet teleurgesteld zag. Er was op méér dan normaal hongerige menschen gerekend en tegen een minieme vergoeding mochten we van dit Luilekkerland genieten. Ik tart ieder me te bewijzen dat partikulier initiatief goedkooper had kunnen werken dan dit aanbevelenswaardig en héél nuttig gemeentebedrijf.

Alle hulde — Rotterdam!

Voor de boottocht door de havens was door het gure weer minder animo. Onder leiding van Mejuffrouw Ledeboer trokken „De Waterratten" toch Maaswaarts; de rest ging wandelend of trammend, naar verkiezing, naar het Museum voor Ouders en opvoeders, waar ons door twee K. en O. leerlingen alles getoond en uitgelegd werd.

Daarna tramden we naar Feyenoord en werden daar door Mejuffrouw Schenk en de intusschen weergekeerde Waterratten hartelijk begroet.

Thee werd overvloedig geschonken waardoor de vermoeide geesten verkwikt en aangemoedigd werden weer naar hartelust te praten, ofschoon we allen keurig om de tafels geschaard zaten en geacht mochten worden de regels van stilte en snoep-

verbod niet slechts te kennen, maar met takt en nauwgezetheid na te leven.

Maar de stilte kwam toen Mejuffrouw Kluit het woord vroeg tot het doen van enkele mededeelingen o.a. over de te verschijnen Jeugdboekengids, wenschelijkheid van nauwer kontakt tusschen de aanwezigen e. a. kinderbibliotheekbelanghebbenden, publikatie van proefnemingen in Bibliotheekleven en meerdere internationale samenwerking.

De wenschelijkheid werd vastgesteld tot het houden van een enquête naar hetgeen in Nederland op het gebied van kinderleeszaal- en kinderbibliotheekwerk wordt gedaan.

Verschillende menschen vroegen en kregen het woord, tot tenslotte Mejuffrouw Gebhard, namens allen sprekend, de Rotterdammers, en in 't bijzonder Mejuffrouw Kluit dankte, voor haar initiatief nemen voor deze bijeenkomst, en alle anderen voor hun gulle en goed voorbereide ontvangst, die zeker meegewerkt heeft tot het formuleeren van den eerst onuitgesproken wensch van alle aanwezigen: We doen dit nog eens weer!

Hartelijk dank Rotterdam.

N.B. De spionnagedienst verklapt dat zijn huurlinge twee Haagsche dames tegen elkaar zag knipoogen, hetgeen zij meent te moeten verklaren als een te verwachten komplot tot het organiseeren van kinderlijke bijeenkomsten in de Ooievaarsstad. Daar de verslaggeefster zich demokraat noemt, meent ze goed te doen, er op te wijzen dat geheime diplomatie, indien vroegtijdig ontmaskerd, minder schade doet, al dringt ze aan op openbaarmaking van geheime afspraken.

Un homme averti en vaut deux.

's Gravenhage, 13 Juni 1927. SASKIA LOBO.

VAKLITERATUUR.

UITGAVEN DER VEREENIGINGEN.

Met enkele woorden wijzen wij hier op het verschijnen van een drietal nieuwe uitgaven onzer beide Vereenigingen.

In het 9e nummer van de reeks *Leeszaalwerk* geeft Drs. D. Bartling het *Verslag der enquête betreffende de uit sociale paedagogische motieven aanbevelenswaardige doubletten van romans in Openbare Leeszalen en Bibliotheken* [1]. Als toelichting laat de samensteller zijn artikel in Bibliotheekleven 1925 voorafgaan, dat de uiteenzetting van zijn plan en den oproep tot medewerking bevat; hij laat daarop volgen een verslag van de wijze waarop de antwoorden binnenkwamen en hoe deze werden bewerkt. In fragmenten uit brieven vindt men voorts de meeningen en bedenkingen van verschillende medewerkers aangehaald. In twee lijsten is dan de eigenlijke uitslag der enquête samengevat: namelijk de „aanbevolen doubletten" en de „ongeschikt geachte boeken". Eigen gevolgtrekkingen heeft de schrijver hieraan niet toegevoegd om de verkregen resultaten geheel voor zich zelf te laten spreken. Voor allen die aan het tot stand komen van deze gegevens hebben meegewerkt, en evenzeer voor de wijfelmoedigen die dat nalieten, ligt hier zeker veel stof tot nadenken opgehoopt. Eenige beschouwingen van Drs. Bartling zelf daarover zullen binnen kort in Bibliotheekleven verschijnen.

Van den *Catalogus van Academische Geschriften in Nederland en Nederlandsch-Indië verschenen* zag de 3e jaargang het licht [2]. In bewerking onderscheidt deze zich niet van den vorige. Wij bezitten nu dus ook voor 1926 dit zoo nuttig en gemakkelijk overzichtje, dank zij de goede zorgen van de ongenoemde Utrechtsche bewerkers.

Als gewoonlijk verscheen in Juni het nieuwe *Leeszaaljaarboekje*, dat dus nu de gegevens over 1926 bevat [3]. Behalve de gewone overzichten en verslagen geeft deze jaargang een *Geschiedenis der O. L. en B. op R. K.*

---

1) Verkrijgbaar bij den Secretaris der Centrale Vereeniging voor O. L. en B. (postgiro 109968) te 's Gravenhage, prijs *f* 0.30.

2) Uitgave van de Nederlandsche Vereeniging van Bibliothecarissen en Bibliotheekambtenaren, prijs *f* 0.75, door den boekhandel verkrijgbaar.

3) Uitgegeven door de Centrale Vereeniging voor Openbare Leeszalen en Bibliotheken en aan de leden toegezonden.

grondslag te Nijmegen, die 10 jaar bestond, door W. Mulder S. J., en een beschouwing over *De O. L. en B. te Zeist* van de hand van den voorzitter P. Hijdelaar en de bibliothecaresse mej. S. Otten; de gebouwen van beide leeszalen zijn erbij afgebeeld. F. K.

Erläuterungen zu den Instruktion für die alphabetischen Kataloge der preusischen Bibliotheken von Dale Sass. Leipzig, Harrassowitz, 1927. VIII + 154 blz. gr. 8°.

De bedoeling van dit boek is om, zoals de auteur in z'n voorrede zegt, voor pas beginnenden de praktiese toepassing der regels van de Instruktionen te vergemakkeliken. Hij wil dus het „leerboek" bekijken van de kant der gebruikers en heeft derhalve deze Instruktionen ten dele op de voet gevolgd en de verschillende paragrafen in verband met elkaar behandeld, zodat er wordt verondersteld, dat men de Instruktionen zelf heeft doorgewerkt, zo niet kent.

Enigzins vreemd doet het aan te lezen, dat hij aan de ene kant van de nieuwelingen in het vak geen al te hoge dunk heeft van hun parate kennis, als hij zegt vooral dié paragrafen te zullen verklaren, tot goed begrip waarvan een bepaalde mate van kennis der grammatica en der vreemde talen, vooral van het Engels, nodig is; terwijl aan de andere kant de opzet van z'n boek zó is, dat wel degelik een meer dan gewoon geoefend brein nodig is om z'n betoog te volgen. Dat ik hier onwillekeurig het woord „betoog" gebruik is psychologies zeer verklaarbaar, omdat men na het bestuderen van het boek van de heer Sass de gedachte niet van zich kan afzetten, dat, niettegenstaande de goede kwalieteiten, het boek op zich zelf wéér een „leerboek" is geworden, met voorzeker vele vindingen waarmede de gebruiker der Instruktionen z'n voordeel kan doen, maar toch niet zó doorzichtig, dat het boek als een vademecum, want onmisbaar, onverdringbaar zich een plaats heeft veroverd.

Een uitstekende hulp om de weg te wijzen vindt men in het trefwoordenregister.

Het boek is grondig en de uitgangsgedachte is eenvoudig en waar, wanneer hij uitgaat van het beginsel, dat ieder boek dat gekatalogiseerd moet worden niet is een nieuwe puzzle, waarvoor een biezondere regel moet zijn, maar dat het tenslotte neerkomt op enkele grondregels tot welke elke titel is te herleiden. Maar, zegt hij, dan moet men die regels ook goed kennen.

Vooral legt hij het zwaartepunt op het inschikken in de alfabetiese katalogus. Een fout in de beschrijving is nog niet zo erg, maar wanneer het kaartje verkeerd is ingevoegd is het boek onvindbaar. Niet iedereen zal het eerste voetstoots toegeven, maar men bedenke wel, dat de Duitse methode van katalogiseren een ruim gebruik toestaat voor verwijzingen, zodat, ook in de alfabetiese (Duitse) katalogus, een boek op meerdere plaatsen door een kaartje is vertegenwoordigd dan wij dit in den regel in Nederland gewoon zijn te doen.

Nu moge echter de heer Sass de illuzie hebben gehad met z'n boek „erläuterend" werk te verrichten, ik kan dit niet zo maar met hem eens zijn. Ik wil ogenblikkelik toegeven, dat hij op verschillende punten een duidelik beeld heeft gegeven van de bedoeling der samenstellers van de Instruktionen, maar doorzichtig is hij over 't algemeen niet en daarmede is het boek, wat het doel betreft waarvoor het is geschreven, volgens mij veroordeeld. Het is niet eenvoudig, het is te geleerd.

Al aanstonds bij het lezen der eerste bladzijden van het boek moet een beginner in het vak, ook al kent hij de grondbeginselen van het katalogieseren, de indruk krijgen: wat is het ingewikkeld en wat is het moeilik. En zonder iets af te doen van de moelikheid der kunst „goed" te katalogieseren, meen ik te mogen zeggen, dat het minder ingewikkeld is (de grensgevallen er buiten sluitende) dan vooral de heer Sass het doet voorkomen. Want het lijkt me niet goed gezien om zonder verdere voorbereiding te beginnen met het behandelen van de tijdschriften, seriewerken, verzamelwerken in meer dan een band, met meer dan drie schrijvers, enz. enz.

Ik kan me indenken, dat er bij iemand de gedachte opkomt hoe nuttig het zou kunnen zijn, wanneer er een soort handleiding voor de Instruktionen bestond, of liever een zodanig werk, dat de verschillende op elkaar betrekking hebbende paragrafen in verband met elkaar en in samenhang behandelde. Afgezien van de vraag of een soortgelijk boek inderdaad in een bestaande behoefte zou voorzien, zou toch een eerste vereiste moeten zijn, dat het nieuwe werk helderder, of overzichteliker of praktieser was dan het behandelde boek. Dit is zeer zeker niet het geval bij het boek van de heer Sass. Want dit staat bij mij vast, dat, men moge dwepen of niet met de Berlijnse methode, de Instruktionen degene die gewend is er mee om te gaan zelden in de steek laten (behalve natuurlik bij een zeer exceptioneel geval wanneer je juist dán raad zoudt willen hebben; maar dat zijn nu eenmaal spelingen van het lot) en dat de verwijzingen van de ene paragraaf naar de ander, van voor naar achter en omgekeerd, veel en juist zijn.

De verdienste van het boek van de heer Sass is, dat het de verspreide onderwerpen in één hoofdstuk of onder één hoofd bij elkaar brengt, terwijl hij steeds aangeeft welke de paragrafen der Instruktionen zijn die hij behandelt; maar aangezien, zoals reeds eerder is gezegd, in de Instruktionen zelf zó correct verwezen wordt naar de op elkaar betrekking hebbende paragrafen, kan dit niet het bestaansrecht van de „Erläuterungen" rechtvaardigen.

Zonder twijfel kent de heer Sass de Instruktionen als geen ander en is z'n werk doorwrocht, maar de wijze waarop deze kennis in het licht is gebracht zal niet de gedachte opwekken, dat dit nu het boek is waarop de gebruiker der Instruktionen heeft gewacht.

C. RIEZEBOS.

De Vuurtoren, een Wegwijzer ter Boekenzee.

In het Decembernummer 1926 van Bibliotheekleven verscheen een berichtje uit Assen, dat mededeelingen bevatte over het plan tot oprichting van een orgaan, bestemd voor de leeszalen in het Noorden en Oosten van ons land. Het bestuur van de Openbare Leeszaal te Assen had n.l., zooals alle leeszaalbesturen dat tijdens hun leven wel eens zullen doen, het plan tot stichting van een eigen orgaan overwogen. Wel was zulk een denkbeeld meer dan eens besproken, maar toen onze ijverige propagandacommissie op verwerkelijking aandrong, nam het plan vasteren vorm aan. Inlichtingen werden naar verschillende kanten gevraagd en wij kwamen al spoedig tot het niet in alle opzichten bemoedigende resultaat, dat een aantal zusterafdeelingen voor en na dergelijke scheppingen in het leven hadden geroepen, die echter voor het grootste deel na korteren of langeren tijd ook weer waren verdwenen. Een heel natuurlijk verschijnsel, zoo'n blaadje is betrekkelijk duur, het neemt zooveel tijd van den bibliothecaris in beslag, die zoo goed voor andere dingen kan worden gebruikt, het is niet zoo gemakkelijk voor één persoon altijd met nieuwe, verrassende dingen te komen, geen wonder, dat vele van deze blaadjes eendagsvliegen blijken te zijn, die al spoedig hun natuurlijken dood sterven, of hoogstens in den vorm van aanwinstenlijsten blijven bestaan. Wij begrepen, dat deze toekomst ook ons te wachten stond. Toch voelden wij meer en meer de behoefte aan contact met onze leden, toch bleek het ons herhaaldelijk, dat voorlichting zoo zeer op prijs zou worden gesteld. Komen wij niet voortdurend in aanraking met menschen, die zoo graag iets goed willen lezen, en niet weten, wat ze moeten kiezen? Wordt onze hulp niet dikwijls ingeroepen voor de samenstelling van een lijstje? Hebben we niet allen wel eens klanten gehad, die eenvoudig de eerste bladzijde van den catalogus op hun aanvraaglijstje afschreven, omdat ze niet wisten, welke boeken ze zouden uitzoeken, of anderen, die nauwgezet alle schrijvers, wier naam met A begint, willen afwerken, voor ze aan de B toe zijn?

Terwijl onze gedachten zich met deze moeilijkheden bezighielden, kwam, heel toevallig, de Heer Prakke, directeur van de Asser firma Van Gorcum en Comp. bij ons met een plan, dat dadelijk ons hart stal. De Heer P. stelde n.l. voor, een blad uit te geven, dat uit twee gedeelten zou bestaan, een kerngedeelte, het binnenblad, dat artikelen van algemeen belang zou bevatten, en daaromheen een buitenblad, dat voor elke leeszaal verschillend zou zijn, en dat elke instelling zoo zou kunnen inrichten, als zij wenschelijk achtte. Wij vonden het idee schitterend, zulk een blad moest, dachten wij, wel toekomst hebben. Het zou goedkooper kunnen zijn, dan een afzonderlijk blaadje, het zou door de medewerking van verschillende vakgenooten veelzijdig en afwisselend kunnen zijn en blijven, het zou een band vormen tusschen leeszaalbezoekers in verschillende plaatsen, het zou meer eenheid kunnen brengen in de leeszaalbeweging, kortom wij stelden ons er alles en nog wat van voor. Ook werd de mogelijkheid van samenwerking met de Volksuniversiteiten overwogen. 3 November van het vorige jaar had te Assen de bij-

eenkomst plaats, waarvan in het genoemde nummer van Bibliotheekleven het verslag is opgenomen. De belangstelling liet niets te wenschen over, na deze vergadering stelden wij ons voor, dat het orgaan er feitelijk al was. Het is echter niet zoo vlot gegaan, als wij dachten. Van de samenwerking met de Volksuniversiteiten is niets gekomen, terwijl vele leeszalen bij nader inzien meenden een afwachtende houding te moeten aannemen, voor het grootste deel natuurlijk een gevolg van financieele overwegingen. Trouwens die wogen bij ons ook zwaar. Toch lag het plan ons te na aan het hart om het op te geven en gelukkig dacht de firma Van Gorcum en Comp. er ook zoo over. Door een billijk contract heeft zij het mogelijk gemaakt een collectief abonnement te nemen, zoodat al onze leden het orgaan voortaan zullen ontvangen.

De opzet van het blad is aanvankelijk bescheiden, maar we verwachten, dat het zich langzamerhand zal uitbreiden, vooral wanneer meerdere leeszalen zich zullen aansluiten. Hoewel wij oorspronkelijk het oog hadden op de leeszalen in het Noorden en Oosten van ons land, is de opzet thans zoo, dat het kernblad voor het geheele land zijn waarde kan hebben. Het is berekend op den „gemiddelden leeszaalbezoeker". Wel hopen we, dat ook de meer ontwikkelden veel in ons blad zullen vinden, dat hen zal interesseeren en de minder ontwikkelden, die nooit met literatuur in aanraking komen, hopen wij langzamerhand daartoe te brengen. We stellen ons voor korte, pittige stukjes te geven, geen diepzinnige beschouwingen, het blad dient om tot lezen aan te sporen, het zal die werken, nieuwere en soms ook oudere, naar voren brengen, die de aandacht verdienen. Over actueele onderwerpen zal het af en toe literatuuropgaven publiceeren van werken, die in elke leeszaal aanwezig geacht kunnen worden. Redactioneele medewerking werd o.a. reeds toegezegd door Drs. D. Bartling, Josef Cohen, J. van Dijk, Mej. B. C. Grullemans, W. L. M. E. van Leeuwen, Herman Poort, Dr. K. F. Proost.

Ik stel het zeer op prijs, dat de Redactie van Bibliotheekleven mij in staat heeft gesteld, hier een uiteenzetting van ons plan te geven. Ik hoop, dat de Vuurtoren zal zijn, wat wij ons er van voorstellen, een wegwijzer, die velen zal helpen den weg te vinden in den overvloed van boeken, waarin zij zonder hulp dreigen te verzinken.

Assen. A. J. SCHOLTE.

KRONIEK.

(Bijdragen voor deze rubriek te zenden aan Mej. E. de Clercq, Willem de Zwijgerstraat 5, Utrecht.)

Amsterdam. — Wijlen de heer Hugo Muller heeft aan de Gemeente vermaakt, ten behoeve van de Gem. Universiteits-Bibliotheek, zijn verzameling boeken, met uitzondering van de boeken, partituren en geschriften betreffende muziek. Aangezien dit legaat is vermaakt zonder eenige beperkende voorwaarde, stellen B. en W. den Raad voor, het met erkentelijkheid jegens de nagedachtenis van den overledene te aanvaarden. *(A. H.).*

's-Gravenhage. — Aan het 13de jaarverslag der 's-Gravenhaagsche Openbare Muziekbibliotheek ontleenen wij, dat de toestand gunstig is, ook dank zij de tot stand gekomen regeling tusschen Openbare Leeszaal en Openbare Muziekbibliotheek.

Het aantal leden bedroeg in 1926 182, tegen 103 in 1925, d. w. z. een vermeerdering van 19 leden. In het geheel traden 43 nieuwe leden toe, terwijl 24 bedankten. De belangstelling buiten den Haag werd ook weder grooter.

Het aantal uitleeningen bedroeg 24.906 tegen 22.921 in 1925, het aantal muziekwerken steeg van 5695 tot 6520 banden.

Onder de aankoopen zijn afzonderlijk vermeld een langs antikwarischen weg verkregen verzameling van pl.m. 100 werken, grootendeels bestaande uit partituren van klassieke werken.

Ook dit jaar werd weer een groot legaat muziekwerken aan de O. M. B. vermaakt: dit keer bij testamentaire beschikking van den heer R. Verbeek, — nl. een voor een groot deel keurig gebonden verzameling klavieruittreksels van opera's en oratoria deels nieuw, deels reeds aanwezig.

De „Society for publication of American modern music" te New-York stuurde weder haar eigen kamermuziekuitgaven ten geschenke, terwijl door bemiddeling van het Dept. van O., K. en W. de vervolgwerken der vereeniging voor Nederlandsche Muziekgeschiedenis, en de Liederen van Groot-Nederland, uitgegeven door F. R. Coers Fzn., bestaande uit een 100-tal afleveringen, werden verkregen.

Middelburg. — Volgens het verslag van den bibliothecaris der Provinciale Bibliotheek van Zeeland maakte de aanmerkelijke verhooging van het bedrag door de provincie voor de bibliotheek beschikbaar gesteld, het mogelijk het personeel door tijdelijke hulp uit te breiden, en wel met vier personen. Het aantal tijdelijke krachten steeg daardoor tot vijf, van welke één eind December kan worden ontslagen. De verhooging van bedoeld bedrag maakte het mogelijk, dat kaarten voor den katalogus,

omslagen en portefeuilles voor de handschriften werden aangeschaft, terwijl de handschriften en pamfletten voor ondergang konden worden bewaard door restaureeren en binden.

Tegenover een geringen aankoop van boekwerken van algemeenen aard staat een belangrijke vermeerdering van de Zeelandica. 't Is noodig, dat de aandacht voorloopig hierop gevestigd blijft. Vele aanwinsten van beteekenis op dit gebied zijn in het afgeloopen jaar verkregen.

Het aantal bezoekers der Bibliotheek bedroeg in 1926 5361, dat der uitgeleende boeken 5968. Naar personen buiten Middelburg werden 675 boeken gezonden, terwijl 281 boeken uit andere bibliotheken ter leen ontvangen werden. Door de tijdelijke hulp gaat het werk nu sneller voort. De katalogi vorderen en de verschillende verzamelingen, als die der handschriften en pamfletten, worden voor nauwkeuriger beschrijving beter toegankelijk voor belangstellenden. *(A. H.).*

Reizende bibliotheken.

In het a.s. najaar zullen voor de twintigste maal reizende bibliotheken naar alle oorden van ons land worden gezonden. In al die jaren hebben zij in den wintertijd, wanneer op het platteland zooveel werk stil ligt en er veel vrije tijd is, aan duizenden menschen een nuttige en tevens prettige ontspanning bezorgd. Zij zijn in de eerste plaats bestemd voor dorpen en gehuchten, waar de gelegenheid tot het verkrijgen van goede lectuur geheel ontbreekt.

Elke zending bestaat uit 100 of 50 zorgvuldig gekozen boeken: romans en jeugdboeken, daarnaast enkele populair-wetenschappelijke boeken en tijdschriften. De keuze geschiedt in overeenstemming met den lezerskring waarvoor elk bibliotheekje is bestemd: neutraal of positief-christelijk.

Herhaaldelijk werden reeds bibliotheekjes samengesteld zoowel ten behoeve van Nutsdepartementen als van Christelijke jongelingsvereenigingen.

Nieuwe aanvragen, zooveel mogelijk met opgave van aard en grootte van den lezerskring, dienen vóór 15 Juli te worden gericht tot de Centrale Vereeniging voor Reizende Bibliotheken te Broek in Waterland, bij voorkeur door één of meer notabele ingezetenen, een predikant, schoolhoofd of onderwijzer(es), die bereid is, als boekbeheerder op te treden. De (kostelooze) toezending geschiedt in den loop van den herfst; zoo noodig kan gratis een boekenkastje in gebruik worden gegeven. De lezers betalen 3 cent per boek per week; deze gelden dienen bij het terugzenden van de kist in het voorjaar aan de vereeniging te worden afgedragen.

Vakboeken op het gebied van techniek en handwerk, land- en tuinbouw worden door bemiddeling van de boekbeheerders het geheele jaar door aan belangstellenden tegen een klein leesgeld franco per post verzonden. *(N. R. C.).*

BUITENLAND.

Antwerpen. — In de kleine maar stemmige, tot studie wekkende leeszaal van de Stedelijke Hoofdbibliotheek (aan het Conscienceplein), is de eerste der vijf tentoonstellingen geopend welke door de stad Antwerpen worden ingericht ter gelegenheid van P. P. Rubens' 350en geboortedag. Deze tentoonstelling, gewijd aan de literatuur over Rubens, bevat de afdeelingen: Werk van Rubens, Brieven, Algemeene werken, Biographieën en bronnen tot de biographie (algemeene, bijzondere, de ouders van Rubens, Rubens in het buitenland, Rubens als diplomaat, de vrouwen van Rubens: Isabella Brant en Helena Fourment, het graf van Rubens, Rubens' testamenten en nalatenschap, enz.), critische en esthetische studies, Rubens in de literatuur (proza, poëzie, tooneel, mengelingen), Rubens in de muziek, verzamelingen en tentoonstellingen, het land van Rubens, de Rubensfeesten van 1827, 1840 en 1877, enz. Zij beslaat ruim 900 nummers, bijeengebracht uit de rijke verzamelingen welke in deze bibliotheek voorhanden zijn. De tentoonstelling blijft tot 30 Augustus geopend.

(N. R. C.)

San Marino (Cal.). — Toen in Februari de bekende Amerikaansche kunstverzamelaar Henry E. Huntington bekend maakte, dat hij zijn kostbare bibliotheek ten dienste van het publiek stelde, heeft dit geen overgroote verbazing of bijzonder enthousiasme verwekt. Het Amerikaansche publiek is aan groote giften gewend geraakt, doordat er haast geen week voorbij gaat, zonder dat het hoort van een groot geschenk of een aanzienlijk legaat, dat aan een of andere openbare instelling is vermaakt. Het is nog niet zoo heel lang geleden, dat de aanzienlijke bibliotheek van Morgan ten gebruike van het publiek werd gesteld. De schenking van den heer Huntington was in geen enkel opzicht te beschouwen als een soort van wedijver met die van J. P. Morgan, want de Morgan-bibliotheek is gevestigd te New-York, de collectie Huntington te San Marino in Californië.

Sedert jaren hebben Huntngton en Morgan als verzamelaars naam verworven. Misschien is in Amerika Huntington als zoodanig bekender geworden, doordat zijn schatten in Californië hèt kunstcentrum werden, terwijl Morgan te New-York, hoe enorm en kostbaar zijn verzameling ook is, het rijk niet alleen heeft en door de aanwezigheid van andere, zij het dan ook kleinere en minder belangrijke verzamelaars, zijn collectie nooit tot middelpunt kon worden.

Nu is Huntington, zooals men weet, gestorven. Over de nagelaten kunstschatten van dezen spoorwegmagnaat is al heel wat geschreven en ook in Europa is hij geen onbekende. Hij kon er geen onbekende zijn, want hetgeen Huntington verzamelde, ging ten koste van Europa. Ongeveer dertig jaar geleden begon hij met het aanleggen van zijn collecties, waarvoor Europa bijna uitsluitend de markt was. Behalve schilderijen, legde hij zich vooral toe op het verzamelen van boeken en manuscripten. Hij stelde voornamelijk belang in handschriften, oude boeken, Engelsche literatuur en Amerikaansche geschiedenis. Van alle in de Vereenigde Staten aan-

wezige boeken, die vóór het jaar 1500 gedrukt zijn, bezat Huntington zeker de helft. Dat hij besloot, zijn heele bibliotheek te San Marino in mooie en kostbare gebouwen onder te brengen, moest vermoedelijk worden toegeschreven aan het feit, dat de bibliotheek van Morgan in het Oosten der V. S. reeds zoo lang, voordat hij begon, een reputatie had verworven. Zeker wilde Huntington den indruk vermijden, alsof hij J. P. Morgan naar de kroon stak. Dat hij Californië uitkoos, was omdat hij daar een groot deel van zijn fortuin had gemaakt.

Huntington ging bij het verzamelen nooit onberaden te werk. Bekwame krachten stonden hem bij en gaven hem raad. Daar was in de eerste plaats de bekende boekkooper Dr. A. S. W. Rosenbach, die altijd bij verkoopingen als Huntington's vertegenwoordiger optrad. Aan zijn bibliotheek werkten geschoolde en als knap bekend staande bibliothecarissen. Aan het hoofd van zijn afdeeling „Amerikaansche geschiedenis" stond Professor Max Farrand van de Yale Universiteit. De waarde van Huntington's bibliotheek te schatten zal niet zoo gemakkelijk zijn. Toen eenigen tijd geleden een verkooping werd gehouden van een vrij onbelangrijk deel der collectie, voor het meerendeel bestaande uit boeken, waarvan reeds exemplaren in de bibliotheek voorhanden waren, bedroeg de opbrengst $ 500.000.

Het is jaren lang Huntington's gewoonte geweest, boekerijen in haar geheel te koopen. Zoo kocht hij in 1911 voor $ 1.300.000 de toen bekende bibliotheek van den heer Dwight Church te Brooklyn, die o.a. een eerste editie van Shakespeare's Sonetten bevatte. Door een reeks van aankoopen kwam hij in weinige jaren in het bezit van uitstekende collecties, waaronder van den hertog van Devonshire en de zoogenaamde Bridgewaterbibliotheek, die oorspronkelijk aan Koningin Elizabeth had toebehoord. In het jaar 1917 gaf hij ruim zes millioen dollars uit voor zijn bibliotheek. Maar hij slaagde er dan ook in, zeldzame exemplaren te bemachtigen, bijvoorbeeld Caxton's „Recuyll of the Histories of Troye", het eerste boek dat in het Engelsch is gedrukt en dat van 1474 dateert; het „Book of St. Albans" (1486), het eerste Engelsche boek dat in kleuren werd gedrukt; een eerste editie van het „Bay Psalm Book", die van 1640 dateert en het eerste boek is, dat in Nieuw-Engeland werd gedrukt; een Gutenberg bijbel; een eerste editie van „Venus and Adonis" van Shakespeare (waarvoor $ 75.000 werd betaald); een manuscript van Chaucer's „Canterbury Tales"; het oorspronkelijke manuscript van Benjamin Franklin's „Autobiography". Voorts een groote en uitgelezen collectie manuscripten van Washington en Lincoln, die bijdroeg om zijn collectie „Amerikaansche geschiedenis" te verrijken, welke er bovendien nog op vooruitging, toen hij in 1923 de bibliotheek kocht van den overleden historicus John Fiske, die vele manuscripten bevatte met betrekking tot de ontdekking van Amerika. In Februari 1926 kocht hij een verzameling documenten en geschriften, die uit Spanje afkomstig was en waaronder zich brieven van Philips II bevonden, geschreven na zijn huwelijk met Mary Tudor, benevens brieven geschreven door en aan Pizarro in verband met diens overwinning van

Peru. Het bestaan van vele dezer geschriften was tot dien tijd onbekend geweest.

In 1926 schonk hij aan de School voor Journalistiek, welke is verbonden aan de New-York Universiteit, een prachtige collectie boeken, brochures en documenten betrekking hebbende op journalistiek in Europa. Deze collectie was verzameld door Dr. Bockwitz, den directeur van het Busch Museum te Leipzig.

Huntington zelf was er zeer tegen, de waarde van zijn bibliotheek in geld vast te stellen. „Wat doet het er toe, hoe groot de waarde mijner boekerij is, daar ze toch nooit zal worden verkocht. Ze hééft geen geldswaarde". Wanneer iemand zich beklaagde over het feit, dat de bibliotheek zoo ver buiten het bereik van het groote publiek lag, schudde de heer Huntington het hoofd en waarschuwde: „Wacht totdat de Pacific Coast het het centrum der beschaving wordt. Die tijd is niet zoo heel ver meer. Misschien zijn we nu een beetje onzen tijd vooruit, maar binnen afzienbaren tijd zal mijn verzameling ten volle tot haar recht gekomen zijn."

(N. R. C.).

PERSONALIA.

Amsterdam. — Dr. T. P. Sevensma, bibliothecaris der Universiteitsbibliotheek en der O. L. en B., zal deze stad met verlof verlaten om zijn functie als bibliothecaris van den Volkenbond te Genève met ingang van 1 September voorloopig te aanvaarden.

— Eind Juni overleed op ruim 64-jarigen leeftijd, de heer J. W. Wyndelts, oud-assistent-bibliothecaris aan de universiteitsbibliotheek. Jarenlang is hij in het uitleenbureau werkzaam geweest.

Heerenveen. — Tot directrice der O. L. B. is benoemd mej. C. Dijkstra (Assistentsdiploma Groningen 1925, Directeursdiploma 1927).

Kampen. — Benoemd tot tijdelijk assistente aan de O. L. B. Mej. A. Hilwig (Assistensdiploma Nijmegen 1926; Directeursdiploma 1927).

Winterswijk. — Tot directrice aan de O. L. B. is benoemd Mej. Joh. Rietema, wnd. directrice aan de O. L. B. te Zwolle.

OFFICIEEL GEDEELTE.

NEDERLANDSCHE VEREENIGING VAN BIBLIOTHECARISSEN EN BIBLIOTHEEKAMBTENAREN.

Verslag der algemeene (jaar)vergadering, 31 Mei 1927 te 's-Hertogenbosch gehouden.

Aanwezig zijn 27 leden (18 dames en 9 heeren). Te 9.45 uur voorm. opent de voorzitter, Dr. J. ter Meulen, de vergadering met de volgende woorden:

Dames en Heeren,

Gaarne heet ik U welkom op onze jaarvergadering in 's-Hertogenbosch.

Van den secretaris en den penningmeester zult U straks een officieel verslag over het jaar 1926 hooren. Ik kan mij dus bepalen tot enkele beschouwingen en feiten uit den allerlaatsten tijd, die mij getroffen hebben.

Ik vermeld dan in de eerste plaats de belangrijke redactieverandering van „Bibliotheekleven":

De Heer Evers, onze vroegere secretaris, de man, die zooveel heeft gedaan aan den opbouw van het vak en van onze vereeniging, is thans inderdaad vervangen door ons bestuurslid, den Heer Kossmann, iemand bij wien de redactie eveneens in de allerbeste handen is.

Naast den grootsten dank aan den Heer Evers past reeds nu een woord van erkentelijkheid aan den Heer Kossmann, dat hij zich eerst een benoeming als lid der redactie, daarna ook het secretariaat heeft laten welgevallen.

Het congres van z.g. hoofdarbeiders, waarvoor onze medewerking door het Verbond van Vakorganisaties van dien naam was gevraagd, zal, dit jaar althans, in Nederland niet plaatsvinden, omdat daarvoor de gewenschte belangstelling niet bestaat. Uw voorzitter was bij de laatste bijeenkomst daarover tegenwoordig en heeft bij hen, die de leiding in deze zaak hadden, aangedrongen op een bespreking met de Nederland-

sche Commissie voor Intellectueele Samenwerking, alvorens men verdere stappen zou doen.

Zij, die belangstellen in het decimaalstelsel, zullen met genoegen hooren, dat vooral door de krachtige medewerking van een aantal Nederlanders binnenkort een nieuwe uitgave van den z.g. Brusselschen code zal verschijnen.

De Ingenieur de Heer Donker Duyvis te Deventer, die als lid van het Nederlandsch Instituut voor Documentatie en Registratuur een groot aandeel in de totstandkoming van den code heeft gehad, verzocht ons bekend te maken, dat leden onzer vereeniging bij den aankoop van den code reductie zouden genieten. Nadat wij den Heer Duyvis, die van de vereenigingstoestanden in ons vak niet zoo op de hoogte is, erop hadden gewezen, dat naast de Nederlandsche Vereeniging van Bibliothecarissen en Bibliotheekambtenaren ook nog de Centrale Vereeniging voor Openbare Leeszalen bestaat, werd goedgevonden, dat niet slechts wij, maar leden van *beide* lichamen reductie zullen genieten.

Vroeger had onze Vereeniging een aantal commissies. Zij hebben uitnemend werk verricht, maar we hoorden er niet veel meer van in de laatste jaren. Hoe het formeel in elkander zit, weet ik niet, doch blijkbaar was hun taak beëindigd of zijn zij een kalmen dood gestorven.

Thans heeft echter het Bestuur aan het instituut der Commissies een nieuw leven ingeblazen. Wij gelooven daardoor meerdere belangstelling te wekken bij onze leden en tevens nuttig werk te kunnen doen verrichten. Daarom mag het zeker met vreugde worden vastgesteld, dat het Bestuur bij de benoeming niet een vergeefsch beroep op de leden deed.

Om bij de vaderlandsche jeugd te beginnen, noem ik allereerst de *Commissie voor kinderbibliotheken*, bestaande uit de Dames Kluit en Lobo en den Heer van der Pot. Deze laatste werd niet zoozeer aangewezen, omdat hij onze penningmeester is, want ik vertrouw, dat de dames aan de jeugd een voorbeeld van zuinigheid zullen geven, doch omdat de Heer van der Pot voorzitter is van de Rotterdamsche Kinderleeszaal van de Maatschappij tot Nut van het Algemeen.

In de tweede plaats werd ingesteld een *Commissie voor*

bibliographische vraagstukken, bestaande uit de Dames Dronkers en Gebhard en den Heer Kossmann. Waarlijk, de keuze kon niet gelukkiger zijn.

Over de werkzaamheid dezer beide commissies is reeds het een en ander in „Bibliotheekleven" gepubliceerd. Dit is niet het geval met de derde commissie, waarover ik dus uitvoeriger zal moeten wezen.

Deze derde commissie betreft onze *internationale betrekkingen.* Daarvoor werden aangewezen: voorzitter, secretaris en verder Mejuffrouw Snouck Hurgronje en de Heeren Sevensma en Korevaar.

Zooals U weet, heeft onze vereeniging voor het buitenland steeds belangstelling getoond.

Ik herinner aan de op ons verzoek gehouden lezingen van Walter Hofmann uit Dresden, Lode Baekelmans uit Antwerpen, Eugène Morel uit Parijs en Hermann Escher uit Zürich. Hierop volgden dan — wat dikwijls van nog meer belang was — bezoeken van de sprekers aan onze Bibliotheken, waardoor persoonlijk contact mogelijk was. Dan denk ik met zooveel genoegen terug aan het aardige bezoek der 40 Engelsche en Schotsche collega's in 1924. Dat gaf heel wat hoofdbrekens aan onze Vereeniging, maar het bezoek was één groot succes.

Ook eenige tegenbezoeken werden door ons in het buitenland gemaakt. De Heer Sevensma en ik waren achtereenvolgens bij onze Vlaamsche collega's te Brugge en te Antwerpen. En verleden jaar vertegenwoordigde de Heer Sevensma de Vereeniging te Praag en ikzelf in Amerika.

Voor West-Europa waren vooral van practisch belang de internationale besprekingen, die te Atlantic City (U. S. A.) onder leiding van de aan ervaring zoo rijke American Library Association gehouden werden.

Deze besprekingen worden in September van dit jaar te Edinburgh voortgezet. Men kan daarover in het Zentralblatt van Mei het een en ander lezen.

Uw Bestuur hoopt spoedig met onze Commissie voor de internationale betrekkingen te overwegen, op welke wijze onze Vereeniging zich te Edinburgh zal laten vertegenwoordigen.

Dames en Heeren,

Over een groote week mogen wij den dag herdenken, dat onze Vereeniging, die den 9den Juni 1912 te Utrecht werd opgericht, dus 15 jaren bestaat.

Indien men de eigenaardige moeilijkheden, waarmede men in ons land te kampen heeft, in aanmerking neemt, dan mogen we toch niet geheel zonder voldoening op het afgeloopen tijdperk terugzien.

Doch nog een ruim arbeidsveld ligt voor ons. Ook hier iets te bereiken zal alleen mogelijk wezen, wanneer wij in voortdurende samenwerking het ideaal voor oogen houden.

Dit ideaal, zooals ik dat althans zie, is één krachtige organisatie, waar alle vakgenooten het gevoel hebben: dat is nu mijn organisatie, aan den bloei werk ik mede, daaraan heb ik dat steentje bijgedragen.

Het is mijn hoop en mijn verwachting, dat aan het einde van het 4e lustrum dit ideaal wezenlijk zal zijn benaderd.

Hierna is het woord aan den secretaris voor het uitbrengen van het verslag der op 27 Maart 1927 te Amsterdam gehouden (winter)vergadering. Met het oog op den beperkten tijd heeft het bestuur echter besloten, dat dit verslag niet in extenso wordt voorgelezen. Naar aanleiding hiervan richt Dr. Greve ('s-Gravenhage) zich tot het bestuur met het verzoek, dat de leden, die zulks verlangen, in de gelegenheid zullen worden gesteld om van de volledige notulen inzage te nemen.

Vervolgens doet de secretaris voorlezing van het jaarverslag over 1926, dat onveranderd wordt goedgekeurd. (Zie „Bibliotheekleven", 1927, p. 108.)

De vergadering hecht eveneens haar goedkeuring aan de door den penningmeester afgelegde rekening en verantwoording over dat zelfde jaar. (Zie „Bibliotheekleven", p. 111.)

Naar aanleiding van de begrooting voor 1927, waarvan de heer van der Pot vervolgens mededeeling doet, zegt Mej. Snouck Hurgronje (Dordrecht) het te betreuren, dat bij de post betreffende subsidie voor „Nijhoff's index" de opmerking „voor het laatst" is aangeteekend. Zij zou het jammer vinden, indien de uitgever van die nuttige bibliographie zijn handelwijze zou veranderen door het uitblijven van onze subsidie,

waarin men veeleer een blijk van belangstelling dan een ondersteuning behoort te zien. De voorzitter kan evenwel de geruststellende mededeeling doen, dat die woorden „voor het laatst" niet te letterlijk moeten opgevat worden: daarin ligt volstrekt niet opgesloten, dat het bestuur ongenegen is om in den vervolge bedoelde subsidie te verleenen. Zoodra blijkt, dat subsidiëering gewenscht is en de kas ze toelaat, zal deze post opnieuw op de begrooting kunnen gebracht worden.

De heer de Wit (Laren, N.-H.) stelt de vraag, wat de bedoeling is van het batig saldo.

De voorzitter antwoordt hierop, dat het bestemd is voor extra-uitgaven, waartoe de vereeniging, indien de gewone, steeds weerkeerende inkomsten de uitgaven juist dekten, niet in staat zou zijn. Men denke, aldus de heer van der Pot, bij voorbeeld aan de uitgave van *f* 200.—, waardoor thans de commissie voor kinderlectuur in staat gesteld wordt tot de vervulling van haar nuttige taak. Het batig saldo neemt trouwens niet toe, het gaat veeleer achteruit. De heer de Wit acht dit een gunstig verschijnsel.

Naar aanleiding van 's penningmeesters mededeeling, dat er op de begrooting geen post voor de vereenigingsboekerij meer voorkomt, merkt Dr. Lysen op, dat deze post nog niet geheel kan verdwijnen, wijl het niet mogelijk is gebleken de reeds loopende abonnementen op „Zentralblatt für Bibliothekswesen" en „Die Bücherwelt" nog voor 1927 op te zeggen.

Mej. Heering (Kampen) verzoekt nadere bijzonderheden omtrent de vereenigingsboekerij, met name, of er mogelijkheid bestaat, dat de tijdschriften onder de leden zouden circuleeren. De voorzitter deelt mee, dat het bestuur besloten heeft geen onkosten meer te maken voor de boekerij, daar deze daarvoor te onbeduidend en te onvolledig is. Het gebruik, dat ervan gemaakt wordt, is ook veel te gering. De tijdschriften zijn verre van volledig, doordien in vroeger jaren uitgeleende jaargangen en afleveringen niet steeds terug ontvangen zijn. Het bestuur heeft zijn besluit genomen, nadat uit een opgemaakten catalogus van het aanwezige de geringe waarde der boekerij gebleken was. De voorzitter stelt Mej. Heering voor, zich ook zelf door inzage van dien catalogus daarvan te overtuigen.

Mej. Snouck Hurgronje vindt het jammer, dat de nog loopende abonnementen zijn opgezegd. Zij zou veel gevoeld hebben voor circulatie onder de leden. Dr. ter Meulen wijst echter op de moeilijkheden, daaraan verbonden; hij noodigt Mej. Snouck Hurgronje uit met een practisch plan voor zulk een leesportefeuille te komen.

Ook Mej. Hartzfeld ('s-Gravenhage) zou graag de vakbladen in een portefeuille thuis ontvangen; zij acht dit voor vele leden de eenige manier om van de vaklitteratuur op de hoogte te blijven.

Mr. de Stoppelaar ('s-Gravenhage) merkt hiertegenover op, dat een wellicht toch nog gemakkelijker weg is de tijdschriften in de Koninklijke Bibliotheek te raadplegen.

De voorzitter geeft toe, dat een portefeuille groot gemak en veel nut kan hebben, mits ze goed geregeld is; maar dat blijkt in de practijk uiterst moeilijk.

Dr. Kossmann (Rotterdam) is van oordeel, dat we hiermede tot een geheel afzonderlijke quaestie geraakt zijn, de vraag, of het wenschelijk is een leesportefeuille op te richten; — maar dat is iets anders dan een boekerij; we moeten beide vraagstukken dan ook wel gescheiden houden. Hij zelf gevoelt voor zulk een leesportefeuille niet veel.

De zaak kan echter, aldus de voorzitter, in beraad gehouden worden.

Aan de orde is de benoeming van een kascommissie voor het nazien van de rekening over 1927.

Tot leden hiervan worden benoemd: Mej. van Heusden (Utrecht), Mej. Snouck Hurgronje en Dr. Ebbinge Wubben ('s-Gravenhage), die allen deze functie aanvaarden.

Bij de bestuursverkiezing ter vervulling van de vacature, die ontstaat door het (periodiek) aftreden van Pater W. S. Jurgens, (die niet herkiesbaar is,) wenscht het bestuur weer leiding te geven aan de vergadering door het noemen van eenige namen; het oog is gevallen op Mej. Daniëls (Nijmegen) en Mej. Post (Delft).

De uitslag van de hierna gehouden vrije stemming is, dat uitgebracht zijn: op Mej. Daniëls: 23 stemmen; op Mej. Post: 2 stemmen; op Drs. Brans ('s-Hertogenbosch) 1 stem, en blanco

1 stem. Mej. Daniëls, bibliothecaresse der R. K. openbare leeszaal en bibliotheek te Nijmegen, is dus verkozen. Zij verklaart de benoeming gaarne aan te nemen.

De voorzitter richt zich hierna tot het aftredende bestuurslid, Pater W. S. Jurgens, met de volgende woorden:

Het is goed en noodig dat er wisseling in het Bestuur onzer Vereeniging is, maar op het oogenblik zelf kan het afscheid moeilijk vallen. Dit is ook thans het geval. Wij hebben waarlijk zoo prettig samengewerkt, stelden uwe kalme, verstandige adviezen op hoogen prijs en waardeerden het, dat U ook in de laatste jaren, toen U niet meer het beheer der leeszaal hadt en Uw beroep op een ander terrein lag, toch groote belangstelling bleef koesteren voor de Nederlandsche vereeniging. Ontvangt U onzen hartelijken dank en blijf ons toch Uwen steun geven, zoo dikwijls wij dien behoeven.

Door hartelijk applaus betuigen de aanwezigen hun instemming met deze toespraak.

Aan de orde is de bepaling van de plaats, waar in 1928 de jaarvergadering gehouden zal worden. De voorzitter herinnert aan de in de wintervergadering te Amsterdam gevoerde discussies over de samenwerking van onze vereeniging met het bibliothecarissencongres. Het is nog niet vast te stellen, in hoeverre de onderlinge verhouding tusschen vereeniging en congres den invloed van de te Amsterdam aangenomen moties zal ondergaan. Er zal ook rekening gehouden moeten worden met besprekingen tusschen de besturen der beide vereenigingen, die aan het congres deelnemen. Daarom stelt Dr. ter Meulen voor, dat de definitieve regeling weer evenals andere jaren aan het bestuur zal worden overgelaten. Toch zouden wenschen, te dezen aanzien door de vergadering geuit, heel welkom zijn. Niemand verlangt echter het woord hierover. De beslissing wordt in handen van het bestuur gelegd.

Ook omtrent de plaats, waar de aanstaande wintervergadering belegd zal worden, zijn nog geen bepaalde voorstellen mogelijk. Het bestuur zal streven naar bestendiging van de gewoonte een buitenlandsch spreker uit te noodigen. Maar

bepaalde plannen zijn er nog niet. Daar evenmin over dit onderwerp iemand het woord vraagt, neemt de voorzitter aan, dat men de regeling van de winterbijeenkomst geheel aan het bestuur overlaat.

Na de rondvraag, die geen verdere stof tot bespreking oplevert, sluit de voorzitter om 10.35 uur de vergadering met een woord van dank aan de aanwezigen voor hun opkomst.

De secretaris: A. LYSEN.

SCRIPTIES DIRECTEURSCURSUS 1926/27.

Ten vervolge op de in „Bibliotheekleven" jg. 1926 (blz. 157 v.) vermelde lijst van scripties diene de opgave betreffende de werkstukken der leerlingen van den Directeurscursus 1926/27.

Deze kunnen op dezelfde voorwaarden ter inzage worden aangevraagd aan de O. L. B. te 's-Gravenhage, Bilderdijkstraat 3.

Friesche boeken voor een O. L. B. (C. Dijkstra).
Gewestelijke nederlandsche literatuur. (B. C. Grullemans).
Herstellende zieken, Lectuur voor. (J. M. Koch).
Historische belletrie uit de vaderlandsche geschiedenis. (A. Hilwig).
Joodsch leven in nederlandsche romans. (J. M. van Hasselt).
Oorlogsromans in Engeland. (A. J. Verwaal).
Tuinkunst. (A. S. M. ten Bosch).
Volksdansen. (H. J. Janssen).
Vrouwenemancipatie in de nederlandsche literatuur. (N. D. Klercq).

H. E. GREVE.

DE SOCIALE BETEEKENIS VAN HET LEESZAALWERK.

Het onderwerp, dat het Bestuur van dit Congres mij verzocht in te leiden is, naar het mij voorkomt, van groote beteekenis voor het meerendeel der hier aanwezigen.

Want wanneer wij den titel, die toch den inhoud der inleiding aankondigen moet, nader bezien, dan zal 't ons duidelijk worden, dat thans gesproken zal worden over het resultaat der O. L. B. voor onze samenleving, dus over de beteekenis van onzen arbeid. En daarna zal gevraagd kunnen worden, wanneer blijkt, dat wij met succes gearbeid hebben, of wij op dezelfde wijs moeten blijven werken, of anders, welke nieuwe wegen wij moeten inslaan om het mooie werk der leeszalen te bevorderen.

Een overzicht nu van de plaats, die de O. L. B. in onze Nederlandsche samenleving inneemt is echter niet mogelijk, zonder een, zij 't dan vluchtigen, blik te slaan op de wordingsgeschiedenis en den groei van het instituut „Leeszaal".

Wanneer we afzien, van dien ouden tijd, waar binnen klooster- en kasteelmuren de boekerijen gevormd werden voor privaatgebruik, om te zien wat voor soort boekerijen zich bevinden voor algemeen gebruik in het begin der achter ons liggende eeuw, dan zien wij als voornaamste bibliotheken hier te lande de Koninklijke Bibliotheek, de Universiteits-bibliotheken, de stedelijke- en provinciale boekerijen.

Het behoeft hier niet gezegd, welke categorie van burgers van deze instellingen gebruik maakten. Zij, die door geldbezit in staat waren te studeeren en zich dus dien breederen kijk op de ontwikkelingsgeschiedenis van den menschelijken geest konden eigen maken, waartoe de verschillende faculteiten der universiteiten opleidden, vormden wel bijna het geheele contingent belangstellenden.

Want wat moesten de schoenmaker, de bakker, de verver in deze boekerijen doen? Het bestaan dier instellingen was hen niet bekend, goed onderwijs werd niet gegeven, en het aantal analfabeten was groot. En eenige tientallen jaren

later, in den tijd van het opkomend industrialisme, waren de arbeidstoestanden en loonen zoo slecht, dat de door zorg gebogen hoofden slechts naar den grond konden zien, en zoo een smartelijk verlangen naar iets hoogers zich gevoelen deed, de blikken zich niet hooger dan de lantaarnpalen richtten.

Maar toch was dit hoogere gevoel aanwezig in het gemoed van den geplaagden werkman, toch was er dorst naar kennis bij deze zorgenvolle werkers, en wanneer wij van de geschiedenis van het leeszaalwezen uit de eerste helft der 19e eeuw kennis nemen, dan blijkt ons, dat ook toen harten warm klopten voor deze van wetenschap gespeende, doch naar kennis verlangende zwoegers.

En in de eerste en voornaamste plaats moet ik dan wijzen op het werk door de Mij tot Nut van het Algemeen begonnen, door het stichten van haar volksboekerijen.

Het Nut werd in 1784 gesticht door Jan Nieuwenhuysen, predikant te Monnikendam in samenwerking met zijn zoon Martinus Nieuwenhuysen, dokter te Edam.

Het doel der Mij was: „het burger- en schoolwezen te verbeteren" om zoo het Nederlandsche volk tot bewuste zelf oordeelende burgers op te voeden. Doch dan mocht ook niemand worden uitgesloten. Alle verschil door godsdienstig inzicht en stand moest verdwijnen, zoodat in haar werkplan kon worden opgenomen „elk, van wat rang of godsdienst ook, en waar ook wonende of van welken tijd".

En het eerste middel was: „het uitgeven en verspreiden van goede, voor het volk bevattelijke en goedkoope lectuur".

Wanneer wij zelf nu eens rondzien, wat in de dagen der stichting, ja zelfs in de eerste helft der 19e eeuw op de boekenmarkt aangeboden werd en wij vragen ons af, welke van deze werken aan de eisch der Maatschappij voldeden, dan zal men verbaasd staan over het weinige dat geschikt was. En dan begrijpen wij, dat het Nut, hetwelk zijn program in daadwerkelijke handeling wil omzetten, niet vindend, wat aan zijn doel beantwoordt, zelf deze werken in het leven moet gaan roepen, die de massa zal moeten voorlichten bij het begrijpen der groote levensproblemen. En zoo ontstonden

dan al die verhandelingen van het Nut, waarvan wij in onze O. L. B. er nog een enkele op na houden, doch die bijna niet meer gevraagd worden, omdat zij verouderd zijn. Ja, wij verwonderen ons, hoe zij beantwoorden konden aan het doel dat men er mede trachtte te bereiken, want van een zekere saaiheid zijn zij niet vrij te pleiten en ook de onderwerpen vallen alles behalve binnen het bereik van de toen slecht onderwezen arbeiders.

Doch naast deze studiewerken stond een flink aantal banden ontspanningslectuur, grootendeels vertalingen van buitenlandsche letterkundige producten, waarnaar gretig door het volk gegrepen werd. Ik zeide immers reeds, dat de drang naar kennis bij velen aanwezig was, en wij verwonderen ons dan ook niet, doch verheugen ons als echte bibliotheekmenschen over het groote succes, dat deze hier nieuwe inrichtingen ten deel viel.

De eerste volksbibliotheek werd in 1791 te Haarlem opgericht, en in dit jaar maakten reeds 300 nutsleden daarvan gebruik. Kampen, Dordrecht, Wormerveer, Groningen, Heerenveen, Middelburg en tal van andere steden wenschten aan hun Nutsdepartement zulks een volksbibliotheek te verbinden en in 1843 leenden reeds 203 departementen boeken uit.

Belangwekkend en leerrijk is de geschiedenis der nutsbibliotheken [1]), omdat ons daardoor duidelijk wordt, dat de problemen op bibliotheek-gebied, die ons thans bezig houden, ook toen reeds aan de orde waren. In 1818 bijv. werd een voorstel van het Dep. Leeuwarden verworpen, hetwelk inhield om „onder toezicht van het hoofdbestuur, te laten bewerken een stukje over de beste wijze, waarop de leesbibliotheken behooren te worden ingericht, met bijvoeging van een opgaaf van de geschiktste werken, ten getale van ongeveer 200, welke daarin, voor aankomende jongelieden en meer bejaarden, behooren te worden geplaatst met bijvoeging van titels en prijs derzelve en eindelijk een aanwijzing, in hoedanige orde die werken behooren te worden gelezen".

---

1) Men kan die vinden in het „Rapport omtrent de Volksbibliotheken van het Nut" in 1913 te Amsterdam verschenen bij S. L. van Looy.

Wij zien hieruit, dat, men in dien tijd al geen genoegen meer nam, met het samenstellen van bibliotheekjes, zij het dan met de geschikste werken, die de verschillende departementsbesturen uitzochten, om 't dan verder aan 't lot over te laten welk gebruik ervan gemaakt zou worden. Integendeel men wenschte leiding te geven aan de lezers en ofschoon het woord „hinauflesen" nog niet gebruikt werd, zweefde 't toch menigeen reeds voor den geest.

Ook meer eenheid moest in het bibliotheek-werk komen. In 1878 begon het hoofdbestuur aan de samenstelling van een algemeene boekenlijst, „waarop het ten dienste van de departementen aanwijzing deed van de uitnemendste geschriften, welke als goede en degelijke volkslectuur bijzonder in aanmerking verdienden te komen".

En deze lijst van boeken is ook ons, epigonen, bekend in zijn herziene uitgave van 1904. Dit catalogusje, dat nog in menige O. L. te vinden is, getuigt van het inzicht der nutsbestuurders ten opzichte van dit voorname deel van hun werk.

Dat nu na dit jaar geen nieuwe druk meer verschenen is, ligt weer geheel in de lijn der ontwikkeling der leeszaalbeweging hier te lande, daar omstreeks dezen tijd de alom opgerichte Openb. Leeszalen de taak van het Nut konden overnemen.

We zullen de andere inrichtingen in Nederland, welke boeken leenden, in de jaren tusschen 1880—1890, zooals de leesmusea in Amsterdam en Rotterdam stilzwijgend voorbijgaan, daar van deze, door hun dure contributies slechts door de meer gegoeden gebruikt werd. De leergrage burger was aangewezen op de huurbibliotheek, als voor ieder toegankelijke instelling, waar de roman als winst-objekt beschouwd werd en zijn aanschaffing slechts te verdedigen was als hij een voldoend aantal malen uitgeleend kon worden.

Welbeschouwd zijn onze O. L. B. een voortzetting, of zoo men wil de vruchten, van het door het Nut begonnen werk.

Immers in 1902 deed het hoofdbestuur der Mij. het volgende voorstel. Na gewezen te hebben op hetgeen in het buitenland was waar te nemen op het gebied van Openbare Volks-

bibliotheken met daaraan verbonden leeszalen, meende het hoofdbestuur „dat dit uitstekende middel tot ontwikkeling van het volk in al zijn deelen, ook naar vermogen door de Maatschappij en hare departementen moet worden bevorderd. Het hoofdbestuur was van oordeel, dat deze openbare volksbibliotheken met leeszalen door gemeentebesturen, door vereenigingen als onze maatschappij en hare departementen behooren te worden in 't leven geroepen en gesteund".

Het voor de volksontwikkeling zoo schoone werk van het Nut had het mogelijk gemaakt, dat de oproep tot het stichten van O. L. B. hier te lande zoo gereedelijk weerklank kon vinden. Het bekende artikel van den Heer T. J. de Boer in de Gids van 1901, dat de aandacht vestigde, op hetgeen ons ontbrak in vergelijking met andere landen op het gebied der voor ieder toegankelijke leeszaal, vond de harten bereid en niet te verwonderen is 't, dat toen jaar op jaar de oprichting van nieuwe leeszalen in ons land te vermelden viel.

Het is in uw gezelschap niet noodig te spreken over den groei van het leeszaalwezen hier te lande, hoe de leeszaalbeheerders en bibliothecarissen, eerst eigen inzicht volgend, hun boekerijen technisch ingericht hebben, hoe het centrale lichaam, thans bekend als „De Centrale Vereen. v. O. L. B." tot stand kwam, hoe de eenheid van ons beheer steeds meer de aandacht vroeg en de cursussen voor opleiding onzer ambtenaren in 't leven geroepen werden. Dit alles is u wel bekend.

Nu de O. L. B. de taak van het Nut hebben overgenomen zijn een groot deel der idealen van de Maatschappij in vervulling gegaan. Het betere, verplichte onderwijs is er. Het technisch bekwaam personeel, hetwelk bij de stichting der volksboekerijen tot de desiderata behoorde is aanwezig, de keus der boeken, welke toen nogal moeilijkheden opleverde is vrijwel tot onze tevredenheid opgelost. Indien men dus zou vragen of wij met ons werk tevreden zijn, zal een spontaan „ja" het antwoord moeten zijn.

Uit het zoekend en tastend voorwaartsschrijden van onze leeszaalbeheerders zou ik opmaken, dat dit juichende, van

innerlijke trots en tevredenheid getuigende antwoord niet zoo snel komen zal als men hopen mocht.

Want wat is thans de sociale beteekenis eener leeszaal, gezien van het standpunt der burgerij? Dat zij aan een behoefte van een deel der bewoners voldoet kan men niet loochenen en ik geloof niet, dat er veel steden zijn, die hun leeszaal zullen willen missen. Zij voldoet thans aan de vraag naar ontspannings-lectuur van een deel der bevolking en brengt door de keuze harer boeken een keur van de beste binnen- en buitenlandsche geschriften onder de aandacht van het publiek.

De wetenschappelijke rubrieken beantwoorden met hun populair-wetenschappelijke werken aan de wensch der burgers, die zich op de hoogte willen stellen van de uitkomsten der hedendaagsche wetenschappen.

En als hier opgemerkt wordt dat in grootere leeszalen wat moeilijker te begrijpen boeken aangeschaft worden dan in kleinere, wier budget hen in staat stelt zich slechts het allernoodzakelijkste aan te schaffen, en waar trouwens naar die moeielijker werken ook weinig vraag zou zijn, dan is ook hier sprake van aanpassing aan bestaande toestanden.

Maar spreken wij over de verhouding tusschen leeszaal en bevolking van het standpunt der leeszalen, wat ontwaren wij dan?

En al moge hier een wat sombere schildering volgen, laten wij dan daarbij niet vergeten dat we reden hebben met de thans verkregen resultaten van onzen arbeid tevreden te zijn, al zijn niet al onze stoute droomen, bij de oprichting der leeszalen, in vervulling gegaan.

Het moet erkend worden, dat afgezien van de wetenschappelijke tijdschriften in onze leeszalen de studeerenden ons niet noodig hebben, omdat zij in onze leeszalen niet die boeken vinden, welke zij voor hun dieper gaande studie eischen. Een matig deel der inwoners eener gemeente is lid der leeszaal en het percentage daalt naar mate de stad meer inwoners telt. Van hen, die lid der O. L. B. zijn, gaat de grootste belangstelling uit naar de afdeeling bellettrie, waar-

onder dan romans, schetsen en geïllustreerde tijdschriften verstaan worden.

Een derde deel ongeveer der lezers wenscht ook van de wetenschappelijke werken kennis te nemen en leent uit onze boekerijen werken, uit alle takken van wetenschap. Na de romans trekt de rubriek land- en volkenkunde de meeste aandacht en populair vertelde biografieën, of werken met verhalen uit het dierenleven. Vervolgens komt een smalle zoom van lezers, die ook andere rubrieken, zooals wijsbegeerte, godsdienst, economie binnen de sfeer van hun belangstelling trekt. En dan volgen zij, die de boeken uit één of twee rubrieken van den wetenschappelijken catalogus gebruiken bij hun op één bepaald vak gerichte studie.

Men zal, naar ik hoop, niet zeggen dat hier een te pessimistische blik geworpen wordt op ons lezerscorps, doch ermede instemmen, dat deze indeeling der waarheid getrouw is.

Meent men, dat hier de plaats der Openb. Leeszaal in onze samenleving wat donker geteekend is, laat men zich dan eens afvragen, of wij werkelijk klaar zijn met ons werk en thans rustig aan het boeken-uitleenen kunnen blijven of aan 't regelmatig verwisselen onzer tijdschriften-afleveringen in de leeszalen.

Meent men van niet, dan voelt men, dat wij thans een grensgebied naderen, waarop een nieuwe oriëntatie noodzakelijk wordt. En niet een pessimistische blik doet ons vooruit spieden naar nieuwe horizonten, doch wel de blijde zekerheid, dat ons mooie werk nog tot hoogere plannen op te voeren is.

Wij zagen reeds, dat enkele tientallen jaren na de oprichting der eerste volksbibliotheek door het Nut het verlangen opkwam niet maar alleen boeken uit te leenen, doch ook om leiding bij het lezen te geven. Het Dep. Leeuwarden had toen gevraagd om een aanwijzing in welke orde haar boeken gelezen behoorden te worden.

Is dit ideaal thans bij ons verwezenlijkt, of moeten wij niet erkennen, dat tal van lezers voor zoover ze gebruik maken van het wetenschappelijk deel der bibliotheek kris en kras

door alle rubrieken heen leest, zonder eenig systeem. Ik zeg niet, dat dit niet goed is, want vele lezers verkeeren nog in het stadium, dat zij zoeken welke rubriek bij uitstek hun belangstelling hebben zal. Doch helpen wij bij die pogingen om zich een levensrichting te zoeken, hen, die nog geen begrip hebben hoe een goed gebruik van een bibliotheek te maken?

Bij het beantwoorden van deze vraag moeten wij aanwijzen wie 't best in staat is in de O. L. B. den lezers die voorlichting te verschaffen. Iedereen zal den bibliothecaris of bibliothecaresse daarvoor het geschikst achten. In kleine leeszalen is er dan ook een nauw contakt tusschen het publiek en leider, dat echter steeds losser wordt naar mate de leeszaal groeit. Immers veel werk van organisatorischen aard vraagt de aandacht der hoofdambtenaren, die zich dus naar mate het lezerstal wast steeds meer zullen terug trekken.

In een leeszaal met een groot aantal uitleeningen is de directeur ook wel voor het publiek te spreken, doch niet meer achter de uitleenbank om vandaar met de lezers, die hij dan goed kent te bespreken, welk werk zij lezen moeten, doch op bepaalde uren van de week in zijn werkkamer.

Wij kunnen zeggen, dat in kleinere leeszalen, waar een rechtstreeks contakt tusschen leider en publiek mogelijk is, meer intensief gewerkt kan worden, dan in grootere, waar de lezer meer op zichzelf aangewezen is.

Of nauwkeurig uitgedrukt, in de kleine leeszalen zal de leider rechtstreeks en mondeling het contakt tusschen lezer en boek kunnen bewerkstelligen, hetwelk in grootere inrichtingen door middel van druk en schrift beproefd wordt tot stand te brengen.

Hier zijn wij nu gekomen op het punt, waar nieuwe methoden tot populariseering onzer leeszalen aangegrepen moeten worden en in welke de bibliothecaris of directeur naast de Centrale Vereeniging een groote, zoo niet de allervoornaamste rol zal moeten spelen.

Ik zou deze methoden onder twee hoofden willen rangschikken n.l. de schriftelijke en de mondelinge.

Een grootere, onderlinge samenwerking tusschen al onze leeszalen is reeds beproefd geworden, doch als resultaat

zagen wij tot heden een, — naar ik meen niet zeer geslaagde — poging om gezamenlijk enkele van onze drukwerken in te koopen. De noodzakelijkheid van samenwerking werd gevoeld, doch een practische weg is nog niet gevonden.

Toch bestaan er reeds vele mogelijkheden. Welke kleinere O. L. B. voelt 't niet als een gemis, dat door haar geen leeszaal-maandblad uitgegeven kan worden: dit schriftelijk middel om onze leden te wijzen op de nieuwe aanwinsten der boekerij. Niet alle plaatselijke bladen zijn genegen die in hun kolommen op te nemen; en zoo blijft vaak niet anders over, dan die aanwinsten op een beschreven blad papier aan de muur te prikken. Een poover propaganda-middel.

Doch van de Amsterdamsche- en Haagsche leeszaal — om er slechts twee te noemen — ontvangen wij geregeld keurig geannoteerde boekjes, doch niet voor allen, maar alleen van nut voor de leden dier beide leeszalen.

Hier ligt een schoone taak gereed voor ons ijverige bemiddelings-bureau, de Centrale Vereeniging. Laat zij toch een commissie in 't leven roepen, die ons geregeld de titels zendt — van annotaties voorzien — van die werken, welke in 't Nieuwsblad van den Boekhandel aangekondigd worden, en voor onze O. L. B. van beteekenis zijn. Indien deze titels ons op fiches gestuurd worden, krijgen wij een goed arsenaal, dat bij de keuze onzer aanwinsten van groot nut kan zijn. Wat deert 't thans, indien leeszalen met een wat smal budget zich die nieuwe boeken niet *alle* aanschaffen kunnen? Men kan die immers voor belangstellenden uit een der universiteits-bibliotheken of uit de Kon. Bibl. laten komen.

De tweede taak, die ik gaarne onze Centr. Ver. op zich zou zien nemen, is de uitgifte van een leidraad voor de samenstelling en aanvulling der bibliotheken en leeszalen.

In America is door de American Library Association een dergelijke geannoteerde catalogus uitgegeven, van welke een exemplaar aan alle Amerikaansche leeszalen gegeven werd, en door alle belangstellenden tegen den kostenden prijs gekocht kon worden. Deze boekenlijst was bovendien nog ingericht voor de samenstelling van boekerijen, welke met 1000, 2000 of 5000 boeken beginnen konden, zoodat bij de

keuze der eerste duizend banden reeds een geschikt geheel aanwezig kon zijn. Waar wij hier te lande weer nieuwe leeszalen kunnen zien verrijzen, en thans juist in kleinere gemeenten, kan het nut van een dergelijke boekenlijst niet problematisch zijn.

Hoe kan onze boekenschat het best benut worden? Ik sprak reeds vroeger over de onberedeneerde wijze, waarop de lezers van onze boeken gebruik maken. Hier dient leiding gegeven te worden. En al is, hetgeen ik thans voorstellen ga, niet bepaald nieuw, streng doorgevoerd en systematisch behandeld is dit tot heden nog niet geworden.

Ik bedoel deze beredeneerde boekenlijsten, van onderdeelen der bibliotheek, door deskundigen ingeleid en geannoteerd, en waarin de volgorde aangegeven wordt, hoe onze boeken over een bepaald onderwerp gelezen moeten worden.

Herinner ik mij goed, dan is reeds een dergelijke boekenlijst over dier- en plantkunde, door den Heer Heimans bewerkt, vroeger door Ons Huis te Amsterdam uitgegeven, en bestaan er uitgaven van andere O. L. voor technische- en jeugdlectuur.

Doch niet opportunistisch mag hier gehandeld worden. Dat naast genoemde leidraad de Centrale Vereeniging ook beschikbaar stelle dergelijke beredeneerde boekenlijsten. Wanneer ook kleine O. L. zich deze voor hun leden in meerdere exemplaren aanschaffen, zal zulk een aantal gedrukt kunnen worden, dat de kosten per exemplaar nooit meer dan enkele centen bedragen kunnen. Want deze boekjes zullen ieder slechts een klein onderdeel der boekerij behandelen, bijv. werken over zedeleer, boeken op het gebied der beroepskeuze en psychotechniek, het Christusprobleem, bedrijfsorganisatie en medezeggenschap, om eens enkele te noemen.

Doch voor het publiek zullen zij een practische handleiding zijn bij het gebruik onzer bibliotheek. En waar de prijs ervan niet hoog kan zijn, zullen ze geregeld aftrek vinden.

En weer herhaal ik, dat het bezwaar al de genoemde werken niet in bezit te hebben voor geen leeszaal geldt, waar thans deze boeken van elders te betrekken zijn.

Thans is ook van nut, dat de leeszalen geregeld een op-

gave ontvangen van de aanwinsten der Kon. Bibl. en van de Universiteits-bibliotheken. Waar deze instellingen de titels hunner aankoopen of aan hen geschonken boeken op bladen laten drukken om deze te verknippen voor hun kaart-catalogi, kunnen onze O. L. B., indien slechts een 100 exemplaren meer op de pers gelegd worden, ook in kennis worden gesteld van de uitbreiding van deze boekencollecties.

Slechts weinige O. L. B. schaffen zich buitenlandsche werken aan, zoodat wij op de vraag van studeerenden naar nieuwe werken in betrekking tot hun studievak, het antwoord moeten schuldig blijven.

In het bezit van deze lijsten betrekken wij weder een grooter aantal belangstellenden binnen den kring van onze bemoeiingen, en krijgen de aankoopen van deze groote instellingen meer beteekenis voor hen, die buiten de universiteits-steden wonen, dan tot heden.

Heb ik het schriftelijk gedeelte van onze nieuwe plannen op de sterke schouders onzer Centrale Vereen. geschoven, zoo kom ik voor het verbale of mondelinge deel een beroep doen op de medewerking van de directeuren en directrices der leeszalen.

Het is niet toevallig, dat ik eerst weer verwijzen ga naar het Nut. Want ook dit instituut voor volksontwikkeling gevoelde het als een te kort in haar voordrachten, dat in vele departementen den leden een vaak wat chaotisch winterprogramma wordt voorgezet. Men vroeg zich af welk nut het voor een belangstellende afwierp, wanneer hij 's winters een drietal voordrachten, bijv. over een belletristisch werk, de vulkanen op Java en over onze Nederlandsche vogels hoorde. En ik wijs er op, dat deze reeks sterk herinnert aan het grasduinen in onze wetenschappelijke rubrieken, waar op dezelfde onberedeneerde wijze boeken gevraagd worden.

Het Nutsbestuur stelde toen voor om deze voordrachtsreeksen te staken, doch een spreker op te dragen één onderwerp in een wintercursus te behandelen, opdat iets blijvends, iets diepers daaruit voor den hoorder geboren kon worden. Het is te betreuren, dat dit voorstel weinig instemming gevonden heeft.

Zoo wij nu een nuttiger gebruik van onze boekerijen voor de lezers wenschen, dan ligt naar mij dunkt, hier één van de nieuwe wegen open, die tot verhooging van de beteekenis der Leeszaal voor de gemeenschap leiden zal.

Hier kan de bibliotheek-leider, wanneer hij belangstellende lezers om zich verzameld heeft, in een serie lezingen op de samenhoorigheid der rubrieken in onze boekerij wijzen, die ofschoon zij den leek een heterogene massa mogen lijken, toch in een onderling verband staan.

Zijn zij niet fragmenten, die tezamen den cirkel, den cyclus der wetenschap uitmaken?

Wie meent, dat scheikunde niets met geschiedenis heeft uit te staan, wijze men eens op de rapporten over het gebruik van chemicaliën in den afgeloopen en toekomstigen oorlog. Kan onze hedendaagsche letterkunde, ja in 't algemeen, een werk uit de wereldletterkunde begrepen worden, zonder kennis van filosofie en houdt de handel en de handelskennis niet een nauw contakt met land- en volkenkunde?

En niet het bijbrengen van deze geleerdheid zal ons doel zijn, doch wel den lezer elk der wetenschappen te doen zien in „een verband des geheels". Men behandele met dit doel die werken uit de wereldletterkunde, welke de leek zonder hulp bezwaarlijk begrijpen kan; bijv. Goethe's Faust, de Divina Comedia, Brand van Ibsen, Anker Larsen's De steen der wijzen, een van Shakespeare's drama's en dergelijke. De bespreking van al deze werken geeft aanleiding er onze boeken over zielkunde, mythologie, ethica, geschiedenis bij te betrekken en geven den hoorders eenig denkbeeld hoe het goed bestudeeren van één werk, het raadplegen van tal van andere boeken noodig maakt.

Hierdoor wordt niet een veelweterij geboren, die niet gefundeerd is, doch de verkregen, veelzijdige kennis maakt levensrichting mogelijk. Zoo zal men den hoorders kunnen aantoonen, dat het aangrijpingspunt in de wetenschap overal liggen kan, doch dat de eens gekozen weg volgend, men sneller tot zijn doel, dit is het vinden van levensrichting, zal kunnen komen, dan door het telkens opnieuw inslaan van nieuwe paden.

Andere cursussen kunnen weer gewijd worden aan boeken-

groepen in onze bibliotheek, bijv. aan onze boeken over kunst, over land- en volkenkunde, over het erfelijkheids-vraagstuk, waarbij het lichtbeeld weer een belangrijke rol kan vervullen.

Men werpe hier niet tegen, dat de O. L. zich daarmede op het terrein der volksuniversiteit begeeft. Bij ons immers is 't slechts te doen om den lezer het rechte gebruik van onze boeken te leeren. Zulk een lezing verwijst dan ook telkens naar die boeken, waarmee zij is opgebouwd, als een daadwerkelijk voorbeeld, welk gebruik van onze boeken gemaakt kan worden.

Hier zullen nu de beredeneerde boekenlijsten door de Centrale Vereeniging uit te geven hun nut toonen. Want daarmede kunnen de leiders der cursussen zich oriënteeren zoo dit noodig is en tevens zullen deze lijsten voor de lezers een handleiding zijn bij hun zelfstandige studie na het volgen van zulk een cursus.

Ook op het platteland ligt een nog onbetreden arbeidsveld, Daar beschouwt men onze O. L. vaak nog als het boekenmagazijn, waaruit men voor de winteravonden lectuur betrekt. Soms is een predikant of het hoofd eener school zoo welwillend om de leden van een correspondentschap bij de keuze van hun boeken te helpen, d.w.z. in den catalogus aan te strepen, wat hun wenschelijk lijkt. Doch van leiding geven, zoodat zelfverdieping daaruit mogelijk is en de keuze later zelf aan den lezer kan overgelaten worden, is niet altijd sprake.

Hier vinden de leeszaalleiders een nieuwe taak. Ook deze lezers der leeszaal hebben recht op de kennis van den leider. Zeker moet daar soms eenvoudiger stof behandeld worden dan in de stad en zal men den lezer moeten brengen tot goed lezen en het begrijpen van wat moeilijker boeken, dan een simpele roman. Daar zal men den lezers op het schoon in de poëzie kunnen wijzen, en meent men, dat daarbij „de tegenstelling" het meest opvoedend werkt, laat dan door het hooren van slechte naast goede poëzie het inzicht verkregen worden in hetgeen gewaardeerd moet worden.

Doch over de wijze, waarop deze lezingen en voordrachten gehouden moeten worden behoef ik 't thans niet te hebben. Voldoende is 't, indien de noodwendigheid van dezen uit-

bouw aan ons werk gevoeld wordt en men beseffen gaat welk een groote taak nog weggelegd is voor die bibliotheekleiders, welke, doordien zij over voldoend personeel beschikken, zich meer naar buiten richten kunnen dan hun collega's in kleinere leeszalen, wier dienstrooster vaak al te nauw verband houdt met de uren van openstelling der inrichting.

Nog andere wegen zijn te bewandelen om de beteekenis van het leeszaal-werk te verhoogen. Waarom staat ook hier te lande niet een maandelijksch bezoek aan de O. L. B., — zij 't dan van een enkel uur — op het program der scholen voor middelbaar onderwijs? Een voordrachtje over den inhoud van sommige boekengroepen, desnoods door den leeraar der school, kan een verband tot stand brengen tusschen deze aspirant-leden en de leeszaal.

Veel goeds kan er voor de leeszaal uit groeien, indien de bibliothecaris lid van belangrijke organisaties is. „'t Is nuttig voor de Openb. Leeszaal" — zegt een Amerikaansch schrijver [1]) — „want het geeft vaak aanleiding om inlichtingen te geven en zich voor de bibliotheek nuttige vrienden te maken". En ook, en dit zegt hij er niet bij, omdat in de groote steden een veel grooter aantal menschen van het bestaan der O. L. onkundig is, dan wij vermoeden.

Er zal gestreefd moeten worden naar een veel nauwer verband met instellingen als: Bureaux voor beroepskeuze, Natuurkundige genootschappen, Esperanto-vereeniging e.d. De besturen dezer vereenigingen zullen leeren begrijpen, dat het materiaal der O. L. een welkome aanvulling is voor hun eigen bibliotheken en hun leden verwijzen naar deze voor hen zoo belangrijke instellingen.

Het werk der leeszalen zal daardoor intensiever worden, want wij zullen nog meer rekening moeten gaan houden met de nooden en verlangens der gemeentenaren dan tot heden.

Resumeerend, meen ik dat de richting, waarin zich ons werk beweegt meer neerkomt op „leiding geven", dan voorheen. In vroeger dagen was 't er immers om te doen het instituut „leeszaal" ingang te doen vinden, opdat de menschen den weg naar de boeken zouden leeren kennen.

1) G. O. Ward, *Publicity for public libraries.*

Nu wij de menschen hebben, zij 't dan helaas nog lang niet alle, is 't noodig, dat wij de boeken naar de menschen brengen, en dat wij hen op dit oneindig explorabele terrein als gidsen dienen.

Ik ben ervan overtuigd, dat ik u eigenlijk niets nieuws verteld heb, want is niet alles wat wij buiten het eigenlijke boeken afgeven en inschrijven verrichten er op gericht de sociale beteekenis der leeszaal te verhoogen? Waartoe dienen anders onze maandbladen, geannoteerd of niet, waartoe anders uittreksels uit den trefwoordencatalogus onder de aandacht der lezers gebracht, waarom trachten wij het publiek bij den aankoop onzer boeken te betrekken door vragenlijsten of aanvragenboeken er op na te houden, als 't niet was om het doel, dat de leeszaal zich gesteld heeft, bij het publiek ingang te doen vinden?

Doch wenschen wij werkelijk ons werk op hooger plan te brengen, dan wordt er wat van ons gevraagd dat gering, of niet gering is, naar gelang men 't opvat, n.l. dienst. Dienst aan het groote ideaal, dat bij de stichting van alle openbare boekerijen, waar ook, heeft voorgezeten, d.i. het peil der menschheid te verhoogen.

„Dienst" is 't woord, dat in het trefwoordenregister op het bibliothecaris-werk vet gedrukt staat.

Hebben wij niet van vroeg tot laat met „dienst" te maken, met ons dienstrooster, ons dienstverband. Hooren wij niet bij sollicitaties van leeszalen, waar je een zwaren of lichten dienst hebt, en zeggen we niet het beteekenisvolle woord als we op een afspraak niet kunnen ingaan: „'t spijt me wel, maar ik heb dienst".

Zeker zal hetgeen ik gevraagd heb tot verhooging van de beteekenis van ons werk ons wat kosten, aan vrijen tijd, aan moeite. Doch ik blijf vragen, is niet het hoogste, wat men in zijn leven doen kan, dit: zich wijden door dienst?

En u durf ik vragen uw vrijen tijd zóó nuttig te maken voor uzelf, dat anderen daarvan nut kunnen hebben.

Want ik zie het werk van den bibliotheekambtenaar, werkend of vrij, eigenlijk altijd staan in het teeken van „dienst".

J. VAN DIJK.

BIBLIOGRAFIE.

Atlassen. — Een belangrijke bibliografie van atlassen en kaarten over Groot-Brittannië en Ierland is verschenen van de hand van Thomas Chubb: *The printed maps in the atlases of Great Britain and Ireland; a bibliography, 1579—1870, with an introduction by* F. P. Sprent (London, 1927. met afb. en krtn. 4°). In chronologische volgorde worden alle atlassen, die over het Koninkrijk zijn uitgegeven (er is naar de grootst mogelijke volledigheid gestreefd) beschreven, zoowel naar het uiterlijk, als naar den inhoud, met opgave van de verschillende drukken of uitgaven. Achter iederen atlas volgt een opsomming van de diverse kaarten, die men er in vindt. In 3 afdeelingen worden achtereenvolgens behandeld: I. De atlassen van Engeland en Wales (1579—1870); II. De atlassen van Schotland; III. De atlassen van Ierland, terwijl een 4e deel, in alphabetische rangschikking, biographische bijzonderheden bevat van kaart-, of globemakers en kaartenuitgevers, meest Engelschen, Ieren of Schotten, ook een paar Hollanders: Willem en Johan Blaeu, Johan Jansson, Pieter van den Keere, e.a., en een enkele Vlaming: Hogenberg en Hondius, die alle, òf een groot deel van hun leven in Engeland hebben gewerkt, òf atlassen uitgegeven, waarin Engelsche kaarten. Het geheele boek door vindt men fraaie reprodukties van titelpagina's of kaarten uit verschillende atlassen.

Antwerpen. — A. van Laar, *Bibliographie van de geschiedenis van de stad Antwerpen.* 's-Gravenhage, Nijhoff, 1927. VIII, 335 blz. *f* 6.80. — Een overzichtelijke systematische indeeling, kritische aanteekeningen bij de titels van boeken en tijdschriftartikelen en bovendien een uitvoerige index op schrijvers, titels, de voornaamste personen, plaatsen en zaken, maken deze bibliografie tot een handig hulpmiddel bij de bestudeering van de geschiedenis van Antwerpen.

Gelderland. — Het Genootschap „Gelre" heeft op zijn bibliografie: *Grondslagen voor de bibliographie van Gelderland*, verschenen in 1910 en bewerkt door P. Gouda Quint, een vervolgdeel uitgegeven, loopende over de jaren 1910—1925, bewerkt door S. Gouda Quint. Dit vervolgdeel, bedoeld als supplement op het 1e deel, bevat al de 13-jaarlijksche vervolgen sedert 1911 uitgegeven en is wat bewerking en systematische indeeling betreft, vrijwel gelijk aan het 1e deel. Ook bevat het een algemeen alphabetisch register, maar bovendien nog een register

op de plaatsnamen en een alphabetisch register op de onderwerpen, waarin de bibliografie is ingedeeld. Het verscheen als nr. 17 der Werken uitgegeven door het genootschap Gelre.

Joodsche geschiedenis. — Een aanwinst van belang voor de studie van de geschiedenis der Joden in de Vereen. Staten is A. S. W. Rosenbach, *An American Jewish Bibliography, being a list of books and pamphlets by Jews or relating to them.... until 1850* (Baltimore, 1926. 8°). Een bibliografie, zooal niet volledig, dan toch de eerste in haar soort, die een uitgebreide opsomming geeft van alle werken en studies op dit terrein in Amerika verschenen over een tijdverloop van 1640—1850, en, naar de auteur in zijn voorrede te kennen geeft, een bibliografie, die de deur opent tot verschillende belangrijke studies over de eerste Hebreeuwsche Grammatika, het eerste Joodsche gebedenboek, den eersten Hebreeuwschen Bijbel, den eersten Joodschen Almanak, enz. De bibliografie geeft de volledige titels der werken, te beginnen met het 1e boek in de Amerikaansche kolonies gedrukt: *The Bay Psalm Book* (Cambridge, 1640) tot het laatste in 1850 van J. Wilson, *Our Israelitish Origin* (Philadelphia, 1850). Zooveel mogelijk is bij elken titel vermeld in welke bibliotheken men een ex. aantreft. Bijzondere aandacht is ook gegeven aan het voorkomen van Hebreeuwsche lettertypen in de eerste drukken. Van deze pagina's zijn faksimilé's ingevoegd, terwijl tot verheldering en verlevendiging van het geheel, de titelpagina's der meeste werken zijn gereproduceerd.

Joodsche mystiek. — Een bibliografie over Joodsche mystiek is de *Bibliographia Kabbalistica*, van de hand van Gerhard Scholem (docent aan de Hebreeuwsche Universiteit te Jeruzalem). Een lijst van omstr. 1300 titels in alphabetische volgorde op auteursnaam brengt het voornaamste bijeen wat in 12 verschillende talen is geschreven over Joodsche occulte leer. De Hebreeuwsche, Slavische en Hongaarsche titels zijn in het Duitsch vertaald, terwijl vele werken verklarende of min of meer kritische annotaties van den schrijver bevatten, die den studie-beluste tot belangrijke vingerwijzing kunnen zijn. Ten slotte is aan het werk toegevoegd een afzonderlijke bibliografie van de verschillende drukken en kommentaren der Zohar-geschriften. De volledige titel luidt: Gerhard Scholem, *Bibliographia Kabbalistica. Verzeichnis der gedruckten die Jüdische Mystik (Gnosis, Kabbala, Sabbatianismus, Frankismus, Chassidismus) behandelnden Bücher und Aufsätze von Reuchlin bis zur Gegenwart. Mit einem Anhang: Bibliographie des Zohar und seiner Kommentare* (Leipzig, 1927. 8°. Quellen und Forschungen zur Geschichte der Jüdischen Mystik, herausgeg. v. R. Eisler. Bd. II).

Rechtsgeleerdheid. — In 1897 is men te Parijs begonnen den gedrukten catalogus van de Bibliothèque nationale te Parijs te publiceeren, en wel van die werken waarvan de auteur bekend is. Gereed gekomen zijn tot 1925 dl. 1—85 d.i. letters A—Lafontaine. Het is, zooals uit de voorrede van het eerste deel blijkt, de bedoeling naast deze serie een tweede reeks te doen volgen, bevattende de titels der anonym verschenen boeken, en een derde, „reservé à certaines catégories de publications d'un genre special et bien déterminé". Intusschen hebben we, gelijk gezegd, nu pas de beschikking over de auteurs tot en met Lafontaine, en naar schatting zal het op zijn vroegst tot het jaar 1999 duren eer men, op deze wijze voortgaande, het geheele werk gereed heeft. Om nu echter aan het ongeduld der gebruikers van den catalogus eenigszins tegemoet te komen, is men, als voorloopige maatregel, begonnen met telkens 32 titels tegelijk te fotografeeren op bladen van 43 × 33 c.m. (alles gerangschikt in alfabetische volgorde der auteursnamen). Op deze wijze wordt niet alleen het tijdroovend persklaar maken der titels maar ook de correctie der drukproeven uitgespaard, en toch krijgt men reeds een zeer bruikbaar resultaat. Hoewel deze onderneming tamelijk kostbaar is, is de Kon. Bibliotheek op dit werk ingeteekend en ontving zij dezer dagen van de afdeeling „Jurisprudence et droit international, auteurs" de letters M—Z, 5 stevige banden; de hieraan voorafgaande letters zitten dus al in de bovengenoemde gedrukte deelen, met de bewerking waarvan intusschen ook geregeld wordt doorgegaan. Men meent vóór 1933 geheel gereed te zijn met het fotografeeren van alle auteurs M—Z, en bovendien der anonymen M—Z. Behalve dat deze catalogus in de eerste plaats den bezoeker der Bibliothèque nationale tot groot gerief zal strekken, profiteert ook de Kon. Bibliotheek, de eenige plaats in Nederland waar zich dit werk bevindt, van dit voortreffelijk bibliografisch materiaal.

Rubens. — De 3e aflevering van het Antwerpsche tijdschrift *De Gulden Passer* bevat op blz. 105—188 een uitvoerige opgave van *Literatuur over Rubens*, meegedeeld door den bibliothecaris der stedelijke Hoofdbibliotheek Emm. de Bom. De lijst bevat al hetgeen over R. in deze Bibliotheek voorhanden en ter gelegenheid van R.'s 350sten geboortedag aldaar tentoongesteld is. De verdeeling is aldus: I Werk van R., II Brieven, III Algemeene werken, IV Biographieën en bronnen tot de biographie, V Critische en esthetische studies, VI R. in de literatuur, VII R. in de muziek, VIII Verzamelingen en tentoonstellingen, IX Het land van R., X Rubensfeesten van 1827, 1840 en 1877, XI Bibliographie, XII Mengelingen. De uitgebreidheid van dezen catalogus maakt hem tot een zeker reeds belangrijke bijdrage tot een volledige bibliografie; op blz. 181—188 vindt men een auteursregister.

Dezelfde aflevering van dit tijdschrift bevat verder den catalogus eener andere *Tentoonstelling over het Antwerpsche Geestesleven in Rubens'*

tijd, gehouden in het Museum Plantin-Moretus. Na een rubriek „Werken waarvoor R. titelprenten en andere versieringen teekende" volgen „Boeken en Handschriften van R.'s tijdgenooten", waaronder men vele vermaarde Antwerpsche namen aantreft en in het bijzonder Justus Lipsius met een op zich zelf nog weer uitgebreide collectie vertegenwoordigd ziet. Een inleidend woord van Dr. Maurits Sabbe duidt in het kort de bedoeling dezer tentoonstelling aan.

Wells. — F. H. Doughty, *H. G. Wells: educationist*. London, Cape, 1926. 192 blz. sh. 5/-. — Aan deze kritische beschouwing over de opvoedkundige denkbeelden van Mr. Wells, zijn eenige korte aanteekeningen toegevoegd over die boeken, welke voor opvoedkundigen van bijzonder belang zijn. Het boek bevat ook een chronologische lijst van W.'s voornaamste werken.

Wundt. — Type van een zeer volledige, doorwrochte, zij het ook betrekkelijk kleine bibliografie, blijkbaar met het doel de betreffende persoon door zijn werk zoo scherp mogelijk te belichten is de bibliografie *Wilhelm Wundts Werk, ein Verzeichnis seiner Schriften*, samengesteld door zijn dochter Eleonore Wundt (München, 1927. 8°). De beide eerste afdeelingen geven in chronologische en systematische opsomming de lijst van al zijn geschriften, hetzij verschenen als een afzonderlijk boekdeel, of als tijdschriftartikel, of als recensie in een of andere periodiek. Een derde afdeeling geeft een lijst van de vertalingen zijner werken, een 4e van zijn lezingen. Een algemeen register tot slot maakt het opzoeken van elk geschrift of het vinden van een geschrift over een bepaald onderwerp gemakkelijk.

KRONIEK.

(Bijdragen voor deze rubriek te zenden aan Mej. E. de Clercq, Willem de Zwijgerstraat 5, Utrecht.)

Assen. — De Provinciale Staten van Friesland hebben afwijzend beschikt op een door het Bestuur der O. L. B. gedaan verzoek om subsidie ten behoeve van de lectuurvoorziening van de Friesche jonge mannen, die te Assen hun diensttijd doorbrengen.

Onmiddellijk nadat deze afwijzende beschikking in de bladen was vermeld ontving het Bestuur van een van de Statenleden bericht, dat het wellicht mogelijk was op een andere wijze dit werk te steunen, en ziet, kort daarop werd het Bestuur verrast met de mededeeling, dat vanwege de P. W. Jansens's Friesche Stichting gedurende vier jaar een belangrijk subsidie wordt toegekend, om in overleg met de Friesche militairen zelf, de lectuurvoorziening van Friesche tijdschriften en boeken te regelen.

Groningen. — De te Bloemendaal overleden oud-lector aan de universiteit, de heer H. H. Breuning, heeft zijn omvangrijke bibliotheek aan het Philologisch Instituut der Groningsche Universiteit vermaakt.

Haarlem. — Het Museum van Kunstnijverheid en zijn bibliotheek verlaten het Paviljoen „Welgelegen" dat voor de Provinciale Staten wordt ingericht. Voor de huisvesting der bibliotheek heeft het gemeentebestuur thans een zaal afgestaan in het gebouwen-complex van het stadhuis, de z.g. Noorderpandhuiskamer, in de Pandpoort.

Deze bibliotheek, welke ten doel heeft, door middel van periodieken, boek- en plaatwerken de kennis en de belangstelling in schilder- en beeldhouwkunst, architectuur, kunstnijverheid en industriëele kunst te vergrooten en te verbreiden, verzendt daarvoor aan den aanvrager de hierover handelende litteratuur binnen de grenzen van het rijk kosteloos ter lezing; slechts de transportkosten heen en weer en de onkosten voor correspondentie of frankeering komen voor rekening van den aanvrager. Op verzoek wordt over toegepaste schilder- en beeldhouwkunst, architektuur, kunstnijverheid, industriëele kunsten of onderdeelen daarvan opgave van bestaande litteratuur verstrekt, terwijl tevens wordt opgegeven, welke werken de bibliotheek daarvan bezit. Ten einde evenwel de vele aanvragen, die dagelijks binnenkomen, juist en spoedig te kunnen beantwoorden, is het noodig dat deze zoo nauwkeurig mogelijk omschreven worden, liefst met vermelding van het doel waarvoor deze litteratuur wordt gewenscht.

De supplementen op den catalogus (die uitverkocht is, maar binnen afzienbaren tijd zal worden herdrukt) zijn tegen betaling te verkrijgen.

Het museum-bestuur heeft besloten, de bibliotheek in het vervolg voor het publiek open te stellen alle werkdagen, des Maandags van 1—5 uur, alle overige werkdagen van 10—5 uur.

Laren. — Naar aanleiding van de min of meer geruchtmakende artikelen zoowel in de groote als kleine pers over de financieele toestand der gemeente Laren (N.-H.), tengevolge waarvan alle mogelijke of liever onmogelijke bezuinigingen werden voorgesteld (liever dan de vrij lage belasting in deze rijke gemeente 1 % te verhoogen of progressief te maken!) en niet het minst een bezuiniging op de subsidies der O. L. B. en R. K. O. L. B., verzocht het redactielid voor de Kroniek in Bibliotheekleven mij een artikeltje over de O. L. B. en om haar positie tegenover de gemeente Laren in het kort uiteen te zetten. Hieraan voldoe ik natuurlijk zeer gaarne.

In 1920 werd de Vereeniging O. L. B. Laren-Blaricum in het leven geroepen; vanaf het begin mocht zij zoowel veel medewerking als tegenwerking ondervinden. Medewerking van de vele intellectueelen en kunstenaars uit onze dorpen, tegenwerking aanvankelijk van de Katholieke meerderheid van den gemeenteraad. Tegelijkertijd dat de inwoners van Laren en Blaricum *f* 5000.— bijeenbrachten en duizenden boeken ter beschikking stelden, werd het aan Laren gevraagd gemeentesubsidie om principieele redenen geweigerd, terwijl de bijna uitsluitend uit Katholieken bestaande gemeenteraad van Blaricum *f* 100.— subsidie voteerde, die al spoedig tot *f* 300.— groeide. — Toch werd geopend met 'n bibliotheek van ± 6000 werken. Spoedig kwam 'n kinderbibliotheek en een portefeuille; een kleine maar intieme ruimte werd voor leeszaal ingericht. De contributies en giften van particulieren vloeiden ruimschoots en tegen de verdrukking in groeiden we, te meer waar het personeel voorloopig gratis zijn diensten aanbood.

In 1921 zag de katholieke meerderheid haar fout om niet te subsidieeren in en toen ook een R. K. O. L. B. was gesticht, werd zelfs *f* 6000.— uitgetrokken voor beide instellingen, met dien verstande dat de O. L. B. daarvan *f* 1900.— kreeg en de R. K. instelling *f* 4100.—, zijnde dit laatste bedrag de som der gezamenlijke subsidies, die de O. L. B. van rijk, provincie en de gemeente Laren ontving. Bij herhaling moest het Bestuur zich tot het uiterste inspannen om dit subsidie voor onze Leeszaal gehandhaafd te zien, zelfs werd in 1924 een door honderden bezochte protestvergadering gehouden tegen dreigende subsidievermindering. Een steeds stijgende ontevredenheid over de volgens velen onbillijke verdeeling (die volgens mij persoonlijk historisch moet gezien worden en waarvoor bij de katholieke meerderheid aanleiding bestond wegens het niet verkrijgen van de verwachte rijkssubsidie) was het gevolg, te meer waar onze O. L. B. van jaar tot jaar belangrijk in bloei toenam, zóó dat we bij een bevolking van ± 4000 niet-katholieken ruim 900 leden en 250 kinderleden tellen, ± 15000 boeken bezitten, een uitleening van ± 35000 deelen hebben, ± *f* 3000.— contributie innen, ± 100 portefeuilles (geheel vrij samen te stellen uit 'n collectie van 80 binnen- en buitenlandsche tijdschriften) wekelijks laten circuleeren. In de Leeszaal liggen 200 tijdschriften en kranten ter lezing, 'n reeds rijke krantenknipselverzameling is aangelegd, terwijl we in het bezit zijn van alphabetische,

systematische, biografische, romantitel- en recensiecatalogi benevens een onderwerpsregister, alles volgens kaartsysteem tot het laatste bijgehouden. In 1923 verscheen een gedrukte catalogus van alle rubrieken, in 1927 gaven we 'n nieuwe romancatalogus uit.

Boeken stroomden ons al de jaren overvloedig toe en daaronder vele kostbare werken.

Onze goede verhouding tot de plaatselijke pers droeg er niet 't minst toe bij om de Leeszaal populair te maken en we kregen dan ook de titels van al onze nieuwe aanwinsten gratis geplaatst.

Naarmate evenwel de boekerij groeide, werd de beschikbare ruimte steeds kleiner en het probleem der localiteit steeds nijpender. Een actie voor een nieuw gebouw werd op touw gezet en ± *f* 10.000.— vloeiden uit allerlei bronnen ons toe, dank zij ook de medewerking der beeldende kunstenaars, die een groote collectie schilderijen voor een verloting cadeau gaven.

Wel mag dus gezegd worden dat de O. L. B. Laren-Blaricum „erin" zit bij de bevolking, terwijl óók van katholieke zijde meer van onze instelling wordt gebruik gemaakt.

Na de 33 % rijkssubsidievermindering, was 't met al onze mooie plannen voor 'n nieuw gebouw, bijna fnuikend toen de gemeente Laren aan alle kanten ging bezuinigen en onze *f* 1900.— subsidie met *f* 800.— verminderde met de bepaling dat bij eventueele rijkssubsidieverleening aan de Katholieke O. L. B. het reeds aan deze instelling door de gemeente gegeven bedrag aan rijkssubsidie over beide O. L. B.'s zal worden verdeeld. 't Is dus zoowel in het belang onzer O. L. B. als in dat der R. K. O. L. B. als deze laatste eindelijk recht op rijkssubsidie krijgt!

Intusschen scheen 't den opperbezuinigers van Laren nog niet genoeg dat *f* 800.— op onze subsidie gekort was — 'n nieuw voorstel om *f* 2800.— subsidie voor beide Leeszalen te voteeren, waarvan *f* 2300.— aan de R. K. O. L. B. en *f* 500.— aan onze Leeszaal zou ten goede komen, werd ingediend. Toen zoodoende ook onze rijkssubsidie en daarmee het bestaan onzer bloeiende instelling in gevaar werd gebracht, werd een door ruim 600 inwoners onderteekend protest bij den Raad ingediend en met op één na algemeene stemmen werd het nieuwe bezuinigingsvoorstel zonder meer voor kennisgeving aangenomen.

En zoo leven we dus voort in de hoop dat ons vredig en toch druk bestaan niet opnieuw bedreigd wordt; we leven voort met mooie toekomstplannen voor de O. L. B. op velerlei gebied als 'n nieuw gebouw, 'n kinderleeszaal, het geregeld houden van cursussen, lezingen, vertelmiddagen voor kinderen en nog veel meer. Voor October smeden we plannen tot het organiseeren van 'n gecostumeerde optocht, waarvan de personen letterkundigen van de vroegste tijden tot heden zullen voorstellen en waarin bekende groepen uit litteraire werken zullen worden uitgebeeld. — Met een 3-daagsche fancy-fair in het bekende Hotel Hamdorff, daarvoor welwillend afgestaan, willen we onze nieuwe bouwplannen financieel doen slagen, terwijl ook de opbrengst van een door

de bekende voordrachtkunstenaars Albert Vogel en Ellen Vareno gratis te geven declamatiemiddag op Zondag 28 Augustus in het Openluchttheater der Humanitaire School alhier geheel ten bate van het nieuwe gebouw der O. L. B. zal zijn.

De grond voor de nieuwe O. L. B. in het centrum van het dorp Laren is reeds aangekocht en het project van den bekenden architect Wouter Hamdorff heeft reeds de goedkeuring der gemeentelijke schoonheidscommissie verworven.

Bestuur en personeel werken in de grootste harmonie samen (belangrijke factor om te slagen!) en willen met de pas ingestelde en volijverige propagandacommissie het bewijs leveren dat ook in een kleine plaats een goed werk iets grootsch kan wrochten. En het werk van een O. L. B. *is* goed! P. V. DE WIT, Dir. O. L. B.

Rotterdam. — Uit het verslag van de Gemeentebibliotheek over 1926 blijkt dat de centrale bibliotheek door aankoop en schenking werd vermeerderd met 9925 boekdeelen, waaronder 1667 behooren tot de ontspanningslectuur. Het totaal bezit bedroeg ultimo December 146.469. De verzameling Erasmiana werd verrijkt met 66 nummers, waaronder verscheiden merkwaardige drukken. Vele dezer bijzondere aanwinsten zijn door schenking verkregen.

De verschillende studie- en leeszalen werden bezocht door 253.750 personen. Er waren in de centrale bibliotheek 11.475 lezers die boeken ter leen hadden in 1926; het aantal uitgeleende boeken bedroeg 193.091; daaronder waren 32.298 uitleeningen van studieboeken. Alles tezamen werden in 1926 aan de centrale bibliotheek en de vier bijbibliotheken 341.972 boeken uitgeleend. In de kinderafdeelingen der centrale bibliotheek en der bijbibliotheken in het Tuindorp en de Gouvernestraat werden tezamen 119.331 boeken uitgeleend.

In vergelijking tot de ontspanningslectuur zijn de studieboeken in alle uitleeningen zeer in de minderheid. Bij de op de groote leeszaal gebruikte boeken alleen is de verhouding andersom: 5601 op een totaal van 6545; feitelijk is het overwicht van de studieboeken hier nog grooter dan het getal aangeeft, omdat daarbij niet is meegeteld het gebruik der wetenschappelijke handboekerij, die op de zaal zonder aanvraag is te raadplegen.

De reeds in het vorige verslag geconstateerde vermindering van het aantal uitleeningen van ontspanningslectuur, tegenover een stijging van het cijfer van de studieboeken, doet zich dit jaar wederom sterker voelen. Hoewel de bovengegeven totaalcijfers van leeszaalgebruik en uitleening slechts weinig meer of minder zijn dan die van het vorige jaar, zoodat in het algemeen van een vrijwel gelijkblijvend gebruik van de bibliotheek moet worden gesproken, lijkt toch deze voortgaande neiging tot een toenemend gebruikscijfer van de wetenschappelijke boeken een verblijdend verschijnsel.

Boeken die de lezers aanvroegen en die de bibliotheek niet zelf bezat, konden in 462 gevallen uit het Rotterdamsch Leeskabinet, in 1136 uit

andere bibliotheken betrokken worden, terwijl in het geheel 227 aanvragen zonder gevolg bleven. Omgekeerd kon de bibliotheek met 311 boekdeelen andere bibliotheken in binnen- en buitenland van dienst zijn.

Doordat de nieuwe catalogus thans in bewerking is genomen, zijn zoowel systematische als alphabetische catalogus tijdelijk in twee gedeelten te raadplegen. Alle aanwinsten worden uitsluitend in de nieuwe catalogi opgenomen.

De uitgave der lijsten van aanwinsten is vervangen door die der maandelijksche afleveringen van den catalogus, waarvan 12 nummers verschenen, te weten: 1—2. Aanwinsten op verschillend gebied. 3. Oude Romeinsche letterkunde: Latijnsche dichters. 4. Lijst van couranten en tijdschriften. 5—6. Aanwinsten op verschillend gebied. 7. Aanwinsten: Taal- en letterkunde. Erasmiana. 8. Oude Romeinsche letterkunde: Latijnsche prozaschrijvers. 9. Fransche romans (A-F). 10. Aanwinsten op verschillend gebied. 11. Aanwinsten: Godsdienst, Wijsbegeerte, Erasminana. 12. Aardrijkskunde (1. Algemeene werken).

Door de nieuwe werkwijze doet hetzelfde zetsel waarvan deze lijsten zijn gedrukt tevens dienst voor den druk der kaarten voor de catalogusladen. Daartoe wordt dit ook in een aantal exemplaren op groote bladen carton gedrukt met zoodanige afstanden rondom elken titel, dat deze juist met de goede afmetingen van een kaartje uit elkaar gesneden kunnen worden. Na enkele proeven met bladen van grooter omvang werd besloten tot bladen van ten hoogste 15 titels. Zoo waren eind 1926 gedrukt 196 bladen met 3105 titels. Daaronder vormen die met de titels van de lijsten 3, 8, 9 en 12 een ontlasting van den ouden catalogus, daar de kaartjes met de titels der op deze vakken betrekking hebbende boeken uit de laden van de oude alphabetische en systematische catalogi geheel konden worden verwijderd.

Ook de catalogi der bijbibliotheken komen in een dergelijke reeks uit. Hiervan verschenen er in het afgeloopen jaar drie.

Het aantal der inteekenaren was op het einde van 1926 ruim 300.

Sappemeer. — Aan het correspondentschap Hoogezand-Sappemeer van den Prov. Bond van Openbare Leeszalen en Boekerijen, tot dusverre zetelend in de Kerkeraadskamer van de Doopsgez. kerk alhier, is de toezegging gedaan van een dotatie van *f* 3000.—, welke gebonden is aan de voorwaarde, dat dit correspondentschap binnen een jaar wordt omgezet in een filiaal met eigen gebouw of localiteit.

Utrecht. — In de afgeloopen maand werden door de O. L. uitgegeven een supplement op den Kat. Handelswetenschappen en een op den Kat. Aardrijkskunde. De eerste bevat behalve de gebruikelijke „studielijst" der Utrechtsche katalogi een speciale (zeer beknopte) lectuurlijst met het oog op enkele examens in de handelsvakken. — In het Suppl. Aardrijkskunde is opgenomen een keurlijstje „Indië; boeken over onze Oost voor iedereen": een 75-tal titels van prettig-leesbare boeken ter inleiding van belangstellenden in Indië. Deze lijst is ook als afzonderlijk overdrukje verkrijgbaar.

UITLEENING DOOR FRANSCHE BIBLIOTHEKEN

De Fransche bibliotheken leenden tot nu toe alleen naar het buitenland langs diplomatieken weg, d. w. z. de bibliotheek hier te lande, die uit een Fransche wilde leenen, moest haar aanvraag tot den Minister van Onderwijs — Universiteitsbibliotheken via Curatoren — richten, die ze doorzond naar zijn ambtgenoot van Buitenlandsche Zaken, die ze doorzond naar den Nederlandschen gezant in Parijs, die ze doorzond naar den Franschen Minister van Buitenlandsche Zaken, die ze doorzond naar zijn ambtgenoot van Onderwijs, die ze doorzond naar de bibliotheek, die ze niet verder doorzond, maar 't gevraagde zond aan den Minister van Onderwijs, die het zond enz. langs denzelfden weg tot het ter bestemder plaatse kwam. En zoo ging het boek of handschrift ook weer terug en keerde het ontvangbewijs ook weer terug. Die weg was lang en volstrekt niet zoo veilig als men wel beweerde. Hier te lande heeft men dan ook steeds per aangeteekend postpakket verstuurd, regelrecht van bibliotheek tot bibliotheek — behalve in de oorlogs- en na-oorlogsjaren, toen de post niet feilloos functionneerde — en ik heb nooit gehoord dat er iets is weggeraakt. Duitschland zond ook altijd direct, en de Bibl. Royale te Brussel heeft het directe verkeer sinds kort ook ingevoerd, althans met de Koninklijke Bibliotheek, nadat ik geweigerd had een onzer handschriften langs diplomatieken weg uit te leenen. Maar Frankrijk leende nog steeds enkel langs dien weg uit.

Daarin zal nu eenige verbetering komen, door het nieuwe reglement, dat 1 October e.k. in werking treedt, en dat ik hieronder laat volgen. Jammer blijft, dat de Bibliothèque Nationale te Parijs haar gedrukte werken niet uitleent, behalve nu en dan een boek, dat zij in meer dan één exemplaar bezit.

P. C. MOLHUYSEN.

REGLEMENT

Relatif au service des Prêts des Bibliothèques françaises aux Bibliothèques étrangères.

Article 1.

Les *demandes d'emprunts* aux bibliothèques françaises, quelle que soit la nature de l'ouvrage faisant l'objet de la demande, ont lieu dans les conditions suivantes:

La bibliothèque étrangère, qui désire obtenir communication d'un ouvrage conservé dans une bibliothèque française, s'adresse directement au *Service Central des Prêts,* fonctionnant à la Bibliothèque Nationale de *Paris (58, rue de Richelieu),* afin de savoir si le prêt peut être consenti. Le service central des Prêts, après consultation de la Bibliothèque française intéressée, fait connaitre officieusement la réponse à la Bibliothèque étrangère demanderesse.

Article 2.

En cas de réponse négative, la requête demeure sans autre suite.

En cas de réponse affirmative, il convient de distinguer deux catégories;

a) Imprimés ordinaires;

b) Manuscrits, incunables, ouvrages précieux.

Article 3.

Pour les imprimés ordinaires, la bibliothèque française saisie, par l'intermédiaire du Service des Prêts, de la demande de la Bibliothèque étrangère, adresse à cette dernière, *directement et sans autre formalité,* l'ouvrage demandé. Le retour s'effectue de même, directement de bibliothèque à bibliothèque.

Article 4.

Pour les *manuscrits, incunables* et *ouvrages précieux,* la bibliothèque française adresse au Service Central des Prêts l'ouvrage demandé. La bibliothèque étrangère, officieusement avisée de la réponse par ledit service, saisit d'une nouvelle demande par la *voie diplomatique,* le Ministère des Affaires Etrangères. Dès la réception de cette requête le Ministère informe l'Ambassade ou la Légation étrangère qu'elle peut faire prendre au *Service Central des Prêts* l'ouvrage dont la communication a été sollicitée.

En ce qui concerne le *retour,* les manuscrits, incunables et ouvrages précieux sont remis directement par l'Ambassade ou la Légation, au *Service Central des Prêts* sans recours à l'entremise du Ministère des Affaires Étrangères.

Article 5.

Les *communications diverses* relatives à la marche des prêts, à leur prolongation, à la restitution des ouvrages prêtés et aux frais de leur transport ont lieu entre la bibliothèque emprunteuse et le *Service Central des Prêts*. Le Minstère des Affaires Étrangères n'est saisi que dans le cas où le prêt donne lieu à une réclamation auprès du Gouvernement qui a cautionné la demande.

Article 6.

Les *frais de port et d'assurance* des ouvrages communiqués sont désormais à la charge des emprunteurs.

TENTOONSTELLING „FRIESCHE TAAL- EN LETTERKUNDE" in de Provinciale Bibliotheek te Leeuwarden. 1 Sept.—15 Oct. 1927.

In aansluiting op het Friesche Kongres is ter Kanselarij weer een en ander in gereedheid gebracht, dat de aandacht van alle Frieschgezinde bezoekers der bibliotheek verdient.

Vooreerst bestaat nu gelegenheid om de gevoelige klankplaten te hooren, waarop de Friesche dialekten van Terschelling tot Sylt zijn vastgelegd.

Zooals men zich herinnert, hebben de Pruissische Staatsakademie en de Staten van Friesland deze onderneming bekostigd, die op zeer gelukkige wijze door Prof. Th. Siebs en Dr. Steller te Breslau en Prof. Doegen te Berlijn ten uitvoer is gebracht.

Onze bibliotheek is nu in het bezit van 84 grammofoonplaten, die ruim twintig Friesche gouwspraken verklanken, bovendien van nog ongeveer twintig platen, die liederen en voordrachten ten gehoore brengen van een paar bekende Friesche zangers en declamators.

Er is dus keus. Wilt ge, dan geeft de zwarte draaischijf U in „algemeen beschaafd" een toespraak van Kalma of een stuk Bijbelfriesch van mij, in het Saterlandsch de gelijkenis

van den Verloren Zoon, in het Hindeloopersch een vastenavondlied of gesprekken aan de leugenbank. Ge kunt hier hooren zangen van Sylt, rijmen van Helgoland, een sage van Amrum, en de Harden, een vertelling van Schiermonnikoog, stukken Gaasterlandsch, Dongeradeelsch, Woudtjersch, Bildtkersch en Z. Westhoeksch.

Het is een verheffend denkbeeld langs dezen weg, zij het dan kunstmatig, geestelijke aanraking te verkrijgen met onze stambroeders, die eens rechts- en volkenkundig een eenheid met de West-Lauwersche Friezen vormden.

De tentoonstelling geeft een nagenoeg volledig overzicht van alle werken, die de Friesche letterkunde uitmaken en van de studiewerken, die daarop betrekking hebben, zoowel historisch als taalkundig.

Vergeleken met de collectie, die verleden jaar werd uitgestald, is zij er breeder en rijker op geworden. Bovendien is er aan toegevoegd een verzameling van de belangrijkste en mooiste boeken, die de Friesche pers tijdens de Republiek heeft afgeleverd.

't Spreekt vanzelf, dat Franeker als akademiestad en Leeuwarden als Hof- en Hoofdstad hier de kroon spannen.

Van internationale strekking zijn de dertig deelen Franeker dissertatie's in uniforme banden van het blankste perkament. Hier vindt men proefschriften van Nederlanders, Duitschers, Polen, Hongaren, Schotten enz. die aan de Friesche Alma mater promoveerden. Uit kultureel oogpunt zijn daarin belangrijk de wij- en begroetingsverzen in allerlei taal door vrienden opgedragen aan den promovendus.

Daarnaast liggen de meest bekende Friesche geschiedwerken en kronieken van Winsemius en Schotanus, van Andreas Cornelius en Hamconius, van Furmerius en Gabbema met fraaie titelprenten. Daarbij reken ik ook de statige kwartijn van Vriemoets' Athenae Frisiacae (1758), die de levensgeschiedenis behelst der Franeker geleerden.

De keuze uit de werken van zoovele eminente hoogleeraren moest zeer worden beperkt, maar hier mochten niet ontbreken de juridische werken van Tjalling van Eyssingha (1593), van de Hubers en Joannis à Sande, wiens Decisiones Frisicae

prijken met een titelprent, voorstellende een rechtszitting van het Hof in de benedenzaal der Kanselarij.

Van de mathematische geschriften noem ik die van Adrianus Metius (omstreeks 1630) en Johannes Holwerda's Friesche Sterrekonst (1652).

Verder ligt hier een keur van theologische werken, die ons verplaatsen in den Gysbert Japikstijd, toen Samuel van Haringhouk te Bolsward, Hendrik Rintjes en Claude Fonteyne te Leeuwarden een schat uitgelezen predikatien van de beste Engelsche kanselredenaars den volke aanboden. Niet alleen hebben deze boeken sierlijke titelprenten, maar ook verzen van den Bolswarder dichter en zijn vriend Gabbema.

Vermelding verdienen ook de Leeuwarder uitgave van Vondel's poëzie (1658) en Halma's prachteditie van Rotgans (1715).

Van de andere Friesche steden Harlingen, Workum, Sneek en Dokkum vindt men ook enkele zeldzame persprodukten.

En dit alles groepeert zich om de monumentale uitgave van het zesdeelige Charterboek en Schotanus' Atlas, die de Friesche Staten tot een onvergankelijke eer strekken.

Moge een en ander een beeld geven van Friesche geestesbeschaving, die door alle eeuwen een sterk, zelfstandig karakter heeft gedragen.

G. A. WUMKES.

KINDERBIBLIOTHEEKWERK.

Children's libraries in Sweden [1]).

My dear Colleagues,

I owe you many thanks for the honour you have shown my country and myself by asking me to read a paper to you to-day about the work and methods of the Swedish Children's Libraries, especially my own at Malmö. It is very well known in Sweden that the Dutch are the best linguists in the world. Because of that I have some hope that you will be able to understand me, but on the other hand I am very much afraid of reading to you in my poor English.

You will perhaps think me very lazy, if I begin by quoting my own statements about the history of the Swedish children's libraries from Miss Rees's "Libraries for Children" — a book which I dare say is well-known here also. There isn't much more to tell than you will find in that book and fortunately for me you won't know it by heart.

The children's library movement in Sweden is of recent date. In saying this we must make a distinction between our school libraries and the modern public children's libraries of to-day. As early as 1842 a Swedish Education Act for the compulsory establishment of a free public school in every community stated in one of its paragraphs that "the library is an indispensable supplement to school education". From that time then we have our school libraries, which have worked with varying success all these years. They get a public grant for their maintenance. The newer school buildings have a library room and in many places the school libraries are divided into three sections — class libraries for the lower grades: a general library of reference books, fiction and non-fiction (everything but the reference-books for home reading): and books for supplementary reading in many copies. — You

1) Lezing gehouden te Rotterdam 12 Juni 1927, vgl. Bibliotheekleven van Augustus blz. 151 vlg.

must remember that our public libraries have nothing to do with these school libraries, but of course we help them with our advice as much as possible when they ask for it. Though one must appreciate the big work the teachers do in this connection often without any compensation at all, I must between ourselves tell you, that in my private opinion the state of things is not happy. The Swedish teachers are not as a rule willing to look at the library work as a profession, about which they ought to learn at least something before they are able to practise it. The result is that the school libraries are usually not conducted in a satisfactory way, which is a pity not only for the work, but also because of the expence incurred for their upkeep. There are many other good reasons for my belief that these kind of libraries really are of little value, but it isn't the business of this paper to go into that question, and we will therefore go back to the real children's libraries.

For many years before the opening of the first modern children's library in Stockholm, the children had been allowed to use the reading rooms of the library of the People's Education Society (Folkbildningsförbundets bibliotek), but no special arrangements had been made for them, and the "open access" now everywhere used was unknown. In 1907, however, Dr. Valfrid Palmgren, a woman Doctor of Philosophy of the Royal Library, Stockholm, was granted a travelling scholarship by the Swedish state for the purpose of studying library methods in the United States. On her return to Sweden, Dr. Palmgren began, by means of lecturing and writing, to agitate for the institution of modern library methods in Sweden, and wrote a book on "The Library and the Education of the People", now translated into Danish, Finnish and, if I am correctly informed, partly into Dutch. During her stay in America Dr. Palmgren became particularly interested in the children's departments there, and decided to institute such a library in Stockholm. After much work and with the help of private contributions from people interested in the movement, the library was opened in November 1911. All the children's libraries or children's departments of pu-

blic libraries, that have been established in Sweden since that time, are built on the same principle, as the first library in Stockholm.

In honour of the first grand lady of the library profession in Sweden, Dr. Valfrid Palmgren, I shall ask to be allowed to say a few words to-day, for she has recently passed her 50:th birthday. It is not only for the children's libraries we have to thank Dr. Palmgren, she also brought forward a proposal, which has since been put into force, for the organisation of the public library system in Sweden in 1911, and it is the fruits of her labours for the good cause which we enjoy at present. She is now married to a professor in Copenhagen, but she still makes a grand contribution to her native country in her capacity of lecturer in the Swedish language in the Danish University. To her old love, the library, she remains true. She is still the president of the board of the Children's library in Stockholm, she is a member of the board of the municipal libraries of Copenhagen, and she has always been a great support to me, her old pupil, who have the great advantage to live in a Swedish town situated only an hour and a half by steamer or ten minutes by airship from the Danish capital. Her great strength is, that she believes in the library movement more than anyone else I have met, and she knows how to inpart that belief to others, to interest and inspire with enthusiasm all she comes across. Yes, I can not use a better expression than the American one, she has understood how to give her pupils *the true "Library Spirit"*, without which we should all of us be very average workers.

As a children's librarian myself, I should like to say, that though Dr. Palmgren has done more important things for the library movement in Sweden, perhaps she has done nothing more grateful than this founding of a children's library movement, which has in view "to create an intelligent, book-loving and independent reading public" to use one of her own expressions. It is ultimately on this young public that Sweden's whole future will depend.

After this long preface I shall have the pleasure of telling you something about my own little place, the children's li-

brary of Malmö, in reality a department of Malmö Town Library, but under the own name of Malmö barnbibliotek, working quite independently of the main library and on separate premises.

Malmö barnbibliotek began its existence at the Baltic Exhibition in 1914. Thanks to private benefactors it got its first thousand volumes as a beginning, together with furniture, and the needed premises were placed at the disposal of the inaugurators for a term of five years, which was afterwards extended to ten. The library interior was arranged under the direction of Dr. Palmgren, and a dictionary card catalogue was prepared at Stockholm's Children's Library. The library proved to be one of the most popular exhibits, and at the close of the Exhibition, it was moved to permanent premises, and was opened to the children in November 1914. During the first ten years of its existence Malmö barnbibliotek was housed in a flat on the second floor, and I do advise all children's librarians never to place a library in such a position. Not that the children are afraid of staircases — of course they are not — they will come in hundreds and hundreds if the place is well situated in other respects, but all the poor people, who live in the house and stay at home in the evenings will go for you, and you will be the least popular person in the neighbourhood. And if you are a kindhearted and right thinking person, which of course you are, you must feel with them, and think that the last place in the world you would care to live yourself, would be a house with a children's library in it. All of you know what children are like, so I don't need to explain the reason why. But in spite of that it was a nice place. It was also the staircase that forced us to move to other premises, and no more stairs for me, if you please.

During these earlier years we used a modified form of Dewey's Decimal Classification System and Cutter's Author marks. It turned out all right for a small library like ours but for the bigger ones it was naturally enough not satisfactory in its American shape. Denmark and Norway have adapted Dewey to their needs, but we are very national in Sweden, and very few of our librarians have been to the U.S.A. There-

fore the result was that in 1921 we got a classification system of our own. Dewey's is of course to a certain extent an international system, and if you have learned that, you will be able without great difficulty and without much knowledge of languages to help yourself in many countries on the continent, if you are studying library methods, and that is always a great advantage. It is also the only thing we can say against our system I think, that it is going to isolate us a little in relation to foreign libraries.

As the classification system is of such fundamental importance in a library I shall have to explain the main features in ours. At first it is a letter system separated into 22 main classed named from A to V in capital letters. I will mention them here and afterwards show how we subdivide one class to give you a clear notion of the whole scheme.

A. Book- and Library science.
B. General Works.
C. Religion.
D. Philosophy.
E. Education.
F. Philology.
G. Literary History.
H. Fiction.
I. Fine Arts.
J. Archaeology.
K. History.
L. Biography.
M. Anthropology.
N. Geography and Description.
O. Sociology.
P. Technology.
Q. Economy.
R. Gymnastics, Sports and Games.
S. Military Science.
T. Mathematics.
U. Natural Science.
V. Medicine.

Everyone of these main classes is, as I mentioned before, divided into several subdivisions. E.g. N. Geography is subdivided as follows:

Na. Europe, General.
Nb. Scandinavia.
Nc. Sweden.
Nd. Scandinavia (except Sweden).
Ne. Great Britain and Ireland.
Nf. Germany, Austria and Hungary
Ng. Holland and Belgium a.s.o.

The first letter for the main class is capital, the following are small ones. If we need to subdivide once more, we use one more letter e.g. Nd. Scandinavia is subdivided:

Nda. Denmark.
Ndb. Norway.
Ndc. Iceland.
Ndd. Finland.

As some little aid for the memory the small letter c always when it is possible, indicates Sweden. Thus Fc. is the mark for Swedish Philology, Gc. Swedish Literary History, Kc. The History of Sweden a.s.o.

As for the author marks we have done away with them entirely. You will think me awfully heterodox, if I say that I am glad of that. As we still used the Cutter author marks, many of the assistants used to know the marks by heart, but they didn't know the titles properly, and were quite at a loss how to arrange the newly supplied books in alphabetical order, at least it took a lot of time to do it. At present they must know even the titles properly; they are quite as easily learned and the shelving is done as quickly. We have always the name of the author and the title printed on the back of the book. Even the boy, 14 years of age, whom we employ for keeping the shelves in order, is quite as forward with the work as his predecessors, who used author marks. But to tell you the truth I must say that we shall have our own author-marks too before long, though I don't long for them. To keep different copies of the same book apart we use the accession numbers. Perhaps you will consider it very old-fashioned that we still use an accession book. If you do I am sorry, but I am not sure that we are ripe for leaving it yet, even if we could find another form for keeping our copies apart.

In 1923 we changed the Dewey's Decimal Classification for our own classification scheme. Luckily for us we had written our old marks in the catalogues in pencil, but we had very little skin left on our fingers when we had rubbed out all the old marks on about 30.000 cards. Don't imagine that because I talk about 30.000 catalogue cards we own about 30.000 books. Do excuse my presuming that anything could make you think so. The fact is that I am more used to speak to people, who don't know anything about libraries than to such a learned audience as this, and for that reason I explain a little more than you will perhaps think proper. We have at present a stock of 7000 volumes only, and of course it was not as much as that in 1923, but we reckon on an average five cards for each book in the dictionary catalogue, one card

apiece in the classified catalogue, and one for the copy of the classified catalogue, which the town librarian keeps at the main library. We have no shelf list, instead of that we use the classified catalogue for stock taking.

As I told you before, we use the open access system in most public libraries in Sweden. Actually I have only worked in one library, except the Royal (scientific) Library of Stockholm, where I received my first training, in which they used the closed system. It was in the biggest public library of Gothenburg. I couldn't stand it more than seven months, though I had obtained a year's leave from my dear Malmö, to see how I should like it, and before I left I had the pleasure of altering the children's department into a save-guarded open access one after the English pattern, and to-day the whole library is converted into an open one. You will not take this as a criticism of the closed system, there were other reasons for my leaving Gothenburg that time. I tell you this only to show that the American influence has been great in Sweden in some respects. How great I can not tell, because I haven't been to America to see for myself, but we read about it, and we get many ideas from Denmark and Norway, where they are not as critical as we are but accept as a matter of course almost everything that comes from the U.S.A. I mean that we ought to preserve our national peculiarities and there are many things that are too American to us.

Very likely I shall get another conception of the closed libraries, after this visit to your country, but still I am disposed to think, that it must be very difficult to get the children interested in books of non-fiction e.g., if they haven't the opportunity *to browse among books and to taste the joy of discovery.* Though we let the children go to the shelves to choose for themselves, we use lots of little tricks to induce them imperceptibly to choose books of non-fiction. The picture-bulletin is a device we always use. We have a big board measuring $1 \times 1\frac{1}{2}$ meter, really too big, all pictures are actually "swallowed up" by it. It is pictures on a special subject which we place on this board, it may be an event like the Royal marriage last winter of a Swedish princess to the Belgian crown

prince, or the Beethoven-jubilee, or we have some good pictures of a country. Thanks to Mej. Kluit we have some very good ones from your country. We post also on the bulletin board a list of the books we own on the subject and on a shelf below we place the books themselves. In the case of the Royal marriage, I had to combine our whole Royal dynasty and call it "Our Royal House" to get some books of history for the children to read, as the young couple haven't yet a history of their own. The difficulty is of course to find a subject, which will easily be illustrated, and on which at the same time you have suitable books. In our present rooms we have three big show-windows facing the street, and we use two of them for show, quite in the same way as the picture bulletins. There is a classical children's rhyme called "Pelle Snygg", that is Tidy Peter in English, I think, and illustrated by a well known Swedish artist Ottilia Adelborg. It is a moral story about a small boy, who didn't care for water, but of course he was converted in the end. We used it to illustrate Hygiene, and I tell you that many mothers of youngsters, who were not able to read themselves had to stop at our windows for quite a long time on their daily walk and recite that story to them. In the same way we used a book named "Adelie or the lost Penguin", a story built on the pictures of Shackleton in the Antarctic and very funny indeed. It was to illustrate polar exploration and that was nearly as popular as Pelle Snygg. In the second window we place book covers under the heading of "New Books", lists of "the most thrilling Books for Boys" or "Nice Story Books for Girls", or good advertising placards, if we are able to get some from our book-seller. The last thing is to write in bold capital, brightly coloured letters a book title in one word "KRAK, KRAK, KRAK". The children are very curious to know what Krak is, and perhaps you will be the same. It is a true story by Stefansson and Irwin of a small Eskimo boy named Krak and his life and fortunes. I dare say you have it translated into Dutch too, if not you ought to get it. Another device we use to draw attention to certain books, is to place a book on a book display holder labelled "Have you read this?", and open it by an attractive picture. We use

them also without labels when the book has to speak for itself. But these things are not enough to induce children of 9 to 10 years of age to read non-fiction, and in order to encourage them to do so, a selection of non-fictional books especially suited to them is kept in a small book-stand near the lending counter, and they are trained to regard it as their special section, which of course won't prevent much older children looking for their books at the same place. All the new books are placed in a rack with a list attached in the reading room, and retained on display for a fortnight, after which they are lent out for home reading. You will be eager to know about the results of all this extra work on our part. Well, our percentage of non-fiction has been about 46, that is a constant increase from year to year. In 1914 it was 35,8 % and in 1926 46,8 %.

If you haven't had enough of our work by now, there is one other thing my Dutch friend thinks would interest you, and that is the exhibition of the library and the hour of instruction to a class of school children.

We are accustomed to invite "the leaving classes" from the elementary schools to have a look at the library in the presence of their teachers and during school hours. The teachers have only to fix the hour through the telephone. 25 to 30 children about 13 or 14 years old, usually meet on each occasion.

Though it is rather hard on you, you must pretend to be school-children for some minutes, and I will try to translate a little of the lesson to you. The first thing I do is to explain to them the purpose of libraries. Generally I begin by telling a short story from the Danish book about book-knowledge named "Bögers Brug" by Jörgen Banke. It runs as follows.

There was once upon a time a little Danish boy, who was reading a good book by Ludvig Holberg. He laughed at it till he cried, but at last he left off and asked his father if he knew what he had thought of all at once. No, his father didn't know that. "Why, it is Holberg, who is making me laugh". His father thought this natural, as it was a book by him he was reading. "Yes", the boy said, "but what I am thinking is, that Holberg died nearly two hundred years ago, and it seems

like a miracle that he still talks to us as soon as we open that book by him".

I agree that it is a wonder, but we never realise it because we are all able to read and write. However you must feel it to be a most interesting thougt, when you look at all the books on our shelves here and know that they are like living creatures ready to talk to you as soon as you care to open them.

"Good books are like nice friends and better than most others. They enable us to stay in the company of the most talented and agreeable persons that ever lived".

Then I tell them a little about the great inventions, which have been made, and that we have to thank books for them to no small degree, as they preserve experiences from generation to generation. Our inventors read about the results their predecessors arrived at and are adding to that. Edison would scarcely have been the great inventor he is, if he had not had his big library to go to. Our own country-man Gustaf Dahlén would not have gone as far as he has a.s.o. You wouldn't have been able to go and see moving pictures e.g., nor to hear the broadcasting, because there would have been none. Therefore the library is the treasury, where all the intellectual capital of the world is to be found. Thus you will understand that it is of no small importance, that you are able to discover the numerous treasures the library offers you, and it is because of my wish to give you a key to the treasury, I have asked you to meet up here to-day.

During your school years you will get the advice and help you need from your teachers, but after that time you will be welcome to our advice and counsel for your reading at the library.

The libraries in Sweden are owned usually by the state or the community, or both, in Malmö it belongs to the town. Some time when you have an income of your own, you will help to support the library through your taxes, and then as a matter of course you will have to get fair value for your money and really make use of your own library as much as ever you can.

When I have told them always to feel at home in their own

library, the children's department, and take care of everything quite as if it belonged to them I go on and show them how to treat a book, if they are anxious that it shall last as long as possible, sometimes too showing them how badly a book can look after a few times'ill-treatment. I take for granted that they won't use pocket-knives, pencils or still worse subjects for a book mark.

By now we have got to the classification system, of which I have told you before, and the Dictionary card catalogue. When I have explained these two things to them, I put a number of questions about books, which they will have to find out about in the catalogue and on the shelf, so that I can see that they really understand the run of the whole thing. At last I explain a little of reference collection to them, how to use big works of reference with an index attached, time tables, directories, city maps a.s.o., all things which they don't learn at public schools, at least not in Swedish schools of that kind.

Once I tried a voluntary course twice a week and four hours in all. As the library is open for general reading and lending till half past seven, it was necessary to fix the hour for this attempt at eight o'clock in the evening, which is rather late. Some of the children were from the higher schools, other from the elementary ones, and that was also a drawback, as their former knowledge was entirely different. Anyway they seemed to be very pleased with it, and I received many inquiries later on, whether there would be more "lectures", as they called them.

If some one of you by chance has been a teacher, you will probably find my description of the simple way in which I attempt to interest the children in the library very impertinent; one can attempt no more in one hour's work, but in justification I can only say that the children are very much interested in these lessons, attending to the questions as if they were solving a riddle.

I could go on telling you about story hours and minor things for any amount of time, but I shall have to finish before you get tired of me.

The late Finnish author of fairy tales and stories for child-

ren Zacharias Topelius wrote once: "Give the children a sound reading in addition to the lesson, and you have filled up a gap in the education of the people". How we try to fill up that gap I have quite simply ventured to tell you in this little paper. I shall be very pleased indeed to try to answer any questions you may wish to put, and I shall be more pleased still, if as many of you as possible will come to Sweden and see for yourselves. You will be most welcome. Stockholm is going to inaugurate a new modern town library building this autumn, and as to Malmö I do hope that before long we shall too have our own children's department in a newly-planned library building, so we can have something really worth showing you as a compensation for the long journey.

HELJA JACOBSON.

OVER DE GRENZEN!

Summer School te Aberystwyth. [1]

In Bibliotheekleven van Mei stond onder deze rubriek een aankondiging van een „Summer School of Library Service" in Aberystwyth.

Het leek mij een aardig avontuur, daar eens te gaan neuzen. Met groote verwachtingen trok ik naar Wales en die verwachtingen zijn zoo mogelijk nog overtroffen.

De „Summer school", die ieder jaar te Aberystwyth gehouden wordt, duurde slechts 14 dagen. In dien tijd kon men echter heel wat leeren, zien en genieten.

Een rooster der lesuren was ons tevoren thuis gestuurd en den eersten avond moest men zijn keus al gemaakt hebben uit de verschillende onderwerpen. Slechts zeer weinigen schreven voor alle lesuren in daar dit veel te vermoeiend zou zijn.

Alle vakken, op Engelsche literatuurgeschiedenis na, waren van bibliotheek-technischen aard. Zij omvatten dezelfde onderwerpen als de zes diploma's van de „Library Association"; het doel der school is dan ook de assistenten op te wekken tot het halen dier diploma's.

De meeste cursisten volgden de school in hun vacantietijd, maar waren toch uitgestuurd door de verschillende bibliotheken, die de onkosten ook geheel of gedeeltelijk vergoedden.

---

1) Wij danken de schrijfster voor haar bericht en hopen dat haar goede voorbeeld navolging zal vinden. Gaarne zullen wij zulke mededeelingen over de bevindingen van onze reizigers ontvangen. *Red.*

De lezingen waren populair, doch daardoor juist gemakkelijk te volgen, wat mij, als eenige buitenlandsche, goed te pas kwam.

's Ochtends hadden wij les in de Universiteit, een prachtig oud gebouw aan den zeeboulevard.

De middagen waren meer aan de praktijk gewijd; wij gingen dan naar de National Library, een mooi nieuw gebouw, dat op een heuvel ligt. Daar hadden wij demonstraties van binden, drukken en last not least van fotografeeren in de „photostat", de plaats waar alle manuscripten en dergelijke volgens de nieuwste methode in een ommezien gereproduceerd worden.

Verder hadden wij o.a. praktisch klassificeeren; ieder had een Dewey en een Brown voor zich, die uit alle hoeken van Engeland geleend waren.

Ook had de bibliothecaris der National Library, die deze „school" leidde, zooveel mogelijk alle boeken, die op de lessen besproken werden, verzameld in een zaal, waar wij den geheelen dag vrij toegang hadden.

De Woensdag- en Zaterdagmiddagen gingen wij altijd met trein of char-à-banc uitstapjes maken. Dit waren niet de minst geslaagde middagen, want de omstreken van het badplaatsje Aberystwyth zijn prachtig en er was stemming, daar de onderlinge verhouding dit jaar buitengewoon aardig was.

's Avonds waren wij meestal vrij. Alleen hadden wij vier avonden lezingen, waaronder een geestige openingsspeech van Mr. Pacy.

Wij woonden allen samen in Alexandra Hall, een gebouw ook aan den zeeboulevard, het verplichte tehuis van de meisjesstudenten, dat in Augustus door de vacantie leeg stond.

De „warden", het hoofd van dit huis, zorgde het ons op alle manieren zoo gezellig mogelijk te maken, zoo arrangeerde zij allerlei aardige feestelijkheden.

De lecturers, bibliothecarissen uit verschillende steden, hadden zich geheel belangeloos beschikbaar gesteld. Zij waren specialisten in het bepaalde onderdeel dat zij doceerden, zoo gaf b.v. Mr. Quinn: Practical Cataloguing. Zij aten aan onze tafels en arrangeerden ook de uitstapjes. Buiten de lesuren gingen zij met ons om als kameraden. Het was werkelijk bewonderenswaardig hoe aardig en eenvoudig zij met ons omgingen en ons dadelijk op ons gemak zetten.

Aan degenen die ook lust voelen deze „Summer school" eens te volgen wil ik gaarne nadere en serieuzere inlichtingen geven, voor zoover dit in mijn vermogen ligt.

E. VAN AALTEN.

KRONIEK.

(Bijdragen voor deze rubriek te zenden aan Mej. E. de Clercq, Willem de Zwijgerstraat 5, Utrecht.)

Bij Kon. besluit is benoemd tot gedelegeerde der Nederlandsche regeering op de 50ste jaarlijksche conferentie van de Library Association, van 26 September tot en met 1 October te Edinburgh, dr. A. Hulshof, lid der rijkscommissie van advies inzake bibliotheekwezen, bibliothecaris van de rijks-universiteit Utrecht.

Haarlem. — Nu het gebied dat de Haarlemsche Stads Bibliotheek en Leeszaal bestrijkt na de annexatie veel grooter is geworden is overwogen om, naar het voorbeeld van andere groote steden, in de buitenwijken filialen te vestigen. Daarbij is gedacht aan Noord-Haarlem (het „Schoterkwartier"), het Slachthuiskwartier en het voormalige Noord-Heemstede.

In Noord-Haarlem zijn als geschikt om voor filiaal der bibliotheek te worden ingericht genoemd: de benedenverdieping van het Huis te Zaanen en de bovenverdieping van het voormalige Schotensche raadhuis.

De vestiging van zulke filialen zal natuurlijk geld kosten en daarom is het verheugend, dat de geldmiddelen der bibliotheek in de komende jaren wat ruimer zullen gaan vloeien.

Dit jaar heeft de bibliotheek voor het eerst *f* 1000.— Rijkssubsidie gekregen; het volgend jaar wordt dit *f* 3000.—. Als er filialen komen zal het Rijk in verhouding het subsidie verhoogen.

Het provinciaal subsidie is *f* 2600.—.

Het is bekend dat de bibliotheek verleden jaar een legaat van den heer Hessels heeft gekregen. Deze zaak is nog niet geheel afgewikkeld, maar aangenomen mag worden dat de gemeente hierdoor *f* 100.000.— in handen krijgt.

Van de rente — ongeveer *f* 4000.— — mag $^9/_{10}$ besteed worden, doch $^1/_{10}$ moet bij het kapitaal worden gevoegd. Zoo zullen over eenige honderden jaren wellicht alle kosten voor de bibliotheek uit deze erfenis bestreden kunnen worden. Ongeveer *f* 3600.— komen intusschen reeds nu per jaar voor de bibliotheek beschikbaar, waaruit een gedeelte van de kosten der filialen kunnen worden betaald. *(N. R. C.)*

Leiden. — Mevr. de wed. ds. R. A. Lauts—De Beer te Molenaarsgraaf (Z.-H.), heeft aan de Universiteitsbibliotheek ten geschenke gegeven een verzameling papieren, nagelaten door haar grootvader G. Lauts, docent in de Nederlandsche taal te Brussel en daarna aan het Kon. Instituut voor de Marine te Medemblik.

De verzameling bevat verscheidene brieven van bekende tijdgenooten

van den heer Lauts vooral betreffende zijn aardrijkskundige studies o.a. brieven van Von Derfelden van Hinderstein, den auteur van een in zijn tijd zeer gewaardeerde kaart van Nederl.-Indië, waarvoor hij nog gebruik maakte van oude kaarten van Blaeu en Van Keulen.

Bond van R. K. Openbare Leeszalen. — Eind Juli hield de Bond te Hilversum gedurende twee dagen zijn jaarvergadering. In zijn openingswoord wees de Voorzitter de heer P. van der Putt uit Eindhoven er o. a. op dat de leeszalen op R. K. grondslag op waardige wijze ter plaatse haar taak behooren te vervullen en tevens uit propagandistisch oogpunt naar vooruitgang te streven. Deze vooruitgang is waarneembaar uit de verkregen resultaten, waartoe spr. cijfers noemt uit het jaar 1922 vergeleken met die van 1926. Maar ondanks de opgaande lijn valt er nog wel iets te doen. Zoo was in 1922 het boekenbezit van 143.522 banden in 1926 gestegen tot 204.339, d. i. 42 %. Dat der Haagsche leeszaal steeg echter 128 %. De uitleen bedroeg 430.472 in 1922 tegen 587.659 in 1926, een aanwas van 36 %. De Haagsche leeszaal steeg, wat de uitleen betreft, met 173 %.

Verder nam het bezoek over genoemde jaren toe met 30 %, bij de Haagsche met 68 %. De inkomsten waren *f* 183.304 in 1922, tegen *f* 192.686 in 1926, een stijging van 4 %; bij de Haagsche was deze toename echter 26 %. De uitgaven voor het personeel vermeerderden van *f* 68834 tot *f* 77016, zijnde 11 %, bij de Haagsche 12 %. De aankoop van boeken daalde evenwel te zelfder tijd van 58.431 tot 45.978, zijnde 21 %, bij de Haagsche steeg dit 2 %. Welke conclusie, vraagt spr., valt hieruit te trekken? De inkomsten gingen niet vooruit; de uitgaven stegen voor het personeel door de hooger gestelde eischen, zij daalden voor den uitbouw der banden. In verband met het financieel gebied, dat de leeszalen bestrijken, is propaganda ter uitbreiding van het ledental noodig.

Na uitvoerige discussies over de finantiën van den Bond werd een bespreking gehouden over de verhouding van den R. K. Bond tot de Centrale Vereeniging. Van bestuurszijde werd aangevoerd dat uit materieel oogpunt er geen reden is de bestaande verhouding te veranderen, daar zij tot tevredenheid stemt. Iets anders is, of van principieel standpunt het streven moet blijven gericht op een eigen zelfstandige vereeniging. Thans zijn de Katholieke leeszalen in de Centr. vereeniging met ongeveer 75 leeszalen behoorlijk vertegenwoordigd in haar bestuur, doch geheel buiten den Bond om.

De vergadering liet zich niet onbetuigd in een ampele, theoretische beschouwing over deze interne zaak haar gevoelen te zeggen. Gewezen werd o.a. op de kern der zaak door op te merken, dat de Centr. Vereen. is een semi-officieel lichaam, tot hetwelk dt regeering zich wendt bij het regelen van de subsidie. Ten slotte werd met 17 tegen 2 stemmen besloten voor het oogenblik te berusten in den stand van zaken.

Wegens het vergevorderde uur werd tot den volgenden dag uitge-

steld de lezing van Pater W. S. Jurgens O. E. S. A. uit Eindhoven over het onderwerp: „De weg naar het beheer der Openbare Leeszalen en Bibliotheken". Inleider, dankbaar alsnog zijn referaat te kunnen houden, stipte aan dat voor alles liefde voor het vak moet bestaan onder het motto: Degene doet alles in de puntjes, die het nuttige met het aangename weet te vereenigen.

De O. L. is geen verlengstuk van de St. Vincentiusbibliotheek, maar een paedagogisch instituut, de kinderschoenen nog niet ontwassen, dat zelfstandig groot moet worden. De cursus voor het assistents- en directeurs-diploma moet degelijk voorbereiden, om de gewenschte leiding te kunnen geven, zoodat ieder lezer het juiste boek verkrijgt. Dit stelt hooge eischen aan de beamten van paedagogischen aard en van koopmanschap. Die zware taak moet vervuld, gelet op de groote verantwoordelijkheid van de leeszaal. De uitleen behoort er op gericht te zijn, de ware ontwikkeling te brengen en berekend wezen voor alle lagen der maatschappij. Naast het opvoedend woord betaamt de daad van orde, om alles op tijd en snel te kunnen aangeven. Spr. stond stil bij bijzonderheden, vooral betrekking hebbende op den cursus te Sittard en uitte den wensch, door een en ander een beter licht te hebben geworpen op de opleiding. Spr. besloot de pittige improvisatie met een beroep op de medewerking van de besturen der R. K. leeszalen.

De lezing van Mej. Irma Meyer „Plattelandslectuur-voorziening" zal binnenkort in uitvoerig uittreksel in ons blad gepubliceerd worden.

De samenkomst werd besloten met een buitengewoon geslaagde excursie door het Gooi.

Le Sage Ten Broek-Bibliotheek. — Uit het jaarverslag 1926 van deze bibliotheek voor blinden nemen wij het volgende over:

In totaal telt de vereeniging dit jaar 100 werkende leden meer dan het vorig jaar, zoodat er thans al ruim 1200 leden zijn.

Finantieel is de vereeniging er niet op achteruit gegaan. Het getal contribueerende leden neemt steeds toe. De uitgaven waren dit jaar bijzonder hoog door de verhuizing van de bibliotheekkasten en bijlevering van een nieuwe kast, veel inbindmateriaal en papiervoorraad. Deze groote uitgaven konden echter alle gedekt worden door de ingekomen contributiegelden.

De Vereeniging beschikt nog over een mooien voorraad leien, die bij de diverse comité's verspreid ter beschikking zijn. Volgens opgave thans nog 80 stuks.

Uit de verdere besprekingen bleek, dat er al plm. 1500 boeken zijn „geprikt", vertegenwoordigend 5000 banden. Het afgesloten jaar bracht een vermeerdering van 966 banden. In bewerking zijn nog 1200 banden.

Er werden in 1926 ruim 2700 boeken gelezen door de blinden van Nederland. Dat dit getal jaarlijks toeneemt is wel het bewijs dat de bibliotheek in gehalte vooruitgaande is.

Zeelieden-leeszaal. — Door een dame, die onbekend wenscht te blijven, is een som van 8000 gulden ter beschikking van den Zeemansbond gesteld met bestemming voor een nieuw op te richten leeszaal voor zeelieden in het buitenland.

Bij voldoenden verderen steun van reederijen en particulieren hoopt de Zeemansbond binnen niet al te langen tijd een leeskamer te kunnen openen in Genua. *(A. H.)*

BUITENLAND.

Engeland. — Een belangrijk rapport van 356 bladzijden, niet slechts goed voorzien van cijfers en statistieken, maar ook zeer leesbaar in zijn beschouwingen is onlangs uitgebracht door het „Public Libraries Committee", een staatscommissie ingesteld door den „Board of Education" [1].

De opdracht der commissie was de uitwerking van de „Public Libraries Act" na te gaan en eventueele voorstellen ter verbetering te doen. In Engeland neemt de openbare boekerij een belangrijke plaats in onder de gemeentelijke of provinciale instellingen en haar opbloei is zeer bevorderd door den steun van het Carnegie-fonds, dat vele bibliotheken heeft gesticht of bijgestaan.

Wat de commissie vooral wil verbeteren is de onderlinge samenwerking en dat schijnt hard noodig. In Londen b.v. besturen 28 verschillende „boroughs" elk hun eigen boekerijen en is er weinig of geen samenwerking, met het resultaat, dat de grootste koopstad der wereld een eersterangs handelsboekerij ontbeert!

Nu bestaat er sinds 1914 een instelling, die bezig is deze samenwerking te bevorderen en wel de „Central Library for Students" en de commissie stelt dan ook voor, deze te maken tot iets wat in Engeland nog ontbrak: een nationale uitleenboekerij. De nationale bibliotheek, d. w. z. die van het Britsch Museum, leent nimmer een boek uit.

De „Central Library for Students" is opgericht ten einde boeken te verschaffen aan de toehoorders van wat wij zouden noemen de volksuniversiteiten. Weldra echter is haar doel ruimer gesteld en kwam zij vooral te hulp aan de studeerenden ten platte lande die van goede boekerijen verstoken waren. Meestal echter worden de boeken uitgeleend aan plaatselijke bibliotheken, waar men ze dan kan raadplegen. De collectie, die thans ongeveer 30.000 boeken telt, bestaat dan ook juist uit die categorieën, welke, hetzij wegens den prijs, hetzij wegens hun zeer specifieken aard, in de gewone provinciale of stedelijke bibliotheken ontbreken.

Maar dit is slechts een deel van haar werkzaamheid. Zeer merkwaardig is de regeling met 26, meest zeer gespecialiseerde boekerijen getroffen. Deze verbinden zich haar boeken uit te leenen ook aan per-

---

1) De O. L. te Utrecht is in het bezit van een exemplaar van het hier besproken rapport en stelt dit gaarne ter beschikking van belangstellenden.

sonen buiten haar instelling of vereeniging, door bemiddeling van de Central Library, welke dan het risico van deze uitleening draagt. Als vergoeding krijgen de meesten dan een subsidie van het „Carnegie Trust Fund". Dit systeem van de „ontlier libraries" nu wordt door de commissie voor uitbreiding vatbaar geacht.

Een laatste karakteristieke trek van de Central Library is dat zij zich slechts die boeken aanschaft, waarnaar reeds gevraagd is, het tracht dus niet zelf systematisch een volledige verzameling op te bouwen, maar treedt enkel aanvullend op.

De commissie stelt nu een heel schema op, dat uitgaat van de zeer juiste redeneering, dat een plaatselijke boekerij, behalve in de allergrootste centra, hoe goed ook ingericht, nimmer voldoen kan aan alle behoeften ter plaatse. Het is er niet mee als met een gasfabriek of een waterleiding, die evengoed kunnen werken in een plaats van 20.000 inwoners als in een van 200.000 of twee millioen. Zelfs al was het mogelijk zich alle boeken en vooral alle tijdschriften aan te schaffen, dan zou dat nog niet wenschelijk zijn, daar velen ervan te weinig gebruikt zouden worden om den aankoop productief te maken.

De commissie denkt zich in eerste instantie plaatselijke bibliotheken, voldoende aan de behoefte in ontspanningslectuur en in het bezit van de courante „reference works", encyclopedieën, woordenboeken, klassieke standaardwerken. Vervolgens centrale boekerijen voor elk graafschap, om ter aanvulling te dienen voor studeerenden en technici en eventueel gespecialiseerd in de bijzondere handels- of industriebelangen van de streek. Ten slotte de „Central Library for Students" verheven tot nationale uitleenbibliotheek en gesteld onder bescherming van de Trustees van het Britsche museum. Daarnaast echter de nu reeds beroemde wetenschappelijke boekerijen van South Kensington als de centrale voor de natuurwetenschappen en technische vakken.

Eindelijk een centrale voor het drukken van kaartcatalogi voor alle nieuw uitgekomen boeken, wat den kleineren boekerijen den tijdroovenden arbeid van het zelf catalogiseeren bespaart. Dit systeem wordt reeds sinds vele jaren met succes in Amerika toegepast door de „Library of Congress". Ruim 4000 bibliotheken betrekken daar hun kaarten van en men becijfert de jaarlijksche besparing aan arbeidsloon en drukkosten op 500.000 dollar.

Dit heele complex van voorstellen wordt met de grootste omzichtigheid ontwikkeld. Immers men moet in Engeland twee gevaarlijke klippen omzeilen. Ten eerste de groote mate van zelfstandigheid van plaatselijke autoriteiten en hun vrees iets van hun gezag uit handen te geven en vervolgens de sterke bezuiniging op alle regeeringsuitgaven. Wat het laatste betreft, wordt de totale uitgaaf die de verwezenlijking van deze plannen van de schatkist zou vergen, geschat op 12.000 pond per jaar, zeker een matig bedrag als men de voordeelen er tegen afweegt.

Het rapport wordt binnenkort op congressen van bibliothecarissen be-

sproken en er zal zeker nog wel wat over geredekaveld worden, vóór het als wetsontwerp in veilige haven belandt, maar als symptoom hoe men zelfs in het particularistische Engeland de noodzakelijkheid van samenwerking inziet en aanpakt, is het onze aandacht ten volle waard.

Het rapport is verkrijgbaar bij H. M. Stationary Office, Londen.

(N. R. C.)

Genève. — De Volkenbond heeft van een groep amerikaansche burgers een schenking ontvangen van 2 millioen dollar, welke moet worden besteed in het belang der bibliotheek. De bestemming van het bedrag is niet in bijzonderheden vastgelegd, zoodat nog nader zal worden uitgemaakt in hoeverre dit aan de huisvesting en aan de uitbreiding der verzameling zal worden besteed; alleen is bepaald dat de bedragen die de bond zelf voor de bibliotheek beschikbaar stelt niet verminderd mogen worden als gevolg van deze schenking. In verband met de nog hangende kwestie van de gebouwen voor den Volkenbond is ook over een nieuw bibliotheekgebouw op het oogenblik niets te vermelden. Toch kan men berekenen, dat als de helft der som ongeveer voor den bouw besteed zou worden, daarvoor dus reeds een 5 millioen zw. francs beschikbaar zijn, waarvoor zeker iets belangrijks te bouwen is, terwijl de inkomsten van de andere helft, op ongeveer 300.000 zw. francs te schatten, het jaarlijksche budget van tot nu toe 260.000 zw. fr. met meer dan nog eens zooveel zouden vermeerderen. De amerikaansche schenkers wenschen dat op deze wijze een bibliotheek zal ontstaan van zoo groot mogelijk openbaar nut, zoowel ten dienste van den Volkenbond zelf als van de studeerenden.

Rome. — Het Carnegie-Vredesfonds zal financieel helpen om een nieuwe catalogiseering van de zoo belangrijke Vaticaansche bibliotheek tot stand te brengen. Paus Pius XI had reeds zijn bedoeling te kennen gegeven om nieuwe localiteiten te scheppen tot een betere bewaring van de kostbare manuscripten en boeken. Nu heeft het Carnegie-Vredesfonds een aanzienlijk bedrag beschikbaar gesteld voor een nieuwen catalogus. Overbodig er op te wijzen van hoeveel waarde dit is voor het wetenschappelijk onderzoek over de geheele wereld. Want een niet goed gecatalogiseerde bibliotheek verliest daardoor heel wat van haar waarde. De catalogus zal van alle handschriften en boeken aangelegd worden, zoowel naar hun inhoud als naar de schrijvers ervan en de Vaticaansche bibliotheek met haar 40.000 handschriften en een half millioen boekdeelen zal dan gemakkelijk kunnen worden geraadpleegd. Natuurlijk zal dit werk veel tijd vragen, maar het zal sterk bevorderd worden door den tegenwoordigen Paus, die als monseigneur Ratti prefect van de Vaticaansche bibliotheek was. *(N. R. C.)*

OFFICIEEL GEDEELTE.

NEDERLANDSCHE VEREENIGING VAN BIBLIOTHECARISSEN EN BIBLIOTHEEKAMBTENAREN.

Wintervergadering. (Voorloopig bericht.)

Het Bestuur maakt bekend, dat de aanstaande *wintervergadering* waarschijnlijk in *December* (Zondag 18 December?) te *Rotterdam* zal worden gehouden. Zij zal in hoofdzaak gewijd zijn aan de *wijziging* van *statuten* en *huishoudelijk reglement.* Aanleiding hiertoe geven de in den loop van dit jaar uitgewerkte plannen tot regeling van de *samenwerking met de Centrale Vereeniging voor Openbare Leeszalen en Bibliotheken.* Deze regeling zou worden vastgelegd in een door de wederzijdsche besturen te sluiten *overeenkomst.* Bijzonderheden hieromtrent alsook de verdere agenda met de voor te stellen wijzigingen van statuten en huishoudelijk reglement zullen nader aan de leden worden bekend gemaakt.

Namens het Bestuur,
de Secretaris: A. LYSEN.

UIT DE STAATSBEGROOTING VOOR 1928.

Departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.

(Voor 1927 zie „Bibliotheekleven" XI-1926, bl. 175—176).

Rijksuniversiteitsbibliotheek te Leiden.

Materieel: 1. Bibliotheek *f* 17.000.—; 2. Prentenkabinet *f* 4.000.—; 3. Kunstgeschiedenis *f* 360.—; 3*a*. Aankoop van boeken op het gebied der Godgeleerdheid *f* 1.150.—; 4. Idem Rechtsgeleerdheid *f* 3.000.—; 5. Idem Geneeskunde *f* 10.000.—; 6. Idem Wis- en Natuurkunde *f* 4.500.—; 7. Idem Letteren en Wijsbegeerte *f* 5.425.—; 8. Oostersche letterkunde *f* 1.440.—; 8*a*. Idem buitengewoon *f* 900.—. (Totaal *f* 47.775.—, vorig jaar *f* 42.300.—).

Leeszaal der faculteit van Godgeleerdheid *f* 800.—; Idem van Rechtsgeleerdheid *f* 800.—; Idem van Letteren en Wijsbegeerte *f* 1.950.—. (Totaal *f* 3.550.—, vorig jaar *f* 3.950.—).

Rijksuniversiteitsbibliotheek te Utrecht.

Materieel: *f* 36.000.—. (Vorig jaar *f* 36.000.—).

Gerekend is op de bevordering van den administratief-ambtenaar tot vast-assistent.

Rijksuniversiteitsbibliotheek te Groningen.

Materieel: *f* 31.750.—, Idem voor eens *f* 2.350.—. (Totaal *f* 34.100.—, vorig jaar *f* 31.450.—).

Bibliotheek der Technische Hoogeschool te Delft.

Materieel: *f* 26.960.— (vorig jaar *f* 24.400.—); aanschaffing van proefschriften *f* 1000.—; huishoudelijke zaken *f* 1.550.—; verlichting enz. *f* 5.500.—. (Totaal *f* 35.010.—, vorig jaar *f* 32.950.—).

Voor de benoeming van een vast-assistent bij de bibliotheek worden gelden aangevraagd.

Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage.

Materieel: *f* 60.000.— (vorig jaar *f* 55.500.—).

Voor exploitatievoorzieningen in 1928 raamt de Rijksgebouwendienst *f* 3500.— meer. Verder is *f* 1000.— meer uitgetrokken voor aankoop van boeken, noodzakeijk om de bibliotheek op peil te brengen.

Personeel: *f* 89.545.—, personeele hulp *f* 6500.—. (Totaal *f* 96.045.—, vorig jaar *f* 94.850.—).

Subsidiën ten behoeve van de openbare leeszalen en bibliotheken: *f* 236.550.— (vorig jaar *f* 230.000.—).

Deze vermeerdering is reeds in uitzicht gesteld bij de begrooting voor 1927.

Reis-, verblijf- en bureelkosten der Rijkscommissie van Advies inzake het Bibliotheekwezen en belooning van den secretaris dier Commissie: *f* 800.— (vorig jaar *f* 800.—).

DE VERZAMELING WERKEN VAN AGATHA IN DE KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK TE 's GRAVENHAGE.

Of Agatha's plaatwerkjes met bijschriften voor hele jonge, en haar verhalen voor wat oudere kinderen nog veel gelezen worden? Misschien niet meer, maar dit is zeker, dat een vorig kindergeslacht, tusschen de jaren 1860 en 1890, veel van haar aardige boeken genoten heeft. Wie herinnert zich niet De pages van den baron de Montigny, De genius van het kransje, De jeugd van beroemde mannen, De sprookjes van Moeder de gans? Ik geloof zelfs dat de tegenwoordige jeugd, al wordt die van andere uitspanningslectuur voorzien, deze oudere werkjes lang niet alle als te ouderwets terzijde zou leggen. Alleen, men ziet deze literatuur bijna niet meer, en ze zal, stel ik mij voor, bij de toevloed van zoveel nieuws, niet veel gevraagd worden, wellicht niet eens meer in den handel verkrijgbaar zijn. Slechts in enkele huishoudingen waar men niet, zij het slechts uit een oogpunt van „opruiming", al het oude heeft „weggedaan", is er nog wat van te vinden. Intussen, wie zich met de studie der kinderlectuur bezighoudt, mag werk als dit niet ongelezen laten. En daarom is het een goede gedachte geweest van de erfgenamen van mej. M. A. de Goeje, de deze zomer overleden bekende Rotterdamse lerares, een verzameling der geschriften van haar zuster Agatha (= mej. R. de Goeje), aan de Kon. Bibl. te schenken. Het feit dat deze twee zusters jaren lang samen gewoond hebben, maakt het vermoeden niet ongewettigd dat deze collectie van ruim 125 boekjes op een vrij groote mate van kompleetheid aanspraak mag maken. (Al ontbreken hier Agatha's bijdragen aan tijdschriften).

De opmerking is gemaakt, dat een dergelijke verzameling beter in een kinderbibliotheek thuis behoorde. Te onrechte, geloof ik, want waar vooral op de historiese waarde van deze collectie de nadruk moet worden gelegd, is ze juist in de Kon. Bibl. uitnemend op haar plaats.

C. H. EBBINGE WUBBEN.

OVER DE INDEELING VAN DEN SYSTEMATISCHEN ROMANCATALOGUS.

De roman, dat prozaëpos, dat we zouden kunnen noemen het jongste kind in de literatuur, heeft zich vanaf 't begin van zijn bestaan als een echte en rechte Benjamin terstond in een buitengewone belangstelling verheugd. Die belangstelling in zijn richting heeft een goed en slecht effect gehad; het kind heeft ondeugende en ook zeer voortreffelijke allures gekregen.

Is het door die veelheid van neigingen, dat de meeningen van zoovele — toch bij uitstek tot oordeelen bevoegde — personen omtrent dat letterkundig genre, dat wij roman noemen, zoozeer uiteenloopen? Zijn het diezelfde neigingen, die gemaakt hebben, dat sommige grooten onder de menschheid den invloed van den roman als een buitengewoon heilzamen, anderen als een allerverderfelijksten hebben beschouwd? Is het niet merkwaardig om te vernemen, dat de groote staatsman onder het bewind van Lodewijk XVI, Turgot, van meening was, „que les auteurs de romans ont répandu dans le monde plus de grandes vérités que toutes les autres classes réunies"....?. Maar dat van den anderen kant het oordeel van niemand minder dan Ernest Renan allerongunstigst is, waar hij verklaart, dat „la lecture presque exclusive des romans devint pour les femmes une véritable cause d'abaissement"? 1)

Beiden kunnen gelijk hebben, omdat waarschijnlijk beiden het oog hadden op verschillende soorten romans. Wij hebben slechts een feit te aanvaarden, dat er romans zijn, die invloed uitoefenen. En waar er vele romans bestaan, en waar ieder jaar steeds meer en meer romans op de markt gegooid worden, hebben wij als Leeszaalleiders den plicht om het groote publiek, dat uit dien immensen chaos steeds minder wijs kan worden, van voorlichting te dienen.

Het is feitelijk onnoodig te verklaren, wat dus mijn op-

1) Albert Cim. Le livre. Paris, z. j.. T. II, blz. 187.

vatting is van Leeszaalwerk; u ziet meteen, dat ik aan onzen arbeid een sociale beteekenis hecht, een opvatting van een taak, die misschien sommige collega's niet met me zullen deelen. Ik ben u echter deze verklaring schuldig, omdat ik van meening ben, dat deze opvatting steeds het uitgangspunt dient te zijn van alle verdere beschouwingen omtrent de systematiek van een romancatalogus. Waar dus volgens mijne meening de Leeszaal een instituut is, dat niet *zooveel mogelijk* boeken moet laten circuleeren, doch wel zooveel mogelijk *goede* boeken, d.w.z. boeken, die het *kultuurbewustzijn van haren lezerskring* steeds intenser maken, moet dus in de allereerste plaats de aanschaf van boeken de ontwikkeling van den Leeszaalbezoeker in die richting mogelijk maken.

Doch wat hebben we aan een goede boekenkeuze, als onze menschen den toegang tot de boeken niet weten te vinden? Of om me tot mijn onderwerp te bepalen, wat voor nut heeft een verzameling werkelijk voortreffelijk uitgekozen romans, als het publiek een catalogus moet hanteeren, die ons niet, òf zeer onvoldoende van den inhoud van deze werken op de hoogte stelt?

En toch moet speciaal de romancatalogus, ik zou bijna zeggen: vóór alles de romancatalogus op een psychologische wijze zijn ingedeeld en wel om de eenvoudige reden, dat een zeer groot percentage van onze boekenafnemers romanlezers zijn en.... blijven....!

En nu kunnen we gerust zeggen: in het algemeen geeft de romancatalogus niet die inlichtingen, die de lezer werkelijk niet kan missen bij het bepalen van zijn lectuurkeuze. Enkele goede daargelaten vindt men steeds weer die indeeling, die zich in hoofdzaak beperkt tot een groepeering van romans naar de taal, waarin ze zijn geschreven. Een enkelen maal gaat men verder, door met een apart teeken een historischen roman aan te duiden. Een indeeling naar talen is eigenlijk geen behoorlijke indeeling te noemen, omdat zij er zich slechts toe beperkt, zuiver bijkomstige eigenschappen, dat wil dus zeggen, eigenschappen, die eerst in laatste instantie in aanmerking mogen komen, aan te duiden.

Uit de leeslijstjes, die het publiek ons inlevert, blijkt dan

ook al terstond, dat de bovenaangegeven catalogus allerminst aan zijn doel beantwoordt. Een vluchtige blik op deze allerkostbaarste specimina van het uitleenbureau is voldoende om er ons van te overtuigen, dat nog maar al te veel trouwe Leeszaalklanten hun boekenkeuze door een titel laten leiden.

Strekt men zijn onderzoek verder uit, dan komt men weldra tot de bevinding, dat de stimulans om een zeker boek te lezen meermalen voortspruit uit de zeer doeltreffende reclame, die de boekhandel er voor gemaakt heeft. In den regel ontdekte ik, dat lezers, die een boek namen, omdat het aanbevolen was door vrienden of kennissen, reeds op een hooger plan stonden.

Naast de bovenaangegeven categorieën van lezers, bestaat er nog een geheel andere, die heelemaal niets weet en ten slotte na enkele vruchtelooze vragen eindigt met te zeggen: „Laat u maar eens wat zien". U zult het met me eens zijn, dat deze methode van uitleenen — als we nog van een methode mogen spreken —, zoowel voor bezoeker als Leeszaalambtenaar diep vernederend is.

Zijn we het erover eens, dat de gemiddelde catalogus allerminst aan zijn doel beantwoordt, dan volgt daaruit, dat we op middelen moeten zinnen om hierin verandering te brengen.

Reeds zeer gewichtige voorarbeid is geleverd: ik doel hier op de veelal voortreffelijke annotaties, die de beide groote Amsterdamsche en Haagsche Leeszalen ons schonken en waarvan we allen op zoo'n kostelijke wijze kunnen profiteeren. Doch de annotatie is slechts de eerste stap in de goede richting: afgezien van het soms wel wat te persoonlijk karakter van deze inlichtingen, brengt de annotatie nog niet een andere groepeering, waardoor iemand, die een catalogus raadpleegt, zich zeer snel omtrent zijn eigen leesneigingen kan oriënteeren.

Doch de annotatie heeft voor ons 't boek geopend; wat allernoodzakelijkst is om tot een doeltreffende classificatie te geraken.

Hoe stellen we ons nu een juiste groepeering van romans voor? Daarvoor zou ik eerst wat over leidende beginselen

wenschen te spreken: een catalogus dient het *publiek*, in een Leeszaal althans zeer zeker; is minder een groepeering van stof dan wel een boekje, dat veelal tegemoet komt aan vage, nog niet genoeg bewuste verlangens.

Daarbij moet bij een samenstelling van een catalogus nog met het volgende worden rekening gehouden: het Leeszaalpubliek bestaat — wij weten het uit eigen ervaring — uit een oneindig aantal maatschappelijke groepen. Wil een romancatalogus aan zijn doel beantwoorden, dan dient hij op die vele schakeeringen van dit publiek te zijn afgestemd. Vóór alles veronderstelt dus de bekwaamheid tot het samenstellen van een romancatalogus een *zeer intensen kijk op* en *kennis van het publiek*.

Hebben wij dus onze vaste bezoekers — om een uitdrukking van den beroemden Leipziger bibliothecaris Walter Hofmann te gebruiken —, in een zeker aantal „Lebenskreise" ingedeeld, dan rest ons den catalogus te verdeelen, zoo mogelijk, in een aantal hoofdrubrieken, die terstond antwoord geven op de vragen, die zekere categorieën van lezers stellen.

En in de eerste rubriek zou ik dan die romans plaatsen, die vooral om hun „onderwerp" werden geschreven en om hun „onderwerp" worden gevraagd. Ik bedoel dus hiermee die boeken, die niet in eerste instantie om de strekking, die eraan ten grondslag kan liggen, noch om de idee, noch om den vorm den lezer treffen, doch bovenal boeien om de *„stof"*. En dit gedeelte van den catalogus dient uitstekend verzorgd te zijn, omdat het *grootste gedeelte der menschheid* om deze redenen boeken leest. We mogen het betreuren, dat deze romanliefhebbers zich niet kunnen opwerken tot het niet-stoffelijk lezen van een boek; we hebben eenvoudig met de werkelijkheid rekening te houden. Of zooals Dr. Rud. Angermann het uitdrukt: „....in die Breite strahlt der Stoff, seine Macht über das Volk ist grösser als die der Form, seine Bedeutung innerhalb der allgemeinen Geisteswirtschaft ist grösser als die der Form" [1].

1) Dr. Rud. Angermann. Stofkreisführung. Blätter für Volksbibliotheken. Neue Folge. Jrg. 1, 1920; blz. 74.

Dit genre boeken vraagt vanzelf nadere onderverdeelingen. De reeds genoemde Walter Hofmann gaf voor jeugdige lezers van 14—16 jaar reeds een proeve, die toch ook voor een gewonen romancatalogus leerzaam kan zijn:

a. Kämpfe und Helden vergangener Zeiten;
b. Seegeschichten und Abenteuer;
c. Humor und Schelmenstreiche;
d. Von Dorf und Stadt, von Heimat und Haus;
e. Märchen und märchenhafte Geschichten.

Als men even deze groepen bekijkt en over een en ander nadenkt, dan ziet men reeds de moeilijkheden om voor één categorie lezers één rubriek boeken samen te stellen. Ik stelde me terstond de vraag, als we deze rubriek voor een romancatalogus zouden overnemen, we de sprookjes zouden moeten rekenen tot die lectuur, die uitsluitend om de stof gelezen wordt?

Van geheel anderen aard, maar niet minder karakteristiek is een indeeling van "fiction", die ik vond in een zeer interessant werkje van Edith Kathleen Jones: The hospital library. [1]) Ik voor mij vind de daar vermelde titels veel concreter en dus pakkender:

a. Old favorites and new;
b. Love stories and romances;
c. Just for fun;
d. What men call for. Tales of the west and the north; of ranch and cabin, desert, forest and frontier;
e. Tales of daring;
f. The romance of trade and business;
g. Some dogs and a horse or two;
h. Sea stories of pirates, hidden treasure and shipwreck on desert islands; of the call off-shore wind and salt water;
i. Detective, mystery and secret service stories.

Beide onderverdeelingen spreken voor zich; opvallend is het nationale element, dat beide kenmerkt; eerbied voor tra-

---

1) Edith Kathleen Jones. The hospital library. Chicago, 1923. Blz. 91.

ditie in 't algemeen en geschiedenis in 't bijzonder blijkt geen eigenschap te zijn van den Amerikaan, wiens stamboom niet zoo vele eeuwen terug te voeren is als die van den Europeaan. Het dierenverhaal, dat bij Jones zoo typisch wordt aangeduid, krijgt bij Walter Hofmann geen speciale vermelding.

Hieruit nu kunnen we voor onze nederlandsche bibliotheken met onze nederlandsche lezers een gewichtige conclusie trekken: indeelingen en rubrieken dienen, zoo ze goed willen zijn, overeen te komen met een zuiver nederlandsche levenshouding. En dit geldt niet alleen voor de rubrieken, maar ook voor de naamgeving; we mogen en moeten zelfs bij bibliotheekstudie bij vreemde volkeren meermalen in de leer gaan, maar laten we er ons toch voor hoeden classificaties klakkeloos en namen geesteloos te vertalen, of liever gezegd over te zetten.

Bij de naamgeving mag men dus zijn licht nooit opsteken in den vreemde, maar in ons eigen land. In de allereerste plaats luistere men naar onze eigen Leeszaalbezoekers. In een langs den neus weg gestelde vraag steekt dikwijls een naam, die treft niet alleen om den begripsinhoud, maar vooral om de gevoelswaarde. Op dit laatste element dient men speciaal te letten. Naast het publiek is een gewichtig adviseur de boekhandel, met haar dikwijls zoo schreeuwerige annonces. Waarom zouden wij van deze meestal met een dergelijk succes bekroonde methode voor ons doel geen heilzaam en practisch gebruik maken? De ervaring leert, dat een aankondiging van boeken van hartstocht, boeken van liefde, boeken van avontuur financieel meestal de gunstigste gevolgen heeft.

Juist in een reclamewoord zit een gevoelselement, dat wij in onze catalogi dikwijls maar al te zeer missen. Versterking van dit gevoelselement zou misschien nog kunnen worden mogelijk gemaakt door het plaatsen van een motto en een illustratie, die de desbetreffende rubriek nader zou karakteriseeren.

Maar naamgeving is en blijft iets zeer moeilijks. Meer dan elders geldt hier het spreekwoord: de beste stuurlui staan aan wal. Om b.v. eens een concreet voorbeeld te stellen: is het mogelijk bij een classificatie het fijne onderscheid tus-

schen een dierenverhaal van Long met zijn uiterst subjectieven verteltrant en het meer objectieve werk van London aan te duiden? De vraag stellen is gemakkelijker dan ze beantwoorden. En toch kan het feit, dat Long zich telkens tusschen zijn stof en zijn publiek stelt, de reden zijn, dat velen aan London de voorkeur geven.

Hebben we deze rubriek volgens de boven aangegeven beginselen onderverdeeld, dan zal het nieuwe boekje voor het publiek, dat misschien er eerst wat vreemd tegenover staat, een zegen blijken te zijn. Het aantal teleurstellingen over boeken, waar men niets aan vindt, zal geringer worden en de romans zullen meer dan anders de juiste plaats bereiken, waardoor ontevredenheid over boeken, die nooit thuis zijn, mogelijkerwijze geringer wordt.

Bij velen komt een tijd, dat men, moe van vreemde verhalen en avonturen, van fantasie en sensatie, verlangt naar meer rustige, vertrouwde lectuur, meer oog krijgt voor eigen omgeving en bij zijn lectuur de keuze in een dergelijke richting laat gaan. Dit is niet alleen een neiging, die, slechts het individu op zeker oogenblik doormaakt, doch eveneens kenmerkend is voor stroomingen in de literatuurgeschiedenis. Is de opkomst van den engelschen burgerlijken karakterroman van Richardson als reactie op de vele avonturenromans, die op voorgang van Defoe en Swift ontstaan waren, eigenlijk niet een zelfde verschijnsel?

Voor den systematischen romancatalogus zou ik hier een tweede hoofdrubriek willen maken met in 't algemeen andere boeken voor een geheel anderen lezerskring. Hier worden dus die romans gegroepeerd, die spelen in eigen tijd in eigen omgeving. Het leven van een groote familie trekt de aandacht, de ontwikkeling van een kind als centrum van een verhaal; het leven en streven van afzonderlijke menschen of menschengroepen in een ons bekende maatschappij, de groote idealen en hartstochten die deze menschheid beheerschen, kortom we treffen hier den socialen roman. Vanzelfsprekend zijn hier nadere onderverdeelingen noodig; misschien zou een rubriceering van familiale, locale en sociale romans in den zuiveren zin van het woord nuttig en noodig

blijken. Kennismaking en vertrouwd worden met eigen omgeving en kultuur heeft als gevolg een neiging om zich in die kultuur te verdiepen; de verschillende grondslagen van die beschouwing op te sporen. Liefde voor het verleden wordt hieruit geboren; bewondering voor het voorgeslacht ontstaat, hetzij in den vorm van heldenvereering, hetzij in een idealiseeren van de daden van de geheele natie; op literair gebied ontstaat dan de historische roman, die òf een biografisch òf een algemeen geschiedkundig karakter heeft; 't zal u duidelijk zijn, waarom ik deze reeks onmiddellijk op den socialen roman wensch te laten volgen.

En als we nu dit hoofdstuk van den nieuwen catalogus met den noodigen ernst hebben klaar gemaakt en we de tallooze, telkens weer opdoemende moeilijkheden met vlijt en scherpzinnigheid hebben overwonnen, en denken, dat we nu vrijwel alle romans naar een nieuwe methode hebben geïnventariseerd, dan zullen we tot onze groote verbazing en schrik bemerken, dat een groot aantal romans nog staan te wachten om in hun hokje te worden gesloten.

En dan zal tevens blijken,dat deze, wat hun qualiteit betreft, waarlijk niet de minste zijn van hun familie. Hoe komt dit? Omdat we ons alleen gewaagd hebben aan een groepeering van de stof, die in den roman behandeld werd. Bij vele romans nu zal de stof dermate gecompliceerd blijken te zijn, dat zelfs met dubbelplaatsing zekere bezwaren niet uit den weg worden geruimd.

Maar daarnaast bestaan romans, waar de stof op dergelijke wijze op den achtergrond geraakt en de idee den vorm van het werk zoo bepaalt, dat geen groepeering daaraan tegemoet kan komen.

Zouden in een laatste rubriek van romans dan zekere boeken naar hun ideeëninhoud moeten worden geordend? Ik zou de laatste zijn, die me aan dergelijke groepeering wenschte te wagen. En in den grond der zaak zouden we tevens iets tegennatuurlijks en iets onmogelijks verrichten.

Het leven, waarvan de romans een afspiegeling zijn, is te rijk in zijn vele schakeeringen, dan dat wij deze zouden kunnen doodclassificeeren.

Hiermee kent U ook mijn opvatting van een systematischen catalogus; deze kan nooit alle romans bevatten, die een bibliotheek bezit; er zullen altijd werken zijn, die door hun vitaliteit zullen blijken te kruipen zelfs door de engste mazen der systematiek.

Wat niet wegneemt, dat een groepeering naar de stof van een groot aantal romans, voor dat gedeelte van het publiek, dat geen literaire fijnproevers zal zijn, wel degelijk zijn nut kan hebben, of, zooals ik eerder aangaf, absoluut noodzakelijk is.

Hiermede ben ik eigenlijk aan het einde van mijn beschouwing. Toch heb ik nog enkele dingen op te merken omtrent den systematischen catalogus. Ik weet uit ondervinding, dat er menschen zijn, die romans lezen met een heel speciaal, dikwijls wetenschappelijk doel. Dan krijgt men aan het uitleenbureau vragen als: „Hebt u een aantal romans, waar een pastoor in voorkomt, of een apotheker, of een dokter? Of nog moeilijker als: kent u romans, waarin een heiligenleven verteld wordt, b.v. van Franciscus"?

U begrijpt de bedoeling: de vrager wenscht de meening van romanschrijvers te willen kennen over een door hen behandeld objekt. De onbenulligste roman kan daardoor plotseling belangrijk worden door zijn kultuurhistorische waarde.

Kan hierop een systematische romancatalogus antwoord geven? Ik geloof in 't algemeen van niet, omdat de vragen meestal betrekking hebben op bijkomstigheden van de stof. Het beste doen we misschien ons door het maken van aanteekeningen op kaarten, naar trefwoord geordend, op dergelijke vragen voor te bereiden.

Maar ik zou een slotopmerking willen maken: dit laatste werk is als liefhebberij te waardeeren, maar mag nooit beschouwd worden als behoorende tot een van de vele essentialia van bibliotheekwerk.

Kunnen we er ons niet toe *beperken* den menschen den toegang te openen tot het boek, ja, gaan we niet te ver, door een boek in alle finesses voor een ander te lezen?

Maken we ons dan in ons paedagogisch enthousiasme niet schuldig aan een opvoedkundige fout van zeer bedenkelijk

allooi, die een tijdsverschijnsel is, dat een zeker gedeelte van het menschdom het 't andere te gemakkelijk maakt, waardoor vele goede neigingen reeds in haar begin worden gedood?

A. B. M. BRANS.

KERSTVERHALEN.

De lijst van Kerstverhalen, die wij in jrg. 1921 van ons tijdschrift publiceerden, heeft naar men ons verzekerde nut afgeworpen. Intussen heeft hij na zoveel jaar wel eens een opfrissing nodig! Wij geven hem daarom hier in nieuwe editie: uitverkochte werkjes zijn verwijderd en vele nieuwe tietels zijn opgenomen. Bij de eerste oogopslag ziet men reeds, dat wij ons bij de keuze uit de overvloedige voorraad verhalen niet in de eerste plaats lieten leiden door literaire waarde, maar door echtheid van levensbeschouwing, onverschillig van welke richting, en boeiende verteltrant. Zoals de lijst hier ligt, is hij geschikt voor het „grote publiek" onzer O. L.en, al zullen wij menig verhaal eruit ook aan de fijnproevers onder onze leden kunnen aanbevelen.

Met opzet publiceren wij de lijst in d i t no. van „Bibl. leven". Volgens onze ervaring toch behoren deze boeken te worden aangeschaft en bewerkt in November. Wanneer men dan kort na St. Nicolaas de aandacht der lezers op de lijst vestigt, kan men zeker zijn het doel te bereiken: tegen de Kerstdagen zullen vrijwel alle boeken van onze planken verdwenen zijn en hun weg onder de lezers gevonden hebben.

Utrecht, Oct. 1927. E. DE CLERCQ.

AFKORTINGEN.

L. = 's Levens opgang.	O. = *orthodox.*
T. = Ons thuis.	V. = *vrijzinnig.*
V. & V. = Vrij en vroom.	

VOOR VERSCHILLENDE LEEFTIJDEN.

Halm. Het klokje van Innisfare; (muziek en declamatie) V.
Keemink, L. Vertellingen voor de feestdagen. (10—14 j.) O.
Kerstboek, Het; met medewerk. van Jo van Ammers-Küller e.a. V.
Kerstboek voor jong-Holland. 1917— , no. 7— . V.
Kerstklokken luiden. V.
Meyboom-Italiaander, J. Kerstvertellingen. (9—13 j.) V.

Mossel, Jac. Ons heerlijk Kerstfeest. V.

Nellie. Een kind is ons geboren! (gedicht om aan niet te kleine kinderen voor te lezen).

In kinderboeken.

Alcott. Licht- en schaduwbeelden. (14—15 j.).

Gogh-Kaulbach, van, e.a. Een kerstreisje. blz. 5—27. Twee kerstvertellingen. blz. 31—48. In: Een jongensleven. (12—14 j.) V.

Hille-Gaerthé, v. Onder het stroodak. Hoofdst. 14 & 15. (Geschikt, als het verhaal wordt omgewerkt). (12—14 j.) V.

Nellie. Het heele jaar rond. blz. 74. (14—16 j.) V.

—— Kerstrozen. (12—14 j.) V.

Selmer. De dag voor Kerstmis; en, Kerstmis. In: Een doktersfamilie in het hooge Noorden. Hoofdst. 8 en 9. (12—14 j.) V.

Stuten-v. Ysselstein. Heilige Kerstnacht. In: Droomprinsesjes. blz. 79—86. (10—14 j.) V.

VOOR 12 JAAR EN JONGER.

Been. Kerstvertellingen. (10—12 j.) V.

Betsy. (pseud. van mej. de Heer). Groote blijdschap. (9—12 j.) O.

—— Ook voor mij! (10—12 j.) O.

Blauw-Heering. Het licht dezer wereld. De witte vlokken zweven. (11—13 j.) V.

—— Een zwerver weer thuis. (11—13 j.) V.

Blomberg-Zeeman. Kerstfeest op het hofje. (10—13 j.) O.

—— Het Kerstfeest van Jan Prik. O.

Boelen. De kestboom van de jongens. (10—12 j.) V.

—— Een kleine en een groote kerstboom. — Het Driekoningenbrood. (11—13 j.) V.

Boschma, H. Van Snoesje en van Tamboertje. (Geen bepaald Kerstverhaal, wel geschikt om voor te lezen). (9—12 j.) O.

Braak-Huizinga, ter. De beste. — Kerstvacantie in den Achterhoek. (10—13 j.) V.

—— Bert. In: L. jrg. 1917. blz. 95. (10—13 j.) V.

—— Kerstroosje. In: V. & V. jrg. 1915/16. V.

—— Verloren. In: L. jrg. 1919. (8—10 j.) V.

Bremer, Frederika. Een Kerstavond en een vroegkerk op Kerstmorgen. In: V. & V. jrg. 1901/'02. V.

Dina. Van Kerstfeest tot Kerstfeest. (9—12 j.) O.

Doorman. De viool. (10—13 j.) V.

Dyke, H. van. De eerste kerstboom. In: L. jrg. 1922. (10—13 j.) V.

Gerda. Waarom Kees een kerstboom kreeg. (9—12 j.) O.

Gordeau, H. Marietje. (8—11 j.) O.

—— Tweeërlei Kerstfeest. (8—11 j.) O.

H., C. A. Het Kerstverhaal. In: L. jrg. 1917. (8—10 j.) V.

Hermanna. Hoe Hanna toch Kerstfeest vierde. (9—10 j.) O.
—— Kerstmis bij Oma. (8—11 j.) O.
—— Een Kerstfeest in benarden tijd. (10—13 j.) O.
Hoog, Aletta. Drie kerstboomen. (6—11 j.) O.
—— Bert z'n kerstvacantie. (6—11 j.) O.
—— Kerstmis te Rome. (6—11 j.) O.
—— Een Kerstmisreis. (6—11 j.) O.
—— Hoe Anna rijk werd. In: „N. bibl. voor zondagschool en huisgezin" no. 108. (10—12 j.) O.
Huender-ter Braak. Het licht in de duisternis. L. jrg. 1917. (10—13 j.) V.
Ingwersen, Gesina. Zijn Koning. (10—13 j.) O.
Jolles, W. C. Kerstfeest 22 December 1916. In: L. jrg. 1917. (10—13 j.) V.
—— Peter's Kerstavond. In: L. jrg. 1922. (10—13 j.) V.
Kerkhoven, A. Anna's Kerstfeest. In: V. & V. jrg. 1911/'12. V.
Kerstboek, Mijn; bew. door Johanna Breevoort; uitg. van J. M. Bredée. (10—12 j.) O.
Kerstverhaal, Het. In: L. jrg. 1917. V.
Krohn. De sneeuwbal. (10—12 j.) V.
Liefde, J. L. F. de. Echt gebeurd. (6—11 j.) O.
Mees, E. Advent. In: V. & V. jrg. 1911/'12. V.
—— Een Kerstsprookje voor 1914. In: V. & V. jrg. 1914/'15. V.
—— Kerstlichtje. In: L. jrg. 1919. blz. 4 (10—13 j.) V.
Mees, J. F. D. Ons heerlijk Kerstfeest. In: V. & V. jrg. 1901/'02 V.
Modderman-Gratama. Kerstmis. In: V. & V. jrg. 1900/'01. V.
Mossel, Jac., & Henr. Wijthoff. Van duisternis naar licht; e. a. verhalen voor jongens en meisjes. (10—12 j.) V.
—— Voor de Kerstdagen. V.
Ninetta. In: L. jrg. 1921. (10—13 j.) V.
Ortt, F. Een Kerstsprookje. (10—12 j.) V.
Reinders, Wiea. Kerstsprookje. — Van poppen en bouwdoozen. In: L. jrg. 1920. (8—10 j.) V.
Rosegger. Hans' kleine viool. In: V. & V. jrg. 1915/'16. V.
Schrijver. Jobje's eerste kerstboom (8—11 j.) O.
Smeenk-v. Hasselt. Willy's Kerstfeest. In: V. & V. jrg. 1915/'16. V.
Snoek, Lucie. De kerstboom zonder kaarsjes. In: L. jrg. 1917. (8—10 j.) V.
Topelius. Lisa en de kerstklokken. (10—12 j.) V.
Wijthoff, Henriëtte. Arie's zusje. In: Kinderen als wij. (11—13 j.) V.
—— Het schoorsteenvegertje. (10—12 j.) V.
Wijzen uit 't Oosten, De drie. In: L. jrg. 1918. V.

In kinderboeken.

Clercq, L. de. Marietje's kerstboom. In: T. jrg. 1906. (6—10 j.) V.
Dietz, Henriëtte. Kerstvacantie. T. jrg. 1923. (6—10 j.) V.
Droom van meneer Wilson, De. (10—12 j.) O.
Erckel, G. A. van. De kerst-engelen. In: „De Kinderwereld"; jrg. 1901. (8—11 j.) V.

Graaff-Wüppermann, A. de. Kerstavond; (tooneelstukje). In: „Voor 't jonge volkje". dl. 71. (10—12 j.) V.

Hichtum, Nelly van. De Kerstavond in de Arke Noachs. In: „Het groot vertelselboek" dl. 1. (8—11 j.) V.

Holst, Agot. Kerstfeest. In: „Magnus Barvoet" blz. 57. (10—12 j.)

Hoog, Aletta. Geen kerstschoof en tòch... In: „Vertelselboek" dl. 1 (6—10 j.) O.

—— Een lang Kerstfeest. In: T. jrg. 1907. (6—10 j.) O.

—— Een wandelende kerstboom. In: „In 't huisje aan 't zandpad" blz. 121. (6—10 j.) O.

—— Kerstfeest. In: „Een gelukkig viertal" hoofdst. 10. (10—12 j.) O.

Jehu, Felicie. De kerstboom voor de vogeltjes. In: T. jrg. 1922. (6—10 j.) V.

Kerstavond voor den ouden vrek, De. In: „Voor onze jeugd", jrg. 1911. (9—11 j.) V.

Kerstmisviering; (gebruiken). In: „Voor 't jonge volkje" dl. 61. (10—12 j.) V.

Kraft, Emma. Moeder moet rusten. In: „Regen en zonneschijn" blz. 64. (10—12 j.) V.

—— 't Verhaal van een Kerstavond. In: Zomer en winter. blz. 69. (10—12 j.) V.

Kuiper, Anna C. Cecile's denneboom. In: „Om aan de kleintjes voor te lezen", blz. 111. (6—10 j.) V.

—— Waar de kerstboom groeide. In: „Om aan de kleintjes voor te lezen" blz. 1. (6—10 j.) V.

Langermans, Wilhelmina. De kerstboom. In: „Vriendjes die ik gekend heb." (8—10 j.) V.

Maathuis-Ilcken, S. Krissie en zijn bokkie. In: T. jrg. 1918. (6—9 j.) V.

Rhoden. Kerstavond. (8—10 j.)

Snoeck, Lucie. De kerstboom zonder kaarsjes. In: „Sterrekinderen" blz. 75. (8—10 j.) V.

—— Sterrekinderen. In: „Sterrekindderen" blz. 1. (8—10 j.) V.

Spyri, J. Kerstavond. In: „Kleine verhalen". (9—12 j.) V.

Tante Lize. Van een dennenboompje. In: „Voor onze jeugd" jrg. 1907. (9—11 j.) V.

Topelius, Z. Het kerstfeest bij de trollen. In: „Het nieuwe vertelselboek" dl. 1 (8—11 j.) V.

Weg tot het hart, De. In: „Voor de jeugd", 1907. (10—12 j.) V.

VOOR 12 JAAR EN OUDER.

Aalst, G. van. Het kerstjoodje. (10—14 j.) O.

Been. Gevangenen over boord! (12—15 j.) V.

Bischoff, Charitas. Kerstrozen. In: „Beelden uit mijn leven" blz. 41. (13—15 j.) V.

Boeck, Chr. De kerstroos. (15 j. enz.) V.

Boudier-Bakker. Peetje's Kerstfeest. In: Bloesem. (14 j. enz.) V.

—— Blijde geboorte. (16 j. enz.) V.

Bressen. Tweeërlei Kerstdag. (12—14 j.) O.

Dickens. Kerstvertellingen. (15 j. enz.) V.
—— Kerstsprookjes. (15 j. enz.) V.
—— Een kerstlied in proza. (15 j. enz.) V.
Diemen de Jel, N. W. van. Een Kerstnacht voor Parijs. (16 j. enz.) O.
Dina. Toch teruggekomen! (12—15 j.) O.
Dijke, H. van. Het heerenhuis. (13 j. enz.) V.
—— De eerste kerstboom. In: De blauwe bloem. (15 j. enz.) V.
—— Op weg. [N.B. Het verhaal van Jezus in den tempel]. (15 j. enz.) V.
—— De vierde wijze uit het Oosten. (15 j. enz.) V.
Gelukkige vondst, Een. In: „N. bibl. voor zondagschool enz." no. 84. (12 j. enz.) O.
Grootvader en kleindochter. (12—14 j.) O.
Hermanna. Kerstmis in den mist. (12—15 j.) O.
—— Met de herders. (12—15 j.) O.
Hille-Gaerthé, v. Het Kerstfeest van de kinderen. In: „In knop" blz. 157. (15 j. enz.) V.
Hille-Gaerthé, C. M. van. De appel. In: „In de lente" blz. 175. (15 j. enz.) V.
Isaachsen-Dudok v. Heel. Een Noorsch kerstfeest. In: Noorw. brieven. dl. 1 blz. 66. (15 j. enz.) V.
Keller. Remy's kerstroos. (12—14 j.) O.
Kerstboek 1924— ; met medewerk. van Joha Breevoort; uitg. van G. F. Callenbach. (15 j. enz.) O.
Kerstgeschenk, Een. In: „N. bibl. voor zondagschool enz." no. 84. (12 j. enz.) O.
Kersttoespraak. In: L. jrg. 1918. (13 j. enz.) V.
Kerstfeestvieringen, Twee; of, Donkere dagen in een meisjesleven. In: Vereen. Christ. bibliotheek dl. 2. (10—15 j.) O.
Koenen, Marie. De madeliefjes. In: Limburgsche verhalen. (15 j. enz.) R.K.
Kyne, P. B. Ter wille van een kind. (15 j. enz.) V.
Lagerlöf, Selma. Juffrouw Frederika. In: „Onzichtbare ketenen" blz. 125. (Voor volwassenen). V.
—— Een kerstgast. In: „Onzichtbare ketenen" blz. 175. (17 j. enz.) V.
—— Christuslegenden. (12—14 j.) V.
—— De Kerstvrede. In: De koninginnen van Kungahälla. (12 j. enz.) V.
—— De Kerstroos. In: Oud en nieuw. (Bevat ook: De Kerstvrede). (12 j. enz.) V.
Loosjes. De geboren Koning der Joden. (12—15 j.) O.
Marie. Donkere tijden in een jongensleven. (11—14 j.) O.
Marx-Koning. Het wonder. (15 j. enz.) O.
Mees. Liefdeloosheid is de ergste kou: In: Schetsen voor zondagscholen. (12 j. enz.) V.
Proost. Kerstmis. In: Ethische religieuze schetsen. (15 j. enz.)
Rosegger. Een eenzame Kerstnacht. In: Ambros. (15 j. enz.) V.
Streuvels. Het Kerstekind. (12 j. enz.)
Timmermans. Het kindeke Jezus in Vlaanderen. (15 j. enz.)

Tolstoj. Waar liefde is, daar is God. In: Iwan de dwaas. (16 j. enz.) V.
Wallace. Ben-Hur. dl. 1. Hoofdst. 8. (15 j. enz.)
Wit, Augusta de. De vader. In: Verborgen bronnen. (15 j. enz.) V.

KINDERBIBLIOTHEEKWERK.

Jeugdboekengids „De kleine vuurtoren". [1])

Verleden jaar plaatste Mejuffrouw Kluit een artikel in Bibliotheekleven, jrg. 11 afl. 5. ....„Iets over Jeugdbibliotheken en het Kinderlectuurvraagstuk", waarin zij zich richtte tot alle bibliotheken met jeugdafdeeling tot het verkrijgen van een overzicht der in Nederland thans uitverkochte kinderboeken van welke een herdruk gewenscht werd.

Een bevredigend aantal antwoorden kwam in op de rondgezonden vraaglijsten. Het verlangde resultaat werd echter niet bereikt, n.l. het winnen der uitgevers voor het idee: herdruk van de beste uitverkochte kinderboeken, in de eerste plaats die, welke het meest door de jeugdbibliotheken worden begeerd.

Doel van deze aktie was steun aan het goede kinderboek als zijnde praktisch het beste middel ter bestrijding van den funesten invloed van het slechte boek en overstemming, kwaliteitshalve, van het veelstemmige koor van onbekwame en onverantwoordelijke schrijvers voor de jeugd.

Toen nu bleek dat deze aktie doodliep op de heel begrijpelijke, meer uitsluitend kommercieel getinte gezindheid der uitgevers, meende Mejuffrouw Kluit die zich intusschen de medewerking van ondergeteekende verzekerd had, haar plan in dezen vorm te moeten opgeven, niet echter daarmee het werkelijke doel: aktie voor meerdere bekendheid van het goede jeugdboek, het verheffen boven het massa-artikel in het onpersoonlijke massakleed dat men tegenwoordig in bazars, warenhuizen, speelgoed- en manufaktuurwinkels te

1) Naam noch uitgave van deze Jeugdboekengids houden verband met „De Vuurtoren", het tijdschrift waarover reeds tweemaal in Bibliotheekleven geschreven werd.

koop aangeboden vindt, het boek naar zijn wezen onwaardig, helaas dikwijls niet naar zijn feitelijken inhoud.

Na enkele besprekingen bleek ons dat een goedkoop geschrift, doelmatig over het geheele land verspreid, met gelijktijdige tentoonstellingen van goede jeugdboeken en inleidingen over onderwerpen deze materie rakend, uitdrukking aan onze bedoeling zou geven.

Een waardeering te geven van de thans nog te verkrijgen Nederlandsche jeugdboeken, voorzoover ons bekend, was de taak die Mejuffrouw Kluit en ik ons stelden.

Daar wij meenden niet te moeten zwichten voor uitsluitende en eenzijdige ophemeling aan dezen of genen kant, gevoelden wij ons menigmaal als Vrouwe Justitia die nauwgezet en nauwkeurig de weegschaal houdt waarop goed en kwaad, vóór en tegen gewogen wordt.

Een verhaal bestaat gemeenlijk wel uit feiten maar zijn waarde is niet gelijk aan de som van goed- en afkeuring voor elk van deze feiten afzonderlijk.

Geest en vorm zijn belangrijker faktoren!

Het tegen elkaar afwegen van deze en andere ongelijksoortige grootheden vormde wel het meest verantwoordelijke deel van ons werk.

Een oude wijze zocht één vast punt buiten deze aarde.

Hij *noch* eenig ander sterveling heeft dat gevonden.

Zou tot dat tijdstip strikte objektiviteit niet onmogelijk blijven?

De gewenschtheid van deze objektiviteit in zijn konsekwente doorvoering meen ik bovendien te mogen betwijfelen. Indien dit op een oratio pro domo lijkt, men vergeve het mij.

In hoeverre wij elkaar, en ons gezamenlijk behoedden voor te misprijzen subjektiviteit zal de kritiek moeten uitmaken. Wij aanvaarden ten volle de verantwoordelijkheid, al meenen wij wel onze motieven uiteen te moeten zetten omdat daaruit onze werkwijze verklaard wordt.

Een eenvoudig geschrift ter voorlichting bij de boekenkeuze voor jongeren, door ouders en opvoeders.

Géén theorie dus, maar een lijst van goede jeugdboeken

met aanteekeningen omtrent aard (en) (of) inhoud, voorafgegaan door een aanbeveling van de Centrale Vereeniging en een kort voorwoord door de samenstelsters.

Ongeveer 420 titels werden opgenomen, verdeeld over de verschillende rubrieken, b.v. Prentenboeken, Sprookjes, Van vroeger en nu, Van vreemde landen en volken, Van meisjes- en jongensleven enz., gevolgd door een alfabetisch register op de schrijversnamen.

Géén boek werd opgenomen dat niet door meer dan één bevoegd recensent goedgekeurd is. De annotaties zijn van verschillende hand, deels overgenomen uit tijdschriften, bestaande lijsten van jeugdlektuur en verder door samenwerking van Rotterdamsche- en Haagsche kollega's verkregen.

Ook buiten dezen kring kregen wij nog zeer gewaardeerde medewerking. Nadere definieering hieromtrent vindt men onder meer in het voorwoord.

Bij de keuze der boeken stelden we ons op het standpunt der positieve neutraliteit.

B.v. inzake godsdienstig getinte jeugdlektuur werd in hoofdzaak dat gekozen wat in 't algemeen zonder aanstoot gelezen kan worden. Tendens naar de meest beperkte beteekenis genomen, was *hier* bij voorbaat uitgesloten.

Dat wij ons op gevaarlijk terrein begaven kon ons echter niet doen besluiten elk godsdienstig getint boek te weeren omdat wij meenden daarmee te kort te doen, *èn* aan het kind *èn* aan het jeugdboek.

Dat eerbied voor andersdenkenden en in 't algemeen voor het niet tastbare ook door het jeugdboek aangekweekt worde is niet slechts een wensch, maar een stuk van onze overtuiging.

De wetenschap dat sektarisme en onheiligheid in schijnheilig kleed daaraan de slechtste diensten bewijzen is mede oorzaak van het betrekkelijk kleine getal der opgenomen godsdienstige boeken.

Ook de rubriek Van vroeger en nu leverde moeilijkheden op daar nationalistische trots schrijvers dikwijls belet de gebeurtenissen in wijder verband te zien dan eng groepsbelang gedoogt.

Geschiedenis gezien in het licht van Volkenbond en Vrede, eischt grootendeels andere schrijvers dan die tot nu toe de pen opnamen ter verheerlijking van wapenfeiten en helden met het zwaard.

Wij meenen niet, geslaagd te zijn in dit positief opbouwende deel van ons werk. Een studie apart ware dit geworden. Konsekwent afwijzen heeft men dus niet van ons te wachten. Gaarne willen wij echter in de toekomst deze rubriek in dit licht herzien. Voorloopig ontbrak hiertoe tijd en voorlichting van deskundigen.

Wij weerden echter wat lijnrecht in tegenspraak is met menschelijkheid en recht voorzoover ons leekenverstand ons hier kon voorlichten. En eveneens versmaadden wij *die* boeken waarin geschiedenis verkarikatuurd wordt tot een knus geprutst achterdoekje waartegen helden en heldinnen, bevallig (naar des schrijvers meening althans) poseeren.

De keus der Prentenboeken komt geheel voor rekening van Mevrouw J. J. van Hoogstraten-Croll en ondergeteekende.

Men zal veel bekenden missen, daarvan zijn we overtuigd. Het is echter met opzet dat we deze achterwege lieten.

Voor het jonge kind bovenal eischen wij meer dan oogenlust voor volwassenen en offerden daarom wel eens het aesthetische aan het echt kinderlijke, het warm gevoelde, het dierbare.

Natuurlijk zullen kenners veel, anderen toevallige hiaten vinden.

Laten zij allen bedenken dat: „Verkiezen doet verliezen" door ons aan den lijve werd ondervonden.

Wat niet opgenomen werd is dus niet per sé minderwaardig of slecht. Ook inhoud zoowel als vorm gaven wel eens den doorslag tot een afwijzend oordeel, indien ongeschikt tot het dienen van meer dan een zéér beperkten kring.

De nog te verkrijgen deeltjes van Nellie's Volkskinderbibliotheek b.v. waarbij nog héél mooie naast goed bedoelde maar wat droge en minder geslaagde zijn, werden door den uitgever in nieuwe titeluitgave gebracht ter gelegenheid van Nellie's 60sten verjaardag.

Vrijwel zonder lijn werd bijeengevoegd wat tesamen een

boekje van bepaalde dikte vormde. De toch al uiterlijk weinig aantrekkelijke uitgave werd daardoor voor het groote publiek onkoopbaar.

Zoo zijn er ook boekenfabrikanten die boeken onherkenbaar vervormen terwille van zekere uniformiteit die den kooper „een koopje" bezorgt. Zeker, *„een koopje"!*

Dat wij dergelijke boeken weerden indien soortgelijke op boekwaardiger wijze de wereld ingezonden werden behoeft zeker geen betoog.

Over de andere rubrieken is ook nog wel een en ander te zeggen. Ik bepaal mij echter tot het voornaamste.

Dank zij steun van boekhandel, Centrale Vereeniging voor Openbare Leeszalen, Besturen van scholen e.a. vereenigingen en instellingen, zal deze Jeugdboekengids „De Kleine Vuurtoren", op groote schaal verspreid worden.

De groote oplage en de financieele steun van de Nederlandsche Vereeniging van bibliothecarissen en bibliotheekambtenaren, strekten tot een prijsbepaling die den aanmaakprijs benadert.

De Openbare Leeszalen die door de Centrale Vereeniging in de gelegenheid worden gesteld aan de verspreiding mee te helpen, zouden deze aktie verder nog kunnen steunen door het tegen St. Nikolaas organiseeren van een tentoonstelling van goede jeugdlektuur en het doen houden van ten minste één voordracht tijdens die tentoonstelling.

Toezeggingen kwamen reeds in van:

Rotterdam (Museum voor ouders en opvoeders).

Den Haag (Filiaal O. L. B. Colenzostraat en de Gemeentelijke Voorbereidende Montessorischolen Mijtensstraat en Spilstraat).

Leiden (Volkshuis).

Zwolle (Openbare Leeszaal).

Wormerveer (Ons Huis).

Dordrecht (Openbare Leeszaal).

Wie volgt?

Steunend op het werk van onze voorgangers (we gedenken daarbij dankbaar het mooie boekje van Mejuffrouw Gebhard „Onze kinderen en hun boeken"), willen wij een praktische

handleiding geven, niet ter verbetering, maar in zekeren zin als samenvatting en aanvulling.

Een woord van dank aan allen die ons met raad en daad hielpen.

Indien nu maar dit geschriftje een betrouwbaar raadgever zal blijken, zijn wij rijk beloond.

Het slagen van deze aktie echter, hangt ook van U af, bibliothekarissen!

's Gravenhage, 7 Oktober 1927. SASKIA LOBO.

KRONIEK.

(Bijdragen voor deze rubriek te zenden aan Mej. E. de Clercq, Willem de Zwijgerstraat 5, Utrecht.)

Amsterdam. — Zaterdag 17 September brachten een 30-tal Amerikaansche bibliothecarissen, alvorens zich naar het Bibliothecarissen-Congres te Edinburgh te begeven, een bezoek aan Amsterdam, om o.a. de Universiteits-Bibliotheek te bezichtigen. In de Directeurs-kamer werd het gezelschap ontvangen door den Adjunct-Bibliothecaris, Dr. J. Berg, die zijn vreugde uitsprak over dit bezoek en vervolgens in het kort een overzicht gaf van de ontwikkeling der Bibliotheek, daarbij enkele cijfers noemende met betrekking tot haar boekenschat, waarna men een rondgang door het gebouw maakte. In de handschriften-kamer waren te voren, behalve enkele fraaie manuscripten, brieven van beroemde Amerikanen ten toongesteld, welke, zooals trouwens al het bezienswaardige, de bijzondere belangstelling der bezoekers trokken.

— Het Amsterdamsche Nuts-departement had in 1912 een leeszaal voor jongens en meisjes ingericht in het bekende, oude Nutsgebouw aan den Nieuwezijds Voorburgwal. Toen dat gebouw voor de uitbreiding van het Post- en Telegraafkantoor moest wijken en afgebroken werd, ging ook het gezellig zaaltje, waarin de kinderleeszaal was ondergebracht, verloren. Men keek wel uit naar een nieuwe gelegenheid, doch kon daarin voorloopig niet slagen en zoo bleef het leeszaalwerk voor kinderen geruimen tijd rusten.

Het Departement heeft dit nuttige werk thans evenwel hervat en op het voorbeeld van het stadsbestuur van München, waar reeds meerdere dergelijke lokaliteiten ingericht zijn, een tweetal schoollokalen voor leeszaal voor kinderen ingericht. Het voornemen bestaat, daarmee voort te gaan en in verschillende deelen der stad schoollokalen voor kinderleeszaal in te richten.

Men is begonnen in de Frederik Hendrik-buurt. Een tweetal lokalen van de Frederik Hendrikschool aan het Van Oldenbarneveldtplein zijn door het gemeentebestuur voor dit doel beschikbaar gesteld. Het depar-

tement heeft ze gezellig, zij het eenvoudig, weten in te richten en zoo is 1 Oktober deze nieuwe stichting in gebruik genomen. De kleine bibliotheek is berekend op veelsoortige belangstelling, de meubelen zijn praktisch en eenvoudig en de jeugd uit de buurt kan hier haar hart ophalen aan lektuur van aangenamen en nuttigen aard. In een tweede, naast gelegen zaaltje is gelegenheid voor voordrachten en lezingen over boeken en het genot, dat men van goede boeken hebben kan.

Als deze nieuwe kinderleeszaal aan haar bestemming beantwoordt en voldoende belangstelling wekt, ligt het in de bedoeling van het „Nut" ook in scholen in andere buurten der stad kinderleeszalen in te richten.

De leeszaal in de Frederik Hendrikschool zal geopend zijn iederen Woensdag- en Zaterdagmiddag van 2 tot 5½ uur en toegankelijk zijn voor jongens en meisjes van 10 tot 16 jaar. *(V.)*

Groningen. — Het bericht omtrent de bibliotheek van wijlen den Groningschen lector H. H. Breuning, in het Septembernummer op deze plaats meegedeeld, is niet geheel juist.

De boeken van den Heer Breuning zijn vermaakt aan de Universiteitsbibliotheek, met dien verstande, dat de werken, die in die bibliotheek reeds voorkomen bestemd zijn voor het Philologisch Instituut.

Leiden. — De O. L. en B. „Reuvens" bezit sinds het begin van Oktober een afzonderlijke studiezaal, waartoe het boven de leeszaal gelegen bovenhuis in gebruik is genomen; hierdoor kon tevens voorzien worden in de dringende behoefte aan meerdere bergruimte voor de boekenvoorraad. De studiezaal heeft door middel van een boekenlift verbinding met de daaronder gelegen vertrekken, zoodat op aanvrage de gewenschte boeken verschaft kunnen worden. Het interieur wordt algemeen geroemd om zijn stemmige rustigheid. De bedoeling is dat er vooral gebruik van zal gemaakt worden door hen, die rustig iets willen naslaan en door studeerenden. Voorloopig is de studiezaal geopend van 1—5 en 7—10 en toegankelijk voor hen, die bij de directie een kaart aangevraagd hebben.

PERSONALIA.

Delft. — Het Bestuur der O. L. B. verleende aan Mej. H. J. Veldhuis met ingang van 1 Augustus l.l. eervol ontslag als 1e assistente, daar zij een ander beroep gekozen heeft. In haar plaats werd als 1e assistente met ingang van 1 November 1927 benoemd Mej. A. C. Formijne uit Tiel (Diploma School v. maatsch. werk 1924).

Haarlem. — Met ingang van 1 October is tot assisent ter Stads-Bibliotheek en Leeszaal door Burgemeester en Wethouders benoemd de heer H. Bres (Diploma Assistentscursus Utrecht 1927).

Hengelo (Ov.). — Als tijdelijk assistente aan de O. L. B. is aangesteld Mej. E. A. N. P. Franchimont uit Soest (Diploma Assistentscursus Utrecht 1926).

Sneek. — Tot tijdelijk assistente aan de O. L. B. is benoemd Mej. M. W. Wiersma, Assen (Diploma Assistentscursus Groningen 1927).

OFFICIEEL GEDEELTE.

NEDERLANDSCHE VEREENIGING VAN BIBLIOTHECARISSEN EN BIBLIOTHEEKAMBTENAREN.

Wintervergadering: Rotterdam, 18 December 1927.

Het Bestuur maakt bekend, dat de *wintervergadering* zal plaats hebben op *Zondag 18 December 1927* te *Rotterdam.*
Het *programma* is vastgesteld als volgt:

10.45 uur voorm.: samenkomst in de *Bibliotheek der Gemeente,* 1 Nieuwe Markt.

11 uur voorm.: ontvangst en inleiding door den bibliothecaris Prof. Dr. W. de Vreese, bezichtiging van het gebouw en van enkele merkwaardigheden.

12.30 uur nam.: gemeenschappelijke *lunch* in het *Rotterdamsch Leeskabinet,* 18 Geldersche Kade. Prijs *f* 1.50 per persoon. Den leden, die aan dezen maaltijd wenschen deel te nemen, wordt verzocht hiervan *uiterlijk 16 December schriftelijk opgave* te doen aan den Heer J. E. van der Pot, 18 Geldersche Kade, Rotterdam.

2 uur nam.: *Ledenvergadering* in de *Gemeentebibliotheek.*

AGENDA:

1. Opening.
2. Voorstel tot **wijziging** van de **Statuten.**
3. Voorstel tot **wijziging** van het **Huishoudelijk Reglement.**
4. Voorstel betreffende een met het Bestuur der *Centrale Vereeniging voor Openbare Leeszalen en Bibliotheken* te sluiten **Overeenkomst.**

Aanleiding tot de voorgestelde wijziging van statuten en huishoudelijk reglement geven de in den loop van dit jaar voorbereide plannen tot regeling van de *samenwerking met de Centrale Vereeniging voor Openbare Leeszalen en Biblio-*

theken. Deze regeling zou worden vastgelegd in een door de wederzijdsche besturen te sluiten overeenkomst. Nadere bijzonderheden hieromtrent alsook de voor te stellen wijzigingen van statuten en huishoudelijk reglement worden afzonderlijk aan de leden bekend gemaakt.

Namens het Bestuur,
de Secretaris:
A. LYSEN.

CENTRALE VEREENIGING VOOR OPENBARE LEESZALEN EN BIBLIOTHEKEN.

Scheidsgerecht.

Bij de gehouden stemming voor het Scheidsgerecht is herkozen:

Jhr. Mr. Dr. E. A. VAN BERESTEYN, Lid aangewezen door de Besturen der O. L. B.

Gekozen:

de Heer H. J. WILKENS (Veendam), Plaatsvervangend Lid idem.

Prof. Mr. E. J. J. VAN DER HEYDEN (Nijmegen), Lid aangewezen door de Besturen der R. K. O. L. B.

de Heer J. F. BEEKMAN ('s-Gravenhage), Lid aangewezen door de Ambtenaren der O. L. B.

Het Scheidsgerecht is thans als volgt samengesteld:

Door de Centrale Vereeniging aangewezen:

Mr. V. H. RUTGERS, *Voorzitter* ('s-Gravenhage, Prins Mauritslaan 75).

Mr. Dr. A. VAN RIJCKEVORSEL, *Vice-Voorzitter* ('s-Gravenhage).

Leden:

Door de Besturen der O. L. B. aangewezen:

Jhr. Mr. Dr. E. A. VAN BERESTEYN ('s-Gravenhage), Lid.

H. J. WILKENS (Veendam), Plaatsvervangend Lid.

Door de Besturen der R. K. O. L. B. aangewezen:

Prof. Mr. E. J. J. VAN DER HEYDEN (Nijmegen), Lid.

P. P. J. A. VAN DER PUTT (Eindhoven), Plaatsvervangend Lid.

Door de Directeuren der O. L. B. aangewezen:

Dr. H. E. GREVE, Lid en Secretaris.

Mej. E. DE CLERCQ, Plaatsvervangend Lid.

Door de Ambtenaren der O. L. B. aangewezen:

J. F. BEEKMAN ('s-Gravenhage), Lid.

C. VAN PRUISEN (Utrecht), Plaatsvervangend Lid.

VAN DE REDACTIE.

Het in April 1927 verschenen „Bijzonder Nummer" van Bibliotheekleven bevat het volledige *Verslag van het vierde Nederlandsche Bibliothecarissencongres, gehouden te Enschedé op 31 Mei en 1 Juni 1926.* Voor hen die eerst sinds 1927 ons maandblad ontvingen en den thans afgesloten jaargang met dit nummer wenschen aan te vullen is nog een beperkt aantal exemplaren beschikbaar. Na storting of overschrijving van *f* 1.50 op de postrekening van den Redactie-secretaris no. 126608 wordt het nummer fr. p. p. toegezonden.

De secretaris: F. KOSSMANN.

„PAMFLETTEN".

Voor de buitenwacht, Dames en Heeren, is er geen rustiger, geen luier leven, zou ik haast zeggen, denkbaar dan dat van den bibliothecaris en het bibliotheekpersoneel. De uitleendienst, nu ja, en het halen en bergen weer der boeken, vereischen eenige activiteit; maar overigens, wat is er eigenlijk te doen dat zorg en tijd en arbeid vereischt? Daar is wat geldelijk beheer, wat representatie naar buiten, eenige correspondentie misschien, ook mogelijk eens een vraag naar literatuur, al bijster snel op te lossen bij zooveel materiaal. Maar verder, wat aangaat de boeken, waarop het in een boekerij toch eigenlijk aankomt: zij komen binnen, zoo maar van zelf, schijnt men te meenen; in niet al te grooten getale, want zoo dikwijls immers is de aanvraag vergeefsch; ze worden even beschreven — geen heksentoer toch en 't werk van een oogenblik; ze worden geborgen en zijn voor de uitleening gereed. Dat er zooiets is als „Le voyage d'un livre à travers la bibliothèque", dat die reis een lange is met talrijke stations, die elk haar personeel en haar bediening vereischen, dat er veel gerangeerd moet worden en veel wisselwachtersdienst gedaan om de titels in behoorlijke orde in de verschillende catalogi geborgen te krijgen, daarvan heeft men niet het flauwste besef. En minder, zoo mogelijk, nog — om van het overige averechtsche in de voorstelling nu maar te zwijgen — van den omvang van den stroom, die uit bestellingen, ruil en geschenken onafgebroken binnen komt vallen, al is die dan ook luttel vergeleken bij de productie, waarmee de boekenmarkt voortdurend overstroomd wordt en al laat hij dus al heel licht wenschen, zeer vele wenschen onbevredigd. Op laùweren kan men rusten; van boeken spreidt men zich geen zacht leger. De stroom moet binnen zijn bedding gehouden en zorgvuldig geleid worden naar het reservoir; elke belemmering in zijn loop kan een gevaarlijke inundatie doen ontstaan. Weten we dus, waarmee we onzen tijd kunnen vullen ook buiten het vele, dat

overigens onze zorgen vraagt, een reden tot klagen is dat niet. Er is een eigenaardig genot in het hanteeren, inzien en beschrijven dier boeken. Op zich zelf al zijn ze niet zelden een bron van genoegen. De tijdsomstandigheden, en in verband daarmee de subsidies, zijn er, helaas, niet naar om ons dikwijls in verrukking te brengen over kostbare en kostelijk verluchte handschriften of incunabelen, waarmee we onze boekerijen vermogen te verrijken. Maar ook moderne boeken kunnen, vooral bij het tegenwoordige streven naar sierlijkheid van uitvoering, door band en lettertype, verdeeling en illustratie, oorzaak van genieten zijn. En dan de inhoud, voor ons zelf voor een klein gedeelte, voor zoover hij binnen de sfeer van onze eigen, meer speciale belangstelling valt, en voor anderen verder van belang; en de wetenschap, dat wij de resultaten van zooveel ijver, van zooveel scherpzinnigheid en talent toegankelijk maken voor hen, wier studiebelangen, wier interesse of wier smaak in de eerste plaats daarnaar vragen! Komen ze dan bovendien in weldoorwrochte en stoere deelen binnen, dan is er schot in het werk en hebben we het onmiddellijk gevoel van een aanwinst van beteekenis, die voldoening wekt.

Anders intusschen is het met het vele kleine-goed, waarvan wij de aankondigingen krijgen, dat ons toegezonden wordt of dat we door geschenken ontvangen. Koopen of niet, behouden, ja dan neen, is de vraag, die rijst bij de wetenschap dat behoud zoowel als aankoop kosten meebrengen en dat het geld uitermate schaarsch is. 't Is de moeilijkheid der beslissing, waarvoor ik mij al dikwijls geplaatst zag, die mij op het denkbeeld heeft gebracht om voor een deel van dat klein-goed, dat mij het bewaren en bewerken in ieder geval waard schijnt, Uw aandacht een oogenblik te vragen. Kortheidshalve heb ik het met den naam van „Pamfletten" gedoopt, tusschen aanhalingsteekens, om aan te geven dat ik dit woord niet opgevat wil zien in de gewone, gangbare beteekenis van schot- en schimpschriften enkel, maar in den ruimeren zin, die, met kleine onderlinge afwijkingen door Tiele, Van der Wulp, Petit, Knuttel en Van Someren, de samenstellers van de bekende Pamfletten-catalogi, daaraan

is gegeven en door den laatste in het voorbericht van zijn beschrijving der Utrechtsche verzameling nader is gedefinieerd. Ik bedoel vooral geschriften, die ontsproten zijn aan de begeerte om reclame te maken, aan de behoefte om te getuigen en te òvertuigen in populairen vorm, te getuigen van liefde of haat, van sympathie of antipathie jegens personen of toestanden, te òvertuigen van de juistheid van een standpunt en te overreden tot samengaan en samenwerken. Een tijdgrens zou ik daarbij niet willen trekken; geschriftjes van ouderen en jongeren datum zou ik er in willen betrekken, brochures ook van den allerjongsten tijd.

Vooral ten opzichte van de laatste is de verzoeking tot zeer aanzienlijke beperking sterk. Een oud „pamflet" imponeert door z'n leeftijd, dwingt van zelf tot de égards, die men voor de grijsheid in acht pleegt te nemen; veronachtzaming wordt als gebrek aan piëteit, vernietiging lichtelijk als heiligschennis gevoeld; het uiterlijk alleen al pleit voor clementie. Maar anders staat men bij eerste opwelling tegenover het moderne vlugschrift, tegenover de brochure van den dag. Zeker, voor de leeszaal hebben ze beteekenis zoolang de zaak actueel is waarom het gaat, zoolang de behoefte bij velen aan oriëntatie bestaat. Maar zijn zij ook voor de bibliotheek het aanschaffen, de moeite en de kosten der beschrijving, zijn zij het opbergen en het bewaren waard? Naar het mij voorkomt evenzeer of evenmin als het oudere pamflet; ik kan geen essentieel verschil zien tusschen het moderne vlugschrift en zijn voorganger van vroeger dagen. De ouderdom komt van zelf, en naar mate de tijd voortschrijdt naderen ze elkaar in dit opzicht steeds meer. Het resultaat van wetenschàppelijk onderzoek willen wij samenbrengen in onze magazijnen; de wetenschap vraagt naar waarheid, eischt objectiviteit en een bezonken òòrdeel en wie getuigen uit de volheid van hun gemòèd zijn haar beste dienaren niet. Maar ze waren dat vroeger zoo min als nu, afgezien nog van het feit dat nu zoo goed als vroeger de neiging om te getuigen toch ook uit een wetenschappelijk inzicht geboren kan worden, dat niet minder het resultaat van studie en overdenking blijft, ook al kleedt het zich in

populairen vorm. Bovendien, niet alleen het resultaat van, maar ook de bronnen voor wetenschappelijk onderzoek behooren onze depôts te bevatten, en als nu blijkt dat ondanks en gedeeltelijk door hun subjectief karakter vele dier kleine geschriften een kostbaar studie-materiaal opleveren, geldt dat, waar ze in wezen niet verschillen, voor het jonge zoo goed als voor het oude „pamflet". En waar dat zoo is en wij dus voortdurend voor de kwestie gesteld worden, leek het mij niet ondienstig hier nog eens nadrukkelijk op het groote belang van veel van dat kleine goed te wijzen.

Onder de historici heeft zich de overtuiging van dat belang in klimmende mate gevestigd. „Het gewicht der pamfletten voor de geschiedenis en kennis van den inwendigen toestand van land, volk, staat en kerk kan bezwaarlijk te hoog aangeslagen worden", citeert Petit in de Inleiding op zijn catalogus der Thysiana en „Paul Fredericq, die ze raadpleegde voor de studie van het Nederlandsch proza" — merkt van Someren in zijn Voorbericht op — „heeft die meening onvoorwaardelijk bevestigd". Toen in 1889 Knuttel's pamflettenbeschrijving uitkwam heeft Fruin in de Nederlandsche Spectator een bespreking daaraan gewijd, die van eenzelfden geest van waardeering doortrokken is. Bij uitstek nuttig en schier onmisbaar noemt hij er de pamflettenliteratuur voor de historie der 16e eeuw en zijn „Voorspel" en verdere studies over den opstand zijn daarvan het sprekende bewijs. Maar wat geldt voor de 16e eeuw is waar voor alle volgende. Blok publiceerde in de Verslagen en Mededeelingen van de Koninklijke Academie van Wetenschappen een studie over de Nederlandsche vlugschriften over de vredesonderhandelingen te Munster; de peroratie, waarmede men, na wat voorafgaat, niet anders dan kan instemmen, verkondigt luide weer de lof der pamfletten als bronnen-materiaal voor historisch onderzoek. Voor een schets van de verhoudingen en toestanden in de Republiek in 1684, die ik publiceerde in de Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde, leverden zij mij zeer kostbare stof. Japikse schreef in de Gids van 1910 een artikel over den aard der volksbewegingen van 1747 en 1748 tot oplossing van de vraag in hoe-

verre in die bewegingen een nieuw geluid te beluisteren, een democratische strekking te bespeuren valt; heel dat artikel is zoo goed als uitsluitend op pamfletten-literatuur gebaseerd. En zoo gaat het verder: Hartog's werken over den Patriottentijd zijn eveneens zoo goed als geheel uit dit materiaal opgebouwd en, om ook een paar voorbeelden van vreemden bodem te noemen: voor de kennis van de geschiedenis der Hervorming heeft men het in Duitschland nuttig geoordeeld om in een „Serie Flugschriften aus den ersten Jahren der Reformation" tal van pamfletten uit dezen tijd in herdruk te doen verschijnen, en Wahl, de bekende schrijver van de „Vorgeschichte der französischen Revolution" heeft, om door te dringen tot de intiemere roerselen van het geweldig gebeuren, waarvan hij zich voorgenomen had de wording te schetsen, niet minder dan eenige honderdtallen van pamfletten doorgewerkt.

Zeer in het algemeen bleek uit het voorafgaande reeds van welken aard de gegevens zijn, die door deze vlugschriften worden verstrekt; wij zullen dat nu wat meer van nabij beschouwen.

In de eerste plaats vindt men daarin niet zelden getallen genoemd uit een tijd, waarin statistieken ten eenen male ontbreken en vage beweringen intusschen dringend om meerdere preciseering vragen. Zoo begrootte men — zegt Blok (Geschiedenis van het Nederlandsche Volk II p. 44) — in 1567 het getal der binnen 30 à 40 jaren om godsdienstredenen vertrokken emigranten in het geheel op 40.000; een pamflet uit de Leidsche Universiteitsbibliotheek is de bron, waaruit hij put. Zoo fourneert hem een „Klaer Bericht...." tal van statistische gegevens omtrent onzen handel in de eerste helft van de 16e eeuw en doet een tollijst in een der Thysiana dat voor een honderdtal jaren ruim later. Zoo ook — om nog één voorbeeld te noemen — brengt de afdankingskwestie van 1650 met de hartstochten tal van pennen in beweging en strooit over een reeks van pamfletten in kwistigen overvloed de getallen uit, die dienen moeten tot staving der beweringen. Zulke getallen zullen, als alle pamfletten-materiaal, met groote voorzichtigheid gehanteerd moeten worden, maar,

getoetst aan elkaar en aan de bedoeling en met de mogelijkheden vergeleken, zeggen ze iets en niet zelden veel.

Voor zoover de vlugschriften, onder de menigte verspreid, van hooger hand geïnspireerd werden en direct of indirect gevloeid zijn uit de pen van vooraanstaande mannen in staat of kerk, van magistraten, hooge ambtenaren of diplomaten, geven zij een kijk op de bedoelingen en inzichten die de worsteling van staten en partijen bepalen. Fruin's studie over de pamfletten uit den strijd tusschen don Juan en de Staten-Generaal geeft er een sprekend voorbeeld van en evenzoo Blok's reeds eerder genoemde voordracht over de „blauwboecxkens" aangaande de Munstersche onderhandelingen, waarin Pauw en Nederhorst, als vóór- en tegenstander van den vrede, elkaar met argumenten van fijn en grof kaliber zoo vinnig te lijf gaan. Maar ook al zijn pamfletten niet de tolk van de opvattingen van leiding-gevende figuren, maar stemmen, die opklinken uit de bevolking zelve, dan nog kunnen ze, door de wijze, waarop er van hooger hand op wordt gereageerd, aanwijzingen geven omtrent het standpunt, door de voormannen ingenomen. Een aardig voorbeeld daarvan vond ik in 't Marburgsche archief in de correspondentie uit 't begin van 1747 van den Hessischen agent in Den Haag met zijn regeering. Men was in de laatste jaren van den Oostenrijkschen successieoorlog en de groote vraag, die de gemoederen bezig hield, was deze: of de richting hier, die den vrede wilde met Frankrijk, waarvan de legers beangstigend het grondgebied van de Republiek begonnen te naderen, zou zegevieren, dan wel de partij, die, in samenwerking met Engeland en Oostenrijk, den oorlog verder en krachtiger nog wilde voeren. Hessen, dat met de Republiek in onderhandeling was over de levering van een legercorps, was daarom geïnteresseerd bij de zaak en zijn agent in Den Haag legde naar alle kanten het oor te luisteren. Dan hoort hij een geluid, dat hem een aanwijzing dunkt en den 10^{en} Januari schrijft hij naar Kassel: De uitgever van de Gazette de la Haye is gedagvaard om in persoon te verschijnen voor het Hof van Holland om daar strafrechtelijk ondervraagd te worden aangaande een lasterlijk pamflet, dat hij gedrukt heeft

onder den titel „Les amours de la Duchesse de Chateauroux, maîtresse de Louis XV"; die vriendelijke attentie, merkt hij op, voor het Fransche hof, na het stilzwijgen dat men bewaarde op andere, vroegere schotschriften, heeft niet nagelaten tot nadenken te nopen in de tegenwoordige omstandigheden. Om de mate dezer beleefdheid vast te stellen zou men in Kassel erg graag kennis maken met het bedoelde pamflet, werd hem geantwoord. De brochure zal moeilijk te krijgen zijn — schrijft hij terug — daar zij streng verboden is; maar hij zal zijn uiterste best doen, om haar meester te worden. En dan volgt nog van den 21en Februari het bericht dat de uitgever van de Gazette veroordeeld is tot alle kosten, tot een boete bovendien van 300 gulden en schorsing van zijn courant voor 6 weken; dat hem bovendien verboden is ooit weer een boek te drukken. De wind waait ongetwijfeld uit een voor Frankrijk gunstigen hoek, want dit alles is gebeurd zonder eenige klacht van dien kant. En de goede gezindheid is wederkeerig, want nog onlangs had de Fransche kroon een man uit Nantes tot de galeien veroordeeld omdat hij een werkje, beleedigend voor onze Republiek, ter perse had doen leggen.

In het algemeen zijn de pamfletten, voortgekomen uit den boezem der bevolking, een sprekende aanwijzing van de stemming, een barometer voor den druk der publieke opinie. 't Zijn maar enkele stemmen, die er luid in worden; maar er ligt veel waars in een uitspraak die ik onlangs las: geen propaganda kan hopen op succes, tenzij zij aanknoopingspunten heeft met een reeds bestaande gemoedsgesteldheid der massa, tenzij zij een beroep op deze doet; zoo'n enkele stem zegt gewoonlijk meer dan dat er een eenling ontevreden is. De regeeringen plegen met zorg op die geluiden acht te slaan, den koers te wenden als ze steeds meer verneembaar op gaan klinken, of ze te smoren als ze hun al te onwelgevallig zijn. Margaretha van Parma b.v. voelt zich verplicht Philips II mede te deelen dat men op zekeren morgen aangeplakt vond aan de poort van het hof en aan de deuren van de St. Gudule een zeer lasterlijk geschrift, waarin de geestelijkheid en het Trentsch Concilie met smaad

werden overladen en de eisch werd gesteld te mogen leven naar de Augsburgsche confessie; zij acht dat een zaak van zeer kwade voorbeteekenis, waartegen, omdat er nog een sluier ligt over afkomst en daders, met een zekere voorzichtigheid, maar echter met groote kracht opgetreden zal moeten worden. De koning beaamt dat en geeft, in antwoord, te kennen dat hem de pasquillen, die al maar weer verspreid worden en aangeplakt, buitengemeen onaangenaam getroffen hebben; hij dringt op strenge bestraffing aan, want zonder deze zal de beroering van dag tot dag aangroeien en oorzaak worden van een ramp, waarvan hij den ernst aan haar verbeelding overlaat. De landvoogdes heeft zich daarnaar gericht en meldt eenigen tijd later dat zij een zekeren drukker uit Antwerpen, Gilles van Diest, die eenige plaatjes over de Spaansche inquisitie had uitgegeven, met al zijn genooten gevangen had doen nemen; een goede vangst had men daarmee gedaan, want het vermoeden scheen gegrond dat het diezelfde lieden waren die eenige dagen geleden tal van andere boekjes, pasquillen en prentjes hadden doen uitgaan, die alle grenzen van betamelijkheid te buiten gingen en zeer lasterlijk en gevaarlijk geacht moesten worden. Hier kondigt het geluid der pamfletten den storm aan, die straks de regeering weg zal vagen; maar ook als het gelukt zulk een storm te bezweren is het voor den historicus van belang zijn voorspel te beluisteren; hij immers wil de ziël grijpen van het verleden, in al haar tegenstrijdige bewegingen en niet enkel de neiging die triumfeert en in de daad zich openbaart. Wat daarvoor een pamflet kan beteekenen, kan ik U duidelijk maken met een voorbeeld alweer aan de Marburgsche correspondentie, eerder reeds geciteerd, ontleend. Het jaar 1747 heeft — zooals U bekend is — voor de tweede maal de verheffing van een prins van Oranje tot de waardigheden van zijn voorvaderen te zien gegeven. Ook ditmaal is dat niet zonder eenige beroering geschied, maar een tooneel als waarvan in 1672 het „groene zoodje" getuige is geweest, heeft zich daarbij niet afgespeeld; aan geen gevallen staatsman heeft zich de opgeruide hartstocht van de menigte gekoeld. Er is een lichte rimpeling geweest — zoo komt het ons voor — in

het gewoonlijk zoo effen vlak onzer historie, maar tot een gevaarlijke hoogte zijn de golven door den revolutiewind niet opgezweept. Echter: „on a jeté dans plusieurs maisons les infamies ci-jointes", schrijft de Hessische agent den 16en Juni; en van welke kracht die lasterlijke blaadjes waren bewijst een exemplaar, uitgestrooid in de straten van Den Haag, dat hij, in Fransche vertaling, eenige dagen later naar Kassel zond. De bokken worden daarin zorgvuldig van de schapen gescheiden en zeer nadrukkelijk voor de slachtbank bestemd. Bentinck van Rhoon, de invloedrijke raadsman van den Prins, heet er de beste van alle edelen, een waar patriot, evenals de Van Haren's en Van Iddekinge, de sterk Oranje-gezinde Groningsche regent, afgevaardigde ter Staten-Generaal; zij zullen de Republiek behouden, den Prins van dienst zijn met hart en ziel. Zoo zijn er nog enkelen meer hier en daar in de steden; maar er is ook een groot getal van schelmen, die behoorlijk en naar verdienste gestraft moeten worden; met de namen worden er een 6-tal genoemd, waaronder Halewijn, pensionaris van Dordt, verraders van het vaderland, deugnieten en schurken. Van der Mieden, Raadsheer in het Hof van Holland, die in een poëtische ontboezeming de Prinses later bedanken zou voor het feit, dat zij zijn zoon tot burgemeester van Alkmaar had benoemd „est un bon chrétien et vrai patriote, la justice se soutiendra par lui, Dieu le bénisse!" De griffier Fagel, de secretaris Boey, de 2e griffier de la Bassecour zijn brave en fatsoenlijke lieden, vrienden van de burgerij. Maar van den Raadpensionaris Gilles, ook hij weer beschuldigd van het aannemen van geld van den vijand, van 's Gravenmoer, lid van de Ridderschap, die eveneens voor den vrede geijverd had, en van Van der Hoop, secretaris van den Raad van State, die het volgende jaar, omdat hij zich met den nieuwen koers niet vereenigen kon, zijn ambt zou neerleggen, deugt geen haar: „il faut que tout ce qui se nomme Gilles soit détruit, ce n'est que de la canaille et qui, n'ayant rien, ne cherche qu' à piller le public; qu' on abime ces animaux. 's Gravemoer et ce traître de Van der Hoop doivent être assommez aussi, ou s'en est fait de la République! Attaquez-les seulement; on vous aidera par

centaines! Ce coquin de Gilles écrit encore aux français; il y a une lettre de luy à l'abbé de la Ville" — den Franschen gezant — „du 30 juin. Bons bourgeois, massacrez tous ces malheureux, conservez par là vos femmes, vos enfants, votre religion et votre liberté. N'attendez pas deux jours ou nous sommes perdus. Il faut surtout que ce coquin de Gilles soit dépêché au plutôt. Que chacun songe à ce qu'il doit faire!" En dat hier wel werkelijk de moordpropaganda in uiterst gevaarlijke harmonie was met de gemoedsgesteldheid, blijkt uit wat eenige dagen vroeger gebeurd was toen de menigte van de Staten van Holland de verheffing van den Prins tot het Stadhouderschap kwam eischen. Toen Bentinck kwam met het bericht dat 't rustiger werd daar buiten — schrijft de Hessische agent aan de regeering te Kassel — wilde Halewijn, als eerste, het gebouw, waar de Staten vergaderd waren, verlaten. Maar men greep hem bij de keel, men schold hem voor verrader van het Vaderland, men stompte hem van alle kanten en sloeg hem met de hoeden in het gezicht; niemand twijfelde eraan of zijn laatste ure was gekomen, want een mes was al getrokken en zocht het doelpunt voor den stoot. Toen vroeg er een of hij de verklaring al geteekend had van 's Prinsen verheffing, wat aan alle Staten-leden gesteld werd als een onafwijsbare eisch. Die vraag en het oogenblik respijt dat zij verschafte gaf aan de deurwaarders de gelegenheid om Halewijn weer binnen de deuren te trekken, waarvan hij zich nog maar eenige passen verwijderd had; 't volk werd door hen gekalmeerd met de verzekering dat hij alleen naar binnen was gegaan om te teekenen. De andere gedeputeerden trokken zich nu gaandeweg terug behalve de Raadpensionaris en 's Gravenmoer, die binnen bleven totdat Bentinck hen in zijn eigen rijtuig naar hun woning geleidde. De vinger was dus wel aan den trekker en bleef lang aan den trekker en 't is enkel bij geluk dat ditmaal het funeste schot niet is afgegaan.

En zooals voor deze roezige dagen, zoo is voor alle crises onzer geschiedenis de stem der pamfletten de tolk der meeningen en het stuur der hartstochten. In een werk als Blok's Geschiedenis van het Nederlandsche volk worden ze — en dat

zal, na het voorafgaande, geen verwondering meer wekken — bij rissen geciteerd voor de dagen van hoogspanning, en wordt met opsomming van de titels alleen al vaak een treffend beeld van de heftigheid gegeven, waarmee de meeningen botsten op elkaar.

Maar niet alleen de stemming ten opzichte van politieke gebeurtenissen uit zich in de pamfletten, ook maatschappelijke verschijnselen worden eruit gekend; de beruchte tulpenschwindel b.v. der 17e eeuw, de actiënhandel der 18e lokken de bedachtzamen uit hun tent tot bespotting van dwaasheid en lichtzinnigheid, die niet zelden raak geteekend worden; de weelde, die gelaakt wordt door den voorstander van eenvoud en degelijkheid krijgt gestalte door het pamflet, zoo goed als de armoede die den donkeren achtergrond vormt waarmee zij moet contrasteeren.

En als de ontstemming tegen bepaalde personen, tegen mannen als Sonnius of Musch, of Odyk of Brunswijk, zich uit in pasquil op pasquil, zijn die niet alleen teekenend voor het algemeen gevoelen, maar ook voor de figuren tegen wie zij zich richten en van wie zij trekken, te sterk zeker, naar voren brengen die anders intusschen misschien onopgemerkt gebleven zouden zijn. Goossens schreef een lijvige dissertatie over Franciscus Sonnius in de Pamfletten; in den ondertitel kon hij het boek een Bijdrage noemen tot diens biografie. En Huizinga heeft in zijn geschiedenis van de Groningsche Universiteit in het Gedenkboek Academia Groningana de fijnste toetsen van zijn portretten hier en daar aan pamflet-literatuur ontleend.

Pamfletten — en daarop is nog zelden de aandacht gevestigd — geven verder dikwijls een merkwaardigen kijk op de wording en den groei van denkbeelden en inzichten, die, als ze eenmaal tot volle rijpheid zijn gekomen, in de omstandigheden voedsel tot toepassing vinden en daardoor een directvormende waarde voor staat en maatschappij gekregen hebben, van algemeene bekendheid worden, maar in vroegere ontwikkelingsstadia niet zelden moeilijk te onderkennen zijn. En toch loont het de moeite de diepere en meer verborgen wortels dier denkbeelden op te sporen en ze na te gaan ook in hun eersten, schuchteren groei. 't Zou dan wel eens kunnen blijken dat de

stelling door Fruin zoo krachtig verdedigd en o.a. in zijn bekend artikel over Philips van Leiden zoo sterk naar voren geschoven, dat met nieuwe instellingen pas een nieuw stelsel van recht verrijst en dat de begrippen zich niet willekeurig wijzigen, maar alleen onder den drang van gewijzigde omstandigheden en naar den eisch van nieuwe behoeften, niet in allen deele houdbaar is; dat het ook wel zoo zou kunnen zijn, dat de begrippen groeien, kommerlijk wel is waar in een onvruchtbaren bodem, maar dat ze groeien dan toch in een eigen, zelfstandig bestaan, tot ze plotseling, als ze in gewijzigde omstandigheden een vruchtbaren grond vinden, weelderig opschieten en, in populairen vorm gegoten, bij zeer velen, bij een meerderheid ingang vinden. Van welk nut bij onderzoekingen van dien aard pamfletten kunnen zijn, zou ik U door een voorbeeld duidelijk willen maken. Meer omvangrijke en diepere studie van het onderwerp zou ongetwijfeld voldoende schakels opleveren om er een onafgebroken keten uit te smeden; ik kan slechts hier en daar een greep doen, voldoende echter om mijn bedoeling duidelijk te maken.

Het is bekend van hoeveel beteekenis voor het uitbreken van de groote revoluties aan het einde van de 18e eeuw de zoogenaamde „verlichtingsdenkbeelden" zijn geweest, het geloof in de „natuurlijke menschenrechten", het rationalisme, dat de rede maakte tot de eenige norm, de uitsluitende rechtvaardiging van alle inzichten, opvattingen en handelingen, en de leer der volkssouvereiniteit, door Rousseau zoo welsprekend verkondigd in zijn in 1762 verschenen werk over het Contrat social, het maatschappelijk verdrag. Maar veel van wat in die 18e eeuw zich zoo onstuimig baan brak in de algemeene gedachtenwereld was hier reeds heel wat vroeger naar voren gebracht. Allereerst door onzen Hugo de Groot, dien we nog zoo pas gevierd hebben als den genialen grondlegger van een gansch nieuw systeem van staatsrecht. Tegenover den geloovigen mensch van de middeleeuwen met al zijn onvolmaaktheden en zijn door de zonde verduisterd verstand stond voor hem de verstandelijke mensch met zijn volmaakte natuur. Op den bodem van het humanisme, dat den mensch weer geplaatst had in het middelpunt van de belangstelling en de

aandacht, gaf hij aan dien mensch een zelfstandig, onafhankelijk bestaan, door God zelf gewild, die hem schiep als een redelijk wezen; wat in zijn handelen redelijk zou zijn, kon daarom ook door God niet worden gelaakt. Gevolg daarvan was het denkbeeld der samenhoorigheid der menschen op grond van de eenheid der menschelijke natuur, was de natuurlijke noodzakelijkheid zich die menschheid te denken als een collectiviteit, de gemeenschapsidee der menschheid in de plaats te stellen van die der christenheid, met als kriterium enkel de geboorte. In het denkbeeld van die algemeene menschelijke gemeenschap, door de rede geleid zich regels scheppende voor haar samenleving, ligt de kiem van het natuurrecht. Practisch komt die gemeenschap tot uiting in den staat, waarvan de vorming gevolg is van de natuurlijke, den mensch ingeboren neiging tot kameraadschappelijkheid. Een deel van zijn oorspronkelijke vrijheid en van zijn natuurlijke rechten moet hij daarbij ten offer brengen; in vollen omvang kan de enkeling die niet meer genieten, zijn bevoegdheden heeft hij af te meten aan de redelijke behoeften der gemeenschap, waarvan de leden contractieel gebonden zijn, waarvan een verdrag de basis vormt, en waarvan de algemeene welvaart, het grootst mogelijke geluk der enkelingen de door de rede gedicteerde bedoeling is. Het volk, de natuurlijke gemeenschap, is de eigenlijke drager van het staatsleven; de vorst, als bron van staatsmacht en recht, ontleent zijn souvereiniteit evenzeer aan een verdrag. De dubbele souvereiniteit, die zoo ontstaat, zoekt De Groot weg te werken door de gebondenheid van het volk aan het contract met den vorst aangegaan; maar hij erkent de mogelijkheid van een natuurrechtelijk gerechtvaardigde revolutie, alleen door den maatstaf van de rede geleid.

Die rede wordt dan verder ook wijsgeerig tot heerscheresse gemaakt door Descartes en door Spinoza, die beiden zoo langen tijd hier hebben geleefd en gewerkt en een zoo grooten invloed hebben uitgeoefend. Opdat de toespelingen in verschillende pamfletten, die ik straks bespreken zal, duidelijk worden, is het noodig dat ik daarover iets meer zeg. Bij Descartes steunt alle weten op de zekerheid van een helder en duidelijk verstandelijk inzicht; slechts de stem der rede wil

hij gehoorzamen zonder eenige aprioristische meeningen. Op het causaal verband legt hij dan verder den nadruk en de laatste òòrzaak van alles is God, die slechts door de rede te vatten is. En sterker nog wordt door Spinoza die causaliteit naar voren geschoven; alles in de wereld is oorzakelijk bepaald, alles gebeurt oorzakelijk, naar vaste wetten. Ook de wil van den mensch is geen vrije, maar een noodzàkelijke oorzaak van handelingen, een oorzaak, die zelf weer een oorzaak noodig heeft, die op haar beurt op een oneindige reeks van oorzaken terug te voeren is. Ook bij hem is Gòd de òòrzaak van alles, de èènige substantie, waarvan denken en uitgebreidheid de ons alleen bekende attributen zijn. De afzonderlijke dingen zijn slechts modi, wijzen van denking (en uitgebreidheid), van de substantie. De deugd bestaat in het streven naar behoud en ontwikkeling van het redelijk ik; deugdzaam handelen is synoniem met verstandelijk handelen. Wat men geluk noemt is niet het loon der deugd maar de deugd zelve; „wel-doen en blij-zijn" is zijn leus. De erkenning van de heerschappij der rede brengt erkenning mee van het recht van het individu op een eigen meening; verdraagzaamheid en gewetensvrijheid staat hij voor. In den staat, die ook naar zijne meening door verdrag ontstaat, worden de verhoudingen der menschen onderling verstandelijk geregeld, opdat veiligheid en vrede heerschen en de welvaart en het geluk van allen bevorderd worden.

Merkwaardig is het nu, hoe deze opvattingen, die straks uit buitenlandsche schrijvers nieuw voedsel putten en nieuwe nuanceeringen krijgen, zich reflecteeren in de pamfletten-literatuur, bedoeld voor een breede schare van lezèrs. In een vlugschrift b.v. uit het veelbewogen jaar 1684, wordt telkens en telkens weer de „rede" aangewezen als de eenige maatstaf voor de juistheid van een handeling; het groeiende rationalisme klinkt hier duidelijk door. En ook voor de ontwikkelingsgeschiedenis van de natuurrechtelijke school is dit geschrift niet zonder beteekenis. „Het is kennelijk" — zegt de schrijver — „dat de mensch, aangemerkt in den staat van de natuur, buyten opzicht tot de burgerlijke gemeynschap, volkomentlijk meester is van zijn persoon, van zijne actiën en

van hetgene hem toebehoort; tot zoo verre, dat, gelijk hij daar omtrent geen andere wet en heeft dan de reden, hij ook het bestier over dat alles aan niemandt moet verantwoorden, dan alleen aan Godt, die d'oorspronk is van hetgeen wij reden noemen". Echter — vervolgt hij — daar de ondervinding leert, dat de menschen in het algemeen meer door hun driften en hun ongeregelde hartstochten dan door de rede worden geleid, en dat het daarom bezwaarlijk of zelfs onmogelijk is in den staat der natuur „buyten alle burgerlijke societeit, zijn wezen en welwezen tegens de buitensporige passiën van anderen te beschermen", is het licht te begrijpen, dat de menschen zich met elkaar moeten vereenigen en verbinden tot een burgerlijke gemeenschap, die niet bestaan kan dan op het fundament van grondwetten, volgens welke de leden van die societeit van hun natuurlijke vrijheid zooveel moeten prijsgeven als noodig is voor het oprichten en bekrachtigen van zulk een gemeenschap. Zonder dat zou de mensch voor het beleid van zijn handelingen geen andere norm hebben dan zijn eigen wil en goedvinden. De rede leert daarom dat het, om uit den natuurstaat over te gaan tot den toestand van een burgerlijke gemeenschap, noodzakelijk is van een gedeelte van zijn aangeboren vrijheid afstand te doen en die aan een ander of aan anderen op te dragen al naar gelang van den vorm van regeering, die men goedvindt te verkiezen. Het contrat social dus! En ook de tolerantie; de schrijver geeft blijk van een sterken afkeer van geloofsvervolging en kerkelijken dwang: „'t Geen ik niet en zegge om den geest van de minste vervolginge te billijken, want ik doem ze alle", verlkaart hij zonder voorbehoud.

Die denkbeelden leven voort, ongemerkt haast, al zal men er zeker de sporen van aantreffen, hier en daar, in vlugschriften uit de eerste helft der 18e eeuw; maar duidelijk komen ze weer naar voren in en na de revolutiejaren 1747 en '48, die Willem IV, in wien men den verlichten despoot hoopte te begroeten, gewelddadig bekleedden met een macht, die hem doodelijk verlegen maakte. Men bemerkt er de sporen van in een pamflet, waarin de regenten „administrerende voogden" heeten „van de gemeene welvaart", en in

een ander, waarin zij genoemd worden „niet anders dan gevolmachtigden van de Gemeente". Zij klinken duidelijker door b.v. in: „De welmeenende patriot", een vlugschrift, in 1752 verschenen. De schrijver is een voorstander van het „beredeneerd christendom", van een „redelijken godsdienst", een vijand van alle „dweperij", die tot vervolging leidt. Ook volgens hem is een oorspronkelijke, absolute vrijheid prijsgegeven en kan die vrijheid verder slechts bestaan, voor zoover zij met de samenleving vereenigbaar is; het eigenbelang moet ondergeschikt worden gemaakt aan het algemeene. „Het wezendlijke eind der samenleving is daartoe gericht om alle leden van dezelve in een vreezame bezittinge van hun billijke voorrechten te handhaven". Een „natuurlijke" band moet die samenleving samen houden; maar, aan den anderen kant, „men kan zich geen gemeenebest zonder wetten verbeelden, noch begrijpen hoe de wetten op het volk uitwerking kunnen doen, tenzij de uitvoering van dezelve aan sommigen opgedragen zij". Opgedragen, want alleen „de slechte regent gelooft" — zoo heet het — „dat hij uit eigen hoofde en niet door de toestemminge van het volk het gebied voere, dat niemant recht heeft om zijne bedrijven te onderzoeken of daarover te oordeelen en dat men hem volle gehoorzaamheid schuldig is, hij zij goed of kwaad, wijs of verstandeloos". Zulk een regent is onduldbaar; „gelijk de bewaring van ieders eigendom en vrijheid de bron is van 't nationaal geluk, zoo zegt het gezond verstand" — ook hier dus is de rede norm — „dat yder, welke de eigendommen of de vrijheid des volks aanrand, een vijand van zijn vaderland is, en den rechten ijver voor het gemeenebest leert, dat zulk eenen de hand der wrake moet voelen". Maar ook regenten kunnen geen engelen zijn; dus niet te gauw murmureeren; de ware patriot verwachte „met onderdanigheid en genoegen eene verandering van regeringswijze als de tijdsomstandigheden die vorderen en hoog noodig maken". Weer dus het maatschappelijk verdrag, 10 jaar nog altijd vóór Rousseau dat populair zal maken; en ook De Groot's meening over de omstandigheden, waaronder de revolutie natuurrechtelijk gewettigd kan zijn.

't Zelfde geluid, maar duidelijker nog omdat de schrijver De Groot, Puffendorf, Barbeyrac en tal van andere geleerden uit de natuurrechtelijke school voortdurend citeert, hoort men in een pamflet uit denzelfden tijd ongeveer, getiteld: „Het gedrag der Stadhoudersgezinden verdedigd", door Mr. A. v. K., „Advocaat voor Kwade Zaken", legden zijn tegenstanders uit, Elie Luzac, den bekenden Leidschen rechtsgeleerde en boekdrukker, meenen sommigen. Voor onderlinge verdraagzaamheid pleit ook deze auteur; ook voor hem is de rede de eenige norm voor de juistheid der handelingen: „zijn de volken te beschuldigen", vraagt hij ergens, „dat zij aandoeningen van redelijke schepsels hebben, dat zij tot bedenkingen komen, die hun natuur medebrengt?" Ook hij erkent het maatschappelijk verdrag als den grondslag van maatschappij en staat: „Het loopt een ieder in 't oog" — zoo betoogt hij — „dat, daar een talrijke meenigte tot eene maatschappije te zaam vereent is, het belang van dat genootschap niet besorgt kan worden, zo elk der medeleden naar zijne zinlijkheid en willekeur dat belang zoekt waar te neemen.... en dat er iets moet weezen, dat den wil van elk lid, volgens opkomende omstandigheden, en naar vereisch van zaaken bepaalt en in beweeging brengt. Tot dat einde is het dat er, zoo wel in mindere als meerdere genootschappen, zowel in grooter als kleiner Burgerstaten, menschen zijn, die Regeerders genoemd worden, omdat aan hun overgelaaten is de wil van 't volk te bepaalen, zodaanig dat aller wil een wil worde, wiens voorwerp zij het algemeen nut der gantsche Maatschappye. Hier uit vloeit: dat het heil des volks de opperste wet is; dat de wezendlijkheid van 't gezag bestaat in de handhaving der rechten van de Onderdaanen en van 't Gemeenebest." Hij ook, eindelijk, acht de revolutie gewettigd, als zij uit een redelijke noodzakelijkheid wordt geboren: „als men maar acht erop wil geven dat ieder een, gehouden zijnde zijn geluk nevens dat van zijn evennaasten te bevorderen, om die reden uit den weg moet ruimen al hetgeen dat er tegen aan loopt, zo volgt daaruit, dat een volk en ieder lid van dat volk, gehouden zijn uit den weg te ruimen alle die geenen, die, 't zij door onkunde, 't zij door onwilligheid,

het onheil eener Maatschappij bewerken; en diensvolgens ook zulke Regeerders, wier beheering tot schade van de Maatschappij gedyt, en, geene Maatschappij zonder Regeerders kunnende zijn, teffens aan te stellen als Regeerders de zodaanigen en op zulk een wijze, als zij zullen meenen te behooren".

Nog een ander motief, uit de idee der oorspronkelijke gelijkheid geboren, treft men in de beide laatste pamfletten aan: de neiging n.l. tot het wegnemen van al te groote sociale verschillen. De vrijheid — zoo betoogt de welmeenende Patriot — kan zonder gelijkheid niet staande blijven, en de gelijkheid kan niet bewaard worden, zonder de vaststelling van een maximum bezit of iets dergelijks; er kunnen er wezen, die tè rijk zijn, naar zijne meening. En Mr. A. v. K. betoogt dat de bezorging van 't algemeen welzijn in den burgerstaat o.a. hierin ligt opgesloten „dat het eene lid niet boven het andere belast of bezwaart worde". Belasting naar draagkracht, dat blijkt uit verschillende pamfletten, wordt een steeds meer algemeene eisch in deze dagen.

Nu kunnen intusschen pamfletten, als de zooeven genoemde, die napleiten op wat reeds is gebeurd, enkel pogingen zijn om, in de richting van Fruin's gedachtengang, een rechtsgrond te scheppen voor de daad die, uit de omstandigheden geboren, daaraan voorafging. Daartegenover kan men opmerken, dat zulke vlugschriften in elk geval wijzen op het bestaan van een gedachtensfeer, die, omdat ze die wettigt, de handeling gemakkelijker maakt. Maar interessanter zou het zijn als men kon aantoonen dat de beweging van 1747 en '48 zelve in direct verband met die gedachtensfeer staat, en ik meen dat uit de pamfletten alweer van dien tijd met zekerheid te kunnen doen.

't Was in Amsterdam, zooals men weet, dat de beweging het meest een principieel en democratisch karakter droeg, en in het middelpunt dier beweging staat de figuur van Daniël Raap, die algemeen als de leider, de eigenlijke raddraaier wordt genoemd, die in elk geval een aandeel van beteekenis in de gebeurtenissen heeft gehad. Echter, tot nadere bepaling van zijn persoon pleegt men in onze histo-

rische literatuur niets anders opgemerkt te vinden, dan dat hij een „porceleinkoopman", een „befaamd porceleinkoopman" was. Nu zeggen dergelijke qualificatie's wel iets; zij wijzen op een zeker dilettantisme bij een optreden buiten de zaak en trachten daardoor tot minderwaardigheid te stempelen op een van huis uit vreemd terrein. Maar, Vondel als dichter te veroordeelen op grond van zijn kousenwinkel, of Potgieter als schrijver op grond van zijn handelsagenturen, zal toch door niemand gebillijkt worden.

En er is omtrent Raap nog wel iets meer te ontdekken. Het échec, dat hij leed, heeft zijn begrafenis gemaakt tot een demonstratie èn van de bittere teleurstelling van een burgerij, die Willem IV te vergeefs met groote macht had bekleed, èn van den ouden Oranjehaat eener regentenoligarchie, die voor een oogenblik had moeten bukken voor den nieuwen koers. Een stroom van pamfletten, van hooger hand gedeeltelijk geïnspireerd, had de stemming gekweekt, die oorzaak was van de tooneelen, die zich afspeelden bij die gelegenheid: zijn woning bedreigd; de lijkbaar vernield; een raap aan een touwtje door straatjongens met groote virtuositeit gehanteerd; de vorming van den stoet verhinderd; het vertrek van het sterfhuis van uur tot uur uitgesteld tot in het holle van den nacht; het overbrengen op een drafje ten slotte van het lijk met het grauwe paard, zoo bijzonder vertrouwd met den weg naar de Volenwijk, waar de galg placht te staan, en de slee zoo gelijkvormig aan die, waarmee misdadigers ter executie gesleept plachten te worden; het werpen eindelijk meer dan het neerlaten van de kist in het graf. Die pamfletten nu, waarvan de Koninklijke Bibliotheek alleen er een dertigtal bezit, zijn het, die ons, al is het weinig, toch wel iets meer zeggen over de persoon van Raap en over het milieu, waarin hij opgroeide en verkeerde. Er zijn uitnoodigingen bij, onder het volk verspreid, om ter begrafenis te komen; lijk- en grafdichten, die met hun spel van beginletters aan den bloeitijd van de rederijkerskamers doen denken; een hellevaart en de copie van twee brieven uit de hel, waarin Raap aan zijn familie verslag doet van zijn ontvangst in de onderwereld door Pluto en de vrienden, die hem

voorgingen; testamenten; nieuwjaarslessen, door Raap aan zijn gezin gegeven; veilingscatalogi van versierd porcelein en van schilderijen, die gebeurtenissen uit zijn leven verbeelden; een zeer plat „liedeke" over wat er tusschen Raap en zijn dienstbode heette voorgevallen te zijn; verhandelingen van hem zelf en enkele verdedigingsgeschriften.

Wat zeggen nu deze pamfletten over zijn maatschappelijke positie, zijn opvoeding en zijn opvattingen meer dan wat wij elders daarover vinden?

Vooreerst dit: de porceleinkoopman op den Vijgendam blijkt tevens handelaar te zijn in koffie, thee, chocolade, gebrande boontjes en „cissers". Ook is hij nog bezitter van een raffinaderij van salpeter. Hij doet zaken van beteekenis, onderneemt in persoon een reis naar Zweden om er porcelein in te slaan. De familie houdt er ten minste één dienstbode op na, en meer nog dan dit feit wijst de omstandigheid dat hij zijn oudsten zoon kan laten studeeren, op een zekere mate van welgesteldheid. Alles samengenomen, lijkt mij de conclusie niet ongewettigd, dat wij Raap, wat zijn maatschappelijke positie betreft, moeten zoeken onder dien niet geheel van fortuin ontblooten middenstand, die haakt naar emancipatie, die de drager is van de idee van den vooruitgang, waarmee later het kamp der democratische patriotten en der Bataven voor zoo'n groot gedeelte is bevolkt.

Verder blijkt dat Daniël de zoon was van Abraham Raap, die bijgenaamd werd „Duivels-Joosje". Dat leidt al dadelijk buiten het spoor der orthodoxie; wij moeten het milieu, waarin hij opgroeide, blijkbaar zoeken buiten de rechtzinnige, kerkelijke sfeer. Maar de pasquillen wijzen ons nog verder den weg. De titel van het eerste der gefingeerde, nagelaten manuscripten luidt: „Bedenkingen over de denking en de gewijsden in de denking". Het platte liedeke, boven genoemd, een „Boerendeuntje", werd ook al gedicht „tot vermaak der denkwijzen in de gewijzigde denking"; men laat daarin Daniël tot de dienstmaagd, die hij niet al te fraai behandeld heeft, zeggen o.a. dit:

„Ik doe 't, mijn troosje, uit d' oorzaakswerking maar,
„Leert Duivels-Joosje, mijn stijfgebekte vaâr".

En in een ander couplet:

„Zo Meu of Oome hier scheldt of raast of kikt,
„'k Zal 't vee wel toomen, door schout of interdict;
„Ook blijft de denking één, hoe denkwijs ook verscheen;
„Laat ziel uit zieltje springen,
„Des oorzaaks daad alleen draait al die kringen".

Oorzaak en nog eens oorzaak en noodwendig gevolg, dat de verantwoordelijkheid wegneemt, de ééne denking en de gewijsden in de denking, 't is de duidelijke parodieering van de Cartesiaansch-Spinozistische gedachtensfeer, van de causaliteit, van de ééne substantie, waarvan dènken en uitgebreidheid de attributen zijn, van de „modi", de wijzen, waarin zich die eene substantie slechts in de dingen openbaart. Raap senior gold blijkbaar als een Cartesiaan, een Spinozist, een godloochenaar. Hoe hij aan die reputatie gekomen was, blijkt dan ook nog uit onze pamfletten; Daniël was „opgewiegd", zegt er een, „in de schoot van den ouden, befaamden Deurhoviaan, Abraham Raap. Die Deurhovianen nu hadden bij de Amsterdamsche orthodoxie in een kwaden reuk gestaan. De stichter van de secte, als men wil, Willem Deurhof, was de kleinzoon en de neef van een tweetal hoogleeraren in de wijsbegeerte. Hijzelf ook, hoewel mandenmaker van beroep, had een wijsgeerigen ader; hij las en bestudeerde de werken van Descartes en Spinoza, en gold weldra voor een Spinozist. Met alle macht heeft hij zich tegen die beschuldiging verweerd en in zijn geschriften het Spinozisme bestreden; maar te veel — men kan dat met Reitsma eens zijn — had hij van de zegswijzen en de denkbeelden van dien wijsgeer overgenomen, om geheel zuiver te zijn van dien blaam. Van de kerk, die hem vervolgde, scheidde hij zich af; hij en zijn volgelingen hielden onderlinge samenkomsten, waarin hij zijn theologisch-philosophische denkbeelden voor placht te dragen. Met dezen Deurhof en zijn kring wordt de oude Raap voortdurend in contact gebracht: hij is geïnteresseerd in de verboden uitgave van Deurhof's boek over Job; no. 17 van den catalogus van gefingeerde schilderijen is een „levensgroote afbeelding van Daniël Raap zijn Vader, studeerende als een gewijzigde denking in Deurhof's Job; in het

verschiet ziet men de vleermuizen in de vliering zitten"; no. 24 der „manuscripten" is „een verdedigingsschrift tegens de Professors van Leiden en hun oordeel over Deurhof's Job". En in één adem met Deurhof wordt in de pamfletten Van Hattem genoemd, de predikant van St. Philipsland, die Cartesius ontmoet en Spinoza gekend had en hun invloed had ondergaan. Ten huize van Abraham zelf werden blijkbaar conventikels en disputen gehouden; handschrift no. 23 is „een disputatie met C. van Heusden in 't jaar 1734 aan 't huis op den Vijgendam" voorgevallen „over godgeleerde en wijsgeerige zaken". Ypey nu maakt melding van een zeer kundig krankbezoeker te Amsterdam, Kornelis van Heusden, die, ter weerlegging van de Hattemistische theorieën, ten jare 1734, een tamelijk wèl geschreven werk het licht deed zien. Mij dunkt, we kunnen ons nu min of meer voorstellen het milieu, waarin de jonge Raap opgroeide: een sectarische kring van dilettant-philosophen en dilettant-theologen, open voor het nieuwe en tot getuigen geneigd. Wij hebben hier blijkbaar te doen met dat wel vervlakte, maar daarom in zijn gevolgen niet onbeduidende, individualistische beoordeelen van de dingen, dat langzamerhand van een intellectueele elite doordrong tot breedere lagen en een der voornaamste oorzaken is geweest van de groote omwenteling op het einde van de 18e eeuw.

Opgewiegd dus in dien schoot, is het gaen wonder dat men den jongen Raap soortgelijke inzichten en gevoelens toedichtte. Als verliefden „philosooph" wordt hij gehoond in het „Boerendeuntje" en een verjaarsgedicht op zich zelven geeft men hem in de pen, met vele „philosophische verklaaringen en toekomende gezichten en droomen". „Een groot voorstander en verdediger van het systhema van Willem Deurhof" wordt ook hij genoemd, „een ijveraar in het ondermijnen van het Kerkelijk gezag en het ontzenuwen van den christelijken godsdienst". En in een van zijn gefingeerde testamenten laat men hem aan zijn oudsten zoon vermaken zijn bibliotheek van ongodistische en afgodische boeken om daaruit te bestudeeren de Hattemistische, Deurhoviaansche, Spinozistische en andere schrijvers van *„de natuur"*, „alsmede alle des-

zelfs.... oproerige en tumultueuse boeken.... om uyt dezelve te leeren een goed en doortrapt politicus te worden.... en een gemeente aan 't muiten te helpen". De laster spreekt in dit alles ongetwijfeld mee, maar dat er een kern van waarheid in schuilt bewijzen zijn geschriften, die mede voorkomen onder de pamfletten. Zijn veel-bespotte leus „Altijd-wel" en zijn verheerlijking van de deugd als eenige norm voor menschen-waarde doen denken aan Spinoza's „weldoen en blijzijn" en aan Van Hattem's stelregel dat de mensch „onder alle wederwaardigheden deezes levens geduldig en bedaard heeft te zijn". De „rede" is schering en inslag in zijn verhandelingen, de menschheid het „redelijk geslagt" met God als „oorzaak". De „publieke wet", het gemeene welzijn dient richtsnoer te zijn voor beide, overheid en onderdanen; en gehoorzaamheid predikt hij, maar voor zoolang het gaat. Ten slotte is ook hij voor ontlasting der armen; voor belasting naar draagkracht houdt hij een pleidooi; een andere kan, meent hij, uit een godvreezend en wèl-„redeneerend" gemoed kwalijk voortkomen. En mag men hem mede naar zijn vrienden beoordeelen, dan wordt men in dezelfde richting gewezen. Onder hen wordt een Pieter Bakker genoemd, van wien men in Knuttel's Catalogus een geschrift aantreft, getiteld: De Godsdienst zonder bijgeloof, bevattende het geloof der deïsten. En onder hen komt verder voor een Matthijs Straalman, die een drietal stukken van Voltaire in Nederlandsche vertaling het licht deed zien.

Na het voorafgaande — en het zijn enkel pamfletten, die ons tot die conclusie brachten — mag men, dunkt mij, veilig aannemen dat de Amsterdamsche bewegingen van 1747 en '48 niet zoo maar, zonder meer, uit de omstandigheden zijn geboren, maar dat zij althans mede gesproten zijn uit die naar zooveel vroeger tijd terugwijzende en nu tot breedere lagen reeds doorgedrongen denkbeelden, die, tot intensiever leven in nog ruimer kring straks gewekt, in hoofdzaak de groote explosie hebben veroorzaakt, die aan staat en maatschappij een gansch ander aanzien zouden geven. Ook de verdere groei dier denkbeelden zou uit de pamfletten ongetwijfeld zijn na te gaan; dat zou echter te ver voeren en de gegeven

voorbeelden zijn, naar het mij voorkomt, voldoende om duidelijk te maken van hoe groote beteekenis die schijnbaar onbeduidende vlugschriften in dezen zijn.

En nog in een ander opzicht zijn ze voor den geschiedvorscher van groot nut. Zij geven hem, beter dan iets anders, een verklaring van den hartstocht, waarmee in tijden van beroering volken of partijen zich op elkaar werpen. Wij winden ons niet op tegen menschen, zooals die in werkelijkheid zijn; wij zouden er ons, bij alle verschil, te zeer verwant aan gevoelen. Maar wij winden ons op tegen de voorstelling, die wij ons van onze tegenstanders maken of die ons van hen wordt gesuggereerd, een voorstelling, waarin de trekken, die ons onsympathiek zijn, buiten alle verhouding zijn gechargeerd. Om wat gebeurd is naar recht en billijkheid te beöòrdeelen, heeft men de kennis der waarheid noodig, om het te begrijpen de kennis van den schijn. In de pamfletten nu vindt men de caricatuur, die alleen de hevigheid van de botsing kan verklaren, de leus, die opwindt, maar scherp omlijnden inhoud mist. Raap b.v. is al maar weer de „atheist" en de man der oranjestrikken; zoo proclameert men den „heiligen oorlog" onder de vrijheidsvaan.

En nu keer ik nog even terug tot wat ik reeds in het begin opmerkte: al wat geldt voor deze oudere pamfletten is evenzeer waar van de vlugschriften van onzen tijd. Ik vergeet daarbij niet het feit, dat intusschen de pers een groot deel heeft overgenomen van de rol, die vroeger de blauwboekjes speelden; maar wie met kràcht getuigen wil, wie wil òvertuigen en overreden, grijpt nu zoo goed als vroeger naar het middel der brochure. Welig tiert die ook nu nog op den bodem van de ontroering, van de ontstemming, de verontwaardiging en den hartstocht, die de groote botsingen en crises te voorschijn roepen. Wilt ge een zeer sprekend bewijs van recenten datum, denk dan aan den stroom van vlugschriften, die losbrak met den wereldoorlog. Toen de eersten onze bibliotheek bereikten, stond ik voor de vraag: bewaren en bewerken of wegdoen? Na het voorafgaande zal het begrijpelijk zijn, dat ik tot het eerste besloot. En toen ik nu voor deze gelegenheid de honderden nummers, die ons col-

lectietje groot geworden is, nog eens doorkeek, kreeg ik sterk den indruk dat zij voor dat alles, waarvoor de oudere pamfletten van beteekenis zijn, ongetwijfeld waarde hebben, dat geen historieschrijver, die naast de waarheid ook den schijn, als de eigenlijke beweegkracht der massa's, kennen en geven wil, ze onopgemerkt kàn laten.

Men vindt ook hier getallen en grafische voorstellingen, sprekende, juiste en als juist gegevene en geaccepteerde, beide intusschen voor den historicus van belang. Men vindt er eveneens de meeningen en bedoelingen der leidende figuren: wartime speeches by J. C. Smuts; war-speeches by British ministers, redevoeringen van den Duitschen Rijks-Kanselier etc. Men vindt er — waarnaar men elders dan hier en in de courant, het groote vervolgwerk onder de pamfletten, in hoofdzaak te vergeefs zal zoeken — men vindt er het klare beeld van de wijze, waarop stemming wordt gemaakt onder leger en volk en de groote drijfkracht wordt verkregen tot het voortbewegen der massa's. Zelfvertrouwen en de sterke wil tot navolging worden gewekt door het vertoon b.v. van The work of the royal naval reserve, van wat er achter het front gedaan wordt om den weg ter overwinning te banen en van wat de vrouwen thuis presteeren. Herinneringen aan de glorie van het verleden trachten de zekerheid te geven ook van de toekomstige overwinning: „Nous connaissons le chemin, nous l'avons déjà fait", bij een handwijzer waarop „Marengo". Maar vooral is men er getuige van het aankweeken van die absolute eenzijdigheid, die alleen de verblinding kan veroorzaken, waardoor de juiste norm voor de beoordeeling der eigen handelingen en van die van anderen verloren gaat, getuige van de aankweeking van dat gevoel van grenzenlooze minachting en bitteren haat, dat zich openbaart in het afbreken van al wat er nog waardeerbaars mocht zijn in den tegenstander, tot zijn kunst, zijn wetenschap, zijn wijsbegeerte en zijn godsdienst toe, waardoor de overtuiging geboren wordt dat door vernietiging van wat er overblijft voor de menschheid minder dan niets verloren gaat. En men bespeurt erin het succes der propaganda, dat te begrijpelijker wordt naarmate de methode zich beter

aanpast bij de behoefte van den tijd. Aanschouwelijkheid — men leze slechts Huizinga's jongste boek „Amerika levend en denkend" — is eisch voor inslaan, het diagram, de curve, de grafische voorstelling, het sprekende opschrift. De „headlines" nu in vele van deze vlugschriften zijn met pakkende — in dit geval zou men geneigd zijn te zeggen met satanische — genialiteit niet zelden gekozen en aanschouwelijk zijn de illustraties in hooge mate; zij grijpen de aandacht door lijn en kleur en dringen dan met imponeerende brutaliteit wat zij te zeggen hebben aan den beschouwer op. „Barbaren?" met een vraagteeken op den buitenkant van een eenige malen gevouwen strook, en dan, aan den binnenkant, de vergelijking van Duitschland met andere landen wat betreft de jaarlijksche uitkeeringen van sociale verzekeringen, uitgaven voor onderwijs, drukken van boeken enz. in sprekende beelden, die ook de verhoudingen met één oogopslag doen zien. Of: Let wel! met een uitroepingsteeken; en dan: Het Engelsch imperialisme, op 4 kleine blaadjes enkel 4 kaartjes met alleen de aanwijzingen 1600, 1700, 1800 en 1918 en de àl maar groeiende vlek van het Britsche bezit aan koloniën en dominions in een fel rood dat schijnt te zullen uitvloeien over heele werelddeelen. Of: „Germany's great african scheme", met op den omslag een kaart, overigens wit gehouden, maar met in hard groen, dwars door Afrika heen van West naar Oost, den breeden dam der Duitsche toekomstdroomen aan de Britsche begeerlijkheid in den weg geworpen. Huizinga spreekt van „de kùnst der journalistiek", de kunst van propaganda, van overreding en reclame; voor de studie van de ontwikkeling dier kunst zouden althans deze oorlogspamfletten heel wat materiaal opleveren. En zeker ook voor de verluchting van een algemeene geschiedenis van dezen tijd, die in haar illustraties tegemoet komt aan den momenteelen zin voor directe en snelle opneming langs visueelen weg. De caricatuur, ten slotte, voor het begrijpen van de stemming van zooveel gewicht, is er in woord en beeld sterk vertegenwoordigd en de eenzijdig verengde beschouwing ziet men er zich verdichten tot de leus.

Ik heb van Uw aandacht, Dames en Heeren, nu meer dan

genoeg reeds gevergd. Is het mij gelukt U meer nog dan dat misschien reeds het geval was, te overtuigen van het ook blijvende nut van brochures en geschriften van den dag, dan heb ik mijn doel bereikt en kan ik eindigen met een aansporing, die als vanzelf voortvloeit uit de beschouwing. De Openbare leeszalen vooral, waartoe men zich in de eerste plaats zal wenden als men oriënteering zoekt betreffende vraagstukken van den dag, zullen zich gedrongen voelen tot de aanschaffing van die kleine geschriften, waarin menschen van sterke overtuiging hun standpunt plegen uiteen te zetten en dat van andersdenkenden te bestrijden. Als straks de beslissing gevallen is, en de kwestie, waarom het ging, in vergetelheid begint te raken, schijnen zij hun beteekenis verloren te hebben; zij dreigen op den duur als ballast beschouwd te zullen worden, dien men geneigd is over boord te werpen om ruimte voor een momenteel meer gangbare lading te maken. Het zal, na al wat ik gezegd heb, duidelijk zijn dat voorzichtigheid bij dat opruimingswerk geboden is en voor vele dier moderne „pamfletten" niet de papiermolen, maar het magazijn eener bibliotheek het eindstation behoort te zijn. Voordat men tot wegdoen overgaat ware misschien te informeeren of men aan de grootere bibliotheken geen prijs stelt op hun bezit; ze zullen er over het algemeen zeker graag worden ingehaald en er — dat zal, hoop ik, gebleken zijn — nuttiger effect kunnen hebben.

J. S. THEISSEN.

DE BIBLIOTHEEK VAN DEN ARMENRAAD TE AMSTERDAM.

De bibliotheek van den Armenraad te Amsterdam is geleidelijk ontstaan, zooals dat meer met vakbibliotheken het geval is: Er worden wat boeken gekocht, noodig voor de studie van enkele personen; het aantal boeken breidt zich gaandeweg uit en langzamerhand vragen de boeken meer plaats dan in de daarvoor bestemde ruimte gelegenheid is. Men gaat uitzien naar een betere plaatsing en tegelijkertijd komt de gedachte op om ook anderen, buiten den kleinen kring, te laten meedeelen in het gebruik van deze boekverzameling.

In 1919 werd de ongeveer 1000 banden tellende verzameling gecatalogiseerd, waardoor een overzicht van het boekenbezit verkregen werd. Van een eigenlijke vakbibliotheek kon toen nog niet gesproken worden, daarvoor was de aanvulling van den boekenvoorraad te weinig systematisch geschied. Het beginsel, dat in de eerste plaats moest worden aangeschaft wat voor de werkzaamheden op het bureau van direct belang was, bleef nog lang gehandhaafd. Toch dwong de vraag naar andere werken, de verzameling op verschillend gebied uit te breiden en werd overgegaan tot geregelden aankoop van nieuw uitgekomen werken, behoorend tot verschillende takken van maatschappelijk hulpbetoon. Het beschikbare budget liet vooreerst niet toe lacunes aan te vullen en het was dan ook een verheugende gebeurtenis voor de bibliotheek, toen in 1920 de Evang. Luth. diaconie te Amsterdam de „bibliotheek J. M. Domela Nieuwenhuis" in bruikleen afstond. Genoemde verzameling bevatte voornamelijk werken uit de 18e en de 1ste helft der 19e eeuw, zoodat de beschikbare gelden voortaan uitsluitend voor de nieuwere litteratuur besteed konden worden.

In 1925 werd de verzameling opnieuw uitgebreid door het in bruikleen ontvangen van de bibliotheek van het Genootschap „Liefdadigheid naar Vermogen". Deze verzameling heeft weer een eigen karakter door de aanwezigheid van verschei-

dene min of meer volledige collecties jaarverslagen van verschillende vereenigingen voor armenzorg.

De gezamenlijke bibliotheken bevatten thans een 8000 banden. Een groot deel der verzameling bestaat uit werken, handelend over armenzorg in engeren zin. Doch onder maatschappelijk hulpbetoon verstaat men meer dan armenzorg alleen, zoo vindt men in de bibliotheek litteratuur over oudeliedenzorg, over maatschappelijk werk voor lichamelijk en geestelijk gebrekkigen, over zorg voor kinderen in den uitgebreidsten zin, voor zoover het geen onderwijs betreft, terwijl er op gebieden, die in nauw verband staan met maatschappelijk hulpbetoon, zooals volkshuisvesting, sociale verzekering e. d. ook litteratuur aanwezig is.

Kon in den eersten tijd aan de bezoekers der bibliotheek gelegenheid worden gegeven tot rustige studie, al spoedig kwam hierin verandering. De dienst van de andere afdeelingen van het bureau eischte meer beschikbare ruimte, met het gevolg dat het stiefkind, de bibliotheek, het moest ontgelden en de leeszaal voor andere doeleinden werd gebruikt.

Voor de bestudeering van de vraagstukken op het gebied van maatschappelijk hulpbetoon is kennisneming van de artikelen uit tijdschriften en dagbladen van veel belang, daarom is een knipselverzameling aangelegd van couranten-artikelen en worden de voornaamste artikelen gecatalogiseerd uit de ca. 200 tijdschriften, die meerendeels in ruil voor uitgaven van het bureau ontvangen worden. Er staat de bezoekers een alphabetische en een systematische kaart-catalogus ten dienste, waarin ook de tijdschrift-artikelen zijn opgenomen; ter onderscheiding is gebruik gemaakt van witte kaartjes voor de boeken en van groene kaartjes voor de tijdschrift-artikelen. Bij den systematischen catalogus is de indeeling van Cutter gevolgd. Evenwel werd voor de litteratuur, handelend over maatschappelijk hulpbetoon, dus het hoofdbestanddeel der bibliotheek, een uitgebreider onderverdeeling toegepast, n.l. een indeeling volgens onderstaande 23 rubrieken.

I. Maatschappelijk steunwezen (armoede en maatschappelijk hulpbetoon) van algemeenen aard.

II. Oudeliedenzorg.

III. Zorg voor gebrekkigen.
Zorg voor blinden.
Zorg voor dooven, doofstommen.

IV. Zorg voor zenuwlijders, toevallijders, psychopaten, zwakzinnigen en krankzinnigen.

V. Maatschappelijk werk voor zieken en herstellenden.

VI. Maatschappelijk werk voor lijders aan bijzondere ziektevormen (tuberculose, lupus, melaatschheid, geslachtsziekten).

VII. Hulp aan slachtoffers van ongelukken en rampen.

VIII. Zorg voor moeders en zuigelingen, huisverzorging, verzorging van kinderen in crêches, bewaarplaatsen of tehuizen voor schoolgaande kinderen.

IX. Kindervoeding en -kleeding.

X. Kinderuitzending.

XI. Zorg voor weezen, halfweezen, onverzorgde, verlaten, verwaarloosde of misdadige kinderen.

XII. Vrouwenbescherming.

XIII. Prostitutiebestrijding.

XIV. Reclasseeringswerk.

XV. Zorg voor drankzuchtigen.

XVI. Werkverschaffing (voor zoover maatschappelijk hulpbetoon), landkolonisatie.

XVII. Zorg voor dakloozen, bedelaars, zwervenden en landloopers.

XVIII. Hulp bij onderwijs en studie.

XIX. Rechtskundige hulp aan on- en minvermogenden.

XX. Woekerbestrijding, verstrekking van voorschotten.

XXI. Oorlogs- en crisissteun.

XXII. Maatschappelijk hulpbetoon in verband met sociale verzekering.

XXIII. Maatschappelijk hulpbetoon en huisvesting.

De gedrukte catalogus bevat alleen de litteratuur vallend onder genoemde 23 rubrieken.

Buiten de gewone uitleening van boeken, tijdschriften en krantenknipsels komen ook aanvragen in om litteratuur over een bepaald onderwerp. De systematische catalogus kon in vele gevallen niet voldoende helpen, omdat in sommige werken, behalve het hoofdonderwerp nog het een of ander onderwerp wordt behandeld, zonder dat dit uit den titel van het boek op te maken is. Teneinde een meer volledige opgave te kunnen verstrekken, werd overgegaan tot het aanleggen van een trefwoorden-register. De onderwerpskaarten met beknopte titel-

beschrijving worden alfabetisch volgens het trefwoord geplaatst in den alfabetischen catalogus; ter onderscheiding van de overige kaarten worden deze onderwerpskaarten van afwijkende kleur genomen. De alfabetische catalogus behoudt zoodoende zijn eigen karakter en is tevens dienstbaar gemaakt voor het trefwoorden-register.

Tot de bibliotheek van den Armenraad behoort ook nog een verzameling prenten, indertijd bijeengebracht door de Bibliotheek Domela Nieuwenhuis en later voortgezet door het Bureau van den Armenraad. De verzameling bestaat uit afbeeldingen van gestichten, allegorische voorstellingen, portretten, weldadigheidspostzegels, -kaarten en in de laatste jaren zoo talrijk verschenen propaganda-aanplakbiljetten, door de verschillende instellingen van weldadigheid uitgegeven.

De maatschappelijke werker, die studie wenscht te maken van den een of anderen tak van maatschappelijk hulpbetoon, staat ook deze verzameling ten dienste, die evenals de geheele boekerij kosteloos te raadplegen is.

J. MARIUS NIEUWENHUIS.

VAKLITERATUUR.

De nieuwe uitbreiding van het Dewey Decimal classificatie systeem. [1])

De nieuwe druk van Dewey's Decimal Classification, die thans is verschenen, nadat het gereed komen al tegen 1 April was aangekondigd, vertoont een zeer aanzienlijke uitbreiding en verbetering. De vermeerdering in omvang van 307 bladzijden (de twaalfde druk beslaat 1243 bladz.), waarvan 109 bladz. op rekening van de index komen, onder toevoeging van ruim 5000 nieuwe hoofden, maakten het wenschelijk, nu ook de tabellen en de index afzonderlijk ieder tegen $ 6.— beschikbaar te stellen. Hierdoor worden de deelen handiger te hanteeren en kan men index en tabellen naast elkaar raadplegen. Het geheel is echter ook tegen $ 12.— in één band verkrijgbaar.

De veranderingen en aanvullingen zijn in de eerste plaats het gevolg

1) Melvil Dewey, *Decimal clasification and relativ index for libraries and personal use in arranjing for immediate reference books, pamflets, clippings, pictures, manuscript notes and other material... Edition 12 revized and enlardjd under direction of* Dorcas Fellows, *editor...* Volume 1: *Tables;* Volume 2: *Relativ subject index.* Forest Pres, Lake Placid Club, Essex co. N. Y., 1927.

van de samenwerking, die de samenstellers van het systeem, tegenwoordig onder de redactie van Miss Dorcas Fellows, hebben verkregen met het Institut International de Bibliographie. De 12e druk is ontstaan na vergelijking van de laatste Amerikaansche editie met de bestaande Europeesche uitgaven, die hiervan aanmerkelijk verschillen. Hoewel natuurlijk het oorspronkelijk sterk Amerikaansche karakter van het systeem behouden blijft, waarop de Amerikanen als ontwerpers van het stelsel ook recht hebben, is toch, ook aan kleine details, de Europeesche invloed duidelijk merkbaar. Er zijn wederzijdsch concessies gedaan, zooals de uitgeefster in een artikel in de Library Journal van 1 Juni 1927 opmerkt. De Europeesche medewerkers gaven toe aan den Amerikaanschen wensch, om lang in Amerika gebruikte nummers niet te wijzigen, terwijl de Amerikanen in Europa reeds geheel uitgewerkte klassen soms met slechts kleine wijzigingen geheel overnamen. Ook verder samenwerking van alle groepen belangstellenden wordt nog meer dan vroeger noodzakelijk geacht. Met alle medegedeelde wenschen zal zooveel mogelijk rekening worden gehouden.

Onder de typische kleine veranderingen, waaruit de invloed van niet-Amerikanen blijkt, behoort b.v. het veelvuldig veranderen van het woordje „minor" door „other". Zoo leest men „other languages" in plaats van „minor languages" welke laatste uitdrukking blijk gaf van een zeker Engelsch-Amerikaansch superioriteitsgevoel. De bijdrage van Europa was groot in het geval van de textielindustrie (677 Cotton, wool, silk, linen, etc.) [1]) waarvan de uitwerking bijna geheel van het Institut International de Bibliographie werd overgenomen.

In de inleiding werden opgenomen een rechtvaardiging van en de regels voor de vereenvoudigde nieuwe Engelsche spelling, uitgewerkt door Melvil Dewey zelf. Deze inleiding is zelf in de spelling gedrukt onder toepassing van alle nieuwe regels, een spelling die aanvankelijk visueel zonderling aandoet, doch die door Engelsche en Amerikaansche philologen wordt aanbevolen. De tabellen en de index hebben deze spelling niet.

Ook werd een index op de thans tot 63 bladz. uitgedijde inleiding opgenomen.

Een zaak van belang voor de verdere ontwikkeling van het Deweystelsel, dat nu in zooveel landen reeds wordt gebruikt, is het overplaatsen van den zetel van het Dewey stelsel van New York naar de Library of Congress in Washington, D.C., met welke laatste instelling de beste samenwerking is verzekerd. De concurrentie van het Dewey stelsel en het Library of Congress systeem, zal, na de verbetering van het eerste, vooral in wetenschappelijk opzicht, wel weer zwaarder worden. Het L. C. systeem begint juist in den laatsten tijd veld te winnen, zoo-

1) De verschillende klassen worden, waar mogelijk, steeds met nummer en titel aangehaald, zooals die voorkomen in den druk van 1919 of in de aanvulling, in 1924 afzonderlijk uitgegeven. Dit ter voorkoming van vergissingen. In geval van een nieuwe klasse echter wordt nummer en titel overgenomen van de uitgave van 1927.

als blijkt uit de gegevens aangaande het gebruik van de verschillende classificeeringsstelsels (de beide genoemde en het Cutter stelsel) opgenomen in het vierde deel van „A survey of libraries in the United States conducted by the American Library Association", dat zoo juist het licht zag. Sommige bibliotheken gaan reclassificeeren in het L. C. systeem. Toch is het Dewey stelsel verreweg het meest verbreid; 96 % van de publieke en 89 % van de universiteits- en college-bibliotheken, die de vragen beantwoordden, pasten het toe.

De wijzigingen en aanvullingen, die in den nieuwen druk voorkomen, kunnen op de volgende wijze worden gegroepeerd:

1) Uitbreiding van bestaande klassen onder toevoeging van geheel nieuwe nummers (vgl. b.v. 069 Museums, 12 bladz.; 634.9 Foresty 8 bladz.; 635.9 Floriculture 3½ bladz.).

2) Omwerking van klassen, waardoor, wanneer materiaal reeds was gerangschikt volgens den ouden druk, conflicten ontstaan met de rangschikking volgens den 12en druk (vgl. 342 Constitutional law; 439.3 Dutch, Flemish (12e druk Netherlandish) gesplitst in 439.31 Dutch, 439.32 Flemish en de nieuwe klasse 439.33 Afrikaans; 718 Monuments, Mausoleums (1919) 719 Cemeteries (1919) tegenover 718 Cemeteries, Monuments, Mausoleums en 719 Other in 1927.

3) Verandering van hoofden, waarbij de nieuwe hoofden dikwijls een meer algemeen karakter dragen. Dit komt in de eerste plaats voor, wanneer in den nieuwen druk de betreffende klasse wordt onderverdeeld (vgl. 290 Ethnic and other religions (1919) 290 Nonchristian religions (1927); 368.8 Insurance: Plate glass (1919) en ... 368.6 ... Against breakage damage (1927); 495 Eastern Asiatic. Chinese. Japanese. (1919) en 495 Asiatic (1927); 638 Bees, silkworms, etc. (1919) tegenover 638 Useful insects raised or exploited. (1927).

4) Toevoeging of veranderingen van noten, waardoor een belangrijke wijziging kan optreden (vgl. 150, onderverdeeling door toevoeging van decimalen achter een : en 804 Essays, lectures and adresses).

Na deze algemeene inleiding worden hier nog de belangrijkste wijzigingen in het kort vermeld. De bedoeling van dit overzicht is, om een indruk te geven van de waarde van de 12e druk voor de bezitters van de 10e druk. Veranderingen, hierboven reeds aangegeven, zullen hier niet worden herhaald.

De hoofdklasse 100 vertoont slechts weinig verschillen. Door afsplitsing van 151.2 wordt aan dit tegenwoordig op den voorgrond tredende onderwerp een afzonderlijke plaats ingeruimd. (Measurements, tests).

De klasse 200 werd vooral uitgebreid in 268 Sunday schools (3 bladz.) en 291 Comparative and general mythology (1919) thans genoemd met den veel beteren naam Religious topics of general nature (uitbreiding 1½ bladz.). Hierdoor wordt in een leemte voorzien, waarin ook het L. C. niet voldoende voorziet. De klasse 200 had een bij uitstek Amerikaansch karakter.

In 300 werd de uitbreiding, in 1924 afzonderlijk met die van 651 en 658

uitgegeven, opgenomen. Verder onderging deze klasse, die reeds zoo in kleinigheden is uitgewerkt in sommige onderklassen, hoewel anderen, b.v. 333 Land: owner ship, rights, and rent, nog zwak zijn, slechts geringe aanvullingen. Deze vonden voornamelijk plaats in de klassen 361 Charitable (institutions and associations) 362 Hospitals, asylums and allied societies (1 bladz.) 368 Insurance; 370 Education; 380 Commerce, communication, welke klasse werd omgewerkt, o.a. in verband met de ontwikkeling van de luchtvaart, waardoor trouwens ook de klasse 797.5 Aerostation (vliegen als sport) ontstond; 398 Folklore.

In de hoofdklasse 400 kwam zooals reeds vermeld een splitsing van de 3 talen, tot den Nederlandschen taalstam behoorende, tot stand. Hierin moge een erkenning van Vlaming en Afrikaner als zelfstandige nationaliteiten worden gezien. Een soortgelijke afsplitsing had plaats van het Noorsch en de Noorsche Literatuur als de klassen 439.2 (1927) en 839.82 (1927).

De belangrijkste wijziging evenwel onderging de klasses 490 Minor languages (zie boven). Voor philogen, die zich met de betreffende taalgroepen bezig houden, zijn van groot belang de uitwerking van 492 Malay-Polynesian and other (uitbreiding met ¾ bladz.). Degenen, die zich aan de studie van de Noord-Amerikaansche Indianentaal wijden kunnen zich verheugen in een toegezegde uitwerking van dezen taalgroep (497b Nort American).

De hoofdklasse 500 is vooral uitgewerkt in 589.2 Fungi; 594 Mollusks; 595 Articulates; 595.7 Insects (1¾ bladz.); 598.2 Birds, Aves.

Wat de hoofdklasse 600, Useful arts, betreft, in de eerste plaats is aan het hoofd toegevoegd Applied science, waardoor de bedoeling van deze klasse beter wordt uitgedrukt. Landbouwkundigen zullen de uitwerking van 634.8 Grapes, vineyards (1927 3 bladz.), 634.9 Forestry, 635.9 Floriculture en 638 (Bees, silkworms, etc. 1919) reeds boven vermeld zeer toejuichen. Deze onderwerpen, van zooveel belang, waren nog in het geheel niet uitgewerkt, terwijl ze dit ten zeerste behoeven.

658 ... Business ... werd uit de uitbreiding van 1924 overgenomen, doch nog hier en daar aangevuld. Deze klasse voldoet nu aan de steeds verder voortgaande specialisatie en administratie in het zakenleven en vormt hiervan een goed overzicht. Verder werden 677 (zie boven), 680 Mechanic trades. Amateur manuals, vooral in 681 Watch and instrument making (6 bladz.) en 685 Saddlery and shoemaking aanmerkelijk gedetailleerd.

De kunstklasse 700 onderging hare belangrijkste wijziging en expansie in 780 Music en wel voornamelijk in 780.1 Philosophy and esthetics of music, Theory of music (2½ bladz.), welke beide klassen een goed voorbeeld leveren van de zich in het Dewey systeem versterkende *wetenschappelijke tendenzen*, waarvan boven reeds sprake was, 783 Sacred music, eenigszins omgewerkt, 784 Vocal music, uitgebreid. De nieuwe klasse 781.9 Various questions is voorloopig een rommelklasse.

De klasse Amusements zag in zich opgenomen een specificatie van de

verschillende sporten, zoodat sportbibliotheken nu over een uitgebreid stelsel beschikken. De hoofdklasse 800 Literature, thans Literature. Belles lettres geheeten, onderging slechts enkele aanvullingen. Behalve de boven reeds genoemde betreffen ze de Engelsche en Amerikaansche literatuur. Men heeft zich nog niet gewaagd aan een uitwerking van de nieuwere literatuur in de verschillende landen en al evenmin voorzien in een detailleering van belangrijke literaturen als de Russische, Poolsche Turksche enz., zoodat nog steeds belangrijke schrijvers als Dostojewski en Tolstoi geen eigen nummer hebben, terwijl onbekende Amerikaansche schrijvers wel die eer genieten. De landen zelf zullen dit ter hand moeten nemen.

Behalve met 27 paginas Wereldoorlog, de grootste klasse van de eerste decimaal 940.3, waarvan ook de oorzaken, en terecht, (940.311) en de gevolgen (940.314) nu wat uitvoeriger werden behandeld, werd de hoofdklasse 900 History nog aanmerkelijk verbeterd door de vastlegging van de periode van de volksverhuizing, vroeger 936 Kelts, thans Races forming the new European nations. Barbarians, en met een indeeling van Portugal 946.9 (waarom niet van Nederland?), 360 Africa 15 bladz., 975.5 Virginia, 975.9 Florida en 978.1 Kansas. Natuurlijk is ook in noten met de nieuwe grenzen rekening gehouden terwijl een kaart deze nog verduidelijkt. Resumeerende kan worden gezegd, dat de bruikbaarheid van het stelsel vooral voor beoefenaren van wetenschappen, die tot nu toe stiefmoederlijk werden behandeld, aanmerkelijk is gestegen.

Lawrence, Kansas, 2 Augustus 1927. T. W. L. SCHELTEMA.

ALLERLEI.

Als nummer 10 van de reeks *Leeszaalwerk* is verschenen *Bibliotheekschrift* door E. A. N. P. Franchimont [1]). Dit boekje zal zeker met gejuich worden begroet. Al is misschien de schrijfles niet in aller oog de aantrekkelijkste der bibliotheekopleiding, het is zoowel voor de overtuigden als voor de weifelmoedigen in elk geval een groote vooruitgang dat ieder voortaan een en hetzelfde duidelijke voorbeeld steeds bij de hand kan hebben. Zoolang dit niet het geval is, blijft toch het gevaar voor persoonlijke afwijkingen en ornamentale speelschheid bestaan. Waarlijk mogen in dit geval orde en regelmaat wel eens geheel over de individualiteit heerschen, al gaat daarmee wellicht wat schoonheid en emotie verloren. Er is hier inderdaad een weloverwogen normaalschrift gegeven en duidelijk met voorbeelden toegelicht. Op de gewoonste fouten is gewezen; er ontstaat al een vaktaal voor: „driehoekigheid", „kromme ruggen". Het lijkt zoo heel duidelijk en eenvoudig. Of iedereen het ook volmaakt leeren zal? Het zou wel eens kunnen zijn dat daarvoor behalve goede wil, meer talent en „oog" noodig is dan men op het eerste gezicht zou meenen. Het lukt mij niet een zeer boosaardige opmerking te onder-

1) Bij het secretariaat der C. V. te verkrijgen voor *f* 0.42 fr. p. p. (postrekening 109968).

drukken. Een fout in den titel is in een catalogus nog erger dan een onzuiverheid in het schrift. De leerlingen moeten op beide tegelijk weten te letten. En Brederoo heet Gerbrand.

In het *Polytechnisch Weekblad* van 1927, nrs. 30, 31 en 32 vertelt de bibliothecaris der technische hoogeschool te Delft Ir. Dr. A. Korevaar van zijn bezoek aan *Noord-Duitsche Bibliotheken.* Wij ontvingen een overdruk van deze artikelen, die tezamen 19 bladzijden van elk twee kolommen beslaan en met eenige afbeeldingen en plattegronden van de „Deutsche Bücherei" te Leipzig zijn versierd. Dr. Korevaar heeft zeker in de eerste plaats nutte leering gezocht maar tevens niet zonder vreugde bevonden dat de Delftsche bibliotheek onder haar zusters geen kwaad figuur maakt. De technische bibliotheken hadden uit den aard der zaak zijn bijzondere belangstelling. De vergelijking der verschillende toestanden en werkwijzen gaf aanleiding tot allerlei opmerkingen die ook voor andere vakgenooten van praktische waarde kunnen zijn: als over de verhouding tusschen de centrale bibliotheek der hoogeschool en de afdeelingsbibliotheken, zoowel wat de onderbrenging der boeken als wat de administratie betreft, over de vraag in hoeverre een vakman te verkiezen is boven een bibliothecaris van andere studie, over de inrichting van leeszalen en het uitleggen van tijdschriften, over de systematische indeeling en de ervaringen daarbij met het decimaalsysteem. Van het laatste meent de schrijver dat het in de praktijk voor wetenschappelijke bibliotheken ongeschikt is gebleken

Het tijdschrift *Indië* van 28 Sept. bevat een uitvoerig artikel over *De centrale bibliotheek van het departement Gouvernementsbedrijven te Bandoeng* van de hand van den bibliothecaris dier instelling J. A. J. Vermaat jr. Men vindt er het ontstaan, den omvang, de inrichting van de lokaliteiten en van den inwendigen dienst duidelijk uiteengezet; een afbeelding van de leeszaal is aan den tekst toegevoegd. Op het gebied der bibliotheekzaken, evenals trouwens op vele andere, is de belangstelling voor het vele dat in Indië bestaat en vooral nog gedaan moet worden hier te lande nog niet zeer levendig. Zou een eenigszins geregelder en nader bekendheid met Indische vraagstukken en wenschen niet opwekkend zijn voor ons? En zouden degenen die in Indië werken en zoeken niet in vele opzichten nut kunnen trekken van een meer geregelde toenadering tot het leven in ons vak hier te lande? Het is lang geleden dat „Bibliotheekleven" in een reeks artikelen van den heer A. Schillings mededeelingen uit de Indische bibliotheekwereld heeft bevat (1921 en 1922). Wie zendt ons eens nieuwere berichten, mededeelingen over inrichting en streven, opgaven over personeel en werkzaamheid? Ons tijdschrift heeft plaats ook voor de belangen van overzee en het zou ook ginds willen bijdragen tot de behartiging van wat ons vak aangaat.

De bedoelde Departementsbibliotheek te Bandoeng bevat in hoofdzaak

werken op technisch en sociologisch gebied; voor de opstelling en indeeling is gebruik gemaakt van den Brusselschen „Code décimal"; behalve de systematische catalogus, die dus met de classificatie der opstelling overeenkomt, is er een „lexicon-catalogus", die zoowel schrijversnamen als boektitels en trefwoorden in één alfabet vereenigt; voorts wordt een aanvullend repertorium op tijdschriftartikelen aangelegd. De bibliotheek leent uit, ook buiten de stad; haar uitleenbureau is op alle werkdagen van 8 tot 1 ('s Zaterdags tot 12) uur geopend; ook op enkele avonden is de bibliotheek van 6—8 uur toegankelijk. Het boekenbezit is ruim 180.000 deelen.

In het *Maandblad van „Oud-Utrecht"*, 2e jg. no. 11, doet de heer G. A. Evers een mededeeling over den eersten steendrukker te Utrecht. Dat is J. P. Houtman, die na in den Haag werkzaam te zijn geweest, zich in Utrecht vestigde en daar zeker tot 1845 verbleef. Zijn litografische reeksen, bevattende gezichten van Utrecht en omstreken, militaire costuums en portretten, verschenen alle tusschen 1828 en '31. Na die jaren schijnt hij alleen boekhandelaar te zijn geweest.

Het Nederlandsche Boek 1927, de bekende jaarlijksche boekenlijst van den Nederlandschen Uitgeversbond dient zich wederom op het juiste oogenblik aan. Na een voorwerk van XX bladzijden beslaat het boek ditmaal de algemeene systematische boekenlijst op 212 blz., gevolgd door 178 blz. opgaven van verschillende uitgevers, en het uitvoerige register op schrijversnamen en titels van blz. 179—248. De inleiding beschrijft *Het ontstaan van „Het Nederlandsche Boek"*, de wordingsgang van de schrijftafel van den samensteller af tot in de uitstalkast van den boekhandelaar, toegelicht met 39 afbeeldingen. Met deze plaatjes van de papierfabriek, drukkerij, binderij en bestelhuis is dit deel op passende wijze geïllustreerd. Over de keurige afwerking en over het nut van de uitgave behoeven wij hier zeker niet uit te weiden.

La Presse graphique. Répertoire mondial des Publications périodiques, à la Papeterie, à l'Edition, à la Librairie, aux Journaux, etc. Précédé d'une Etude sur la Presse graphique. Editions Seyl, Bruxelles 1927. Dit behoort tot een reeks *Monographies des Arts et Industries Graphiques*, waarvan het no. IV is. Er staat nog veel meer op den titel; namelijk wie er nuttig gebruik van kunnen maken, als daar zijn fabrikanten, uitvinders, bibliothecarissen en anderen. En dat alles voor anderhalve belga franco per post aangeteekend. Men kan voor dat geld niet heel veel verwachten en het is dan ook inderdaad niet veel. Wie een lijst van loopende tijdschriften op het gebied van drukkunst, boek- en bibliotheekwezen wil hebben, kan er hier goedkoop een krijgen. Voor Nederland vindt men er 22 titels genoemd. Evenzoo komen alle landen van Europa en Amerika, benevens Zuid-Afrika, China en Japan erin voor. De landen zijn bijeen geplaatst in taalgroepen, b.v. dus onder Spaansch, behalve Spanje, Argentinië en Mexico. Zwitserland vormt als tweetalig land een unicum, daar heeft men

Fransche en Duitsche tijdschriften. Dat ook in België twee talen voorkomen is den heer Seyl ontgaan; daar is alles alleen Fransch, zooals „De Boekuil", „De Gulden Passer", „De Bibliotheekgids, org. de l'Ass. des Bibliothécaires flamands". Ook wie het verder niet aangaat merkt zooiets onnatuurlijks toch onwillekeurig op. De heele édition ziet er overigens uit of zij voor alles op advertentiebemiddeling is gericht. Wat natuurlijk heelemaal geen schande is. F. K.

VRAAG EN ANTWOORD.

Enquête psychologie van den romanlezer.

Voor eenige weken verzond ik aan alle besturen en bibliothecarissen (essen) van O. L. B. een rondschrijven, waarin ik verzocht mij te helpen met het verzamelen van gegevens, ten einde een onderzoek betreffende de psychologie van den romanlezer, waarmee ik mij reeds geruimen tijd bezig houd, te kunnen voltooien. Naar aanleiding van dit rondschrijven ontving ik van reeds een flink aantal O. L. B. bericht, dat zij bereid zijn mijn verzoek in te willigen; meerdere O. L. B. vroegen mij daarbij nadere inlichtingen. Aangezien het meerdere malen voorkomen van dezelfde vragen het vermoeden wettigt, dat ook aan de O. L. B., die tot nog toe niets van zich lieten hooren, nadere inlichtingen welkom zijn, veroorloof ik mij die op deze plaats te geven.

Ik kan dan als antwoord op de gestelde vragen het volgende meedeelen:

1° dat mijn voornemen is de resultaten van mijn onderzoek betreffende de psychologie van den romanlezer te publiceeren.

2° dat ik over het al of niet juiste van mijn methode niet kan disputeeren. Ik kan alleen zeggen, dat ik op streng wetenschappelijke wijze mijn taak opvat en daarom ook in een eventueele publicatie nauwkeurig rekenschap zal geven van de draagkracht en de betrouwbaarheid van het materiaal en de methode van mijn onderzoek. Daarbij bedenke men, dat de gevraagde gegevens slechts een deel van dit onderzoek betreffen.

3° dat de wijze van bewerking dezer enquêtes ongeveer aldus zal zijn. Telkens wordt gevraagd: Van welke romans (genres romans) geniet elke hoofdgroep niets, weinig, veel, het meest? En hoe verschuift zich deze waardeering, wanneer de milieufactoren, motieven enz. varieeren? Nadere verklaring wordt dan gezocht bij de resultaten der algemeene psychologische analyse, waarbij o.a. ook rekenschap is gegeven van de voorwaarden en eischen, die verschillende genres literatuur veronderstellen om op adaequate wijze genoten te worden.

4° dat de romans op formulier II genoemd zooveel mogelijk aan alle genres van romanlectuur trachten recht te doen en daarom deze lijst zoo'n bonte verscheidenheid *moest* bieden. Men denke b.v. aan de verschillende nuances van het genre „komisch en humoristisch".

5° dat het mijn plan is, behalve aan de typische voorkeur van elke lezers-

groep, ook aan afwijkingen aandacht te geven. Dus niet alleen te besluiten: groep X waardeert in het algemeen van de voorgelegde romans deze het meest en die het minst, maar ook mee te deelen: binnen groep X wordt, in tegenstelling tot de algemeene tendens, dit en dat boek nog door een zoo groot percentage lezers gewaardeerd.

6° dat ik geenszins meen, dat de milieufactoren alléén de aard der lectuurkeuze bepalen doch wel, dat ze grooten invloed uitoefenen. Daarom ben ik mijn onderzoek begonnen met de karakteriseering van lezerstypen, zoover deze zijn te begrijpen uit de overheersching van psychische tendenties, onafhankelijk van de milieu-invloeden.

7° dat beide enquêtes noodig zijn. Enquête I is noodzakelijk als hulpmateriaal voor de psychologische analyse en als verificateur van de conclusies, die uit enquête II zijn te trekken.

8° dat ik het zeer zeker op prijs stel, indien men gelegenheid vindt ook bij andere groepen der bevolking dan leeszaalleden formulieren te plaatsen; b.v. bij leden van jeugdvereenigingen (boven 18 jaar), vakvereenigingen, ontwikkelingscursussen, landbouwcursussen, personeel van fabrieken en kantoren, enz., mits er slechts waarborg bestaat, dat de invulling onbeïnvloed en anonym kan geschieden. Hiervoor heb ik formulieren beschikbaar met voor dit doel gewijzigde redactie.

Op alle vragen, die mij naar aanleiding van mijn rondschrijven gedaan zijn, meen ik hiermee geantwoord te hebben.

Mogelijk, dat de O. L. B., die tot nog toe geen aanleiding vonden op mijn verzoek in te gaan, na deze toelichtingen bereid zijn. Ik zou het zeer op prijs stellen, omdat de betrouwbaarheid van het bereikte resultaat eener dergelijke enquête in het algemeen evenredig is aan het aantal verkregen antwoorden.

Mijn hartelijke dank aan alle O. L. B., die reeds hun medewerking verleenen.

D. BARTLING.

KRONIEK.

(Bijdragen voor deze rubriek te zenden aan Mej. E. de Clercq, Willem de Zwijgerstraat 5, Utrecht.)

Drachten. — In de vorige maand gehouden ledenvergadering van de O. L. B. „Friesland's Oosthoek", gaf de voorzitter een kort overzicht van de van het bestuur der C. V. v. O. L. te den Haag ontvangen inlichtingen betreffende het huidige subsidiestelsel. In verband hiermede is door het bestuur een onderzoek ingesteld naar de mogelijkheid om door omzetting der instelling in een O. B. (n.l. Openbare uitleenbibliotheek) een grootere omgeving van lectuur te doen voorzien. Dit onderzoek is nog niet geëindigd.

Groningen. — Tentoonstelling van eenige mooie en merkwaardige boeken in de O. L. — Deze tentoonstelling, die geduurd heeft van Dinsdag 11 tot en met Dinsdag 25 October 1927, heeft zich in een zeer druk bezoek mogen verheugen. De bibliothecaris der Leeszaal heeft een greep gedaan uit de verzameling der boekerij, die boeken, welke hij voor zijn doel geschikt achtte. Hij wilde eens laten zien, dat men in de Leeszaal niet alleen „gewone boeken" vindt, maar ook boeken, die voor deze moderne cultuur-periode door schoonheid, door merkwaardige uitvoering van belang zijn; en zoo werd dit een tentoonstelling, die juist, omdat ze een afbeelding was van onzen tijd, een sterke aantrekkingskracht op het publiek heeft uitgeoefend. Wie er was, bleef geruimen tijd, keerde weder. Er zijn bezoekers, die vele malen deze expositie hebben bezocht, aanteekeningen hebben gemaakt, terug kwamen om nog eens een bepaald boek te zien. De meeste opmerkzaamheid trokken: Rumpf und Erich, Spielzeug der Völker, Th. de Bock, Jacob Maris, en vooral: Levinsohn, Leon Bakst. Ook 't beroemde boek van v. Bode over Frans Hals werd door menigeen ingezien.

De bibliothecaris heeft verschillende klassen van Middelbaar Technische School en Ambachtsschool rondgeleid, hetzij, om op de artistieke uitvoering van verschillende boeken te wijzen, hetzij, om de technische kwaliteiten van druk- en zetwerk te bespreken. Vooral de bespreking der technische uitvoering, die in de avond-uren werd gegeven, droeg het karakter van een gegeven les. Vele leerlingen keerden van deze les gedurende de gewone uren op de tentoonstelling weder, om nog eens de besproken boeken te beschouwen. De tentoonstelling werd bezocht door kunstschilders, boekhandelaren, typografen, decoratie-schilders, meubelmakers, personen, werkzaam in 't uitgevers-bedrijf, binders, architecten enzoovoort, in totaal door 502 personen.

Helmond. — De R. K. O. L. B. opende het seizoen harer lezingen met het onderwerp: „De geest der Gothiek in de kathedralen en mysteriespelen", voordracht van Drs. G. van Insbeeck.

Hoogezand-Sappemeer. — De plannen tot oprichting van een O. L. B. of O. B. voor deze gemeenten, waarvoor reeds een gift van *f* 3000.— is beschikbaar gesteld, nemen een vasteren vorm aan. Ten gemeentehuize te Hoogezand heeft een conferentie plaats gehad met den Inspecteur der O. L. B., die in verband met deze plannen de gewenschte inlichtingen en gegevens heeft verstrekt. Bij eventueele uitvoering daarvan wordt gehoopt op gemeentelijken-, provincialen- en rijkssteun.

Laren-Blaricum. — In den korten tijd van enkele dagen is onze O. L. B. heel wat nader gekomen tot ons ideaal: een eigen gebouw! Onze grootsch opgezette fancy-fair in alle zalen van het groote Hamdorff-Hotel heeft ons met enkele nagekomen giften ± *f* 3000.— opgeleverd! Behalve het financieel voordeel, hebben we ook 'n mooi en waardig volksfeest gevierd,

waarbij ook de Katholieke bevolking niet ontbrak. De groote zalen waren in 13 amusementsstands keurig ingedeeld en geheel gratis aangekleed door de firma Philips uit Eindhoven. De firma Van Nelle zond 3 dagen lang 3 meisjes om thee te schenken, terwijl de firma's Gerzon en Korff alle artikelen tegen fabrieksprijzen leverden. Van alle mogelijke kanten kwamen cadeaux binnen — niet minder dan 2000, waaronder kostbare. Een deel der standhouders had zich gekleed in oud-Hollandsche kleederdracht en de zalen hadden dan ook in overvloedig electrisch licht een prachtig aanzien. Belangrijke medewerking van kunstenaars ontbrak niet: Carry van Bruggen las uit haar werk voor, mevr. Esther de Boer-van Rijk bezette de waarzegsterstent, Co Arnoldi vertoonde 2 avonden z'n poppenspel met geestige voordracht, Mary Smithuyzen danste, de kinderen van Gooische en Humanitaire scholen werkten mee in dans en tooneelspel. De jazzband van het Utrechtsch studentencorps verzorgde het muzikaal gedeelte.

Dit kostelijke feest (welke Nurks grijnst?) heeft de O. L. B. nog meer populair gemaakt, te meer omdat er aan voorafging een heerlijke middag van dramatische voordrachtskunst in het openluchttheater van de Humanitaire School, gegeven door Albert Vogel en Ellen Vareno.

Langzaam maar zeker komen we zoodoende in onze plaatsen Laren/Blaricum, die tezamen 9000 inwoners tellen (waarvan ruim de helft katholiek met katholieke O. L. B.) tot een eigen gebouw voor de O. L. B., die nu reeds 'n druk bedrijf voert.

Roosendaal. — De R. K. O. L. B. heeft een belangrijke verandering ondergaan. De ruime leeszaal wordt door een glazen schot in twee zalen gesplitst waarvan de voorste als leeszaal blijft ingericht, terwijl het achterste gedeelte voor uitleenbibliotheek wordt gebezigd. De toegang naar de bibliotheek verkrijgt men door de breede deur aan de achterzijde der voormalige leeszaal. Deze verandering heeft het groote voordeel, dat de leeszaal-bezoekers onmiddellijk bij de boekerij zijn. In de afscheiding der twee zalen is een loket aangebracht waardoor de bezoekers der leeszaal de lectuur, welke zij in de leeszaal willen lezen, kunnen aanvragen, zoodat een en ander met de minst mogelijke storing kan plaats hebben.

Van uit de leeszaal bereikt men door den binnengang de nieuw-ingerichte studiezaal.

PERSONALIA.

Nijmegen. — Mr. A. J. M. Cornelissen te Nijmegen, conservator aan de bibliotheek der R. K. Universiteit, is benoemd tot bibliothecaris als opvolger van Prof. de Vries de Heekelingen.

VERSLAG

VAN HET VIERDE NEDERLANDSCHE BIBLIOTHECARISSEN-CONGRES, GEHOUDEN TE ENSCHEDE OP 31 MEI EN 1 JUNI 1926

DRUKKERIJ P. DEN BOER - UTRECHT

VIERDE BIBLIOTHECARISSEN-CONGRES.

Voor ons vierde Congres was het volgend programma vastgesteld:

Maandag 31 Mei 1926.

10 uur. Bezichtiging van de spinnerij en weverij „Rigtersbleek".

3½—5¼ uur. Vergadering van het Congres in de Gehoorzaal der Volksuniversiteit, Kalanderstraat 10d.

Agenda:

1. Officieele opening van het Congres door den Voorzitter.
2. Voordracht van Pater K. J. Derks S. J. over den „Index van verboden boeken".
3. Voordracht van Mej. S. Lobo over. „Jeugdbibliotheek en School".

5½ uur. Officieele ontvangst van het Congres door het Gemeentebestuur van Enschede in de Openbare Leeszaal en Bibliotheek. — Bezichtiging van het gebouw der Leeszaal.

7½ uur. Diner in de Groote Societeit, Langestraat 45, à *f* 3.50. Muziek. — Dans.

Dinsdag 1 Juni 1926.

9½—11½ uur. Voortzetting van het Congres in het Volkspark (bij het Station).

4. Verkiezing van een Bestuur voor het volgend Congres.
5. Rekening en verantwoording van den Penningmeester.
6. Verkiezing van een Commissie tot het nazien der administratie van den Penningmeester.
7. Voordracht van den Heer Dr. F. K. H. Kossmann, over: „Liederen op losse bladen".
8. Voordracht van den Heer Dr. J. E. Baron de Vos van Steenwijk over: „De beteekenis van het Instituut voor

Intellectueele Samenwerking van den Volkenbond te Parijs en onze Nederlandsche Bibliotheken".

9. Plaats van het volgend Congres.
10. Rondvraag.
11. Sluiting van het Congres.

11½ uur. Autotocht door Twente met een thee in het Zwaantje (de Lutte) aangeboden door particulieren uit Enschede en Lonneker. Lunch te Carelshaven (Delden) à *f* 1.50.

Als leden hadden zich opgegeven, behalve het Bestuur en de Regelings-Commissie bestaande uit:

Het Bestuur:

Dr. H. E. GREVE, *Voorzitter.*
Dr. J. TER MEULEN, *Onder-Voorzitter.*
Dr. C. P. BURGER Jr.
Mej. E. DE CLERCQ.
P. M. HERINGA.
W. S. JURGENS O. S. A.
Dr. P. C. MOLHUYSEN.
Mej. N. SNOUCK HURGRONJE.
Mr. A. DE STOPPELAAR Fz., *Secr.-Penningmeester.*

De Regelings-Commissie:

J. H. VAN HEEK, *Voorzitter.*
Ir. J. D. RUYS, *Penningmeester.*
Mevr. M. BLIJDESTEIN—VAN HEEK.
Mevr. P. E. C. VAN GLABBEEK-VAN GINNEKEN.
Mej. I. S. SCHOLTEN.
W. J. M. BAURICHTER.
A. J. BLIJDENSTEIN.
M. UDINK TEN CATE.
J. J. VAN DEINSE.
E. VAN HEEK.
HARRY TER KUILE.
Ds. E. PEKEMA.
P. M. HERINGA, *Secretaris.*

de volgende personen:

Mej. W. C. G. Barbas.
A. Bartels.
Drs. D. Bartling.
J. F. Beekman.
C. Beets.
Jhr. Mr. Dr. E. A. van Beresteyn.
E. J. Bergsma.
Mej. P. W. Besselaar.
J. Bevers.
Mej. A. A. de Boer.
Mej. C. M. Bondam.
Mej. A. S. M. ten Bosch.
F. Braak.
Mej. Braaksma.
Mej. A. A. C. Bulder.
Mej. A. E. Buyn.
J. Cohen.
Mej. B. A. G. Colenbrander.
Mej. E. M. Damen.
Mej. M. Daniëls.

N. J. M. Dresch.
Mej. E. Dronkers.
J. van Dijk.
Mej. A. M. Dyserinck.
Dr. C. H. Ebbinge Wubben.
Mej. H. van Embden.
Mej. C. G. Emck.
Ds. M. van Empel.
Mej. L. Everts.
T. Faber.
Mej. A. van der Feen.
H. B. E. Franke.
Mej. A. M. Gerber.
J. H. Gerber.
Mej. B. Glaudemans.
Mr. L. J. C. van Gorkom.
Mej. G. Groeneweg.
Mej. B. C. Grullemans.
Mej. J. M. C. de Haan.
Mej. M. de Haan.
Mej. H. Hartelust.
Mej. B. Hartzfeld.
Mej. B. ten Have.
Ds. G. Heeringa.
Dr. L. Hertzberger.
Mej. I. van Heusden.
Mej. H. B. A. Heyse.
Mej. J. S. G. J. Holtzschue.
Mej. L. V. van der Houven van Oordt.
Ir. J. P. Huckshorn.
Dr. A. Hulshof.
Mej. A. 's-Jacob.
Mej. W. H. Jannink.
J. A. Jolles.
E. J. Jonxis.
Mej. M. Kaan.
Mej. L. Kieviet.
C. F. Klaar.
Mej. J. W. Klein Hoonte.
L. C. Kloos.
Mej. H. J. Kluit.
Mej. E. R. Kluyver.
J. Köhler.
Mej. E. C. Koning.
Dr. P. de Koning.
Mej. A. van Konijnenburg.
Ir. Dr. A. Korevaar.
Dr. Fr. K. H. Kossmann.
Dr. J. E. Kroon.
Mej. B. Kros.
B. Kruitwagen O. F. M.
Dr. W. Leendertz.
Mevr. M. Leeuwenburg-de Sonnaville.
Mej. A. L. Liezenberg.
Mej. S. S. Lobo.
Mevr. E. Maas-v. d. Meulen.
Ir. J. G. Maschhaupt.
H. ter Meulen.
Ds. K. H. Miskotte.
Mevr. A. Molenaar-Abbesté.
Mevr. J. Molhuysen-de Vries.
Mr. Dr. J. M. de Moor.
Prof. Dr. W. Mulder S. J.
H. Nyhuis.
J. E. van der Pot.
Mej. M. Prins.
P. P. J. A. van der Putt.
Mej. J. Rietema.
Mej. S. Rogaar.
P. Roorda.
Prof. Dr. A. G. Roos.
Mr. V. H. Rutgers.
Drs. J. D. Rutgers van der Loeff.
Mej. Chr. Salomons.
H. C. Sanders.
H. M. J. Sark.
Mej. J. D. E. Scholten.
Mej. J. Schijns.
Mej. F. Simons.
L. Simons.
Dr. C. A. Steenbergen.
Dr. Th. Stoop.
Mej. M. W. de Stoppelaar.
Mej. J. M. Stroink.
M. A. H. M. Stroink.
Mej. W. H. Stroink.
Mej. N. ten Sijthoff.
Dr. J. S. Theissen.
J. J. Thien.
G. P. Tierie.

Mej. L. Timmermans.
Mej. Dr. E. M. A. Timmers.
Mej. A. A. Tinga.
Mevr. T. H. Toxopéus-Buiskool.
Ir. W. L. Utermarkt Jr.
J. G. Veenenbos.
Mej. A. Veltman.
Mej. J. C. C. van de Ven.
Mej. J. Visser.
Dr. A. van Vollenhoven.
Dr. J. A. Vor der Hake.
Mej. H. de Vos.
Dr. J. E. de Vos van Steenwijk.
Mej. C. F. Walkate.
J. E. Weldink.
L. Wellink.
Mej. F. M. Wesenhagen.
Mej. M. van Wicheren.
Mej. H. C. M. Wiersema.
H. J. Wilkens.
Mej. A. Willink.
J. Winkels.
Mej. D. de Wijs.
Mej. B. de Zaayer.

Naar Enschede gaan zonder een bezoek aan een der talrijke fabrieken op het programma, leek het Bestuur van het Bibliothecarissen-Congres ongewenscht en zoo vond het tot zijn voldoening den Heer J. H. van Heek dadelijk bereid den Congresleden gelegenheid te geven de spinnerij en weverij „Rigtersbleek" te bezichtigen. Velen waren daar Maandag 31 Mei saamgekomen en, in drie groepen verdeeld, werd onder deskundige leiding een tocht door de fabrieksgebouwen gemaakt, waarna in de kantoorlokalen ververschingen werden aangeboden en de Voorzitter gelegenheid had den gastheer met eenige woorden hartelijk dank te zeggen voor zijne gastvrije ontvangst.

Te half 4 stroomden genoodigden en congresleden naar de aardige Gehoorzaal van de Volksuniversiteit en vond de officieele opening van het vierde Congres plaats met de volgende rede van den Voorzitter, Dr. H. E. Greve.

Dames en Heeren, Het Congresbestuur heeft U ook ditmaal tezamen geroepen in een stad aan de uiterste grens van ons Vaderland, een plaats waar, nationalist-geografisch gesproken, „geen land meer achter is". Voor de derde maal achtereen is daarmede de belangstelling in deze jaarlijksche bijeenkomsten op een zware proef gesteld.

Zooals uit de talrijke opkomst blijkt, heeft niet alleen die belangstelling de proef goed doorstaan, maar is daarmede tevens de proef geleverd, dat ons vorig congres, te Groningen, herinneringen van zeer aangenamen aard achterliet.

Het congresbestuur heet U allen welkom. In het bizonder U, dames en heeren uit Enschede, die, zelf onze gastvrouwen en gastheeren, voor den duur van het Congres onze gasten hebt willen zijn. Gij hebt ons in Uw stad en in Uw huis willen ontvangen, en wilt aanvaarden wat wij U hebben te geven. Laat ons wenschen, dat ditmaal geven niet zaliger is dan ontvangen, en ontvangen niet zaliger dan geven.

Dames en Heeren, Zooals het leven zelf is vol tegenstellingen, — naast de scherts, de ernst, — naast het welkom, het afscheid staat, — zoo is mijn taak als die der oude klokken in wier rand gegoten is het „vivos voco, mortuos plango".
Herdenken wij allereerst onze dooden.

Vier levens zagen wij binnen de enge grenzen van onze biliotheekwereld eindigen in het korte tijdsverloop van enkele maanden.
Duparc, Van der Meulen, Bijvanck, Enschedé.

Toen wij in Groningen feestelijk het einde van ons Congres vierden, bracht een telegram ons de beste wenschen over van een man, die weinige uren later niet meer tot de levenden zou behooren. Dit bewijs van genegenheid voor onze bibliotheekwereld was een van de allerlaatste uitingen van Duparc's levende belangstelling in zaken, welke officieel tot zijne ambtstaak behoorden. Echter, treffend als deze samenloop van gebeurtenissen is, behoeft onze waardeering van Duparc dit moment van vertedering niet. Hij was ons een kracht ten goede. Niet als vakman een der onzen, was hij in daden en gedachten mèt ons.

Van der Meulen. Weinigen van ons zullen hem persoonlijk hebben gekend. Hij behoorde tot een oudere generatie en trad niet meer buiten de gelederen zijner tijdgenooten. Toch is zijn naam bij ons allen zonder onderscheid bekend, verbonden als deze is aan enkele, nog steeds niet achterhaalde standaardwerken, en aan de bibliografie, waaraan sinds 1878 nu 48 jaren lang zijn onafgebroken vlijt, zijn onbesproken betrouwbaarheid, gezag schonk. Een voorbeeld gaf ons Van der Meulen van

zelfofferend opgaan in een vaak ondankbaar schijnende levenstaak.

Bijvanck. De rijkdom en de verscheidenheid zijner gaven vonden de grenzen van het bibliothecariaat èn van zijn land te eng. Voor velen daarbuiten was hij bestemd een Licht te zijn. Dit is niet de plaats om Bijvanck in zijn volledige beteekenis te schetsen, noch de redenen te peilen waarom hij den indruk achterlaat een Eenzame te zijn gebleven. Hij had voor ons land een Goethe kunnen zijn, als niet in hem te veel van een Heine had gestoken. — Zijn beteekenis voor het nederlandsche bibliotheekwezen is de opstuwing der Koninklijke Bibliotheek in de rij der vaderlandsche en der buitenlandsche groote boekerijen. Er stak in Bijvanck iets van het epitheton, dat de bibliotheek, waarvan hij het hoofd was, van haar zusters onderscheidt. Hoe zielsgaarne hebben velen gewenscht, dat deze reus geheel en ten voete uit gegoten ware geweest uit het metaal, waaruit zijn hoofd was gevormd.

Enschedé. Een man met ongewone reserves aan kennis en kundigheden. Een bedeesde, met zich zelf ontevredene, rijker aan gemoedsleven dan hij toonen wilde. Hij heeft weinig gepubliceerd, maar verzamelde; en verzamelde waar latere geslachten hem dankbaar voor zullen zijn. Zijn belangstelling ging niet alleen uit naar hetgeen door zeldzaamheid kostbaar was geworden, maar ook naar hetgeen eenmaal zeldzaam en kostbaar worden zou. Velen zullen de herinnering bewaren aan het ruime koopmans-patriciërshuis op een der Amsterdamsche grachten, waar Enschedé, temidden van zijn boeken en boekjes zich den zolder als werkplaats had ingericht.

Laten wij dankbaar zijn, dat deze, ieder in zijn aard en wezen rijke mènschen, tot onzen naasten kring hebben behoord.

Dames en Heeren, Als, na een jaar van scheiding, Congres en Congresbestuur wederom tegenover elkaar gezeten zijn, is het de taak van den Voorzitter de goede geesten aan te roepen, in wier macht het ligt vervulling te schenken aan de verwachtingen waarmede het Congres Congreswaarts toog.

Onderschatten wij vooral niet den rol, welken die geesten aan den wieg van elk nieuw-geboren Congres spelen! Elk Congres is weer opnieuw een experiment, waarvan de uitkomst onzeker is. Het mag niet op één lijn worden gesteld met soliede bijeenkomsten als b.v. jaarvergaderingen der gewone-, buitengewone-, eere- en andere leden, donateurs, begunstigers en beschermers van Koninklijk goedgekeurde vereenigingen, bonden, maatschappijen en dergelijke legitiem levende corporaties.

Zulke jaarvergaderingen, weerkeerend dank zij een mechanisme van raderen en gewichten, dat onzen Congressen vreemd is, kunnen zich de weelde veroorloven van afwisselend succes: ze mogen gerust een enkel maal onbelangrijk zijn of slecht bezocht: ze mogen desnoods heelemaal alleen door de bestuursleden bezocht worden. Ze mogen saai of stormachtig verloopen, of alleen maar verloopen. Want achter de jaarvergadering staat de geweldige zekerheid van een volgende jaarvergadering, en van een daarop volgende, en van vele na die: alle imperatief voorgeschreven in statuten, geflankeerd door reglementen, en geruggesteund door tradities.

Want een vereeniging heeft een doel, en middelen om het doel te bereiken: zulke die met name worden genoemd en voorts zulke die dienstig zijn. Aan een vereeniging zijn leden gekluisterd „till death will part them". Hunne rechten, — waaronder het recht op een jaarvergadering, — zijn wel-omrasterd. En is er anderzijds een wel-omroosterd bestuur, dat de leden vóórgaat op den weg naar het doel en dat lijflijk zichtbaar voor die leden wordt op de jaarvergadering. Op die jaarvergadering worden uitgaven verantwoord en nieuwe begroot. Als er bezittingen zijn, mogen die niet zonder consent der jaarvergadering worden vervreemd. Kortom, een vereeniging toont een beeld van rustelooze bezigheid, welke een weldadig gevoel van zekerheid geeft. Zoo'n, op gezette tijden compareerende corporatie heeft vanzelf iets gezetens. Ze heeft zich statutair voorgenomen 29 jaren en 11 maanden, minstens, te groeien en te bloeien. En als ze desniettemin tot zelfontbinding overgaat, waken grimmig bezwarende bepalingen voor te lichtvaardig genomen besluiten.

Hoe gansch anders onze Congressen!

Er bestaat, nu ja, een Congresbestuur, dat het Congres de vriendelijkheid heeft, precies als een echt vereenigingsbestuur, zoo vaak te herkiezen als het zich zelf welwillend daarvoor beschikbaar stelt: maar zijn bevoegdheden en verplichtingen zijn even fantastisch onbegrensd alsof ze in 't geheel niet bestonden. Er is een Congresvoorzitter, wiens grootste aantrekkelijkheid hierin bestaat, dat hij elk jaar iemand anders is. Er zijn leden, — Congresleden, — maar, kortstondig als het Congres zelf is hun lidmaatschap. Er zijn uitgaven; maar zelfs het bestaan van een Kascommissie (zie Punt 5 der Agenda) neutraliseert de luchthartigheid niet waarmede ze geschieden, bij afwezigheid van eenige raming of begrooting der inkomsten. Onze Congressen bezitten geen statuten; daarop rust dus geen Koninklijke goedkeuring; en zij zullen dus, — men zij gewaarschuwd, — eventueele legaten en erfstellingen niet kunnen aanvaarden.

Hebben onze Congressen een doel?

Wie in onze vakpers om deze kwestie heen een weelderige polemiek ziet ranken, — compleet met rozen naast doornen, — zal geneigd zijn die vraag bevestigend te beantwoorden. Laten wij echter omzichtiger zijn, en laten wij, die niet alleen goede geesten, maar vooral ook den Goeden Geest op ook dit Congres aanwezig wenschen, niet spreken van zijn Doel, maar van zijn Bedoeling.

Het is nu juist vijf jaar geleden, omstreeks dezen zelfden tijd, dat in de boottrein naar Holland, tusschen Leeuwarden en Stavoren, twee woorden ronding en diepte begonnen te krijgen: het eene woord was „Bibliotheekraad", het andere „Bibliothecarissencongres". Beide woorden stempelden één en dezelfde munt: een munt, welke spoedig daarop in onze bibliotheekwereld gangbaarheid heeft verkregen.

Deels ondanks dat —, deels dank zij er groote principieele verschilpunten bestaan tusschen twee groepen van bibliotheken en bibliothecarissen, is in deze laatste vijf jaren allengs algemeener, allengs dieper gegroeid het besef van saamhoorigheid van die beide groepen. Wat in de praktijk tot onderling hulp-

betoon leidde, bevestigde officieel de „Bibliotheekraad", en officieus het „Bibliothecarissencongres".

Dit Congres zou geen nieuwe vaste corporatie naast de alreeds bestaande worden. Er scheen geen behoefte aan nog meer vereenigingen op bibliotheekgebied; nog meer Statuten, Besturen, Jaarvergaderingen en Doelen. Er was slechts een simpel eenvoudige Bedoeling: om ééns per jaar tusschen onze boekenkasten en kataloguskasten, ja, vooral tusschen onze Kasten uit te kruipen. Om eens per jaar dwars door alle schotten van Vereenigingen, Doelen, Geleerdheid, Schuchterheid, Misverstanden heen elkander als personen te ontmoeten, wier arbeid elkaar aanvult. Om banden te knoopen in persoonlijk contact, dat, óók in de bibliotheekwereld, van zooveel waarde is voor een wederzijdsch waardeeren.

Zulke bedoelingen legt men niet in Statuten en Reglementen vast, maar bindt men in zijn reistasch als men Congreswaarts tijgt. Wij komen hier niet bijeen om aan de hand van jaarverslag, jaarrekening en jaarstatistieken den stand op te nemen van onze welvarendheidsthermometer. Maar het bijeen-zijn zelf, èn het gevoel bijeen te hooren, is begin en einde van deze bijeenkomst.

Bedoelingen, vooral als zij goed zijn, plaveien den weg naar zeker oord, dat, — ondeugend toeval, — niet slechts in het hiernamaals een plaats van beteekenis is, maar ook in het boek- en bibliotheekwezen, in zetterij en boekerij. Had ik ongelijk, de goede geesten aan te roepen als Custoden van dit Congres? Want los-bandig zijn onze Congressen, en ons beroep heeft ons het gevaar van losse banden voldoende geleerd. Geen Statuten verplichten tot voortzetting van de reeks congressen, en wij allen kennen de misères van geschonden reeksen. Bedenkt, dat Gij zelf aan deze congressen inhoud moet geven; en Gij, boekenmenschen, weet toch wat de beteekenis is van een Inhoud.

Welnu dan, Dames en Heeren, openen wij thans dit Congres, zooals wij een boek openen, gedachtig aan het adagium: „Dans un livre on ne trouvera que ce que l'on y apporte soi-même".

Een lang applaus beloonde den Voorzitter voor zijn geestige redevoering, waarna deze het woord verleende aan Pater K. J. Derks S. J. tot het houden van zijn voordracht, getiteld:

DE INDEX.

I.

Dames en Heeren, Uw geacht hoofdbestuur heeft me de eer eener uitnoodiging aangedaan om op dit vierde Bibliothecarissen-Congres het kerkelijk boekverbod, kortweg „Index" genoemd, te bespreken.

Het zou geen ijdele formule zijn, indien ik verklaarde: niet dan met schroom dit voorstel te hebben aanvaard, daar toch „De Index" een onderwerp is, waarover de meeningen alleszins verdeeld zijn. Is voor den een de Index het toppunt van gezond verstand, de leermeester der waarheid, voor den ander is hij een typische uiting van katholieke bekrompenheid, een hinderpaal voor den vooruitgang der wetenschap, — en wat in dezen tijd de ergste beschuldiging is — een onderdrukker der democratie, zooals professor Dr. Willy Hellpach geliefde te beweren. Naar aanleiding der indiceering van eenige werken van Wittig stelt deze oud-president van Baden de vraag: „Kan een leesverbod voor volwassen menschen samengaan met de grondslagen der ontwikkeling in onze moderne maatschappij?" „Hoe ook het antwoord daarop moge luiden", zoo gaat hij verder, „in geen geval kan men verwachten, dat zij, die zulke beperkingen in hun zelfontwikkeling ondergaan, gerekend kunnen worden tot de *vooruitstrevende* krachten der maatschappij". Met andere woorden: van de katholieken kan de stoot tot verbetering of vooruitgang niet komen, omdat de Kerk hun gedachten breidelt.

Ook onder de katholieken zelf is de stemming jegens den Index niet altijd onverdeeld gunstig geweest en wellicht is ook thans nog, ondanks de verzachtingen door paus Leo XIII aangebracht, niet iedereen tevreden met een wet, wier bindende kracht meermalen onaangenaam gevoeld wordt.

Zelfs Jezuieten, die doorgaan voor de trouwste verdedigers, zoo niet de ontwerpers der pauselijke maatregelen, hebben

in het verleden òf wel zich afkeurend geuit tegen de, huns inziens, al te scherpe maatregelen ten opzichte van verboden lectuur, òf wel zagen zich zelf aan den schandpaal gehecht, die in veler oogen de Index is.

Om slechts den meest bekende te noemen: toen in 1559 de eerste Index verscheen, uitte zich in zijn brieven naar Rome de H. Canisius meermalen in afkeurenden zin over de gestrengheid van dezen cataloog, dien hij „een steen des aanstoots" noemde voor de bewoners van Duitschland. Hij hield niet op, aan te dringen op een verzachting der, naar zijn meening, zeker in Duitschland onuitvoerbare bepalingen. Dat reeds enkele jaren later, in 1564, het Trentsche Concilie in dezen geest werkzaam was, is voor een niet gering deel toe te schrijven aan de klachten van dezen Nijmegenaar.

Had hij, en met hem generaal der Orde, P. Laynez, volledig zijn zin gekregen, dan was de hervorming, zooals Leo XIII ze ruim drie eeuwen later aanbracht, reeds toenmaals tot stand gekomen.

Wanneer in 1630 de boekdrukkers van Keulen hun aartsbisschop een rekest aanbieden, waarin zij, met het oog op hun bedrijf, aandringen op een nadere verzachting der Indexbepalingen, dan blijkt, dat de opsteller van dit rekest een Jezuiet is: pater Ph. Bebius.

En hoe heeft de beroemde Bollandist Daniel Papebroeck niet moeten strijden, om in Rome niet even inquisitoriaal behandeld te worden als hem in Spanje was overkomen?

Het regende te Rome beschuldigingen tegen hem: dat hij Baronius wilde verbeteren, dat hij aanmerkingen maakte op de chronologie der pausen, dat hij de acten van St. Silvester verwierp, dat hij niet hield, dat deze keizer Constantijn gedoopt had, dat hij de schenking van dezen laatste voor valsch hield, de authenticiteit der Decretalien ontkende, evengoed als de echtheid der Bulla Sabatina van Joannes XXII. Papebroeck beschouwde een aantal martelaarsacten als apocrief, hij nam niet aan, dat de gezusters Martha en Maria, waarvan het Evangelie spreekt, de grondslagen van het christendom in Gallië hadden gelegd, hij verwierp de identiteit van Dionysius den Areopagiet en den heilige van dien

naam, die te Parijs onthoofd werd. De draak van St. George was een mythe, en of er wel afbeeldingen der H. Maagd van de hand van St. Lucas bestonden trok hij in twijfel.

Deze ontkenningen, die thans onder de katholieke geleerden bijna gemeengoed zijn geworden, verwekten in Spanje een storm van verontwaardiging. In 1695 werden de deelen der Acta Sanctorum, waarin deze beweringen voorkwamen, op den Spaanschen Index gezet en de Spaansche regeering wendde al haar invloed aan om te Rome hetzelfde gedaan te krijgen. Maar hier zou men de gematigde voorzichtigheid van de romeinsche Indexcongregatie kunnen bewonderen, die eerst vijf jaren later, in 1700, slechts ééne verhandeling: „Conatus chronoco-historicus ad Catalogum Rom. Pont". verwierp, omdat Papebroeck er de geheime verhandelingen van middeleeuwsche conclaves had ingelascht, die men niet gewoon was te laten publiceeren.

In Spanje verviel het veroordeelingsdecreet eerst in 1715, doch onder voorwaarde, dat de hekelende woorden over de bibliotheek van het Escuriaal: „ubi codicum manuscriptorum *cadavera* asservantur et *putrescunt*" werden geschrapt.

Papebroeck is volstrekt niet de eenige Jezuiet, die zich door de Indexcongregatie in zijn arbeid belemmerd zag. Heden nog, na de verzachting door Leo XIII aangebracht, treffen we wel niet meer Papebroeck, maar toch nog 80 andere Jezuieten op deze lijst aan, waaronder er zich vijf bevinden: Poza, Raynaud, Fabri, Faure en Lazeri, die in hun geschriften de samenstelling of de werkwijze dezer Congregatie hadden aangevallen!

Ondanks deze aangegeven bezwaren en ondanks deze tachtig medebroeders, wil het mij toch voorkomen, dat de Index, gelijk hij thans is samengesteld, van de katholieken geen verzet en van de niet-katholieken geen afkeuring of spot behoeft te duchten.

In zijn bekend werk: *Handbuch der Bibliographie* zegt Schneider: „Het geldt voor velen als een teeken van geestelijke rijpheid en vrijheid een afkeurend oordeel over den Index te vellen. . . . Wanneer men zich ergert aan het feit, dat er een lijst van verboden boeken bestaat, dan verraadt men

daardoor slechts zijn onwetendheid omtrent den mensch en de geschiedenis. Ten allen tijde, eigenlijk van Plato af, heeft men uit de meest verschillende beweegredenen: godsdienstige, politieke, volksopvoedkundige, het voor noodzakelijk gehouden tegen afzonderlijke producten van schrijverij te velde te trekken. Alle staatsvormen, alle partijen, alle wereldbeschouwingen hebben zich theoretisch of practisch, en dikwijls met recht, daartoe genoodzaakt gezien. Ook de toekomst zal daarvan geen afstand kunnen doen".

Als toelichting tot deze uitspraak zou ik U aan de hand van Jos. Hilgers S. *J. Der Index der verbotenen Bücher* kunnen rondvoeren door de geschiedenis der eeuwen in alle beschaafde landen van Europa, waar het boekenverbod, voorzoover het den staat mogelijk was, met groote gestrengheid heeft gebloeid of nog bloeit. Om niet te spreken van de censuur, gelijk deze tijdens den wereldoorlog in het buitenland werd toegepast — de buitenlandsche tijdschriften met hun blanco-hiaten zijn er in onze bibliotheken nog de jammerlijke getuigen van — ook ons eigen land, het land der vrijheid bij uitnemendheid, biedt voorbeelden te over van beperking der lees- of liever der drukpersvrijheid.

Reeds in 1584 vaardigde Willem van Oranje een plakkaat uit tegen „scandaleuse boekxjes, waardoor de gemeene man lichtelijk tot misverstand, scheuring en seditie kan komen." Herhaaldelijk treffen we vanwege de Staten-generaal of de gewestelijke Staten drukverboden aan tegen „Sociniaansche" en dergelijke ketterijen. In 1678 verbieden de Staten van Holland, hierin eensgezind met den Romeinschen index, werken van Baruch Spinoza, als behelzend „atheïstische stellingen, waardoor verscheidenen zeer essentieele artikelen van het algemeen christelijk geloof worden gelabefacteert".

Dezelfde Staten verbieden in 1706 te drukken en te verkoopen drie boekjes van Leenhof over „De Hemel op aarde", „inhoudende verscheidene gruwelijke ende lasterlycke opinien, directelyk strydende tegen Gods heilige woord". Leenhof namelijk leerde een blijdschap, die slechts een blinde onderwerping was aan een onverbiddelijk noodlot, terwijl

de kern van zijn godsdienst bestond uit een blijde gerustheids des gemoeds à la Coué.

Zelfs nog in 1762, in den tijd der verlichting trokken de Staten een octrooi, reeds aan den drukker verleend, in, toen zij bemerkten hoeveel verderfelijke stellingen Rousseau's „Emile" bevatten.

Niet anders handelde de Hervormde Classis, die Baltassar Bekker in zijn ambt schorste, de Noord-Hollandsche Synode, die hem in 1692 wegens zijn „Betooverde Wereld", waarin hij engelen en duivelen verwierp, als predikant afzette, en de Friesche Synode, die reeds in 1670 zijn „Vaste Spijze der volmaakten" had veroordeeld.

Pontiaan van Hattem zag zijn „Lessen over de catechismus" afgekeurd en werd in 1683 wegens Spinozistische gevoelens afgezet. De predikant Buijtendijk onderging in 1712 wegens zijn onrechtzinnige gevoelens hetzelfde lot.

Deze enkele gevallen, waarbij ik voorbijga wat Vondel vanwege het Amsterdamsche stedelijk bestuur overkwam, zouden gemakkelijk met meer voorbeelden kunnen aangevuld worden, maar ik ben bevreesd, dat U mij met den romeinschen rechter zoudt toeroepen: „jam dic, Posthume, de tribus capellis", of vrij vertaald: spreek ons nu over den roomschen Index.

Nochtans acht ik deze voorafgaande beschouwing niet buiten de orde, omdat zij mij de gelegenheid heeft geboden, deze stelling te adstrueeren:

Wanneer aan de wereldlijke overheid het recht wordt toegekend toezicht te houden over de verspreiding van staatkundige, godsdienstige of zedelijke begrippen, wanneer in de niet-katholieke kerken met haar grondstelling over vrijheid van onderzoek de resultaten daarvan door de censuur worden tegengegaan, kan men aan de katholieke Kerk, die op geheel ander standpunt staat, niet ten kwade duiden, dat zij eenzelfde recht voor zich opeischt. *Was dem einem Recht ist, muss dem anderen billig sein.*

Op welk standpunt staat nu in dezen de katholieke Kerk?

De katholieke Kerk gevoelt zich van rechtstreeks goddelijken oorsprong, belast met de taak om de waarheden des

geloofs, het „depositum fidei", waarvan de Apostel Paulus spreekt, ongerept te bewaren en om de geloovigen in reinheid van zeden tot het eeuwige leven te voeren. Zoo één, dan heeft zij de verhevene taak van „charge d'âmes" uit te oefenen. Dat boeken evengoed als „colloquia prava", waartegen de Apostel waarschuwt, de zeden kunnen bederven, niemand zal het betwisten. De klacht van Francesca di Rimini in Dante's Hel: „Verleider was mij het boek en die het schreef!" is klassiek gebleven, maar wie zal ze tellen, die haar deze woorden in stilte hebben kunnen nazeggen?

Het behoeft wel geen betoog, dat in dezen gedachtengang het toezicht op de pers een der voornaamste zorgen der Kerk moet zijn, zoodat principieel iedere katholiek met volle overtuiging paragraaf 1 van canon 1395 uit den Codex juris canonici onderschrijft: „Het recht en de plicht om rechtmatige reden boeken te verbieden komt aan het opperste kerkelijk gezag toe voor geheel de Kerk".

In het tijdvak, voorafgaand aan de uitvinding der boekdrukkunst, toen de meeste werken in het Latijn werden geschreven en het meerendeel der menschheid de kunst van lezen — in strikten zin — niet verstond, kwam de uitoefening van dezen plicht slechts sporadisch voor.

Het oudste bekende geval, dat in de richting van kerkelijke censuur wijst, is wat ons de Handelingen der Apostelen verhalen (XIX, 19) omtrent hetgeen na de prediking van den Apostel Paulus te Ephese gebeurde: „Velen ook van hen, die met tooverkunsten hadden omgegaan, brachten de boeken bijeen en verbrandden ze voor aller oogen, en men rekende er de waarde van bij elkander en kwam tot een bedrag van vijftig duizend zilverstukken." En als om zijn instemming met het gebeurde te betuigen, voegt de schrijver er aan toe: „Zoo nam het woord Gods met kracht toe en werd machtig".

Gedurende de eeuwen van vervolging kon de Kerk slechts gebrekkig haar waakzaamheid uitoefenen, maar niet zoodra heeft keizer Constantijn haar rechten erkend, of zij oefent deze, door het keizerlijk gezag gesteund, ook uit.

Het Concilie van Nicea in 325 verbood niet enkel de leer van Arius, maar ook zijn geschriften en de keizer zorgde er voor, dat dit verbod geen doode letter bleef. Want hij vaardigde een edict uit, waarin ieder met de doodstraf werd bedreigd, — en het schijnt, dat de bedreiging alleen reeds als sanctie voldoende was — die de werken van Arius verborgen hield en ze niet ter verbranding uitleverde.

Het zou, D. en H., te veel van uw geduld gevergd zijn, indien ik hier breedvoerig ging uitweiden over de veroordeelingen, waarmee in de middeleeuwen getroffen werden de werken van Nestorius, Berengarius van Tours, Abalard, Scotus Erigina, Marsilius van Padua, Joan Wiclif, Jan Huss, de apocryfe Evangeliën, de tooverboeken, de werken over necromantie, over duivelsbezwering, over magie en alle soort van bijgeloof.

Laat ik enkel uw aandacht vestigen op het feit, dat eerst tegen het einde der 12de eeuw, naar aanleiding der antikerkelijke en niet minder anti-maatschappelijke secte der Albigenzen, in Frankrijk een tijdelijk verbod omtrent het Bijbellezen is uitgevaardigd, waaruit men tevens kan opmaken, dat er omtrent lectuur ook diocesane voorschriften gegeven werden.

Opmerkelijk is de daad van paus Pius II, die uitdrukkelijk herriep en verwierp wat hij als Aeneas Silvius de Piccolomini had gepubliceerd: „Aeneam rejicite, Pium suscipite".

Geen vijftig jaren waren sinds de uitvinding der boekdrukkunst verloopen, of het bleek, dat „de koningin der aarde" dienstbaar werd gemaakt aan de verspreiding van slechte lectuur.

Paus Alexander VI in 1501 en opnieuw paus Leo X in 1515 trachtten hieraan paal en perk te stellen door de boekdrukkers te verplichten, geen boeken uit te geven dan nadat deze door de kerkelijke overheid waren goedgekeurd. Hiermee deden ze niets anders dan trachten algemeen te maken wat reeds te Keulen, Mainz, Venetië en in Spanje werd toegepast.

Maar sinds de Hervorming, die het pauselijk gezag verwierp, stond de Kerk in vele landen, zoo niet in de meeste, machteloos tegenover een vloed van geschriften, die gericht

waren op wat de Kerk als de haar toevertrouwde schatten van geloof met de grootste zorg meende te moeten bewaken.

Nog vóór de Kerk zelf een krachtiger houding tegen deze bestrijding had aangenomen, was zij hierin reeds voorgegaan door Karel V, die op eigen gezag boeken deed verbranden, en niet zonder zijn verlof toeliet te drukken.

Als heer der Nederlandsche gewesten verbood hij in verschillende plakkaten de werken van bepaalde schrijvers, als Luther, Jo. Pupper van Goch en anderen.

In 1545 gaf de stad Lucca de eerste lijst van verboden boeken uit, waarmee we dus den eersten Index hebben, in 1546 deed dit de Universiteit van Leuven, Venetië in 1549, de Sorbonne in 1551 en tegelijkertijd verscheen een Spaansche Index, door Valdes goeddeels naar den Leuvenschen Cataloog bewerkt; in 1554 sloot Milaan met een eigen uitgave de rij.

Van pauselijke zijde was intusschen in 1542 door Paulus III de Congregatie der Inquisitie opgericht, die, belast met de taak het geloof te verdedigen, reeds het volgend jaar aan de Romeinsche boekdrukkers verbood kettersche werken uit te geven. Veel heeft deze maatregel niet uitgehaald. Anders werd de toestand, toen Gian Pietro Carafa onder den naam van Paulus IV den H. Stoel beklom. Eertijds, in 1532, had hij al met aandrang bij paus Clemens VII gepleit voor de vernietiging van slechte boeken, maar zonder resultaat. Zelf paus geworden zette hij met de hem eigen doortastendheid zijn plannen door, en besloot in 1557 een groot aantal werken te laten verbranden, echter met tusschenpoozen, opdat de boekhandelaars niet te veel schade in eens zouden beloopen.

Van de uitvoering kwam echter niets, omdat het bevel zelfs niet gepubliceerd werd. Het volgend jaar trok Paulus IV alle verlof tot het lezen van verboden boeken, door zijn voorgangers gegeven in, behalve voor de generaal-inquisiteurs en voor de kardinalen, terwijl hij in het begin van 1559 den eersten Index uitgaf, waartegen, gelijk we zagen, de H. Canisius zijn bezwaren deed hooren.

Het lijdt geen twijfel, of deze eerste Index is te haastig

samengesteld. De wijze, waarop deze Index, en ook voor een groot deel de eerstvolgende van de 16de eeuw, tot stand kwamen, is betrekkelijk eenvoudig. Reusch heeft in *Der Index der verbotenen Bücher* aangetoond, dat deze eerste Indices grootendeels compilaties zijn van de reeds in het buitenland bestaande, of, nog eenvoudiger, overgeschreven zijn, voor wat betreft de protestantsche auteurs, uit Conr. Gesner's *Bibliotheca universalis* en uit de Frankforter Messkatalogen. Dat hierbij vergissingen niet uitgesloten bleven, is te verklaren.

Deze eerste Index voert het drieklassen-systeem in, dat eerst in 1664 door paus Alexander VII in een strikt alfabetisch werd omgezet.

In de eerste klasse worden die schrijvers gerangschikt, welke „ex professo", hetgeen we vertalen door: „rechtstreeks", gedwaald hebben. Al hun werken, ook die niet over geloofszaken handelen, zijn verboden.

Tot de tweede klasse behooren die schrijvers, waarvan slechts enkele werken om de een of andere dwaling verboden zijn, terwijl de derde klasse een aantal anonymi bevat, die dwalingen hebben verkondigd.

Daarbij vinden we de volgende strenge bepalingen:

1. verboden zijn alle werken, onverschillig over welk onderwerp ze handelen, als ze niet vermelden den schrijver, den drukker, het jaar en de plaats van uitgave. Deze bepaling geldt voor de laatst verloopen 40 jaren en voor de toekomst voor die boeken, die zonder kerkelijk verlof verschijnen.

2. een aantal Latijnsche Bijbeluitgaven en alle vertalingen van het Nieuwe Testament in de volkstaal worden verboden, tenzij zij verschijnen met verlof van de Congregatie der Inquisitie. Ten slotte ontvangen 61 met name genoemde drukkers bevel hun zaak op te heffen.

Buiten Italië werden deze bevelen slecht uitgevoerd, in Italië toch wel zòò, dat b.v. in Venetië 10.000 boeken zijn verbrand (Pastor, VI, 519 v.v.).

De generaal-Inquisiteur Ghislieri, de latere Pius V, stond toe, dat men de werken der Vaders las, door ketters uitge-

geven, mits hun naam verviel benevens de door hen gemaakte glossen. Juist door zijn overgroote gestrengheid had deze Index met een beperkt succes slechts een kortstondig bestaan.

Reeds spoedig na den dood van Paulus IV besloot zijn opvolger Pius IV, onder den indruk der menigvuldige klachten, een commissie van achttien te benoemen bestaande uit deelnemers aan het Concilie van Trente. Met grooten ijver kweten deze leden zich van hun taak. Zij wilden niet alleen afgaan op de bestaande catalogi, maar deden ook door P. Natalis en door kardinaal Borromeo zooveel kettersche boeken koopen, dat zij zelf beschuldigd werden zich te buiten te gaan aan het lezen van dergelijke geschriften.

Wat Pater Laynez reeds vroeger had voorgesteld: nl. uit den Index van Paulus IV alles te verwijderen, wat buiten het algemeene kerkelijke recht uitging, „omdat voor vele zielen deze verbodsbepalingen een valstrik waren en zij slechts aan weinigen nut aanbrachten", verkreeg niet de instemming der commissie, al vielen haar voorschriften gematigder uit dan die van Paulus IV.

Een pauselijke breve van 1564 keurde deze Trentsche beslissing goed en sinds kent de katholieke Kerk een boekenverbod, zooals het in groote lijnen tot heden toe is gehandhaafd n.l. één deel, dat de algemeene voorschriften bevat en een ander deel, waarop uitdrukkelijk, met naam en titel, afzonderlijke werken als verboden staan aangegeven. Om met dit laatste deel te beginnen: de lijst van de 61 drukkers is vervallen, evenzoo een lijst van verboden Bijbels, terwijl het verlof om Bijbels in de landstaal te lezen, in plaats van door de Inquisitie, door den bisschop van het diocees kan worden verleend.

Vele schrijvers zijn uit de eerste naar de tweede klas overgebracht, zooals Erasmus, terwijl verschillende boeken voorzien zijn van de formule: „Quousque expurgatus fuerit", een formule, die later vervangen werd door de letters d. (onec) c. (orrigatur).

De tien regels van Trente zijn in werking gebleven tot de

verzachting van Leo XIII, en komen samengevat op het volgende neer:

1. Alle boeken, die reeds vóór 1515 veroordeeld zijn, blijven veroordeeld.

2. Van de aartsketters, dat zijn de sectestichters en hun voornaamste volgelingen, sinds 1515 zijn alle geschriften verboden.

Van de andere ketters alle werken, die rechtstreeks over godsdienst handelen. Werken, die niet over godsdienst handelen, kunnen na goedkeuring der kerkelijke overheid, toegestaan worden.

Voor de geschriften der afvalligen gelden dezelfde bepalingen.

3. Vertalingen, door schrijvers bezorgd, die in de eerste klas staan, zijn, als zij niets verkeerds bevatten, toegestaan.

Dergelijke vertalingen van het O. T. kunnen aan geleerden worden toegestaan, maar van het N. T. aan niemand.

4. Bijbellezen. (Zie boven).

5. Boeken van ketters, die uitspraken van anderen samenvatten in lexica etc. zijn toegestaan, of moeten als zij iets verkeerds bevatten, eerst verbeterd worden.

6. Boeken, die in de volkstaal strijdvragen behandelen, worden, als ze goed zijn, toegestaan.

7. Slechte boeken (pornografische) zijn verboden, de klassieken alleen voor de jeugd.

8. Boeken, met hoofdzakelijk goeden inhoud, maar daarnaast met iets verkeerds, zijn geoorloofd, als zij daarvan gezuiverd zijn.

9. Alle boeken over astrologie en dergelijk bijgeloof zijn verboden.

10. De boeken behoeven, alvorens gedrukt te worden, kerkelijke goedkeuring.

Het was de taak der leden van de Congregatie der Inquisitie en vooral van de bisschoppen, om voor de uitvoering dezer regelen te zorgen, maar de organisatie liet te wenschen over, zoodat in 1570 paus Pius V den Magister Sacri Palatii opdroeg zich met de uitvoering der Trentsche voorschriften te belasten. Voor Rome is dat ook zoo gebleven,

maar zulk een toezicht, dat zich over geheel de wereld uitstrekte, kon moeilijk één persoon alleen toevertrouwd blijven. Het duurde dan ook nog geen jaar, of dezelfde paus droeg aan een vijftal kardinalen mondeling op, den nog zoo kort bestaanden Index van verboden boeken te herzien en dit vijftal hield zijn eerste bijeenkomst in Maart 1571. Hierin kunnen we zien de kiem van de Indexcongregatie, want Gregorius XIII ontnam het tijdelijk karakter aan deze commissie, door er op 13 September 1572 een blijvende instelling van te maken.

Deze Congregatie, die, gelijk alle romeinsche congregaties, uitsluitend uit kardinalen bestaat, volgt bij haar werkzaamheid de voorschriften, door Benedictus XIV in 1753 in zijn Breve „Sollicita ac provida" uitgevaardigd, een preciseering van die zijner voorgangers.

De kardinalen worden bijgestaan door den Magister sacri palatii, en een secretaris, die beiden tot de Orde der Dominicanen behooren. Verder zijn er een onbeperkt aantal consultoren uit verschillende geestelijke Orden en uit de seculiere geestelijkheid gekozen.

Zij moeten zijn van zuiveren levenswandel, mannen van wetenschap, begaafd met een rijp oordeel, onpartijdig en zich niet door hartstocht laten leiden; mannen die billijkheid en vrijheid van oordeel weten te paren aan voorzichtigheid en ijver voor de waarheid.

Zoodra nu een boek bij de Indexcongregatie wordt aangebracht, wordt de secretaris, bijgestaan door twee deskundige consultoren, met het onderzoek er van belast. Mocht den aangewezen consultor blijken, dat hij ter zake niet kundig is, dan is hij verplicht den secretaris daarvan in te lichten en dat is voor hem geen schande, integendeel, dit strekt tot lof van zijn eerlijkheid en oprechtheid.

Het boek moet met de grootste aandacht geheel gelezen worden, de passages onderling vergeleken, want het kan gebeuren, dat wat de schrijver op een plaats duister en vaag zegt, elders in het werk helder en uitvoerig wordt uitgelegd. Mocht er iets dubbelzinnigs voorkomen in een schrijver, die overigens goed katholiek is en als geleerd bekend staat, dan

vordert de billijkheid deze passages te zijnen gunste uit te leggen.

De beide consultoren dienen hun bevinding, goed gedocumenteerd, in bij een vergadering van minstens zes consultoren der Congregatie. Deze vergadering „voorbereidende" genoemd, bespreekt het verslag, van welke bespreking de secretaris aanteekening houdt, om daarna het verhandelde in de eigenlijke bijeenkomst der kardinalen mee te deelen. Ook de consultoren hebben daarin toegang om in de gelegenheid te zijn hun rapport te motiveeren. Daarop neemt de Indexcongregatie haar besluit, dat zij den paus ter goedkeuring voorlegt.

Op de klacht, dat men aldus, omdat alles onder geheimhouding geschiedt, veroordeeld kan worden, zonder gehoord te zijn, antwoordt Benedictus XIV: „Het is niet noodig de schrijvers te hooren, omdat het niet gaat over hun persoon, maar over het heil der geloovigen, dat schade kan lijden uit het lezen van dergelijke werken. Als de naam van den schrijver daardoor in minder aanzien komt, volgt dit niet rechtstreeks, maar enkel zijdelings uit de veroordeeling van het boek". „Bovendien", zoo gaat hij voort, „mag men aannemen, dat hij zelf ter verdediging niet meer en beter in het midden zou kunnen brengen, dan de consultoren reeds gedaan hebben".

„Echter", alsof deze argumenten ook den paus zelf niet overtuigend genoeg leken, „wenschen wij ten zeerste, dat, wanneer het over een bekenden katholieken schrijver gaat, en zijn werk, na eenige verandering, wel zou mogen verschijnen, dat de schrijver òfwel zelf de gelegenheid krijgt zijn zaak te verdedigen, òfwel een der consultoren aanwijzen kan, die *ex officio* zijn boek verdedigen zal". Slaagt die verdediging niet, dan krijgt deze katholieke schrijver nog zijn laatste kans, n.l. dat de veroordeeling niet bekend wordt gemaakt, als hij in staat is de uitgave in te trekken.

Men zou, nu we toch over de Indexcongregatie spreken, de vraag kunnen stellen: in hoeverre deze veroordeelingen verplichtend zijn? Vooreerst: het zijn zuiver tuchtmaatregelen en zij hebben dus niets te maken met de onfeilbaar-

heid. Daaruit volgt niet dat de katholiek vrij zou zijn zich daaraan niet te storen, want het is een algemeen beginsel, dat men moet gehoorzamen aan de bevelen der overheid, tenzij het bevel evident onrechtvaardig zou zijn. Met betrekking tot de Indexbesluiten, heeft Pius IX in een schrijven van 15 Juni 1857 aan den aartsbisschop van Keulen, waarin sprake is van de veroordeelde werken van den wijsgeer Günther, uitdrukkelijk bevestigd, dat dit besluit voldoende moest zijn, om alle katholieken te overtuigen, niet alleen „dat het aan niemand geoorloofd was den inhoud van deze werken te verdedigen, maar ook dat de leer in de werken van Günther vervat niet voor zuiver kon gehouden worden".

Om volledig te zijn, kunnen we deze beschouwing over de Indexcongregatie beëindigen met de mededeeling, dat paus Benedictus XV in 1917 haar heeft opgeheven en als onderafdeeling gebracht onder de Congregatie van het H. Officie of, wat hetzelfde is, van de Inquisitie. Aan de beteekenis van het bovenstaande doet deze wijziging echter niets af.

Wat den Index zelf betreft, de opvolger van Gregorius XIII, paus Sixtus V, die alles wilde verbeteren, de Jezuieten niet uitgezonderd, kon van den bestaanden niet afblijven en, gegeven zijn felheid, wilde hij weer terug naar de opvattingen van Paulus IV. Voor deze hervorming riep hij de medewerking in van de meest beroemde katholieke universiteiten. Met groote haast — wat deed deze groote man, zijn kortstondig pontificaat als het ware voorvoelend (1585—1590), niet als een wervelwind? — leidde hij de voorbereidingen voor een herziene uitgave, waarvan, toen de dood hem overviel, de proefdruk, of althans de exemplaren, bestemd voor de Indexcongregatie, reeds gereed lagen.

Zijn opvolger Clemens VIII zette den begonnen arbeid voort maar met meer bedachtzaamheid, waarvan dit het goede gevolg was, dat de beroemde „Controversiae" van kardinaal Bellarminus, door Pius XI, den tegenwoordigen paus, zalig verklaard, van den voorgenomen Index werden geschrapt. Op zich zelf is dit een kwestie, die heel wat pennen in beroering heeft gebracht; laat ik er hier niet meer van zeggen, dan dat de kardinaal de verbolgenheid van Sixtus V

had opgewekt door de stelling te verdedigen: dat de paus geen rechtstreeksche macht over de afzonderlijke staten heeft. Een stelling, die thans door alle katholieke theologen wordt aanvaard.

De Index van Clemens VIII verscheen in 1596. Hij verschilt van zijn voorganger hierin, dat het aantal veroordeelde werken vermeerderd is, hetgeen trouwens bij elke volgende uitgave vanzelfsprekend het geval is. Alleen de eerste klas veroordeelde boeken is ongewijzigd gebleven. In plaats van dezen maatregel, die ook wel genoemd wordt „in odium auctoris", krijgen we sinds dien een „opera omnia"-verbod, dat dezelfde strekking heeft.

Het kan hier ons doel niet zijn, elke uitgave, — er zijn er omstreeks 45 geweest, zonder het honderdtal te vermelden, dat in het buitenland eenvoudig werd overgedrukt — te bespreken. Slechts dienen vermeld te worden die van Urbanus VIII in 1632, welke de alfabetische orde invoerde, die van Alexander VII in 1664, omdat deze brak met het klassenstelsel en alle veroordeelde werken alfabetisch rangschikte. Het wanbegrip had zich gevestigd, dat een schrijver in de eerste klasse geplaatst gevaarlijker was dan een van de volgende! Ten slotte de uitgave van Benedictus XIV in 1758, die een groot aantal verschrijvingen en fouten, welke langzamerhand waren ingeslopen, heeft geëmendeerd. Het is te betreuren, dat de volgende uitgaven zich voor deze smetten niet hebben weten te vrijwaren.

II.

Het ligt voor de hand, dat zoowel de Indexregelen als de Indiceering na drie eeuwen niet meer pasten op de veranderde tijdsomstandigheden.

Vandaar dat op het Vaticaansch Concilie in 1870 bisschoppen van verschillende nationaliteit op een herziening, die een verzachting beteekende, aandrongen. Toch zouden er nog dertig jaren — Rome werkt altijd langzaam — overheen gaan, alvorens aan deze wenschen werd tegemoet gekomen. Eerst in 1897 verscheen de Constitutie „Officiorum ac Mu-

nerum", waarbij paus Leo XIII in vijf hoofdstukken de kerkelijke censuur en indiceering opnieuw regelde, terwijl drie jaren later, in den geest van deze voorschriften, de nieuwe herziene Index werd gepubliceerd.

Deze algemeene beplaingen van Leo XIII zijn, behoudens eenige wijzigingen in den tekst en een meer logische indeeling, opgenomen in den Codex Juris Canonici, tijdens het pontificaat van Benedictus XV in 1917 tot stand gebracht.

Om dus de heerschende kerkelijke wetgeving te kennen moeten we den Codex zelf ter hand nemen.

De kerkelijke wet maakt onderscheid tusschen boekencensuur, waarmede de preventieve bedoeld is, en boekenverbod.

Preventieve censuur is vereischt voor alle boeken, die betrekking hebben op de kerkelijke wetenschappen, zooals de H. Schrift, de kerkelijke geschiedenis, het kerkelijk recht en andere kerkelijke en zedekundige wetenschappen; vervolgens voor gebedenboeken en dergelijke werken. Vertalingen van de H. Schrift, moeten met aanteekeningen voorzien zijn. In één woord, alles wat op geloof en zeden, op de Kerk en op kerkelijke zaken betrekking heeft, moet vooraf door den kerkelijken censor zijn goedgekeurd. De daarop betrekking hebbende tiende regel van het Concilie van Trente was trouwens in de praktijk reeds in dezen geest verzacht en door paus Pius IX aldus bevestigd. Het valt niet te ontkennen dat aldus onder de katholieken verwarring in geloofszaken voorkomen wordt.

Het boekenverbod dat met zich brengt, dat het verboden werk zonder verlof niet mag worden uitgegeven gelezen, bewaard, verkocht of vertaald of aan een ander gegeven, strekt zich uit over:

1. alle uitgaven der H. Schrift door niet-katholieken bezorgd.
2. boeken, van welken schrijver ook, die scheuring of ketterij verdedigen of de grondslagen van den godsdienst trachten omver te halen.
3. boeken, die systematisch den godsdienst of de goede zeden bestrijden.
4. boeken van alle niet-katholieken, die rechtstreeks over godsdienstige vraagstukken handelen, tenzij het vaststaat, dat er niets in gevonden wordt tegen den katholieken godsdienst.
5. boeken, die nieuwe verschijningen, openbaringen, visioenen, voor-

spellingen, wonderen verhalen, of nieuwe devoties invoeren, ook onder voorwendsel, dat het particuliere devoties zijn, wanneer zij worden uitgegeven zonder dat de canonische voorschriften zijn onderhouden.

6. boeken, die een of ander katholiek dogma bestrijden of bespotten; die dwalingen, door den H. Stoel veroordeeld, in bescherming nemen; die de kerkelijke tucht trachten te ondermijnen; en die systematisch de kerkelijke hiërarchie, den geestelijken stand of den kloosterlijken staat beleedigen;

7. boeken, die eenig soort van bijgeloof, wichelarij, waarzeggerij, tooverij, oproepen van geesten en dergelijke dingen leeren of aanbevelen.

8. boeken, die leeren, dat duel, zelfmoord of echtscheiding geoorloofd zijn; of die, handelende over de vrijmetselarij of genootschappen van dezelfde soort, verdedigen, dat zij nuttig en niet schadelijk zijn voor Kerk en staat.

9. Boeken, die rechtstreeks onzedelijke dingen behandelen, verhalen of leeren.

Nog zij opgemerkt canon 1384: „Wat over boeken wordt voorgeschreven, dient ook te worden toegepast op dagbladen, tijdschriften en allerlei andere uitgaven, tenzij een andere bedoeling blijkt".

En ten slotte een bepaling in canon 1386, die wel eens vergeten wordt: „In dagbladen echter en periodieken, die gewoon zijn den katholieken godsdienst of de goede zeden aan te randen, mogen ook katholieke leeken niets schrijven tenzij om een goede geldige reden, goedgekeurd door den Ordinarius (bisschop) der plaats.

Waarin bestaat nu de verzachting, die Leo XIII in de voorschriften van zijn voorgangers heeft aangebracht?

Van het verbod omtrent het Bijbellezen van uitgaven door niet-Katholieken zijn uitgezonderd zij, die op een of andere wijze zich toeleggen op godgeleerde of bijbelsche studie, mits deze boeken getrouw en ongeschonden zijn uitgegeven en noch in de voorrede noch in de aanteekeningen de dogma's van het katholiek geloof bestrijden. Voor ieder ander is thans voor het lezen van de Bijbel, onder de vroeger genoemde voorwaarde, geen uitdrukkelijk verlof meer noodig.

De tweede verzachting bestaat hierin, dat van de ketterssche schrijvers alleen die werken veroordeeld blijven, die over godsdienst handelen; de andere zijn vrijgegeven, hieruit

volgt dus, dat de schrijvers van de vroegere eerste klas, zooals Luther en Calvijn, gedeeltelijk toegestaan zijn.

Hetzelfde geldt ook voor hen, wier opera omnia geïndiceerd zijn. Valt daarvan eenig deel buiten de algemeene regels, dan is dit niet verboden.

Door de toepassing van deze bepaling zijn heel wat boeken van den Index komen te vervallen. Bijvoorbeeld: van Pierre Bayle, Hobbes, Proudhon, Zola (1895) zijn al de werken verboden. Dit beteekent dus, dat de praesumptie tegen hen is. Wanneer echter vaststaat, en hierin is het genoeg het gezag van betrouwbare katholieke critici te volgen, dat een bepaald werk niets in zich bevat wat strijdig is met de kerkelijke leer of goede zeden, dan is dit werk van het algemeen verbod uitgezonderd. Zoo van Zola „Le Rêve", van George Sand „La mare au diable" en „La petite fadette".Van Dumas vader „Le comte de Monte Cristo", van Proudhon vermoedelijk alle werken behalve „Qu'est ce que la propriété?"

Verder zijn een groot aantal lexica, zooals dat der geschiedenis van Car. Stephanus, van de Thou, biografische werken zooals die van Boissard van den Index verdwenen.

Ook op het gebied der medicijnen, der godgeleerdheid, der taalstudie, der literatuur en der rechten is aldus menig werk vrijgekomen. Het meest bekende, of liever beroemde, is in dit opzicht het werk van onzen grooten landgenoot Hugo de Groot: „De Jure belli ac pacis".

Het is niet altijd moeilijk te achterhalen, waarom een bepaald werk op den Index is geplaatst. Al zijn de verhandelingen der Indexcongregatie geheim en al worden haar besluiten zonder motiveering gepubliceerd, dikwijls kan men reeds uit den titel van het boek en nog meer uit de lezing er van opmaken, welke de redenen zullen geweest zijn.

Dit geldt ook voor het beroemde werk van Grotius. Mgr. Seipel, die in den winter van 1925 te Nijmegen Grotius en zijn werk besprak, verklaarde er van, dat bij alle verdiensten die het bezat, het toch deze fout beging, dat het het recht heeft losgemaakt van de godgeleerdheid en dat wat aan Grotius, als grondlegger van het rationalistisch natuurrecht, tot

lof wordt aangerekend, in het oog van de Kerk hem slechts tot blaam kan strekken.

Dat men in Rome de werkzaamheid van Grotius met groote aandacht volgde, blijkt wel uit het zestal werken, dat nu nog op den Index staat. En deze aandacht is wellicht des te gemakkelijker te verklaren, wanneer men bedenkt, dat hij een wereldreputatie genoot, die aan zijn uitspraken bij niet-katholiek en katholiek een groot gezag verleende; dat hij bovendien in zijn irenisch streven om een hereeniging te bewerken tusschen protestantisme en katholicisme en dat op een wijze, die men te Rome als gevaarlijk voor de ongereptheid van het katholiek geloof beschouwde, juist door zijn gematigdheid als een gevaarlijk man moest beschouwd worden, hetgeen reeds reden genoeg kan geweest zijn, om op zulk een uitdrukkelijke wijze als de indiceering doet, de katholieken tegen hem te waarschuwen.

Men kan echter deze zaak ook minder hoog opnemen en zich toevertrouwen aan het getuigenis van Holstenius, een man, die het weten kon. Deze was custos der Vaticaansche bibliotheek en consultor van de Indexcongregatie. Van den anderen kant was hij ook met Grotius bevriend en stelde veel belang in diens werken. Nu schrijft hij in een vertrouwelijken brief aan een wederzijdschen kennis Puteanus (du Puy) te Parijs den 15den Mei 1629: „de censoren te Rome hebben twee opmerkingen op het pas verschenen boek — en hiermee is „de Jure belli ac pacis" bedoeld — van Grotius, n.l.: dat de Groot op één plaats de parabels van de H. Schrift fabels noemt en op een andere plaats voor katholieke ooren zich minder vleiend uitlaat over de algemeene kerkvergaderingen." En Holstenius voegt er bij, dat deze fout in een volgende uitgave makkelijk te herstellen zal zijn.

Bij decreet van 4 Februari 1627 was de veroordeeling geschied, vermoedelijk met de bijvoeging d.c., hetgeen klopt met de uitlating van Holstenius. Zeker is het, dat deze bijvoeging zich bevindt in een Indexuitgave van 1640 en in de meeste volgende.

Het is ook even zeker, dat de Groot deze verlangde correctie heeft nagelaten, hetgeen niet wegnam, dat zijn vrien-

delijke gezindheid jegens de Moederkerk tot zijn dood toe onveranderd is gebleven. Voor wie in deze kwestie dieper wenscht door te dringen, zij de lezing aanbevolen van het artikel van P. E. v. d. Helm, O.F.M. in het Annuarium der R. K. Studenten 1926 en van de bijdrage in de Juni-aflevering van *„Studiën"* door W. v. d. Wijnperse aan dit onderwerp gewijd.

Ofschoon de Codex niet van de klassieken spreekt, meent de canonist Bourdinhon, dat voor deze schrijvers toch de bepaling van Leo XIII van kracht blijft, n.l. dat het lezen van klassieke schrijvers voor menschen van het vak geoorloofd is. De leerlingen echter moeten zich met bloemlezingen behelpen, gelijk het in katholieke inrichtingen reeds sinds de „Ratio Studiorum" gebruikelijk is.

Verder zijn aan het Index-verbod onttrokken werken, zooals die van Tertullianus, Eusebius e.a., die wegens dwalingen, welke thans uitgestorven zijn, waren veroordeeld, omdat zij meer als historische documenten kunnen beschouwd worden dan als actueele dwaalleer.

Eveneens boeken van niet-katholieken, die slechts in het voorbijgaan over godsdienst handelen. Vroeger moesten deze eerst geëxpungeerd worden. Maar Leo XIII schreef daarover: „Er is besloten, bepaalde werken, en dit zijn er niet weinige, van de lijst der verboden boeken te schrappen, n.l. zulke, die wel niet zonder dwaling zijn, maar toch wegens hun voortreffelijken stijl, wegens den overvloed van wetenswaardigheden of van gewichtige documenten, die zij bevatten, in het algemeen hoog staan aangeschreven. Dwalingen en gebreken in deze geschriften worden door het meer dan gewoon nut dat in hun gebruik gelegen is, genoegzaam opgewogen."

Ten slotte zijn alle schrijvers, die vóór 1600 op den Index waren geplaatst, er van geschrapt. Maar over de geoorloofdheid van het lezen hunner geschriften moet beslist worden naar de zooeven aangegeven algemeene regels.

Vanzelf komen we nu tot den Index, gelijk hij thans is.

De Index van 1900, in 1925 het laatst uitgegeven, verschilt van zijn voorgangers, zoowel in inhoud als in vorm.

Wat den vorm betreft, heeft men zich aan de strikt alphabetische volgorde gehouden. Echter bestaat er dit verschil met het gewone gebruik der bibliothecarissen, dat voor voorzetsels als: van, de, la etc. onder deze en niet onder den hoofdnaam moet worden gezocht. Het groot aantal fouten, dat de voorafgaande Indices ontsierde, is met de grootste zorgvuldigheid verwijderd. Van vele anonymi heeft men den eigennaam gevonden en bijgeboekt, met verwijzing naar den waren naam van den schrijver.

Zoodoende heeft deze Index ook voor den bibliothecaris bibliografische waarde, ook omdat, behalve wat reeds werd opgemerkt, zoowel de titel van het veroordeelde werk in de oorspronkelijke taal wordt gegeven, als de juiste datum der veroordeeling, die eertijds dikwerf „en bloc" werd gepubliceerd, hetgeen aanleiding gaf tot vergissingen.

Wat nu den inhoud betreft: alles samen zijn door de nieuwe maatregelen vervallen omstreeks 1700 geschriften, zoodat er thans ongeveer 4000 werken op den Index staan.

Het eerste werk is er op geplaatst op 15 Januari 1600 en het laatste totnogtoe in Mei 1926 n.l. een uitgave van de firma De Rossi, „Padre Pio da Pietrelcina", waarin zonder voorafgaande kerkelijke goedkeuring wonderbare feiten uit het leven van dezen persoon worden verhaald.

Er zijn jaren geweest dat geen enkele indiceering plaats greep, b.v. in 1637, 1899, 1900, zelfs een heel tijdvak: 1798—1814, verklaarbaar voor wie zich de gevangenschap van den paus en de troebele tijden van toenmaals herinnert.

Het aantal veroordeelingen per eeuw is wisselend: in de 17de 1500, in de 18de 1200 en in de 19de 1300.

Het gemiddelde is 16 per jaar, een getal, dat men niet hoog kan noemen, als men bedenkt, dat feitelijk heel de wereldliteratuur door den Index kan worden bestreken en volgens Ecclesiastes: „faciendi plures libros nullus est finis" (XII : 12).

Van 108 schrijvers zijn de „opera omnia" veroordeeld, waarvan 20 in de 19de eeuw.

In de 18de eeuw trof dit lot 55 schrijvers, waarvan 44 alleen in 1757; deze waren grootendeels protestantsche theologen, waaronder verschillende Nederlanders.

In 1707 ondergingen eenendertig Jansenistische geschriften een dergelijke veroordeeling.

Men zou hier de opwerping kunnen maken, waartoe deze lijst van afzonderlijke werken nog dienstig is, daar de algemeene regelen toch wel in alle gevallen voorzien. Deze veronderstelling is niet geheel juist. Het is mogelijk, en het is voorgekomen, dat een werk, ofschoon niet vallend onder de algemeene voorschriften, toch afzonderlijk veroordeeld werd. Zoo stonden vroeger verschillende werken op den Index, die de Onbevlekte Ontvangenis der H. Maagd behandelden. Zij werden veroordeeld, niet om den inhoud, maar om de wijze van behandeling en inkleeding, vooral omdat de auteurs hun tegenstanders met een forschheid te lijf gingen, die de perken der christelijke liefde te buiten ging, waardoor zij den vrede in de Kerk verstoorden. Het kan ook zijn, dat de behandeling van sommige theologische of andere vraagstukken door de Kerk als niet opportuun wordt beschouwd, zoodat zij door een Indiceering aan allen een voldoende en afdoende waarschuwing geeft.

Een Nederlandsch katholiek priester kan als voorbeeld van zulk een indiceering gelden. Jo. Math. Schrant, geboren te Amsterdam in 1783, priester gewijd in 1806, ontving in 1817 zijn aanstelling tot hoogleeraar te Gent in vaderlandsche taal en letterkunde. Na den opstand van 1830 werd hij te Leiden benoemd, waar hij Siegenbeek als gewoon hoogleeraar opvolgde. Hij wordt ons beschreven als een „even verdraagzaam als geleerd man" en wegens die verdraagzaamheid alleen zou het me niet verwonderen, dat zijn „Leven van Jesus — een geschenk aan de Jeugd", in 1825 op den Index is geplaatst. Een zin uit het „Voorberigt" wijst al zeer sterk in de richting van een verdraagzaamheid, die de katholieke Kerk te ver moet gaan: „Wij hebben met opzet alles vermeden, wat een of anderen van ons verschillenden Broeder konde voorkomen aanstootelijk te wezen, en

ons slechts bij de algemeene leer bepaald, welke van het grootst gedeelte der Christenen wordt erkend."

De Kerk houdt niet van een verdoezeling harer geloofspunten, en al kan men de goede bedoeling van dezen schrijver waardeeren, men kan er evenzeer in komen, dat van een katholiek geestelijke een dergelijke verminking van Jesus' leven door de kerkelijke overheid niet geduld wordt.

Het is een wanbegrip te meenen, dat bij voorkeur de voor de zeden of voor het geloof meest gevaarlijke werken op den Index zijn geplaatst, alsof de Index een graadmeter zou zijn voor de verderfelijkheid der boeken, of als een handleiding der pornographie gebruikt zou kunnen worden.

Werken, zooals die van Haeckel, Feuerbach, Buchner, Bruno Bauer ontbreken op die lijst, ofschoon zij, volgens hun inhoud, daarop wel een plaatsje verdienden.

Het feit trouwens, dat gemiddeld slechts 16 boeken 's jaars veroordeeld worden, wijst reeds in andere richting.

In de methode van indiceering heerscht inderdaad eenige willekeur, die haar oorsprong vindt in de omstandigheid, dat een boek slechts wordt veroordeeld, als het bij de Congregatie van den Index is aangebracht, of ook wel, wanneer de aandacht der Congregatie op een bepaald werk wordt gevestigd door recensies, die in de vooraanstaande katholieke tijdschriften daarvan geleverd worden. Natuurlijk kan ieder aanklager zijn, maar bij uitstek rust deze taak op de bisschoppen.

Zelfs als een werk wegens zijn inhoud op den Index verdient geplaatst te worden, kan het voorkomen, dat men de uitvoering daarvan om redenen van opportuniteit nalaat.

Een voorbeeld hiervan vinden we verhaald in het leven van kardinaal Gibbons (Allen Sinclair Will, *Vie du cardinal Gibbons,* traduite par les soins de M. l'Abbé A. Lugan, p. 152). Gelijk U bekend is, verdedigt Henry George in zijn werk „Vooruitgang en Armoede" de landnationalisatie als een panacee tegen de economische moeilijkheden. Onder de katohlieke geestelijken vond hij warme aanhangers, die zoover gingen te beweren, dat het de plicht van de Kerk was dit socialistisch program over te nemen. Hierop verbood de

bisschop van New-York het bedoelde boek, maar de aanhangers van George betwijfelden, of deze uitspraak wel was in den geest van Rome. Aldus was de bisschop wel gedwongen uit zelfverdediging het werk van George aan te brengen en te verzoeken dit op den Index te plaatsen.

Zoodra Gibbons, de aartsbisschop van Baltimore, dit vernam, verzette hij zich tegen deze plannen, die hij een fout noemde en die alleen maar konden leiden tot achterdocht bij de behoeftige klassen. In 1887 richtte hij zich met een schrijven tot kardinaal Simeoni, waarin hij zijn redenen ontvouwde, die niet alle doorslaand kunnen genoemd worden, hetgeen hij zelf schijnt te gevoelen, als hij besluit: „Même s'il était sage de condamner ces doctrines, le moment serait très mal choisi. . . . Le peuple américain est pratique. Toutes les utopies sont si certaines d'être vite enterrées, qu'il me semble prudent de laisser les absurdités mourir de mort naturelle."

Maar het overwicht van Gibbons was niet zwaar genoeg. In 1888 is de veroordeeling van het werk zóó dreigend, dat de aartsbisschop een beroep doet op de overige Amerikaansche bisschoppen om zijn actie te ondersteunen en hij doet dit vooral met het argument, dat de veroordeeling een ongunstigen indruk op de menigte zou maken, vooral op de armen en de eenvoudigen. Ten slotte riep hij de tusschenkomst in van den invloedrijken Engelschen kardinaal Manning, die zelf deel uitmaakte van de Congregatie van den Index en met diens hulp wist Gibbons den dreigenden slag af te wenden.

Hieruit blijkt reeds, dat de Index niet is een systematisch aangelegde lijst van verboden werken, en ook dat de indiceering niet voor eens en altijd behoeft gehandhaafd te blijven. Het kan immers gemakkelijk voorkomen, dat een werk, eertijds als gevaarlijk beschouwd, in lateren tijd dit gevaarlijk karakter verloren heeft.

De Index is een staalkaart van de meest uiteenloopende richtingen. Er is van de jaren der Hervorming af geen beweging geweest, neem het Gallicanisme, het Quiëtisme, het Jansenisme, het Rationalisme of nog andere wijsgeerige of

sociale dwalingen in de 19de eeuw, of zij is er door een of ander harer voorstanders op vertegenwoordigd.

We vinden er vermeld een kardinaal, Petrucci, als begunstiger van het Molinisme (1688), 103 bisschoppen, waarvan de laatste veroordeelde was de bisschop van Cremona in 1889 wegens zijn werk „Roma e l'Italia". Verder is er geen geestelijke orde in de Kerk, onverschillig welke, Franciscaansch of Dominicaansch, — ik noem deze met name omdat bij voorkeur leden dezer Orden met de Indexcongregatie in verband staan — of verschillende harer leden, hoe talentvol en heilig van levenswandel ook, beliepen een veroordeeling.

Dat er zooveel Jezuieten op den Index geraakt zijn, is ook wel voor een gedeelte toe te schrijven aan hun groote productiviteit, waardoor wel eens min of meer gewaagde sententies geventileerd werden. Pater Hevesenius bedreef de fout van, ten nadeele van andere geestelijke Orden, de Societeit van Jesus aan te prijzen. P. Raynaud poneerde de stelling, dat zij, die in dienst van pestlijders waren gestorven, als martelaars konden beschouwd worden. P. Pichon maakte de dagelijksche H. Communie tot een verplichting. Een meer onschuldig vergrijp was de uitgave van P. Lohner, die in zijn gebedenboek niet goedgekeurde litanieën had opgenomen en volgens de regels van het Concilie van Trente derhalve moest veroordeeld worden. P. Nieremberg verhaalde niet-authentieke wonderen in zijn leven van den H. Ignatius. Verder zijn eenige Jezuieten veroordeeld wegens het probabiliteitsvraagstuk, en twee anderen, omdat zij de opheffingsbreve van Clemens XIV hadden aangevallen.

Harduinus, de man, die „veertig jaren er aan gewerkt heeft om zijn reputatie als geleerde te ruïneeren zonder daarin geslaagd te zijn", kan moeilijk ontbreken, als men denkt aan zijn bekende verklaring, dat „hij niet om vier uur in de vroegte opstond, „pour être de l'avis de tout le monde".

Het zou te veel gevorderd zijn om van alle tachtig veroordeelden na te gaan, waarin zij gefaald hebben, maar deze steekproeven geven wel voldoende aan, dat het bij de Jezuieten hoofdzakelijk om theologische kwesties is te doen geweest.

De koning van Engeland, Jacob I, die zich beroemde een groot theoloog te zijn, is met vier werken op deze lijst vertegenwoordigd. Frederik van Pruisen, ofschoon alles eerder dan theoloog, ontkwam niet aan een veroordeeling van de „Oeuvres du philosophe de Sans-Souci", die de onsterfelijkheid der ziel ontkenden en met den godsdienst, niet alleen den katholieken, den spot dreven.

De Nederlanders zijn in den Index ruim vertegenwoordigd. Hiertoe behooren niet enkel de vele Jansenistische schrijvers: v. Neercassel, Codde, G. Amstelius, de Acta ecclesiae Ultrajectensis, van Heusen wegens zijn Batavia sacra, of zelfs in den nieuweren tijd de Jansenistische bisschop van Haarlem, Jan van Buul, die een verhandeling schreef over „le schisme, qui divise les catholiques de l'église de Hollande", of het gezamenlijk schrijven der drie Jansenistische bisschoppen in 1856 over de Onbevlekte Ontvangenis der H. Maagd, maar ook meer dan vijftig predikanten of hoogleeraren onzer universiteiten. Dat dit getal betrekkelijk groot is te noemen, springt nog meer in het oog, als we in aanmerking nemen dat het geheele getal Engelschen op den Index slechts 30 bedraagt. Het lijkt me een argument te zijn voor de belangstelling, die in de wetenschappelijke milieu's aan onze universiteiten werd gewijd.

Van de wetenschappelijke personen, wier werken veroordeeld zijn, mogen we niet voorbijgaan den zeer geleerden Scaliger, die in 1583 de kalenderhervorming van Gregorius XIII bestreed in zijn werk: „De emendatione temporum".

Aan den grooten hervormer van den kalender, Pater Clavius, viel, zooals deze schreef, de inhoud van dit werk erg tegen. Hij had van den wetenschappelijken zin van Scaliger beter verwacht. Dit werk is nu natuurlijk van den Index geschrapt, maar de verzamelde brieven staan er nog op, omdat zijn een kerkelijk instituut als de Societeit van Jesus is, allerheftigst bestrijden op een toon, die met het praedicaat ruw nog te matig beoordeeld wordt.

Justus Lipsius, ook een tijdlang hoogleeraar te Leiden, dankte het aan zijn terugkeer tot de Moederkerk, dat hij op den Index werd geplaatst. Want in zijn protestantschen tijd

had hij te Jena in 1573 eenige redevoeringen gehouden over de eendracht in de theologische scholen en in de Kerk, waarbij hij zeer sterk de Augsburgsche Confessie verdedigde en zich over de Roomsche Kerk uitliet in de bekende woorden van de Apocalypsis. Na zijn terugkeer tot het katholiek geloof, bracht een zijner vijanden, om hem te ergeren, deze oude plunje aan het licht, met het gevolg, dat deze redevoeringen in 1613 veroordeeld werden, evenals een verzameling brieven en gedichten, die in 1626 de lijst kwamen aanvullen. Gelukkig voor hem heeft hij er niet van geweten, daar hij reeds in 1606 was overleden.

Opmerkelijk is de snelle veroordeeling van de uitspraken der Synode van Dordrecht in 1619. In het najaar reeds is dit „Judicium" op den Index geplaatst. Zeker zal hiertoe hebben bijgedragen de groote belangstelling, die de nuntius te Keulen aan de handelingen dezer vergadering wijdde. Hij had aan Ophoven last gegeven, om wat er te Dordrecht gebeurde van dag tot dag te volgen en hem mede te deelen, en zooals de *Studia Catholica* in de laatst verschenen aflevering berichten, heeft Ophovius zich door spionnage inderdaad op de hoogte der gebeurtenissen weten te houden.

Ook bij deze Nederlanders doet zich het geval voor, dat niet per se de meest bekende schrijvers op den Index staan. Voetius, Arminius, Coccejus, Gomarus ontbreken er geheel, terwijl daarentegen een groot getal minder bekenden, als Willem Momma, een Coccejaan, Campegius Vitringa, Ant. Borremans en vele anderen er wel een plaats op vonden. Jo. Aventrot, een Zuidnederlander, staat niet enkel op den Index, maar onderging een nog treuriger lot. Sinds 1609 beklaagde hij zich bij Philips III over de onderdrukking, waaraan zijn land — de Zuidelijke Nederlanden — bloot stond. 7000 exemplaren van dit vertoog deed hij in Spanje zelf onder de bevolking verspreiden, waarin hij trachtte te bewijzen dat de paus de oorzaak vas van den tachtigjarigen oorlog, dat het rijk van den antichrist begonnen was in 313 en geëindigd in 1555. Later waagde hij zich in het hol van den leeuw zelf door naar Spanje te gaan om er gewetens-

vrijheid voor Vlaanderen te vragen, maar hij werd er in 1632 te Toledo verbrand.

Gerard Noodt, achtereenvolgens professor te Nijmegen en te Leiden, beliep een veroordeeling wegens een verhandeling over het renteheffen „de foenere et usuris", ofschoon eerst in 1735, tien jaren na zijn dood.

Joannes Clericus, professor te Amsterdam, vermaard polyhistor, een zeer werkzaam man, die op menig gebied zich bewoog, zelfs werken van Jezuieten, als Petavius heeft uitgegeven, zag onder verdenking van Socianisme, al zijn werken verboden.

Even ongelukkig was Martinus Schoock, die over de meest uiteenloopende onderwerpen zijn gedachten liet gaan, over eieren, boter, kaas en den Munsterschen vrede; bovendien met zijn ambtgenooten, waarvan Vossius hem een „impudentissima bestia" noemde, aan den stok had, en ten slotte naar Frankfort vertrok.

Maar laat ik over al deze personen niet verder uitweiden en nog enkel eenige namen opsommen: Simon Episcopius, Jac. Laurentius, Sam. Maresius, Lambert Velthuysen, Jo. Hoornbeek, Melchior Leydekker, Sybr. Lubbertus, Andreas Rivet, Fred. Spanheim, Dan. Heisius, Jo. Leusden, Ph. Limborch, Ant. van Dale, een geneesheer, die den duivelschen oorsprong der orakels bestrijdt, Abr. van der Heyden (Heydanys), St. le Moyne, Jo. de Laet, Herman Witsius, Ger. van der Meulen, Jo. Braun, Sixt. Amama, Arn. Montanus, Herm. Ravensperger, Jo. Heurnius, Karel de Maets, die in zijn Sylva Quaestionum de vraag opwierp of mannen wel lange haren mogen dragen, Math. Brouerius, Jac. Gaillard, die beweerde, dat Melchisedech Christus zelf was, Corn. Adamus die de slechte zeden in het toenmalige Rome besprak, Jac. Crucius, Tilman Gesselius, een geneesheer, Cl. Salmasius, Hendr. en Jac. Alting, Jac. en Sam. Basnage, Arn. Vinnen, Boxhorn, die in 22 jaar 60 werken schreef, Andr. van der Schuer, Ryssenius, Franc. Junius, Pontanus om zijn geschiedenis van Amsterdam, Justus v. Effen wegens een erotische bijdrage, en dan ben ik zeker nog niet volledig.

Isaac Vossius, de op een na jongste zoon van Ger. Vossius,

bibliothecaris der openbare bibliotheek te Amsterdam en benoemd tot historieschrijver van Holland en Zeeland, leermeester in het Grieksch van Christina van Zweden, raakte in twistgeschrijf met George Horn, hoogleeraar eerst te Harderwijk en later te Leiden. Deze wordt beschuldigd zijn arbeid zoo maar onder het genot van de tabakspijp te hebben verricht zonder andere schrijvers behoorlijk te raadplegen, en van den anderen kant te veel aan anderen door letterdieverij te hebben ontleend. Het punt in kwestie was: de ouderdom van de wereld. Hierin verschilden Vossius en Hornius van gevoelen en, toen hun werken te Rome bekend werden, zijn zij beiden op den Index geplaatst.

Deze reeks van mannelijke Nederlanders wil ik afsluiten met Corn. Pauw, geboren te Amsterdam in 1739, die een tijdlang voorlezer was aan het hof van Frederik den Groote, maar omdat hij de kunst van vleien niet verstond, zich te Xanten terugtrok, waar de vader van den beruchten revolutionnair Anarch. Cloots hem een prebende had verschaft. Zijn werk: „Recherches philosophiques sur les Américains ou mémoires interessants pour servir à l'histoire de l'espèce humaine, Berlin," 1766 is door de Indexcongragatie veroordeeld.

Ook de dames zijn niet gespaard. Noemde ik U George Sand, ook reeds op den Index van Clemens VIII in 1596 bevonden zich vier leden van het vrouwelijk geslacht: twee Duitsche, één Engelsche en één Italiaansche.

Door de herziening van Leo XIII zijn deze, als van vóór 1600, vervallen maar haar plaats is in den loop der tijden door 30 andere ingenomen, waarvan de helft tot de Fransche natie behoort. De meeste zijn romanschrijfsters of dichteressen, zooals Ada Negri, die in 1893 veroordeeld werd als verheerlijkster van het socialisme.

Andere bewogen zich op wijsgeerig of godsdienstig terrein. Om van beiden een voorbeeld te noemen: prinses Christine de Belgiojoso schreef een werk „Essai sur la formation du dogme catholique", dat reeds een jaar na de verschijning, in 1825 op den Index werd geplaatst. Een andere prinses was Caroline von Sayn-Wittgestein, die zich eveneens veroordeeld zag wegens haar uitgave: „Causes intérieurs de la

faiblesse extérieure de l'église en 1870", waarin zij het verval der Kerk, zooals zij het zag, weet aan het Concilie van 1870, aan de Jezuieten en aan de te groote gehoorzaamheid aan den paus.

Met Antoinette Bourignon, de eenige dame, van wie strikt genomen alle werken op den Index staan, komen we eenigszins op vaderlandschen bodem. Zij wordt ons beschreven als dweepziek en van schrikbarend uiterlijk, omdat haar voorhoofd tot de oogen toe met zwarte haren begroeid was en de bovenlip aan den neus vastzat, zoodat zij haar mond niet kon dichtdoen. Bij haar geboorte stond men in beraad, of men haar niet als monster zou verdrinken. Deze dame beroemde zich op goddelijke openbaringen, minachtte de H. Schrift en rekende op het aanbreken van het duizendjarig rijk. Zij stichtte een sekte, die tot in Schotland toe aanhangers verwierf. Zij zelf trok van stad tot stad door Vlaanderen, Brabant en Holland en kwam na velerlei rondzwervingen in Franeker terecht, waar zij in 1680 overleed. Haar gezamenlijke werken, verschenen in 19 deelen, zijn in 1757 veroordeeld, ofschoon reeds in 1669 en 1687 twee harer geschriften afzonderlijk door het H. Officie verboden waren.

Een harer tijdgenooten, die het met den Index ook slecht getroffen heeft en die tot onze landgenooten behoort, is de bekende Anna Maria van Schurmann.

Schotel eertijds (1853) en later H. Birch, *Anna van Schurmann*, London, 1909, hebben een studie aan haar gewijd, in zooverre ten volle verdiend, dat er moeilijk een vrouw ter wereld zal gevonden worden, zoo veelzijdig begaafd als deze. Reeds op haar derde levensjaar las zij de H. Schrift, in haar vijfde sneed zij, met groote juistheid, met schaar en pennemes afbeeldingen; in haar elfde bootste zij met haar borduurnaald watervallen, vruchtboomen enz., op zijde, doek- en tapijtwerk na. Zij was bedreven in den zang, speelde de fluit, cimbaal en viool. Geen wonder, dat zij door haar bewonderaars, waartoe Salmasius, Heinsius, Vossius, Descartes en Christina van Zweden behoorden, een andere Pallas, een tiende muse, het sieraad der wereld geprezen werd.

Want nog meer dan in de kunsten was zij in de weten-

schappen ervaren. Geen taal, levend of dood, was er, of zij verstond ze en schreef of sprak er in, het Aethiopisch en Perzisch niet uitgezonderd. De geschiedenis bestudeerde zij uit de bronnen, wijsbegeerte, aardrijkskunde, reken- en meetkunde, botanie, alles trok haar aandacht „haar dorst naar kennis was niet te lesschen, haar weetlust kende geen grenzen" en nog waren al deze wetenschappen haar slechts in zooverre van belang, als zij haar konden dienen, om in het „heilige der heiligen", waaronder zij de godgeleerdheid verstond, door te dringen.

Op dit gebied zou men derhalve veel van haar mogen verwachten. Doch dit valt tegen: het eenige stukje van dit soort is: „over den paelsteen des levens" en juist dit werkje is op den Index geplaatst in 1658, met een aantal brieven, die over godsdienst handelen.

In hoeverre haar beschouwingen verwant zijn aan die van Labadie, welke zoowel door de katholieke Kerk als door de hervormde kerk in Nederland veroordeeld zijn, waag ik niet te beslissen. Het is echter van algemeene bekendheid, dat Anna van Schurmann een hartstochtelijk aanhangster van dezen prediker is geweest en hem op al zijn ronddolingen is gevolgd. Zij stierf in 1678 te Wieuward, waarheen de leiders der Labadisten gevlucht waren.

De veroordeeling in 1925 van Dr. Wittig, die beschuldigd wordt de eigen werkzaamheid van het schepsel in het bovennatuurlijke te verzwakken, het kenteeken der zichtbaarheid der Kerk van Christus te verflauwen en het onderscheid tusschen Christus en den christen niet genoegzaam te handhaven, heeft bij velen verwondering en zelfs verontwaardiging gewekt. In het begin dezer bijdrage zagen we reeds, hoe deze veroordeeling een aanleiding was om een aanval te wagen op het geheele instituut der Indexcongregatie.

Wat Schneider daartegen inbracht, dat de geschiedenis en de menschelijke natuur ons leeren, dat er altijd een censuur heeft bestaan en deze zal blijven bestaan, lijkt me echter te fatalistisch om daarmede vrede te kunnen nemen.

Liever maak ik de woorden van Max Pribilla in de *Stimmen der Zeit* (Maart 1926) tot de mijne, als hij zegt: „Het is me

wel bekend, dat een dergelijke bezorgdheid ook door katholieken gekoesterd en uitgesproken wordt, wanneer zij zeggen, dat ook in verboden boeken waardevolle gedachten aangetroffen worden, die met oog op de beschaving of den godsdienst niet verloren mogen gaan. Maar deze vrees is, gegeven den werkelijken toestand, ongegrond of schromelijk overdreven.

Als een geschrift op den Index wordt geplaatst, is het daarom niet absoluut aan het gebruik van een katholiek onttrokken, omdat de Kerk verstandig genoeg is de lezing er van toe te staan aan hen, die daarvoor de noodige rijpheid bezitten.

Zelfs zou in dringende gevallen ook zonder uitdrukkelijk verlof de lezing van een op zich zelf verboden boek toegestaan zijn, omdat naar de algemeene beginselen der katholieke zedenleer een groot nadeel wel niet van de naleving der natuurlijke zedenwet, maar wel van die eener positieve wet, ontslaat."

En, zoo gaat de geciteerde Duitsche schrijver verder: „De op-den-Index-plaatsing van een werk heeft voor ons openbaar leven veel minder beteekenis dan het feit, dat aan een groot deel van ons volk iedere diepere kennis van de katholieke gedachtenwereld ontbreekt, en dat het tegenover het katholicisme staat zonder het te begrijpen.

Op den ongeschreven, of niet-gedrukten Index: „catholica sunt, non leguntur", staan veel meer boeken dan op den gedrukten van Rome."

Hoe dit ook zij, voor een katholiek is er geen enkele grond om met den dichter Victor Hugo te gewagen van een strijd op leven en dood tusschen de Kerk en de pers: „Ceci tuera cela!"

De Kerk houdt alleen staande, dat niemand het recht heeft gedachten te uiten, die strijdig zijn met den eerbied aan de zeden en aan den godsdienst verschuldigd.

Volgens haar moet de geest de hoogere wetten eerbiedigen, onder wier contrôle de vrijheid is gesteld. Zij heeft nooit aanvaard, dat men naar eigen believen mag denken en schrijven zonder eenige rekening te houden met de practische conse-

quenties der gedachte en der verspreiding er van. Zij heeft nooit erkend, dat het individualisme van een geest, hoe eminent ook, zich mag verzetten tegen de wetten van den godsdienst, van de moraal en van de maatschappij. De auteur, die deze redelijke normen weet te eerbiedigen, behoeft voor de toepassing van den Index niet bevreesd te zijn.

Eenige minuten pauze en Mej. Saskia Lobo stond gereed om het Congres iets te vertellen van:

DE JEUGDBIBLIOTHEEK EN DE SCHOOL.

Dames en Heeren, Toen mij gevraagd werd voor dit kongres een inleiding te houden over het onderwerp: Jeugdbibliotheek en School, aarzelde ik niet, onder dezen titel samen te vatten, hetgeen ik mij voorstel, dat velen van U niet tot de Jeugdbibliotheek, als zelfstandig instituut, beperkt zouden willen zien. Wanneer er hier sprake is van Jeugdbibliotheek, wordt hiermee steeds bedoeld, *die* afdeeling van de Openbare Leeszaal, welke zich bezig houdt met de lektuurvoorziening der jeugd, zij het in den vorm van leeszaal-, uitleen- of centrale schoolbibliotheek. Goede samenwerking tusschen Jeugdbibliotheek en Openbare Leeszaal is vooronderstelд, waarom ik hoop door deze voorafgaande verklaring, de verdenking van mij af te wenden, als zou ik, de Jeugdbibliotheek ten faveure, der Openbare Leeszaal eerlijk toekomende vliegen, willen afvangen.

Maar waarom dan Jeugdbibliotheek en School samen genoemd? Het doel van school en jeugdbibliotheek wordt beter en meer volkomen in daden omgezet door een deugdelijk voorbereide, vriendschappelijke samenwerking.

U voor dit denkbeeld te winnen, U, behalve feiten, ook werkmethodes en wenschen voor te leggen, is nu hoofdzakelijk mijn doel, in de hoop dat dit onderwerp aktueel mag worden en een ernstig punt ter overweging bij voorgenomen "library extension".

Het doel van de school, zooals tegenwoordig algemeen onderschreven geacht mag worden, is: zichzelf overbodig

maken, — daar de opvoeder en zijn methodes respektievelijk slechts dienaar en middel zijn.

Dit zichzelf overbodig maken, vat ik dan zóó op, dat, al onderrichtende, de leeraar zijn plaats zal inruimen aan den leidsman en al leidende, het kind zelf zal leeren loopen, met alle konsekwenties daaraan verbonden in volgorde van: kijken-zien-hooren-denken en beslissen.

Daarom is, — zóó opgevat, — de schoolbibliotheek onmisbaar, als element tot ontspanning en leering, tot genieten en het vinden van nieuwe wegen tot weten, maar bovenal denken.

Het één acht ik wel belangrijker dan het andere, ofschoon al deze faktoren samen pas een goed geheel maken.

In de ideale schoolbibliotheek zijn al deze elementen doelbewust vereenigd, rest nu, den leerling er mee in kontakt te brengen, zóó dat hij klaar is, er profijt van te trekken.

Het feit, dat een goed ingerichte en goed beheerde bibliotheek, dus óók die voor de jeugd, meewerkt aan stoffelijken en geestelijken vooruitgang, maakt haar tot een onmisbare instelling in onze tegenwoordige maatschappij.

De lektuurvoorziening voor de jeugd, gekoncentreerd op de jeugdbibliotheek, vindt in deze de beste mogelijkheden. Met geschoold personeel is zij in staat het best te voldoen aan den eisch: goed ingericht.

Wat de tweede eisch: goed beheerd, — betreft, — alléén, voor zoover de geest van den ontdekkingsreiziger haar in staat stelt, uitgestrekte gebieden *bij* het bekende land, goed te doorvorschen, — dus vakkundig.

Het werk van de jeugdbibliotheek met de kinderen, door middel van eigen uitleening en leeszaal, blijft hier verder buiten beschouwing.

Een ander, bepaald deel van het werk, kan beter in samenwerking met anderen geschieden, n.l. daar waar het 't schoolkind betreft.

Elk kind heeft leiding noodig, waartoe de ouders de aangewezen personen zijn. Leiding geven ten opzichte van jeugdlektuur, vooronderstelt kennis van het kind en van het boek. Het schoolkind nu, staat in bijzondere verhouding tot zijn

school en zijn onderwijzers en het is van hen, dat het, onder bepaalde omstandigheden, die leiding het best verkrijgt.

De goede schoolbibliotheek zet de schoolmethodes voort, vult ze aan, wanneer tenminste de onderwijzer hare mogelijkheden begrijpt en er gebruik van maakt. Een goed beheer van de schoolbibliotheek kan verkregen worden door het opleiden daartoe van den onderwijzer.

Voorondersteld is de juiste samenstelling van de schoolbibliotheek, die dan alle, reeds eerder genoemde elementen tot ontspanning en ontwikkeling dient te bevatten. De juiste samenstelling is alleen te verkrijgen, wanneer vakkundig en paedagogisch inzicht vereenigd zijn in den samensteller.

Welnu — het vakkundig inzicht is den bibliothekaris eigen, het paedagogisch inzicht, den onderwijzer; de één heeft kennis van boeken, de ander van kinderen. Hier is dus de brug waar de twee elkaar ontmoeten en het punt van mogelijke vruchtbare samenwerking aangewezen.

Wanneer voor de leerlingen zelfwerkzaamheid werkelijkheid is geworden, zullen zij veelal een ruimere keuze wenschen dan de schoolbibliotheek kan geven, in welk geval verwijzen naar de jeugdbibliotheek gewenscht is. Meerdere punten voor samenwerking komen later nog ter sprake.

Dat deze gedachte al eerder bestond, zal een terugblik op de geschiedenis duidelijk maken. Die samenwerking in leer en praktijk begon in de Vereenigde Staten. In 1876 sprak Mr. Charles Francis Adams in Quincy, Massachusets, voor de onderwijzers van die stad, over de samenwerking tusschen bibliotheek en school. Daarna volgde in 1879 Mr. W. E. Foster, die op een vergadering van de "American Library Association" in Boston, dit onderwerp inleidde.

Aan den bibliothekaris van de Free Public Library te Worcester, Massachusets, Mr. S. S. Green, komt de eer toe, dit denkbeeld het eerst in praktijk te hebben gebracht in het jaar 1879. Na korten tijd volgden velen dit voorbeeld. De stoot tot dit werk ging voornamelijk van de bibliothekarissen uit ofschoon de onderwijzers wel meewerkten. Zonder deze, zou het werk vrijwel onmogelijk zijn. Toch werd de verhouding beter, toen de bibliotheken nauwere aansluiting zochten bij de onder-

wijzersvereenigingen. Een lezing van Mr. Melvil Dewey had het gewenschte resultaat en in 1896 werd een afdeeling voor bibliotheekbelangen gevormd in de "National Educational Association". In deze afdeeling hebben zoowel onderwijs- als bibliotheekmenschen zitting: zij is van groot belang en was op haar beurt weer aanleiding tot het ontstaan van verwante kommissies, enkelen in samenwerking met de "American Library Association", ieder met speciaal terrein van onderzoek. Naar dit voorbeeld werd in de onderwijzersvereenigingen in de verschillende staten, óók gehandeld, — zoodat langzamerhand dit onderwerp midden in de belangstelling van de onderwijzers kwam te staan.

Van bibliotheekzijde was die belangstelling al wakker. — Door deze regelingen werd de samenwerking tusschen bibliotheek en school vastgelegd en verbeterd.

Ook Engeland en Canada namen deze wijze van samenwerking spoedig over.

In Nederland werden in 1918, op een vergadering van de Centrale Vereeniging, drie praeadviezen uitgebracht, waarvan ik speciaal op het eerste, zonder af te doen aan de belangrijkheid van de beide anderen, Uw aandacht zou willen vestigen. Dr. Bonebakker dan, sprak over: Kind en boek; volksschool en volksbibliotheek en in deze richting werden reeds vele wenschen geuit waarvan de vervulling nu nog op zich laat wachten.

De volgende sprekers, respektievelijk Dr. Hertzberger en Mejuffrouw Gebhard, belichtten het onderwerp van bibliotheekzijde: Lektuurvoorziening aan de jeugd was ook bij hen het hoofdmotief. We kunnen gerust zeggen dat deze praeadviezen en vnl. eerstgenoemde lezing, door een bij het onderwijs geïnteresseerde gehouden, voor een vergadering van de Centrale vereeniging, den stoot gaf tot bemoeiingen van gemeente- en leeszaalbesturen, teneinde ook in Nederland tot offcieel geregelde samenwerking te geraken tusschen Openbare Bibliotheek en School, in praktijk bijna steeds als afzonderlijke afdeeling in de Openbare Leeszaal.

Met de stichting van Centrale Schoolbibliotheken werd de

eerste stap gedaan, ofschoon hiermee het werk onvoltooid en de wenschen nog niet volkomen vervuld zijn.

Sneek was de eerste Leeszaal in ons land waar een Centrale Jeugdbibliotheek werd opgericht, in het jaar 1916, — dus nog vóór het uitbrengen van genoemde praeadviezen, waarmee de gemeente Sneek èn de leeszaalbestuurders zich als ruim en vooruitstrevend lieten kennen. Friesland is op leeszaalgebied dikwijls een voorbeeld geweest. In dit geval begon met Sneek de viktorie.

Te 's Gravenhage, waar juist, naar aanleiding van die vergadering der Centrale vereeniging, door Burgemeester en Wethouders een kommissie werd benoemd, met opdracht, onderzoek naar de wenschelijkheid en mogelijkheid van samenwerking tusschen bibliotheek en school, kwam als resultaat van hare besprekingen en advies, in 1921, de Centrale Schoolbibliotheek tot stand, die van gemeentewege ingesteld, beheerd werd door de Openbare Leeszaal.

Utrecht volgde in 1922 — Bussum in 1923 — Dordrecht in 1924.

Voorzoover mij bekend, is de lijst hiermee gesloten, ofschoon er geruchten gaan over voorbereidingen tot dit werk in andere plaatsen. Enkele jaren geleden werd te *Rotterdam* een enquête gehouden met het doel, te onderzoeken, welke stemming onder schoolmannen bestond, ten opzichte van eventueele centralisatie der schoolbibliotheken. Tot mijn spijt kon ik niet tijdig inzage van het dossier krijgen waarin de resultaten van genoemde enquête bijeengebracht zijn, — doch naar men mij verzekerde waren de resultaten vrijwel negatief. [1])

Wat samenwerking met de onderwijzers betreft, meen ik dat in de gevallen, waarin geen schoolbibliotheek aanwezig was, de nieuwe vorm gaarne aanvaard wordt, terwijl anders het eigen beheer verkozen wordt indien niet de meer steekhoudende argumenten vóór samenwerking begrepen worden. De wijzen van werken verschillen in ons land weinig, in

1) Te Heerenveen werd in 1914 door de vereeniging „Volksonderwijs", een bibliotheek opgericht, ten behoeve van kinderen boven den leerplichtigen leeftijd. In 1918, het openingsjaar van de Openbare Leeszaal, nam deze de verzorging en financiering op zich, doch de vereeniging behield het beheer.

Amerika meer, ofschoon bepaalde typen steeds te voorschijn komen en behoudens enkele uitloopers, allen wel tot drie soorten terug te brengen zijn. In Amerika is de aansluiting bij de Openbare Bibliotheek voor de scholen vrij, bij ons meestal dwingend voorgeschreven.

Al naar gelang van de omstandigheden en met de voorzichtigheid eigen aan het pogen bij nieuwe ondernemingen, werd in Amerika dit pionierswerk gedaan.

Het eerste stadium kan nagenoeg aldus geformuleerd worden:

Nadat het nut en de wenschelijkheid van samenwerking tusschen bibliotheek en school was erkend, trachtte men de boekenkennis van den bibliothekaris dienstbaar te maken aan de school. In Worcester b.v. werd door den onderwijzer opgegeven welk land hij behandelde in de aardrijkskundeles. De bibliotheek zocht geschikte boeken over dit onderwerp bijeen. Ieder onderwijzer kon nu één of twee leeskaarten krijgen. De eerste gaf recht op zes boeken over dit onderwerp ter leen, voor eigen gebruik, de tweede op twaalf boeken naar keus over hetzelfde onderwerp, geschikt voor de jeugd, welke hij aan de leerlingen zijner klasse kon uitleenen. Verder werden die onderwijzers uitgenoodigd met hun klassen de Openbare Bibliotheek te bezoeken waar dan boeken en platen, weer over ditzelfde onderwerp, tentoongesteld en te raadplegen waren. De onderwijzers zelf begonnen toen langzaam aan enkele groepjes leerlingen naar de Openbare Bibliotheek te zenden ter opsporing van meerdere wetenswaardigheden.

Het was vooral te danken aan de sympathie van de zijde der onderwijzers, dat het werk snel groeide en men van beide kanten gaarne tot nieuwe proefnemingen geneigd was.

Een ander soort en feitelijk een verder stadium is de volgende wijze van samenwerking:

Op aanvraag van den onderwijzer ontvangt hij voor zijn klasse een bibliotheekje waarover hij gedurende den tijd dat het op school is, de volle beschikking heeft, wèl met verantwoording doch zonder financieele verplichting.

In dit tweede stadium is de schoolbibliotheek in Amerika steeds *algemeen* geweest. Praktisch als de Amerikaan is,

zoekt hij in het boek niet slechts ontspanning maar ook vermeerdering van kennis en vooral vlug antwoord op vragen. Op vele scholen weigerde de onderwijzer antwoord op vragen die beantwoord konden worden met behulp van de aanwezige boeken uit de schoolbibliotheek, of, als huiswerk werd opgegeven, het beantwoorden van vragen waartoe boeken uit de jeugdbibliotheek geraadpleegd moesten worden.

Dit bracht een groote verandering in het onderwijs mee en de jonge Amerikaan die het *"help yourself"*, reeds eerder toepaste, pakte ook deze gelegenheid tot ontwikkeling gretig aan.

In het derde stadium, dat het meest de volmaking nabij komt, wordt school en bibliotheek, kind en boek, nog dichter bijeen gebracht en wel doordat de goed onderlegde onderwijzer de kinderen leeft hetgeen hijzelf bezit, n.l. kennis van het boek in uitgebreiden zin. Na zijn voorbereidende lessen brengt hij zijn klas naar de jeugdbibliotheek waar de kinderen dan verder onderricht worden in het gebruik der katalogi, de plaatsing der boeken, het gebruik van naslagwerken en hun mogelijkheden en verder alles wat tot "efficiency" in het gebruik der bibliotheek kan leiden. Hiertoe moet de onderwijzer niet slechts geneigd zijn mee te werken, maar wel degelijk onderlegd, want al zal niet alle wijsheid van zijn lippen behoeven te komen, zijn leerlingen zullen de verkregen wetenschap ook op school willen toepassen, waarbij de onderwijzer moet kunnen voorlichten en ook nieuwe wegen vinden. Hij moet niet slechts zorgen voor de weetgierigen, ook de fiktieboeken moeten hun weg vinden. Het juiste boek naar het juiste kind, of, het weinig gelezen, bijzonder goede boek, door eruit te vertellen of voor te lezen, begeerd gemaakt, het niet lezende kind door juiste boekenkeuze aan het lezen gebracht, de smaak voor het minder goede boek, geleid naar het betere, en nog zoo veel meer. Dan pas werkt de schoolbibliotheek zooals het moet. Daarom werd in Amerika aan vele normaalscholen een leeraar-bibliothekaris aangesteld die de a.s. onderwijzers klaar maakt voor dit, hun toekomstig werk.

Het technisch gedeelte van dit systeem is feitelijk zeer simpel.

De scholen, die zich bij de Public Library opgeven, staan hun boekenbezit aan de bibliotheek af; deze vult de voorraad aan met nieuwe boeken.

Uit deze geheele voorraad kunnen de betrokken onderwijzers voor kun klassen kiezen. De financieele regeling is verschillend. Soms betalen de scholen een kontributie aan de bibliotheek, naar gelang van het aantal klassebibliotheekjes dat zij wenschen. Anderen geven al het geld dat zij van gemeente- of staatswege ten behoeve eener eigen schoolbibliotheek krijgen, aan de Openbare Bibliotheek. In dit laatste geval — dus bij gemeente- of rijksscholen —, is toestemming noodig, alvorens dit systeem kan worden ingevoerd. Nog verdere uitbreiding biedt een platenverzameling van de Openbare Bibliotheek, waaruit de onderwijzers weer kunnen leenen. Sommige bibliotheken begonnen zelfs met het verzamelen van steroskoopplaten of lantaarnplaatjes, alles ter beschikking van den onderwijzer.

Dikwijls wordt in die scholen een filiaal van de Openbare Bibliotheek gevestigd, waar men zich speciaal op het werk met de jeugd toelegt, ofschoon ook op volwassenen is gerekend. Een dergelijke wijze van samenwerken geeft alle waarborgen voer intensief gebruik, mits de *kinderen* de school niet als een noodzakelijk kwaad, en de *ouders*, als een terrein, uitsluitend voor de jeugd, beschouwen.

De school heeft een groote sociale taak waartoe een stemming van vertrouwen tusschen onderwijzers en jeugd eenerzijds, en een ruime aanlokkelijke behuizing anderzijds — veel kunnen bijdragen.

Steeds wordt van den onderwijzer gevergd dat hij nauwkeurig boek houdt van de uitgeleende banden, waartoe de Openbare Bibliotheek eenvoudige formulieren naar de aangesloten scholen zendt. Is die administratie geregeld bijgehouden, hetgeen noodig is voor de kontrôle, dan is daaruit met weinig moeite de statistiek op te maken, zelfs zóó, dat gekonstateerd kan worden welk boek weinig of veel gelezen werd. Daaruit zijn konklusies te trekken over de doel-

matigheid der boekenkeus of de nalatigheid van den onderwijzer. De statistiek van de uitleening in de schoolbibliotheken blijkt dan ook een onmisbaar hulpmiddel.

Wordt er dus veel van den onderwijzer gevraagd, de Openbare Bibliotheek kan er ook veel voor terug geven. In Amerika worden den onderwijzer dan ook vele faciliteiten gegeven door de Openbare Bibliotheek — b.v. het recht op leenen van meer boeken tegelijkertijd met onbeperkten leestijd, in de zomervacantie zelfs tot een onbeperkt aantal.

Men bleef niet stilstaan bij samenwerking met de lagere scholen, ook Zondags-, vacantie- en avondscholen kregen een bibliotheek, ofschoon eerstgenoemden op andere wijze geholpen werden. Door de zeer speciale lektuur daar gewenscht, besloot men de boeken, van die scholen afkomstig, apart te houden. Ieder onderwijzer koos de boeken, die hij voor zijn school geschikt achtte en met zijn voorlichting vroegen zijn leerlingen daaruit wekelijks een boek aan. Deze zendingen werden 's Zaterdags rondgebracht en de gelezen boeken kwamen 's Maandags terug.

Daarbij bleeft het niet, wetten maakten het mogelijk uit de openbare kassen, dus met belastinggelden, in dorpen bibliotheken te stichten. De hoofdplaats van een bepaalde streek zond dan schoolbibliotheken naar omliggende gemeenten. In andere staten was de schoolbibliotheek verplicht. De staat leidde den onderwijzer-bibliothekaris voor dit werk op en bepaalde dat de schoolbibliotheek voor allen zou zijn, dus feitelijk een Openbare Bibliotheek.

We zien hier dus de omgekeerde werkwijze van die der Openbare Bibliotheek maar met hetzelfde eindresultaat: een Openbare Bibliotheek in de school.

Weer elders stichtte men provinciale bibliotheken die ook ten opzichte van het werk met de scholen, de taak van de Openbare Bibliotheek overnamen. De scholen bleven echter vrij of zij zich al dan niet bij de provinciale bibliotheek wenschten aan te sluiten. De methodes van samenwerking in Engeland (Groot Brittanië), komen vrijwel met de hier geschetste overeen. Voor ons zijn de nederlandsche biblio-

theken van het meeste belang. Hier volgt dan een overzicht van de hier te lande gevolgde methodes.

Sneek stichtte in 1916 een Centrale Jeugdbibliotheek. Een kommissie waarin behalve bestuursleden der Openbare Leeszaal, ook van elke aangesloten school een afgevaardigde zitting heeft, adviseert over boekaankoop.

Behalve openbare- en een school voor voortgezet onderwijs, zijn ook bijzondere scholen aangesloten. De boekenvoorraad is samengesteld uit bezit der Openbare Leeszaal, bezit der aangesloten scholen en nieuwe aankoopen. De boeken worden wekelijks naar de scholen gezonden na aanvraag door de hoofden der scholen. Ook werken niet in 't bezit der Centrale Jeugdbibliotheek, kunnen, indien noodig bij het onderwijs, uit de Openbare Leeszaal aangevraagd worden.

Aan schoolgaande kinderen worden alleen langs dezen weg boeken verschaft. Een poging tot meerdere samenwerking, in den vorm van bezoek eener vergevorderde klasse met hun onderwijzer aan de Leeszaal, werd in 1925 ondernomen. Statistiek wordt wel gevraagd, echter niet altijd volledig verkregen. De gelden komen gedeeltelijk van de gemeente, gedeeltelijk van subsidies van bijzondere scholen-deelnemers en van de Openbare Leeszaal zelf. Er bestaat een gedrukte systematischen katalogus.

In 1921 werd te *'s Gravenhage* gesticht, de Gemeentelijke Jeugdleeszaal en Centrale Schoolbibliotheek, een gemeentelijke instelling, beheerd door de Openbare Leeszaal en door éénzelfden direkteur bestuurd. Als gemeente-instelling in het leven geroepen, verschilt de verhouding tot de gemeente in wezen wel met die van andere Centrale Schoolbibliotheken.

Een kommissie van advies inzake lektuurvoorziening, ingesteld door Burgemeester en Wethouders, waarin zitting hebben de direkteur der Openbare Leeszaal, een gemeentelijk inspekteur van het lager onderwijs, een leeraar bij het middelbaar onderwijs, een hoofd eener school en een onderwijzer, vergadert enkele malen per jaar en bespreekt de te volgen gedragslijn. De bibliothekaresse der Jeugdleeszaal woont deze vergaderingen bij, evenals eventueele bibliothe-

karissen van filialen die een centrum in hun buurt vormen, voor omliggende scholen.

Een recensiekommissie, bestaande uit belangstellende partikulieren, helpt bij het beoordeelen van nieuw verschenen jeugdlektuur, waarna aan den direkteur de beslissing blijft over de aanschaffing.

Daar de gemeente de stichting van de Jeugdleeszaal en Centrale Schoolbibliotheek bedoelde voor een bepaalde stadswijk en bij uitbreidingsplannen dergelijke inrichtingen ook in andere gedeelten der stad wil stichten, werd begonnen met de onmiddellijke omgeving.

De lagere scholen uit de buurt der Centrale Schoolbibliotheek, stonden haar hun boekenbezit af, het bruikbare werd behouden en aangevuld met nieuwe boeken. Iedere onderwijzer van de aangesloten scholen kon zelf zijn boeken kiezen. Na vier maanden werden de boeken verwisseld. Statistiek bijhouden werd niet verplicht gesteld voor den onderwijzer, — gevolg: — géén statistiek door den onderwijzer.

Bovendien kunnen alle onderwijzers, boeken, voorzoover noodig bij het onderwijs, leenen. Ook muziek en vertelselboeken zijn tot dit doel aanwezig.

Nog werden twee middelbare handelsdagscholen van boeken voorzien, eerst ongeveer op de wijze van Sneek, echter met dit onderscheid dat de leerlingen persoonlijk boeken aanvroegen. Dit systeem verslond tijd en geld en werd ter bezuiniging gewijzigd. Thans kunnen deze beide scholen jaarlijks over een bepaalde som beschikken waarvoor de Centrale Schoolbibliotheek in overleg met de leeraren boeken koopt, ze katalogiseert en onderhoudt. Het beheer is geheel overgedragen in handen der leeraren.

Bovendien zijn nog lager onderwijs kop- en avondnijverheidsscholen voor meisjes en jongens bij de Centrale Schoolbibliotheek aangesloten, wier arbeidsterrein zich dan ook langzaam-aan uitbreidt.

Er wordt een lijst aangehouden van scholen die aangesloten wenschen te worden; zij bevat steeds meer aanvragen dan waaraan het budget toelaat te voldoen.

De aangesloten scholen verliezen voor zoover zij het reeds hadden, het door de gemeente toegestane bedrag voor aankoop van boeken.

Daar nog slechts een klein gedeelte van de gemeentescholen aangesloten is, kwam de lektuurvoorziening voor de bijzondere scholen nog niet ter sprake.

De onderwijzers toonden zich tamelijk laks in het aanvragen van boeken voor hun klassen; de boekenkeuze kwam steeds meer aan het personeel der Centrale Schoolbibliotheek, ofschoon de mogelijkheid van eigen keus nog altijd open stond, zelfs nú nog, zij het dan niet meer voor de lagere scholen.

Wegens bezuiniging werd voor de lagere scholen een andere methode gevolgd n.l. die der vaste kollekties. Drie gelijkwaardige kollekties van vijftig boeken voor het vierde, vijfde en zesde leerjaar werden samengesteld. Iedere kollektie blijft een jaar in een klas waarna ze naar de Centrale Schoolbibliotheek teruggaat ter reparatie. De school krijgt het volgend jaar andere kollekties terug.

Ofschoon vele mogelijkheden van het oude systeem hiermee vervielen, op den duur wordt er door bezuinigd, waarom dan ook ter vermindering van eventueele bezwaren der belangstellende onderwijzers en in 't algemeen ter verdieping van hun werk, besloten werd, de katalogi te annoteeren.

Bezoek van schoolklassen wordt aangemoedigd en heeft zoo nu en dan plaats.

Een hechtere samenwerking werd verkregen met de partikuliere Montessorischool, wier leerlingen geregeld éénmaal per week, onder leiding, de Jeugdleeszaal bezochten en daar met behulp van de boeken les kregen; b.v. leerden zoeken in groote atlassen, of zelf werkten. Sinds deze school subsidie ontvangt en dus gehouden is aan de voorwaarden daaraan verbonden, is het met de vrijheid helaas uit. Herhaalde malen werd advies gevraagd aan de Centrale Schoolbibliotheek door onderwijzers, voor het samenstellen van klassebibliotheekjes, buiten het verband der Centrale Schoolbibliotheek. Het organiseeren van kleine tentoonstellingen, waarop dan speciaal de aandacht van onderwijsmenschen wordt gevestigd, ligt ook op haar weg.

Een andere wijze van samenwerken werd nog gevonden door het houden van voordrachten op ouderavonden en onderwijzersvergaderingen over onderwerpen, de Centrale Schoolbibliotheek en Jeugdleeszaal rakende.

Vanwege de „Vereeniging tot opleiding van leerkrachten volgens Montessori beginselen", aangesloten bij de „Stichting voor kinderstudie", die in Den Haag een opleidingskursus heeft voor Voorbereidend-, Lager- en Buitengewoon Onderwijs, werd samenwerking met Openbare Leeszaal en Centrale Schoolbibliotheek gezocht. De katalogus „Kinderstudie", bevattende: opgave van boeken over dit onderwerp, aanwezig in haagsche openbare bibliotheken, op initiatief van, — en vanwege deze vereeniging samengesteld, werd ter raadpleging in de Openbare Leeszaal geplaatst. Lessen werden aan die kursus gegeven over kinderlektuur, kindermuziek en vertellen en voor de meergevorderden in praktische bibliotheekkennis, b.v. gebruik van naslagwerken, de katalogi, hun gebruik en inrichting, enz., waartoe dankbaar gebruik werd gemaakt van lokaliteit en boekenschat der Openbare Leeszaal.

Mevrouw K. Philippi-Siewertz van Reesema, direktrice dezer kursus, is de eerste in ons land die door daden bewees, kennis van het boek noodzakelijk te achten voor den toekomstigen onderwijzer.

* De gemeente 's Gravenhage liet het niet bij het *plan* tot stichting van meerdere centra in de stad. In Januari 1926 werd het eerste filiaal der Openbare Leeszaal gevestigd in een nieuw schoolgebouw, in een zich uitbreidende arbeiderswijk. Meerdere plannen zijn in voorbereiding.

Met dit eerste filiaal is het amerikaansche ideaal hier werkelijkheid geworden. Het omvat Leeszaal en Uitleening voor volwassenen en voor de jeugd en is centrum voor de omliggende scholen als schakel tusschen school en Centrale Schoolbibliotheek. Zoo is tenminste voor de toekomst de ver-

---

* Samenwerking met Schoolbioskoop en Schoolmuseum werd onlangs verkregen respektievelijk door opgave van jeugdboeken passend bij de vertoonde film, met verwijzing naar de Jeugdleeszaal en door gezamenlijke organisatie van een tentoonstelling van reisbeschrijvingen in een filiaal der O. L. B., waarbij „het Museum" zorgde voor passende aankleeding met voorwerpen uit de behandelde landen.

houding gedacht voorzoover het de samenwerking met de scholen betreft.

Door de Openbare Leeszaal werd vroeger ieder onderwijzer in staat gesteld tegen de verminderde kontributie van *f* 0.50 's jaars, verschuldigd voor den verplichten „Gids voor lezers", lid te worden.

De Centrale Schoolbibliotheek te Den Haag heeft een gedrukte systematischen katalogus met supplement, een gedeeltelijk beredeneerde keuzekatalogus voor de leerlingen der beide handelsdagscholen en een beredeneerde keuzelijst uit nieuwere jeugdlektuur, samengesteld aan de hand van de uitgebrachte kritieken van leden der recensiekommissie.

Verder nog een geschreven klapper op recensies over jeugdboeken, voorkomend in jeugdboekenbibliografieën zooals die van Ons Huis, N. O. G., enz., dooreengewerkt met de eigen recensies. — Het ligt in de bedoeling, dit werk op den duur uit te breiden over recensies van jeugdboeken in tijdschriften.

Utrecht kreeg in 1922 een Centrale Schoolbibliotheek, begon met enkele, heeft thans alle lagere scholen. Dit volgens wensch van Burgemeester en Wethouders.

Een kommissie van advies, samengesteld ongeveer als de haagsche, beslist over opneming van boeken, welker titels in de gedrukte lijst ten behoeve der schoolbibliotheken komen. Alleen boeken uit die gedrukte lijsten kunnen door onderwijzers aangevraagd worden. De boeken blijven gemeentebezit daar zij jaarlijks een bedrag geeft voor aankoop, onderhoud en administratie, varieerend naar het aantal scholen. Ook een avondnijverheidsschool voor jongens is sinds korten tijd aangesloten en krijgt behalve ontspannings-, ook vaklektuur.

De boeken blijven minstens een jaar op de scholen, worden tweemaal per jaar door een assistente der Openbare Leeszaal nagezien, zoo noodig aan de Leeszaal hersteld en mogen naar verkiezing gehouden of verwisseld worden. De onderwijzers zijn verplicht statistiek bij te houden waartoe formulieren worden verstrekt; het bleek echter dat men, met reden, de juistheid der ingekomen opgaven in twijfel trok. Het organiseeren van kleine tentoonstellingen waar onderwijzers met hun klassen worden uitgenoodigd, geschiedt sinds enkele jaren.

In *Bussum* werd in 1923 door de Leeszaal het initiatief genomen tot samenwerking met de scholen. Medewerking van de gemeente en de onderwijzers werd dadelijk verkregen zoodat in enkele jaren tijds alle gemeentescholen en bovendien twee bijzondere scholen aangesloten zijn. Ook de gemeente Naarden geeft subsidie voor twee aangesloten scholen. De Leeszaal is uitsluitend verantwoordelijk voor de boekaanschaf; een gedrukte katalogus is aanwezig waaruit de onderwijzers zelf kiezen. Na een half jaar worden de boeken verwisseld zonder mogelijkheid tot verlengen van dien termijn. Een regelingskommissie, waarin vertegenwoordigers van het Leeszaalbestuur, de bibliothekaresse en vertegenwoordigers der aangesloten scholen zitting hebben, vergadert enkele malen per jaar, maar ééns per jaar komen alle leerkrachten van de aangesloten scholen bijeen op de Leeszaal, op welke bijeenkomst ervaringen en wenschen worden besproken.

Dat de gemeente het werk waardeert, bewijst de steeds verhoogde subsidie, terwijl de bijzondere scholen kontributie betalen. Statistiek werd niet van den onderwijzer gevraagd, tot 1926 hierin verbetering bracht. Plannen tot uitbreiding van het werk zijn in voorbereiding.

In *Dordrecht,* de jongste in de rij, kwam in 1924, na vroeger mislukte pogingen, samenwerking tot stand. De boeken worden hier met die van de Kinderbibliotheek vermengd. De gemeente geeft subsidie voor alle lagere- en één herhalingsschool, ver buiten de stad gelegen. Leerlingen van andere herhalingsscholen kunnen op vertoon van een, door den onderwijzer geteekend kaartje, gratis boeken uit de Kinderbibliotheek leenen. De onderwijzer krijgt inzage in de gedrukte katalogus der Kinderbibliotheek; met zijn wenschen wordt bij aanschaffing rekening gehouden ofschoon dit overigens door de Leeszaal geschiedt. De bibliothekaresse kiest de boeken voor de schoolbibliotheken. Ruiling geschiedt alleen op verzoek van den onderwijzer, onderhoud door de Kinderbibliotheek. Bijhouden van statistiek is voor den onderwijzer niet verplicht.

In 't algemeen wordt bij de verschillende Centrale Schoolbibliotheken, de lektuurvoorziening begonnen bij het vijfde

leerjaar, behoudens enkele uitzonderingen, b.v. Den Haag, waar men van het vierde leerjaar af begint.

Aan de hand van hetgeen er in ons land voor de samenwerking tusschen bibliotheek en school wordt gedaan, is het wellicht nuttig de nog onvervuld gebleven wenschen op te sommen.

1. In meerdere gemeenten zullen bovengenoemde voorbeelden gevolgd worden.
2. Ook andere Centrale Schoolbibliotheken, behalve Bussum, waar officieel geregeld kontakt met alle onderwijzers der aangesloten scholen bestaat, zullen hiernaar trachten.
3. In verband met de belangrijkheid der statistiek is goede regeling en verplichting daartoe, noodzakelijk.
4. Niet slechts uitbreiding in de breedte door het winnen van steeds meer scholen-deelnemers, maar vooral verdieping van het werk worde aangepakt door geregeld bezoek van schoolklassen aan de Leeszalen, met daaraan verbonden lessen in gebruik der katalogi enz., uitleenen van platen, samenwerking met Schoolmuseum, Schoolbioscoop, Schooltuinen, Bureau voor Beroepskeuze enz.
5. Teneinde de goed voorziene schoolbibliotheek ook goed te doen funktioneeren worde aangedrongen op voorlichting der onderwijzers en het opwekken hunner belangstelling.

Dat deze wenschen werkelijkheid zullen worden en dat wij de moed zullen hebben voor zoover in ons vermogen is, daartoe krachtig mee te werken, hoop ik van harte.

Geraadpleegde literatuur:

E. Bonebakker. Kind en boek; volksschool en volksbibliotheek. Bibliotheekleven, jrg. 3, nr. 7.

J. C. Dana. The school department room.

J. W. Emery. The library, the school and the child.

H. Farr. Library work with children.

A. C. Gebhard. Lektuurvoorziening aan de jeugd. Bibliotheekleven, jrg. 3, nr. 7.

A. Hazeltine. Library work with children.

L. Hertzberger. Een centrale jeugdbibliotheek. Onze Leeszaal, jrg. 2, nr. 9.

———. Het vraagstuk der lectuurvoorziening aan de jeugd. Bibliotheekleven, jrg. 3, nr. 7.

C. W. Hunt. Library work with children.

Jaarverslagen van de Openbare Leeszalen te Bussum, Dordrecht, 's Gravenhage, Sneek en Utrecht.

E. Jaeschke. Leitfaden für die Einrichtung und Verwaltung von mittleren nud kleinen Volks- und Schulbüchereien, Kreiswanderbibliotheken und Lesezimmern in Stadt und Land.

F. J. Olcott. The public library; a social force in Pittsburgh.

P. Sipma. Een centrale jeugdbibliotheek. Onze Leeszaal, jrg. 1, nr. 4.

G. Thompson and J. C. Dana. School libraries.

Wegens de officieele ontvangst van het Congres door het Gemeentebestuur van Enschede, dat te half zes in de Openbare Leeszaal zou plaats hebben, werden de werkzaamheden tot den volgenden ochtend geschorst en begaf men zich naar dit gebouw, waar de Burgemeester, de Heer E. J. Bergsma, de volgende woorden van welkom sprak:

Dames en Heeren, In een jonge krachtig voorwaarts strevende stad als Enschede, die bovendien zoo velen onder haar burgers telt die overal in de wereld rond zwierven of betrekkingen onderhouden, vinden wij iets nieuws niet zoo gauw „vreemd" en „raar". Allicht zouden wij, gemeentebestuurders, het anders wat buitenissig gevonden hebben om eerst met U, bibliothecarissen, uit alle deelen des lands hier saamgekomen, op visite te gaan naar het gebouw der Openbare Leeszaal en dan daar, waar wij eigenlijk maar „zoo, zoo" op eigen terrein zijn, de rol van gastheer op te nemen.

Een zwaar wegend argument om dat te doen, was echter de beperktheid van Uw tijd, een argument, dat in een stad, waar, op zijn Amerikaansch tijd geld is, zóó zwaar weegt, dat wij ons gaarne naar hier hebben begeven om U te dezer plaatse het „Welkom" toe te roepen, een welkom, dat even hartelijk gemeend is als het zou geweest zijn, ware het tot U gesproken in een zaaltje of kamertje van een der vele wrakke en uitgewoonde gebouwen, die met elkander nog vormen ons stadhuis, of in de theoriezaal van het hoofdbureau van Politie, waarin de Raad dezer Gemeente, dien

men overigens heusch niet onder politiebewaking behoeft te stellen, beraadslaagt en besluit.

Aan den bouw van een nieuwen zetel des bestuurs hebben wij laten voorafgaan wat voor de opvoeding des volks, zoo geestelijk, als lichamelijk, wenschelijk is, wat voor de volkshuisvesting, de volksgezondheid, de volkswelvaart, den volksvoorspoed, noodig werd geacht, en, terwijl de outillage der nijverheid hier voorbeeldig is en zelden overtroffen wordt, zoo is de outillage der Gemeente met wat de moderne stad eischt, wel van dien aard dat wij den vreemdeling gerust zijn spiedend oog kunnen laten rondwaren.

De verdienste van wat op dat gebied tot stand kwam, is niet bij den Gemeenteraad alleen te zoeken; public-spirit is hier in ruime mate aanwezig en aan dien zin voor algemeene belangstelling, dien ijver voor het algemeen welzijn, dankt Enschede tal van instellingen, ziekenhuizen, parken, sportterreinen, zweminrichting, scholen, eerlang zelfs een museum voor beeldende kunst, waarop het terecht groot kan gaan.

In de opsomming der vele instellingen van algemeen nut, waarop wij trotsch kunnen zijn en die aan 't initiatief van particulieren hun ontstaan te danken hebben,.... in 't leven geroepen werden door de zucht het algemeen welzijn te dienen, noemde ik nog niet de Openbare Leeszaal, waar wij thans verzameld zijn en die terecht Uwe bijzondere belangstelling tot zich trekken zal.

Oorspronkelijk in het leven geroepen door een schenking van een ton gouds door Mevrouw de Wed. M. H. Blijdenstein—van Heek en den Heer en Mevrouw Harry ter Kuile—van Heek, werd de oprichting aanmerkelijk vergemakkelijkt, doordat Mevrouw de Wed. Blijdenstein boven de door haar geschonken som ook haar huis voor de instelling afstond, het huis, waar wij ons thans bevinden.

De beteekenis van die gift kan ik U niet beter schetsen dan door de woorden aan te halen, die ik sprak in den Gemeenteraad toen daar deze tweede schenking was aanvaard.

„Bij de mededeeling der aanbieding van het prachtig en doel-
„treffend geschenk in de Raadsvergadering van 26 Januari

„j.l. gaf ik reeds uiting aan de gevoelens van groote erken-
„telijkheid, die ons bezielden; thans, nu de Raad officieel het
„geschonkene heeft aanvaard, moge ik aan mijn woorden
„van toen nog eenige toevoegen.

„De mooie daad van Mevr. de Wed. Blijdenstein—van
„Heek werd algemeen warm toegejuicht. Uit de ingezetenen
„vormde zich reeds, geheel onofficieel een Commissie, die —
„namens een talrijke schare van vrouwen en mannen uit alle
„lagen der Maatschappij, die een desbetreffende oorkonde
„onderteekenden — woorden van warme waardeering richt-
„ten tot de schenkster.

„Zeer terecht werd in die oorkonde gesproken van een
„vorstelijke gift aan de gemeenschap, die er toe zal mee-
„werken geloof in idealen en gemeenschapszin levendig te
„houden en getuigt van een ideëele opvatting.

„Inderdaad, men voelt in alles dat dit geschenk buiten-
„gewone waarde heeft: waarde niet alleen voor het doel dat
„er mee beoogd wordt, maar ook wat betreft de drijfveeren,
„die de schenkster hebben bewogen en de opoffering, die zij
„en de haren er zich persoonlijk voor getroosten.

„Men gevoelt dat het inderdaad een offer is, dat gebracht
„wordt, een offer vol piëteit, voor een ideëel en toch ook
„tevens voor een practisch belang van de stad onzer in-
„woning.

„Het is niet de geldswaarde, hoe groot ook, die dit ge-
„schenk tot een persoonlijk offer maakt; het is de omstan-
„digheid, dat hier het ouderlijk huis gegeven wordt, het
„*familiehuis*, zorgzaam opgebouwd op de historische plek,
„waar het eens stond nabij de plaats, waar eertijds een der
„poorten van de stad verrees; zorgzaam versierd met den
„in den grooten stadbrand van 1862 gespaard gebleven voor-
„gevel, zorgzaam herbouwd en ingericht met fijne tact,
„kunstgevoel en smaak, een eer voor hem, die de opdracht
„gaf en voor den architect van grooten naam, die met zoo-
„veel toewijding die opdracht volvoerde.

„Maar dit „offer" dat niet alleen de schenkster, maar ook
„welbewust haar kinderen brengen, is alleszins waardig den
„nobelen burger van Enschede, die Helmich Benjamin Blij-

„denstein was, wiens denkbeelden en wiens inwendig leven
„misschien wel weinigen begrepen zullen hebben, maar
„waarvan hij toch nu en dan wel zooveel liet doorschemeren,
„en als met schroom tot uiting bracht voor hen, die jaren-
„lang het voorrecht hadden met hem samen te werken, dat
„zij in der erfgenamen prachtige gift herkennen het rijk
„karakter, de mooie idealen, de breede opvatting van hem,
„wiens naam voor de stichting een VAANDEL zal zijn —
„zooals de stichting voor hem een MONUMENT!"

Dames en Heeren, het was reeds in 1862 dat hier ter stede een openbare bibliotheek werd gesticht, waaraan in 1908 een openbare leeszaal werd verbonden.

Beide waren zonder eenige subsidie van Rijk of Gemeente tot stand gekomen en in stand gehouden.

Zooals zooveel wat hier op de grens van ons vaderland gebeurt, was het bestaan dier instelling in den lande al zeer weinig bekend.

Deze vroegere openbare leeszaal en bibliotheek kwam tot samenwerking met — en is — zéér gewaardeerde daad van zelfopoffering — opgelost in de Helmich Benjamin Blijdensteinstichting, de tegenwoordige Openbare Leeszaal en Bibliotheek.

Het ligt minder op mijn weg de plaats van de leeszaal en bibliotheek in het geestelijk leven van deze stad thans voor U te schetsen. Ik moge er slechts op wijzen, dat, zoowel de *stichting* dezer instelling als het *gebruik*, dat er van gemaakt wordt en de *moreele* en *geldelijke medewerking* van verschillende ingezetenen en van het Gemeentebestuur, blijken zijn van een drang naar ontwikkeling, een honger naar voedsel voor verstand en gemoed ook in deze stad, die naar buiten meer gerucht maakt op het gebied van geld-verdienen in het groot, van arbeidsconflicten in het groot en van sportbeoefening in het groot.

Wie aandachtiger rondziet en scherper opmerkt, zal in Enschede kunnen beluisteren en kunnen aanschouwen: minder luidruchtige, maar misschien wel dieper gefundeerde belangstelling in alle lagen der bevolking voor de wonderen

der natuur en voor kennis en kunst..... voor de hoogere dingen des levens.

Die belangstelling, Mijnheer de Voorzitter, wordt door een congres als dit zeker gevoed en ook daarom stellen wij het houden Uwer Vergadering alhier op prijs en is het zoo gul gemeend wanneer ik mijn woord eindig met een krachtig: Wees welkom in Enschede, hartelijk welkom....

De Voorzitter van het Congres betuigde zijn erkentelijkheid voor deze woorden en drukte zijn blijdschap uit over het samenkomen in deze gemeente, omdat de bibliotheek-ambtenaren nu eens kennis konden maken met de Blijdenstein-stichting, zeker een der mooiste leeszalen van Nederland.

Te half acht vereenigden zich een groote schare in de Groote Societeit aan een gemeenschappelijken maaltijd, waar nog menig woord van dank werd gesproken voor de goede zorgen der Regelings-Commissie.

Dinsdag 1 Juni werd het Congres in het Volkspark voortgezet en kreeg de Heer Dr. F. K. H. Kossmann, na het afdoen van eenige huishoudelijke aangelegenheden: herkiezing van het Bestuur, goedkeuring van de rekening en verantwoording van den Penningmeester en aanneming met overstelpende meerderheid van het voorstel om te trachten in 1927 in 's Hertogenbosch saam te komen, te 10 uur het woord tot het houden van een voordracht over:

LIEDEREN OP LOSSE BLADEN.

Het verzoek van ons Congresbestuur om hier te spreken over iets dat niet eigenlijk tot de techniek van het bibliotheekvak behoorde, bracht mij op de gedachte een en ander te vertellen over een onderwerp waarmee ik mij den laatsten tijd nogal heb bezig gehouden en dat de belangstelling van bibliotheekmenschen wel waard is. Dat zijn de vliegende bladen, zooals men ze wel noemt, die drukwerkjes van lager orde, waar men niet in een boekwinkel of een bibliotheek naar vraagt, maar die op straten en markten thuis hooren.

In zijn vollen omvang is dat een heel uitgebreid onder-

werp; vrijwel van den eersten tijd der drukkunst af vindt men die aan één zijde bedrukte losse bladen; Einblatdrucke zegt men in het Duitsch; wij zullen ze maar plano's blijven noemen. Daaronder vindt men er van allerlei soort; en dat zijn zeker niet alle vliegende bladen voor verkoop op straat. Maar toch ook zijn de grenzen niet altijd scherp te trekken en is er tusschen de verschillende soorten vaak een natuurlijke overeenkomst in uitvoering. Met als opschrift te kiezen „liederen op losse bladen" doe ik dus voor deze voordracht al dadelijk een greep uit een geheel waarin een bepaalde verdeeling niet makkelijk is aan te brengen. Het onderwerp, zooals ik het heb aangegeven, is meer een trefwoord dan een rubriek uit een systematische indeeling.

Aflaatbrieven, houtsneden met enkel een onderschrift, ordonnanties en andere mededeelingen van een of anderen magistraat, die ook alle onder de Einblatdrucke vaak voorkomen, laten wij vanzelf buiten beschouwing. Vlugschriften en nieuwstijdingen van politieke strekking, pamfletten, propaganda-drukwerk in het algemeen vindt men sedert de 16e eeuw vaak op planobladen, vaak berijmd en zeker in zeer vele gevallen bestemd om te worden rondgevent. Daarnaast ook, zonder een bepaald politiek doel, gedichten als stichtelijke of ontspannende lectuur, hetzij in kleine boekjes of op losse bladen, die evenals almanakken en prognosticaties werden verkocht door reizende kooplieden aan de burgers op straat en aan de boeren en buitenlui.

Zoo zien wij in een van de spelen van Cornelis Everaert een marskramer optreden met zijn waren.

> Wat coopmanscepe hebt ghy nu ter tyt?
> Ontdect hu meersse [1]) en wiltse ons thoogen.

Zoo spreekt men hem toe. Het eerste wat hij toont zijn „Fijne brillen"; en voorts

> Jc hebbe hier noch van de rethorycke
> Nyeu liedekens refreynen endę baladen

en nog andere boekjes: „Sinte Reynhuut" en „een Sinte Nyement", waarover dan de omstanders telkens hun morali-

1) doet uw mars open.

zeerende opmerkingen maken (*Tspel van Tilleghem*, geschreven omstr. 1510, zie *Spelen van Corn. Everaert*, uitg. Muller en Scharpé, blz. 466 v.). En in een boekje *Nieuwe duytsche Liedekens* (Maestricht 1554) vindt men een aardig lied met allerlei straatroepen, die den dichter van zijn ernstig voorgenomen studie afhouden, waarbij onder vele nuttige en eetbare zaken ook weer de brillen en verderop „almanack ende prognosticatie" (afgedrukt *Bibl. Belg.* 2e Serie L. 669).

Maar naast den marskramer, die zijn waar aanprijst, staat nog een ander type; dat is de liedjeszanger. Deze is ook wel koopman maar tegelijk of wel in de eerste plaats voordrager van de kunstwerken die hij bij zich heeft. Het is maar een schakeering en toch is het een aanmerkelijk verschil hoe wij hem ons voorstellen: *of* als een koopman die zijn waar aanprijst door als het ware het gebruik te demonstreeren, evenals een ander met een middel om vlekken uit te maken, *of* als een trekkende dichter-zanger die zijn zelf gemaakt of overgenomen repertoire afwerkt en onder zijn goedgeefsche luisteraars ook afdrukjes van zijn liederen slijt. In het tweede geval lijkt hij meer op den reizenden muzikant en potsenmaker, den kermisgast, zooals wij die al in de middeleeuwen in de kasteelen en op de straten en pleinen kennen. En dat is toch een ander man dan een marskramer, al beweer ik niet dat deze beide talenten onvereenigbaar zijn en dat zij niet zelfs nog met andere als die van bedelaar en inbreker tot een harmonisch geheel kunnen worden uitgebreid. De reizende scholier, zooals wij dien uit vele boerden kennen, is zeker geen denkbeeldig type. Ik zal er U straks nog zoo een in zijn kluchtige heldendaden vertoonen. Maar ik wil Uw belangstelling niet bederven door laster.

Ook de in onzen tijd gedrukte liederblaadjes vinden we zoowel bij den koopman op de markt, als in handen van den straatzanger die zelf het lied loopt uit te galmen, alsook ten derde in onze brievenbus met een opwekking erbij om het van een ongelukkigen huisvader te koopen. Ik heb hier twee exemplaren van eenzelfde lied, die nu ongeveer 10 jaar oud zijn: *De verstootene liefde, of: zeg mij dat ik hopen mag.* U zult U den smartelijken aanhef wel herinneren:

Wat toeft gij in die duist're nacht
Als een engel om mij zweeft,
Wat toeft gij, die Uw zielesmart
Aan mij verkondigd heeft. enz.

en de derde strofe:

Op eens trof mij dien droeve slag,
Die ons wreedaardig scheiden deed.
Dien dag dien ik nimmer nooit vergeet,
Waarop ik nu niet meer hopen mag. enz.

met dan telkens het „Bis-Refrein":

Ik zie niet meer der sterren lach,
Ik weet niet meer van nacht of dag,
Alleen dat ik u liefheb,
Zeg mij dat ik hopen mag.

Zeer treffend en toepasselijk staat daar op het eene exemplaar met vette letters onder:

Hierop wordt antwoord gehaald.

Prijs 1 cent. Prijs 1 cent.

Het andere exemplaar, dat precies dezelfde taalkundige eigenaardigheden bevat, heeft het adres van de snelpersdrukkerij Pasman, Jaffakade 7, Rotterdam, waarvan ik nog meer dergelijke stukken heb: *Minnelied van Karel en Roza* (begin: „Karel beminde Roza teeder"), *De heilige stad* („Mij heeft een lieflijk droombeeld vannacht zeer aangedaan" . . . met het slot „Jerusalem, Jerusalem" enz.), tragische als: *Visscher Barend van IJmuiden, De dobbelaar of het sterfbed van zijn kind,* en een merkwaardig godloochenend dichtstuk getiteld *Het gebed van den Boer.*

Maar laat ik U eerst weer terug mogen brengen naar de 16e eeuw. Van wat er uit die eeuw aan dergelijk drukwerk over is wil ik U iets laten zien. Het mooiste en waarschijnlijk oudste, dat ik tot nu toe onder oogen heb gehad, zijn wel de vier bladen uit de Pruisische Staatsbibliotheek, waarvan ik in *Het Boek* (1926, blz. 49—72) een beschrijving heb gegeven. Dat zijn vier bladen, bedrukt in kolommen, twee ervan hebben 4 kolommen en zijn zeker geheel volledig; de beide andere hebben er maar drie en missen er waarschijnlijk een. Een van die volledige is bij het opstel geheel afge-

beeld. De bladen zijn in een album opgezet en er is aan alle kanten wel aan afgeknipt. Toch kan men aan de plaats van het watermerk en den loop der nerven in het papier zien of het blad volledig is. Door vergelijking ook met nog andere bladen waaraan in 't geheel niet geknipt is, kan ik met zekerheid zeggen dat het meest gebruikelijke formaat van papier voor zulk drukwerk is geweest ongeveer 30 bij ongeveer 40 c.M. Dat is ongevouwen dezelfde papiermaat, die in vieren gevouwen het zoo algemeene kleine kwarto oplevert, dat men bij pamfletten en derg. in de 16e en 17e eeuw algemeen vindt (dan meet dus de bladzijde 15 bij 20 c.M.). Zoo'n blad van 30 bij 40 c.M. is dan meestal bedrukt in een aantal kolommen; en wel is daarbij het meest gebruikelijk 4 kol. waarbij dan het papier als 't ware staande genomen is (zooals bij het afgebeelde blad), of 6 kolommen, waarbij het blad liggend in de breedte is genomen. Een prachtig gaaf voorbeeld van zoo'n blad in 6 kolommen, ook nog van het laatst der 16e eeuw, is de Bibl. van de Mij. der Ned. Lett. te Leiden; helaas is daar nog geen afbeelding van gemaakt. Gewoonlijk staan er nu verscheiden liederen op zoo'n blad, die meestal telkens bovenaan beginnen en dan een of twee heele kolommen vullen. Op een staand blad kan men dus in het algemeen 4 liederen, op een liggend 6 of een paar minder verwachten. Als er plaatjes op staan, zijn die ook meestal zoo geplaatst, dat zij juist boven één of twee kolommen passen.

De inhoud van de bladen is nogal verscheiden. In dat opzicht en ook in de afwerking is er soms groot verschil tusschen het een en het andere blad. Zoo zijn er bij die vier te Berlijn twee afkomstig van den Antwerpschen drukker Jan van Ghelen; zijn adres staat erbij „op die Lombaerde Veste inden witten Hasewint" en dit geeft tevens aanleiding om ze in de 2e helft der 16e eeuw te plaatsen (wel vindt men in de *Nederl. Bibliogr. 1500—1540* van Nijhoff—Kronenberg een boekje met dat adres als van ouder datum opgenomen, maar ik weet uit de beste bron dat dit bij nader inzien toch ook jonger is gebleken). Het blad dat er het oudst en het ordelijkst uitziet is dat met 4 stichtelijke en katholieke refereynen, waaronder er een van Anna Bijns blijkt te zijn. Het andere blad

van Van Ghelen is heel wat rommeliger van uitvoering en van inhoud. Het begint met een soort boevenhistorie, die ik U nu niet zal navertellen, maar die ik in *Het Boek* (blz. 69) heb weergegeven, dan volgen twee stichtelijke liederen, waarvan één zeker al in 1545 onder de Duitsche hervormde liederen bekend is, en de vierde kolom ontbreekt. Op beide bladen komen prentjes voor uit een oude serie houtsneden van de passie (enkele afgebeeld t. a. p. blz. 64, 66). De twee andere bladen, hebben alleen stichtelijke liederen. Het blad waarvan de afbeelding is gegeven heeft ook een paar prentjes; het vierde lied daarop is een soort vertaling van een lied van Luther. Het laatste van de vier Berlijnsche bladen mist weer één kolom, het heeft geen plaatjes; twee van de drie liederen zijn zeker van den hervormden dichter Joris Wybo en komen ook in den bundel van diens *Gheestelijcke Liedekens* voor; een van die twee is zelfs ook in de Geuzenliedboeken terecht gekomen. Ook verscheiden andere liederen van deze bladen vinden wij trouwens in liederboekjes terug.

Na deze noem ik U allereerst nog eens het prachtig bewaarde blad, dat nu in Leiden is, en dat voor den dag is gekomen in het archief te Groningen, waar het als omslag bij een dossier familiepapieren zat. Het is dan ook zeker wel gedrukt in onze noordelijke provincies en dateert van het laatst der 16e eeuw. Dit blad, van de gewone afmeting, is in de breedte bedrukt met 6 kolommen. Het eerste lied is weer een zeer rumoerige historie *Vande Negen Soldaten, die op vrijbuydt gingen, unde worden alle gaer ghevangen* (door prof. J. W. Muller die over dit blad geschreven heeft, geheel afgedrukt in *Tijdschr. v. Ned. taal- en letterk.* XIII). Het beslaat 2 van de 6 kolommen; erboven zijn eenige houtsneden afgedrukt die er niet veel mee te maken hebben. Het tweede lied beslaat weer 2 kolommen en vormt dus de middenmoot. Dat is de beschrijving van een misgeboorte die op 8 Maart van „'t jaar '92" te Joure het licht heeft gezien, een schrikwekkend relaas, zwaar gedrenkt in moraal. De dichter laat namelijk het ongelukkige schepsel met zijn geheel misvormde hals, armen en beentjes optreden als een demonstratie van Gods misnoegen over de mode van kanten manchetten en

kragen. Boven de beide kolommen van het lied staat een groote houtsnede afgedrukt, die het onmogelijke wezentje nog wel deftig staande op een tegelvloer met mooi perspectief in al zijn afschuwelijkheid van twee kanten laat bewonderen. Daarna volgen dan nog de 5e en 6e kolom, zonder prentjes, elk met een stichtelijk lied, het eerste in het bijzonder een vermaning tot Godsvertrouwen voor schippers.

Naast de volledige bladen noem ik U nog eenige zeer merkwaardige fragmenten. Door de wijze van drukken in kolommen die gewoonlijk op zich zelf een geheel vormen, was het mogelijk de bladen te verknippen in strooken van een of meer kolommen, die dan toch een of eenige volledige liederen bevatten. Zoo zijn er op een heel bijzondere wijze een drietal strooken, elk met een lied erop in het archief te Kampen bewaard gebleven. Men heeft namelijk een jongen liedjeszanger gevangen genomen en in Harlingen opgesloten; wij zijn reeds in de dagen van groote gisting, in December 1567, dus vlak voordat de 80-jarige oorlog volgens onze geschiedenisboekjes uitbreekt. De liedjes waren niet vleiend voor degenen die het gezag van den Koning bewaarden; men vindt de teksten opgenomen in de uitgave van het Geuzenliedboek door Van Lummel en nu opnieuw in die van Kuiper. De afmetingen van de drie strooken en de loop der waterlijnen in het papier laten duidelijk zien dat zij afkomstig zijn van bladen in de gewone afmeting met vier kolommen. Men ziet zelfs nog dat een lied de eerste, een ander de laatste kolom van zoo'n blad heeft gevormd. Maar minstens even merkwaardig als de strooken zelf is het dossier waarbij zij bewaard zijn gebleven. Men heeft namelijk een afschrift van de verklaringen, die de jonge straatzanger in Harlingen had afgelegd naar Kampen gezonden met deze drie exemplaren van de schandaleuze liedekens die hij bij zich had, opdat men daar verder onderzoek zou doen naar den drukker. Van dat verhoor (dat Van Lummel geheel heeft afgedrukt, in zijn Naschrift blz. 546—548) moet ik U iets voorlezen.

Cornelys Pietersz. hem verclarende olt te syn omtrent 17 Jaren seght dat hy is geboren binnen de steede Haerlem ... end verclaert dat hy nyet meer dan ses off seeven weecken hem heeft begeeven om liedekens

te singen end te vercopen gelyck hy oock gedaen heeft oover twee jaeren omtrent vier weken. Gevraecht off hy oock oyt is gevangen geweest, ofte vuyt eenige plaetze verbannen seyt neen, dan dat hy over twee jaeren singende enich liedeken voor die doyer van den Grietman toe balcke [1]) hem wort bevolen te swygen en nyet meer te singen. Gevraecht van wien hy dese lydekens hadde verkregen, antwoort dat hy drie sorteringe van lydekens gedrukt binnen Campen by den soene van Pieter Wernaerts hadde gecoft van twee personen binnen Boelswert van den welcken deene is genoempt Saecke en weet den anderen nijet te noemen voer twintich str. waervan hy die thien str. hadde verdient end die andere thien strs. waeren hem gegeven van synen vaeder, ende nadien hij hadde die voirsz. Liedekens vercoft, heeft hy om het overgewonnen gelt laeten drucken binnen Steenwyck by eenen Harmen genoempt nyet wetend zynen toenaeme [2]) drie sorteringe van liedekens waermede hy is gevangen tot duysent exemplairen ofte stucken van een carolusg. dwelck hy hier binnen dese landen heeft verkoft end openbaerlicken overall in steden en dorpen gesongen. Aldus gedaen [te Harlingen] opten blockhuyse den tweeden Decembris A°. XVC LXVII...

Dit kijkje in het bedrijf van zoo'n liedjeszanger en verkooper uit 1567 is zeker alle aandacht waard. Zoo uitvoerig en duidelijk als het de toedracht schijnt te vertellen, schuilt er toch iets duisters in. Toen ik in verband met de Berlijnsche bladen in *Het Boek* ook deze strooken besprak, wilde ik vooral in het licht stellen dat dit knipsels zijn van juist zulke bladen. Dr. Leendertz heeft daartegen in een volgende aflevering van dat tijdschrift (blz. 118 en v.) betoogd dat men z.i. de strooken als op zich zelf volledige voor den verkoop bestemde drukwerken moet beschouwen. Ik heb mij misschien eerst wat te sterk uitgedrukt en wil graag erkennen dat de liedjeszanger ook wel met zulke afgeknipte strooken kan hebben rondgereisd. Maar, afgezien van het gelijk hebben in dit onderdeel van de zaak, komen wij toch bij die opvatting niet tot een geheel bevredigende verklaring van de feiten uit het verhoor. Zooals Dr. L. het zich voorstelt moeten wij onder de drie „sorteringhen" die de jongeman liet drukken, drie pakken verstaan, elk bevattende een zeker aantal strooken of exemplaren van hetzelfde lied. Zooals ik het mij dacht is elk van de drie „sorteringhen" een heel blad waar-

1) voor de deur van den grietman te Balk.
2) iemand genaamd Harmen, wiens toenaam hij niet weet.

op meerdere en wel 4 liederen staan, en liet hij er dus drie zulke drukken, waarop dan o.a. de drie schandaleuze liederen voorkwamen. De beteekenis van het woord „sorteringhe" laat beide verklaringen wel toe. Een sorteering is een keuze, een stel, een combinatie; Kiliaen, die het woord opgeeft in zijn bekend woordenboek, omschrijft het als: dingen die bij elkaar hooren, dingen van gelijken aard. Maar een bepaald bezwaar tegen de opvatting van drie pakken met telkens één lied is, dat men zulke losse strooken niet kan laten drukken. Zoowel de strook papier als de kolom zetsel is een gedeelte van een grooter geheel en wel zijn deze kolommen ¼ gedeelte van een volledig blad. Wij komen door deze verklaring dus in tegenspraak met de woordelijke mededeeling, dat de gevangene deze drie „sorteringhen" heeft laten drukken. Ook als men aan zou nemen, dat de knipsels tezamen een blad hebben gevormd, komt het niet uit, daar hij dan geen drie, maar zeker vier liedjes ontvangen zou hebben. De drie sorteeringen zijn dus òf iets anders, òf hij heeft ze niet eigenlijk „laten drukken" maar alleen bij den drukker gekocht. Het eenige houvast dat wij in den tekst kunnen vinden om hierin tot een besluit te komen zou dan nog de genoemde prijs 1 carolusgulden kunnen zijn. Maar het is altijd een heel hachelijke rekensom om dergelijke oude geldwaarden en wat men er voor kreeg met onzen tijd te vergelijken. Zonder goed gegronde documenten lijkt mij een discussie daarover tamelijk onvruchtbaar. Ik wil U daarmee dan ook niet langer ophouden, maar alleen nog even vertellen dat de drukker Berend Petersz. in Kampen, die in het verhoor bedoeld is en dien men dan ook voor de heeren liet komen, er vrij goed af kwam. Hij zeide dat hij de liedjes niet gedrukt had en ze ook niet kende. Het eerste kon hij aantoonen omdat hij zulke letters niet had, en het is ook zeker waar, want de liedekens die de zanger bij zijn gevangenneming bij zich had waren immers naar zijn eigen woorden in Steenwijk gedrukt. Maar als de Kamper drukker de liedjes zelf niet kende, dan blijkt daaruit dat onze liedjeszanger, toen zijn eerste voorraad op was, niet dezelfde liedjes of sorteeringen in Steenwijk heeft laten herdrukken, maar daar andere heeft gekregen. Ik stel

mij dan ook voor dat de liedjeszanger, die bij den drukker komt om nieuwe liedjes te laten drukken, in vele gevallen zijn keus zal hebben bepaald naar hetgeen de drukker op dat oogenblik gemakkelijk kon leveren; dat hij dus bladen zal hebben gekocht, die de drukker in voorraad had of een oplaagje zal hebben laten drukken van liederen waarvan de drukker juist het zetsel had staan. Die waren natuurlijk de goedkoopste. Maar als er dan gedrukt werd, werden er heele bladen gedrukt en als die daarna verknipt werden, hetzij door den drukker of door den koopman of door den kooper, is dat verknippen in elk geval een tweede handeling. Als men dit drukwerk beschouwt, moet men niet als punt van uitgang nemen één lied, maar één blad, evenals bij boekdruk de vervaardiging niet gaat per bladzijde maar per vel. Daarom is de voorstelling die Dr. Leendertz hiervan geeft in zijn boek over het *Wilhelmus* (blz. 64 vlg.) m. i. technisch gesproken averechts [1].

Wat nu nog de manier van drukken betreft kan ik U op een paar voorbeelden wijzen waarin blijkt dat de drukker zelf op de verdeeling van een blad heeft gerekend. Zoo vinden we in de pamflettenverzameling der Kon. Bibl. twee historieliederen (Knuttel 1001 en 1205) die nu elk afzonderlijk een blaadje van 2 kolommen vormen, maar die toch wel met nog een derde stuk van 2 kol. een blad van 6 kolommen met de gewone afmeting hebben gevormd. Aan de overgebleven stukken zien we nog dat tusschen de liederen een scheidingslijn stond. Een zekere aanwijzing nu dat de drukker rekende op verdeeling langs die lijn is dat hij onder elk stuk zijn volledig adres plaatste: Ghedruct tot Leyden, by Jan Theunisz, woonende aende Visbrugghe. Een ander blad uit dezelfde verzameling (nr. 959 van Knuttel's catalogus) is zoo gedrukt, dat de linkerhelft en de rechterhelft elk op zich zelf een afzonderlijk geheel vormen. De inhoud van elke helft hoort bijeen; de eerste is geheel door een ornamentlijst omgeven; de tweede heeft een hoofd met een paar wapens versierd. Doordat het blad in de breedte bedrukt is, hoog 33,

1) Over veel van het hier besprokene vgl. men thans ook *Het Boek* 1926, blz. 190 vlgg. en 206 vlgg.

breed 41 c.M., vormt elke helft op zich zelf een blaadje van ooglijke afmetingen, hoog 33, breed ± 20 c.M. Het exemplaar in de K. B. is niet verknipt; als het dit wel was zou men twee pamfletjes hebben gehad, die er elk als een behoorlijk afgewerkt klein drukwerkje uitzagen. Van een op ongeveer diezelfde wijze gedrukt blad geeft Dr. Burger een afbeelding in een volgende aflevering van *Het Boek* (blz. 138 v.). Het bevat twee liederen van den sectarischen pamflettist Robbert Robbertsz. le Canu van 1608. De afbeelding is wat verkleind; het blad in zijn geheel heeft de gewone maten. U ziet dat het twee op zich zelf ordelijke drukwerkjes zijn, die slechts voor het gemak samen naast elkaar op de pers werden gelegd om in eens te worden afgedrukt. Dat is dus het tegelijk drukken van twee opgemaakte bladzijden folio aan één zijde van een vel papier. Als men die aan elkaar laat, zooals er exemplaren zijn, vormen zij om zoo te zeggen twee bladzijden; als men ze van elkaar knipt, zooals ik van het tweede lied ook een exemplaar ken (Kon. Bibl. den Haag, 395 E 46, nr. II, 8), zijn het losse blaadjes folio. Maar dat is toch heel iets anders dan drukken op strooken. Op de gewone verdeeling van de in kolommen bedrukte plano-volksbladen lijkt het heelemaal niet.

Naast de knipsels uit het archief in Kampen wil ik U nog opmerkzaam maken op een paar blaadjes in het archief te Groningen. Die zijn weer door een ander toeval bewaard gebleven; zij zijn namelijk verwerkt in den band van de bekende kroniek van Abel Eppens. Terwijl de liederen uit Kampen sedert de uitgave van Van Lummel bij de Geuzenliederen zijn ingelijfd, zijn deze uit Groningen aan de verzamelaars van het Geuzenliedboek onbekend gebleven. De teksten zijn in 1865 door Mr. W. B. S. Boeles meegedeeld in de *Bijdragen tot de gesch. en oudheidk. inzonderh. v. d. prov. Groningen,* 2e deel. Zij moeten blijkens den inhoud van 1579, '80 en ongeveer '82 dateeren en spreken over Groningsche gebeurtenissen en toestanden. Evenals het drietal uit Kampen vormen zij een welkome aanvulling voor het Geuzenliedboek, waarin de oostelijke en noordelijke provincies in het algemeen stiefmoederlijk zijn bedeeld. Tot mijn spijt heb ik

nog geen gelegenheid gehad ze zelf te gaan bekijken. Maar de archivaris Dr. Poelman heeft mij zulke uitvoerige inlichtingen verschaft dat ik over de aard der bladen toch al tamelijk voldoende gegevens heb. Het eerste lied is gedrukt in 2 kolommen met een opschrift dat over beide kolommen heenloopt en is blijkens de afmetingen en de richting van de waterlijnen in het papier, een stuk en dus een derde gedeelte van een blad van het gebruikelijke formaat dat in de breedte genomen waarschijnlijk met 6 kolommen was bedrukt. Het tweede lied ook in 2 kolommen met een opschrift blijkt de helft van een in de hoogte bedrukt blad van 4 kolommen. Het derde en vierde lied staan op een blad, dat niet meer dan deze twee stukken bevat kan hebben; deze beslaan tezamen maar 3 kolommen, het eerste 2, het tweede 1, doch deze drie hebben een grootere breedte dan de 4 kolommen die wij gewoonlijk op deze soort bladen vinden.

Zoo kunnen we, nu er eenmaal voldoende stof voor vergelijking is, uit enkele aanwijzingen, als de juiste afmetingen en de loop der waterlijnen, gewoonlijk wel uitmaken van welk soort blad een bepaald knipsel afkomstig is. Het aantal kolommen kan daarbij natuurlijk wisselen. Bij de staande bedrukte bladen zagen we nu juist een voorbeeld met 3 kolommen terwijl het gewoonste is 4 kol.; het incompleete tweede blad van het viertal uit Berlijn schijnt in de breedte bedrukt te zijn geweest met 4 kolommen, terwijl voor die soort 6 kol. het meest gebruikelijke was.

Na deze uitvoerige kennismaking met de vormen en afmetingen van dit soort drukwerk in de 16e eeuw, die trouwens in de 17e en 18e eeuw gebruikelijk zijn gebleven, wil ik U nog maar vluchtig iets vertellen over enkele andere en latere bladen en hun inhoud. Ik wijs U dan in de eerste plaats op een uitgebreide verzameling met allerlei heele en verknipte bladen en brokstukken in de Kon. Bibl. in den Haag (395 E 46). De knipsels zijn voor een groot deel blijkbaar lang geleden in een album opgeplakt, dat dan later weer uit elkaar is genomen. Daarbij vindt men van alles. Volledige bladen met rederijkersgedichten, zooals een Meiliedje van 1585 uit Delft door den factor Pieter Ianss. Helleman, verscheiden

stukken van Spieghel, een blad waarop o.a. een liedje van Samuel Coster, een blad met drie nieuwjaarsliederen voor 1618 van Amsterdamsche rederijkers met het drukkersmerk van Nicolaas Biestkens (drie liederen die niet voorkomen in de bekende bundeltjes Nieuwjaarsliederen van de Nederduitsche Academie), allerlei bladen van godsdienstige twistdichters uit den aanvang der 17e eeuw zooals van, voor en tegen den reeds genoemden Robbert Robberts, Tymon Honich, zekere Jacques Merchys, enz. Maar dit alles is niet het eigenlijke volksblad; het is de voortzetting daarvan in de richting van het pamflet en voor een publiek met politieke of litteraire belangstelling. Toch zijn de marskramers en liedjeszangers in dien tijd volstrekt niet uitgestorven en ook stukken van dat slag vinden we in de bedoelde Haagsche verzameling. Bij voorbeeld een heel blad (dat trouwens al wel uit de 18e eeuw kan zijn) met een jammerlijk lied van Griseldis de verduldige vrouwe, in vier breede kolommen gedrukt op een dwars genomen vel papier van den vorm die meestal 6 smalle kolommen heeft. En verder vinden we daar een alleraardigst lied van een echt middeleeuwsche soort, het verhaal van de listige streken van een reizende scholier, een clerc of student wordt hij in den tekst genoemd, een van die vaganten, waarvan de oude boerden zoo vaak vertellen. Het is ook alweer een stuk van 2 kolommen van een blad dat op de gewone manier met 6 kol. in de breedte was bedrukt. Er onder staat „naer de copye van Jan van Ghelen inde Nieustraet [1]) Inden witten Hasewint". Het bevat de geschiedenis van den bedrieger die het doet voorkomen of hij uit den hemel is gevallen of op reis is gegaan uit het Paradijs. De literatuur over dit vele malen bewerkte gegeven kan men bijeen vinden in de *Anmerkungen zu den Kinder- u. Hausmärchen der Brüder Grimm* door Joh. Bolte en G. Polívka (II, 440—451, op sprookje nr. 104). Daar komen o.a. ter sprake een Latijnsch gedicht uit de Nederlanden, gedrukt in 1509, twee bewerkingen door Hans

1) Wanneer en in welke stad J. v. Ghelen met zijn bekend merk de „Witte Hasewint" in de Nieustraat heeft gewoond heb ik niet kunnen vinden; in Antwerpen en Rotterdam kennen we hem aan andere adressen.

Sachs, als Schwank en als Fastnachspiel, en vele andere in allerlei talen, ook Nederlandsche, telkens met kleine verschillen in de ontwikkeling der bijzaken. De vorm dien wij hier thans geven zal van het laatst der 16e eeuw dagteekenen en is rijker dan alle andere in de opeenstapeling der verrassingen tegen het slot. Zeker verdient hij bekend te worden naast den veel jongeren vorm dien Flor. van Duyse in *Het Oude Nederl. lied* (II, 1155, nr. 321) heeft opgenomen. Als Van Duyse ook den onzen gekend had, zou hij dien zeker verkozen hebben als ouder, echter en veel aardiger [1].

EEN NIEU LIEDEKEN VAN EENEN CLERK/HOE DAT HY EEN SLECHTE HUYSmans vrouwe so jammerlicken bedrooch ende bestal/ Op de wijse: vande Schoenmaecker ende den Edelman.

AEnhoort doch hier dit regiment/ Men sal
u zinghen van eenen Student Wie hoor-
de oyt desgelijcken/ hoe dat hy een huysmans
Vrouwe bestal/ Met listen en practijken.
Tusschen Maestricht en Aken beraemt/
daer leyt een dorp Gulope genaemt/ Ter halue
dese twee steden/ Aldaer heeft desen Clerck op
t'lant/ de Huysluyden ghebeden.
Hy maecte daer de Huyslien wijs/ Hoe dat
hy quam al van Parijs om na Ceulen te co-
men. Zijn gelt/ mantel en pant/
Het was hem al genomen.
Die sommighe seyden daer wel vry/ Hier
woont een rijcke vrouwe by/ haer man is corts
ghestorven/ Gaet henen daer en claecht u noet
Ghy sult wel wat verworven.
Die Clerck die vraechde alsoo ras/ oft die
vrou goet Geus oft Catholijc was de huyslien
teghen hem spraken/ Daer en woont gheen be-
ter Catholijcker wijf/ tusschen dit en Aken.
Hy quam daer bidden voor haer deur/ die
vrouwe die quam selver veur/ Zy sprac hem
soetelijc ane. Tis jammer dat ghy moet bid-
den gaen/ Waer coemt ghy doch van dane.
Al wt Parijs heeft hy gesecht/ die vrou en

1) Wij geven den tekst zooals hij op het blad staat: elke strofe een nieuwe alinea, de verzen niet elk op een nieuwen regel; enkele drukfouten zijn verbeterd, enkele beschadigde plekken aangevuld.

verstont dat woort niet recht/ Sy sprac met dolle sinnen wat segt ghi/ coemdy uyt het Paradijs/ Mijn lieve vrint comt binnen.

Desen boeve docht in zijnen sin/ dit is jmmer wel een slechte Boerin hy lietse by haren advijse: Hy sprac: Och vrouwe ghelovet my/ Ick kome wt den Paradijse.

Coemdy wt dat Hemelsche Paradijs/ iae ick sprac den Clerc seer wijs/ dat vrouken begonst te weenen/ ick hebbe verloren mijn goede man/ En sout ghy hem niet kennen.

Och sprac de vrou met groot ghecrijs/ Ick weet hy is int Paradijs/ De clerc sprack onvermeten/ is hy in Paradijs soo ken ick hem wel Hoe is hy dan gheheeten.

Och sprack de goede vrou bequaem/ Maer Hans Goetlam was zynen naem/ Met een ooghe sach hy wat scheele/ maer Hans Goetlam is dat uwen man/ En die ken ic seer welle

Och lieve vrient segt my doch dan/ hoe isset al met mijnen man/ den boeve sprac met verseeren/ uwen man vergaet van armoe strang/ Hy en heeft gheen hemde noch cleeren.

Sy wrong haer handen zy troc haer hayr/ och is mijn man soo schamelijck daer/ dat hy leeft in sulcken ellende/ wist ic een Bode ic sou hem certeyn/ Wel gelt en cleeren senden.

Wilt ghy u man wat seynden mee/ sprack desen boeve so maect het ree/ ick wilt hem geern me dragen/ ick moet wederom zijn int Paradijs/ Van desen dach in acht daghen.

En was dat niet een slechte sloor/ Zy setten hem eten en drincken voor/ sy sprac mijn vrient verheven/ ick sal mijn man halen zyn hemden en cleer die sal ick u me gheven.

Zy heeft vier nieuwe hemden ghesocht/ een mantel en twee paer boexen zy brocht/ kolder en wambays sonder tracken/ tweepaer cousen dry paer schoen/ dat ging zy t'samen packen.

Daerenboven heeft zy hem ghetelt/ Twee hondert gulden aen louter gelt/ dat heeft zy den clerc gedane/ hout daer sprac zy mijn goede vrient/ gheeft doch dat ghelt mijnen manne.

En langht hem doch dese cleeren/ Daer zyn ses gulden die schenc ic u/ hy bedancte de Vrou

gepresen/ ic salt hem bestellen den armen bloet Hy sal alsoo blyde wesen.

Den Clerck die docht als een Dief/ dese vrou heeft haren man wel lief/ ick salt van zynent weghe verteeren/ is hy int Paradijs oft niet/ Hy en behoeft geen gelt noch cleeren.

De slechte vrou liep metter haest/ tot haer gebuerman aldernaest/ daer schreyde sy bitterlijck tegen/ och ick heb so droevige tijdingh wt t'Paradijs/ Van mijn man ghecreghen.

Haer buerman sprac met woorden wijs/ maer wie ramp comter wt Paradijs/ och het was een goede manne/ hy sey dat mijnen jan van coude verging/ want hy en had hemden noch cleren ane.

Ick heb hem nu seer wel bestelt/ twee hondert gulden aen louter gelt/ met zyn beste cleeren daer bye/ op dat mijn man int Paradijs/ Gheen armoede en soude lyen.

Ghy doet de duyvel op u lijf/ soo en heb ick van sulcken slechten wijf/ mijn daghen noyt hooren spreken/ dats eenen subtijlen dief gheweest/ Hy heeft u wt ghestreken.

Och mijn lieve gebuerman weert/ wilt hem na rijden met een peert/ ick salt u oock wel betalen/ dunckt u dat hy wt Paradijs niet en comt/ Wilt doch den dief weder halen.

Hy bereyt zyn beste Peert seer dra/ En hy reet den dief soo dapperlijck nae/ den Clerck sach dicwils omme/ wandt het lach hem altijt inden zin/ dat hem yemant na sou comen.

Hy sach den boer aencomen sacht/ hij wierp zijn pack al inde gracht/ den huysman sprack hem ane/ Mijn vrient en hebt ghy hier niet eenen man Al met een pack sien gane.

Ja ick mijn vrient de Clerck sprack terstont is daer eenen knecht met een pack/ Over de gracht ghevloghen/ hy is ghelopen al in dat Bosch/ doen hy u creech in d'ooghen.

Och mijn lieve Lantsman weert sprack den boer hout my dat peert/ Ick sal hem res nae stijghen/ dan sal ick u geven wat ghy begheert/ Can ick den dief ghecrijghen.

Den Clerck die sprack doet my dat Rosch/ den boer die sprong al in dat bosch/ Hy socht aen allen zyden terwijl creech de Clerc t'pack wt de gracht en is met het peert gaen ryden.

Op lest soo dacht den boer vermaert/ Maer oft die gast ging rijden met mijn paert/ wt het bosch quam hy ghetreden/ Als hy daer quam den dief was wech/ al met zijn peert gereden.

Siet doch desen armen loer/ Wat dief is dat sprac doe den boer/ Ic heb heden de vrou bekeven/ maer my dunct ic ben soo slecht als sy dat ick hem mijn peert ging gheven.

Den boer die heeft een leughen bedocht/ hoe dat hy de vrou bedrieghen moch/ na huys is hy getreden En hy sprack de man is met mijn Peert/ Na het Paradijs ghetreden.

Noch sprac hy tegen de vrou gereet/ U gelt en cleeren zijn wel besteet Maer hy en cost niet gegane/ de goede man lach daer op de wech/ Soo swaer was hy ghelane.

Ick heb hem van uwent wegen mijn peert gedaen/ want hy niet langer en conde gaen had hy niet mijn peert ghenomen/ 'Hy en had noch in een half jaer/ int Paradijs ghecomen.

Zy sloech in haer handen zy was seer bly/ ick sal u dat peert betalen sprack sy/ Hondert Croonen verheven heeft zy den boer al voor zijn peert/ En voor zijn moete ghegheven.

Den boer al by zyn selven docht/ voorwaer dat peert is wel vercocht/ laet nu den dief vry loopen/ al had ickt op alle mercten ghebrocht ick en had het niet dierder connen vercopen.

So was de slechte vrouwe puer/ noch seer bedroghen van haer nabuer/ Hy en woudese niet bedroeven/ Sy en docht niet dat de doode lien/ gheen ghelt oft cleeren en behoeven.

FINIS.

GHEDRUCT/ NAER DE COPYE/ VAN JAN VAN GHELEN/ INDE NIEU STRAET INDEN WITTEN HASEWINT.

Zulke vermakelijke en tragische verhalen, minneklachten en ook stichtelijke liederen zijn, vaak juist op één blad eenige ongelijksoortige bij elkaar, in de 17e en 18e eeuw ten gerieve van het minst litteraire publiek altijd weer herdrukt. Eenige drukkers hebben er zelfs bepaalde genummerde reeksen van uitgegeven, waarvan men nog veelvuldig enkele exemplaren aantreft. Dr. Scheurleer heeft er in zijn rijke verzameling

heele bundels van. Door de vriendelijkheid van den heer de Mare kon ik die onlangs nog eens doorbladeren en vergelijken met dergelijke Engelsche, Fransche en andere. Die genummerde reeksen kennen wij vooral van den Gentschen drukker L. van Paemel en van den Antwerpenaar J. Thys. Het zijn bladen van het ouderwetsche formaat ± 30 bij ± 40 c.M., dwars genomen en meestal met 5 of 6 kolommen, waarop gewoonlijk 3, wel eens 2, vaak 4 liederen. Het komt voor, evenals ook vroeger wel, dat een lied midden in een kolom begint; het adres van den drukker staat onder langs meerdere kolommen. Men kan er dikwijls wel een stuk afknippen als men dat wil, maar dat is er zeker niet bij noodig, evenmin als bij de volksprenten, die men toch ook in hetzelfde formaat voor de kleinste munt verkoopt. De losse kolom van bijna 60 c.M. van den straatzanger Meyer, waarvan Dr. Leendertz t. a. p. spreekt is zeker al een heel bijzonder formaat; een heel blad van dergelijke afmeting zou inderdaad niet te hanteeren zijn.

Laat ik er U nu nog even op mogen wijzen dat men dergelijke liederen natuurlijk niet uitsluitend op planobladen aantreft. Ook op kleine velletjes die gevouwen en aan twee zijden gedrukt zijn vindt men ze, en in de 18e en 19e eeuw zijn zulke blaadjes zeker even veel gedrukt als de grootere plano's. Een bijzonder soort om hun opmerkelijke volgorde van de bladzijden zijn die kleine 8o velletjes, die vaak met hun tweeën aan elkaar zitten. Men heeft dan een reep met aan elke kant 4 bladzijden; de eene kant b.v. met blz. 2, 3, 8 en 5, de andere kant met 6, 7, 4 en 1. Aan den voet van 4 en 8 staat een drukkersadres. Als men het in het midden splitst krijgt men twee blaadjes elk met 4 blz.; het eerste dus met blz. 1—4, het tweede met 5—8, vaak zijn die bladzijden 5—8 weer gepagineerd 1—4. Bij anderen met aan een kant de blz. 4, 5, 8, 1 en aan den anderen kant 2, 7, 6, 3, moet men de twee maal 4 bladzijden in elkaar vouwen en dus niet splitsen. Dikwijls beslaat een lied juist 2 blz., zoodat men ook de 4 bladzijden nog *kan* verdeelen in 2 blaadjes. Maar dat is daarom toch niet steeds de bedoeling, want pas onder de 4e blz. staat het drukkersadres en ook loopt een lied zeer

vaak op de 3e blz. door. Wel zijn er ook waarop geen hoogere pagineering dan 1 en 2 is aangegeven, die kan men dus vouwen en verknippen naar believen. De Maatsch. der Ned. Lett. b.v. heeft een heel bundeltje (1110 F 18) waarbij men natuurlijk die eigenaardiheid van den druk niet meer kan zien omdat ze verdeeld en dan ingebonden zijn.

Een soort afzonderlijk gedrukte gedichten die eenige eeuwen lang eenigszins een eigen ontwikkeling heeft gehad zijn de nieuwjaarsliederen. Ik herinner U alleen even aan hun bestaan. Vooral bekend zijn die van de weeshuizen in verschillende plaatsen. Zoo zijn er in het gemeentearchief in Rotterdam uit de eerste jaren der 17e eeuw (1601, 1605, 1611), gedicht door Willem Jansz. Yselveer, een in zijn tijd vermaard rederijker, op mooie plano-bladen gedrukt met allerlei versiering en muziek erop. In de 19e eeuw maakten nog Beets en vele andere in de dichtkunst ervaren studenten zulke nieuwjaarsliederen voor de Leidsche weezen, die dan ten bate van het weeshuis werden verkocht.

Tot besluit toon ik U een bundel met plano-straatliederen uit het eind van de vorige eeuw. Zij zijn zooals U ziet op de meest eenvoudige manier bij elkaar ingenaaid. Het laatste nummer daarin is een fraai lied dat U allen zeker nog zult kennen; het heet: *De tijdgeest of Sara je rok zakt af, Moeder dat is mijn sleep.* U weet misschien niet wat het eigenlijk bevat; welnu het is een diepzinnige beschouwing over de mode, in den vorm van een samenspraak tusschen moeder en dochter.

Sara je rok zakt af
Moeder het is mijn sleep,
'k Heb nog een andere rok,
Die draag ik in de week.

Daarna volgt het lange refrein dat eerst weer uit dezelfde vier verzen bestaat en dan vervolgt:

Mijn sleep die staat goed,
O die staat zoo goed,
Brutale bengel hou je toet,
Moeder brom zoo niet,
Je lijkt een muskiet,
Maar je begrijpt de mode niet.

In de verdere strofen merkt de dochter dan b.v. op:

Moeder wat maal je toch,
Je bent nu van de tant,
Denk eens aan je jongen tijd,
Toen ging je ook galant.

Neen, zegt de moeder, dat is niet waar, want in de oude tijd bestond er geen sleep. Jawel, zegt de dochter, maar toen had je stijve keurslijven, waarin men bijna geen lijf had. Dat stond wel goed, is het antwoord, maar tegenwoordig kleedt iedereen zich als de eerste van het land. Dat was niet goed, zegt de dochter, want men reeg er de ribben op elkaar, dat men benauwdheid kreeg. Wel, zegt de moeder weer, en de nieuwerwetsche laarzen met hooge hak, noem je dat ook gemakkelijk? Dan maakt Sara er een eind aan:

Moeder! houd nu maar op,
De Tijdgeest gaat zijn gang,
't Poeieren is naar de maan,
De muil niet meer in zwang.

en het refrein zet weer in: Sara je rok zakt af.... enz.

De tijdgeest gaat zijn gang; ook wij zullen maar ophouden.

En nu de moraal van dit alles. Wij mogen al deze soort volksletterkunde niet laten te niet gaan. En op ons bibliotheekmenschen rust in dit opzicht een groote aansprakelijkheid. Natuurlijk moeten we niet al onze andere bezigheden ter zijde stellen om nu eens uitsluitend jacht te gaan maken op liedjeszangers en orgeldraaiers. Maar wat wij wel moeten doen is op deze kleintjes passen. Vanzelf raken zij weg; slechts bij toeval bewaart iemand er een. Als wij ze in handen krijgen moeten wij er een plaatsje voor hebben. Welke wonderlijke nalatenschappen en pakken met rommel worden ons niet vaak thuis bezorgd, in de Openbare Leeszalen nog veel meer dan in de wetenschappelijke Bibliotheken. Dan komt het er op aan verstandig om te gaan met al die voor de dagelijksche behoefte misschien geheel waardelooze prullen. Wie ze zelf niet wil hebben sture ze naar een bibliotheek die daar wel plaats voor heeft. Later vinden we in die kleinigheden het gewoonste, het meest alledaagsche leven van een tijd terug, waarnaar de intuïtie van den historicus

zonder zulke herinneringen slechts hulpeloos rondtast. Dit geldt ook voor de muziekbibliotheken, die wij nu eindelijk in groeiend aantal rijk zijn. De gewone muziekstukken van het seizoen, dansen en liederen van den dag, die de slagersjongens van de draaiorgels leeren, mogen natuurlijk niet zijn wat de muziekbibliotheek aanschaft en uitleent. Maar laat men er zuinig mee omgaan. Wat men er van weet te krijgen of te erven, zelfs het ellendigste, vinde een goed plaatsje, ergens achteraf; later zal men U voor zoo'n gruwelkamer dankbaar zijn.

Als laatste spreker betrad de Heer Dr. J. E. Baron de Vos van Steenwijk het podium tot het geven van een mededeeling over:

HET INSTITUUT VOOR INTELLECTUEELE SAMENWERKING EN ZIJN BETEEKENIS VOOR DE NEDERLANDSCHE BIBLIOTHEKEN.

Spreker begint met het Bestuur te bedanken voor de gelegenheid hem geboden om op dit Congres het woord te voeren en voor de gelegenheid tot persoonlijke kennismaking die van zooveel beteekenis is voor het werk waarvoor heden de belangstelling gevraagd wordt.

Spreker brengt daarna de vóór-geschiedenis van het Instituut in herinnering.

Zooals bekend is bestaan bij het Secretariaat van den Volkerenbond een aantal zoogenaamde technische commissies, die o.a. daarin van de politieke commissies verschillen, dat ook onderdanen van landen die geen lid van den Volkerenbond zijn, er zitting in kunnen hebben. Daartoe behooren o.a. de Commissie voor Hygiëne; voor het Transitoverkeer; en de Commissie voor intellectueele samenwerking, welke laatste in 1922 door den Raad van den Volkerenbond werd benoemd. De aanleiding daartoe waren de rapporten van Léon Bourgeois en van Professor Gilbert Murray, en de bedoeling was het vergemakkelijken en verbeteren van de samenwerking op intellectueel gebied tusschen de verschillende landen. De leden van deze Commissie, 12 in aantal,

behooren tot de allereerste geleerden van de geheele wereld. Voorzitter was aanvankelijk de bekende Fransche filosoof Bergson. Later werd Prof. Lorentz tot lid van deze Commissie benoemd en sinds Januari 1926 is hij Voorzitter. De Commissie is gewoon één of tweemaal per jaar bijeen te komen, te Genève of te Parijs, en heeft verschillende enquêtes gehouden en brochures gepubliceerd, zoowel op bibliografisch als op universitair gebied.

Hoewel haar invloed zeker van beteekenis was, viel het niet te ontkennen dat zij niet behoorlijk geoutilleerd was om constructief werk te verrichten. Voor het uitvoeren van besluiten beschikte zij slechts over één secretaris wiens werkkrachten op een zeer zware proef werden gesteld. Al kon zij een enkele maal voor een bepaald onderdeel van het werk gebruik maken van haar toegevoegde deskundigen, de algemeene toestand was weinig bevredigend. Een enorm arbeidsveld lag voor haar, van alle kanten kwamen voorstellen en raadgevingen, maar gebrek aan materieele middelen belette de uitvoering, ja zelfs een grondige bestudeering.

Aan de Fransche regeering komt de eer en de verdienste toe verbetering in dezen toestand te hebben gebracht. Op 13 Dec. 1924 richtte de Fransche regeering een schrijven tot den Raad van den Volkerenbond, welk schrijven geleid heeft tot de stichting van het Instituut voor Intellectueele Samenwerking. Deze regeering verbond zich daarbij tot het stichten en onderhouden te Parijs van een Instituut waarvan het bestuur zou worden opgedragen aan de Commissie voor Intellectueele Samenwerking. Een jaarlijksch bedrag van 2 millioen Fransche franken werd daarvoor beschikbaar gesteld. De mogelijkheid blijft echter open dat ook andere landen of organisaties het Instituut *geldelijk steunen*. De Poolsche regeering heeft hiervan reeds gebruik gemaakt om vna haar kant een subsidie van 100.000 franken toe te kennen [1]).

Het is van belang uitdrukkelijk te constateeren dat de Fransche regeering bij deze schenking geen enkel voorbe-

1) Bij het afdrukken van dit verslag is dit voorbeeld reeds gevolgd door Tschecho-Slowakije en Hongarije.

houd heeft gemaakt omtrent medezeggingschap in de leiding van het Instituut, dat geheel onder de autoriteit van den Volkerenbond is geplaatst.

In het Palais-Royal werd een vleugel ter beschikking van het Instituut gesteld en in Januari 1926 vond in het bijzijn van den President der Republiek, den Voorzitter van den Raad, den Secretaris-Generaal van den Volkerenbond, en vele andere autoriteiten de opening plaats.

Het Instituut is gedacht als het voorbereidend, en tevens uitvoerend orgaan van de Commissie voor Intellectueele Samenwerking, ten einde deze in staat te stellen het dubbele doel te bereiken dat de Volkerenbond van haar verwacht: mede te werken tot ontwapening in geestelijken zin, en bevordering van de toenadering tusschen volkeren.

Directeur van het Instituut is de heer Julien Luchaire, oudhoogleeraar aan de Universiteit te Grenoble en laatstelijk Inspecteur Général van het Onderwijs in Frankrijk, die reeds vele malen als expert voor den Volkerenbond is werkzaam geweest.

Het Instituut is verdeeld in 7 Secties, namelijk:

1. Algemeene Zaken.
2. Universitaire betrekkingen.
3. Wetenschappelijke betrekkingen en bibliografie.
4. Letterkunde.
5. Kunst.
6. Juridische zaken.
7. Inlichtingen en publiciteit.

In verband hiermede is de Commissie zelf ook in Sub-Commissies gesplitst, namelijk: een juridische, een artistiek-litteraire, en een bibliografisch-wetenschappelijke, welke de werkzaamheden van de desbetreffende secties meer in het bijzonder leiden. Wij willen ons thans bepalen tot de werkzaamheid van de wetenschappelijke sectie welke voor de bibliotheken meer bijzonder van beteekenis is.

De leider van deze sectie is Geheimrat Von Schultze-Gaevernitz, hoogleeraar aan de Universiteit te Freiburg en een bekende autoriteit op politiek-economisch gebied. Deze heeft echter eerst onlangs zijn functie kunnen aanvaarden en

spreker heeft hem gedurende het eerste half jaar vervangen [1]).

Van den aanvang af vroegen uiteenloopende plannen de aandacht. Sommigen ervan waren reeds korter of langer tijd bij de Commissie in behandeling geweest, andere bestonden uit voorstellen die nog onderzocht moesten worden, en ten slotte kwam dadelijk nadat de stichting bekend was geworden een stroom van plannen en opmerkingen binnen. Een groot deel ervan had op de bibliografie betrekking, hetgeen niet te verwonderen is, daar men in wetenschappelijke kringen in het algemeen gebukt gaat onder de moeilijkheid, of liever onmogelijkheid, zich volledig te documenteeren, zelfs op een zeer beperkt gebied van onderzoek. De oorzaak hiervan ligt eigenlijk in een te veel aan wetenschappelijke boeken, brochures en tijdschriften, en vooral aan de onsystematische wijze waarop de artikelen in tallooze tijdschriften, akademieverslagen, enz. verspreid liggen. Vele zijn reeds de pogingen geweest om daarin verbetering te brengen, zoowel door het catalogiseeren van de jaarlijks verschijnende literatuur van elk vak (bibliographie titre), als ook door het refereeren van de verschenen artikels in bepaalde tijdschriften (bibliographie analytique). Men moet hier tusschen twee klippen door zeilen: aan één kant is volledigheid gewenscht, en aan de andere kant schaadt deze dikwijls de overzichtelijkheid. Het ideaal zou zijn een overzicht die het kaf van het koren schift en de wetenschappelijke werkers de moeite bespaart zelf dezen ondankbaren arbeid te verrichten. Maar zulk een bibliografie zou de leiding vereischen van zeer universeele en hoogstaande geleerden; als regel geeft men er de voorkeur aan dat referaten slechts kort en zakelijk den inhoud weergeven zonder eenige oordeelvelling. In dat opzicht kan het auto-referaat van veel beteekenis zijn. De Commissie en het Instituut willen in deze zaak met de grootste omzichtigheid te werk gaan, en in hoofdzaak slechts bemiddelend optreden, teneinde samenwerking tot stand te brengen tusschen tijdschriften die reeds thans in verschillende landen belangrijke

1) Onlangs is de leiding van deze sectie definitief aan schrijver dezes opgedragen.

analytische bibliografieën publiceeren. De mogelijkheid van zulk eene samenwerking moet voor elk vak van wetenschap afzonderlijk onderzocht worden en vele zijn de gevoeligheden die daarbij ontzien moeten worden. Maar de behoefte eraan doet zich zoo dringend voelen dat deze werkzaamheid zeker niet zonder resultaat zal blijven.

Een tweede ding waaraan wetenschappelijke werkers groote behoefte hebben is het verkrijgen van nauwkeurige inlichtingen van de zijde van de bibliotheken, en het is voor dit onderwerp dat uwe belangstelling en medewerking wordt ingeroepen. Niet alleen is het van beteekenis te weten waar een bepaald boek zich bevindt, en onder welke voorwaarden men er de beschikking over kan krijgen, maar bovendien is er dringende behoefte aan een centrum voor ieder land dat inlichtingen kan geven omtrent wat er in dat land op een bepaald gebied aan litteratuur voorhanden is. In vele gevallen worden zulke inlichtingen reeds door de nationale bibliotheken van een land verstrekt. In andere gevallen zijn bepaalde organisaties op bibliothecair gebied daarvoor beschikbaar. Maar op dat gebied blijdt nog veel te doen over. Ten einde een overzicht te krijgen welke bibliotheken in staat en bereid zijn zulke inlichtingen van meer algemeenen aard te verstrekken, heeft het Instituut in den afgeloopen winter een circulaire verzonden aan ruim 2200 bibliotheken, waarbij hun de aan het eind van dit artikel afgedrukte vragenlijst werd voorgelegd. Reeds zijn bijna 500 antwoorden ingekomen waarvan de resultaten thans bewerkt worden, en die tezamen een waardevol materiaal zullen vormen ter voorlichting van al wie zich op een bepaald wetenschappelijk gebied wenscht te dokumenteeren. De verdere ontwikkeling van deze inlichtingsdienst moet nog in details vastgesteld worden, maar reeds thans is het Instituut in staat velen op dit gebied wegwijs te maken. Ook onze Nederlandsche bibliothecarissen mogen bij dit werk niet achterblijven, gezien de bijzondere beteekenis die ons land op wetenschappelijk gebied heeft.

Ten slotte zijn het mij vergund ter verduidelijking van de beteekenis der eerste vraag, die nog al eens verschillend is

opgevat, te citeeren uit het antwoord dat de Bibliotheek der Koninklijke Technische Hoogeschool te Stockholm gezonden heeft. Deze vat geheel, volgens onze bedoeling de uitdrukking „centre de documentation" (research centre) in dezen zin op, dat de bibliotheek welke op dezen titel aanspraak zou willen maken, vragen van den volgenden aard zou beantwoorden:

A. Bezit uw bibliotheek een bepaald boek, tijdschrift, pamphlet, document, enz.?
B. Welke litteratuur (boeken, tijdschriften, documenten, enz.) bezit uw bibliotheek, over een speciaal onderwerp, b.v. „het roesten van ijzer", en welke pas verschenen litteratuur hebt gij hieromtrent?
C. Als uw bibliotheek de gevraagde litteratuur niet voorhanden heeft, in welke bibliotheek elders in Stockholm denkt gij dat het verkrijgbaar zou zijn? In Zweden? of zelfs in het buitenland? Zoudt gij uw tusschenkomst daarbij willen verleenen?
D. Wat is er gepubliceerd over dit bepaalde onderwerp in Engeland, Frankrijk, Duitschland, Italië, Amerika? in den vorm van boeken, monografiën en tijdschriftartikels gedurende het laatste jaar of de laatste jaren?
E. Zelfs op vragen zooals: Ik ga de volgende week naar Amerika ter bestudeering b.v. van het bereiden van leer. Weet gij iets van inrichtingen, laboratoria of vakvereenigingen die zich in dit onderwerp specialiseeren en onderzoekingen doen?

Vragenlijst verzonden aan de Bibliotheken.

1. Bestaat er in uwe bibliotheek een inlichtingsdienst?
2. Zoo ja, is deze gespecialiseerd, en in welk onderwerp of onderwerpen?
3. Van welken aard zijn de dokumenten die gij tot uwe beschikking hebt. Zijn zij uitsluitend van bibliografischen aard dan wel copieën, of fotografieën van de oorspronkelijke teksten?
4. Worden de inlichtingen gratis verstrekt of tegen betaling?

5. Veroorlooft gij ons deze inlichtingen te publiceeren?
6. Als gij zulk een inlichtingsdienst nog niet hebt georganiseerd, denkt gij dit te kunnen doen in de toekomst, en in welke tak van wetenschap zijt gij van plan u te specialiseeren? Welke moeilijkheden voorziet gij? Op welke manier kunnen wij U helpen om die te overwinnen?

NASCHRIFT.

Een eerste reeks van antwoorden is gepubliceerd in No. 2 van het bulletin der wetenschappelijke sectie (Nov. 1926). Een tweede is in voorbereiding.

Voorts komen in April de directeuren van de „Bibliothèque Nationale" te Parijs, van de „Preussische Staatsbibliothek" te Berlijn, van de „Schweizerische Landesbibliothek" te Bern en van de „Bodleian Library" te Oxford, bijeen ten einde de commissie in deze zaak van advies te dienen.

Het vergevorderde uur maakte het onmogelijk om gelegenheid tot debat of het stellen van vragen te geven.

De Heer Dr. J. S. Theissen dankte met eenige woorden Dr. H. E. Greve voor zijn keurige leiding van het Congres, dat daarop door dezen werd gesloten met een korte rede, waarin hij nogeens en nogeens hartelijk dank bracht aan sprekers, Gemeentebestuur van Enschede, Regelings-Commissie, particulieren die hun auto's en logeerkamers ten gebruike van Congresleden hadden aangeboden en verder aan allen die medegewerkt hadden bij de voorbereiding van dit Congres voor al hun moeite en hulp, waardoor ook ons vierde Congres zoo bijzonder geslaagd was.

Buiten gekomen zagen de Congresleden een 24-tal auto's gereed staan, waarmede een schitterende tocht door Mooi-Twente gemaakt werd; van Enschede over Hengelo naar Delden, waar in Hôtel „Carelshaven" koffie werd gedronken, vervolgens over Borne, Ootmarsum, Denekamp naar Hôtel 't Zwaantje, waar de Regelings-Commissie met een uitgebreide thee als gastvrouw optrad, en tenslotte naar het station Oldenzaal.